

ปัจจัยทางสังคมที่ส่งผลต่อความศรัทธาในพระพุทธศาสนาของชุมชนอำเภอระโนด
จังหวัดสงขลา

พระครูศรีรัตนภิรมย์ (สมหมาย) ธีรจิตโต

วิทยานิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรศิลปศาสตรมหาบัณฑิต

สาขาวิชาพุทธศาสตร์เพื่อการพัฒนา

คณะศาสนาและปรัชญา มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย

พุทธศักราช 2569

ลิขสิทธิ์ของมหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย

ปัจจัยทางสังคมที่ส่งผลต่อความศรัทธาในพระพุทธศาสนาของชุมชนอำเภอระโนด
จังหวัดสงขลา

พระครูศรีรัตนภิรมย์ (สมหมาย) ธีรจิตโต

วิทยานิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรศิลปศาสตรมหาบัณฑิต

สาขาวิชาพุทธศาสตร์เพื่อการพัฒนา

คณะศาสนาและปรัชญา มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย

พุทธศักราช 2569

ลิขสิทธิ์ของมหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย

SOCIAL FACTORS AFFECTING BUDDHIST FAITH IN THE COMMUNITY OF
RANOT DISTRICT, SONGKHLA PROVINCE

PHRAKHRU SRIRATTANARPIROM SOMMAI TIRACHITTO

A THESIS SUBMITTED IN PARTIAL FULFILLMENT OF THE REQUIREMENTS FOR THE
DEGREE OF MASTER OF ARTS

PROGRAM IN BUDDHIST STUDIES FOR DEVELOPMENT

FACULTY OF RELIGION AND PHILOSOPHY

MAHAMAKUT BUDDHIST UNIVERSITY

2026

COPYRIGHT OF MAHAMAKUT BUDDHIST UNIVERSITY

หัวข้อวิทยานิพนธ์	ปัจจัยทางสังคมที่ส่งผลต่อความศรัทธาในพระพุทธศาสนาของชุมชน อำเภอระโนด จังหวัดสงขลา
ชื่อนักศึกษา	พระครูศรีรัตนภิรมย์ (สมหมาย) ธีรจิตโต
ชื่อปริญญา	ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต
สาขาวิชา	สาขาวิชาพุทธศาสตร์เพื่อการพัฒนา
ปีพุทธศักราช	2569
อาจารย์ที่ปรึกษา	ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ปิ่นนพงค์ วงศ์ณาศรี

คณะศาสนาและปรัชญา มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย อนุมัติให้หัวข้อวิทยานิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรศิลปศาสตรมหาบัณฑิต

คณบดีคณะศาสนาและปรัชญา

(พระอุดมวชิรมณี, ดร.)

คณะกรรมการสอบวิทยานิพนธ์:

ประธานกรรมการ

(พระครูนิติธรรมบัณฑิต, ดร.)

อาจารย์ที่ปรึกษา

(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ปิ่นนพงค์ วงศ์ณาศรี)

กรรมการ

(พระเมธีวชิราภิจิต, ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.)

กรรมการ

(พระครูบวรชัยวัฒน์, ดร.)

กรรมการ

(ดร.กิตติพงษ์ สุวรรณวงศ์)

ลิขสิทธิ์ของมหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย

บทคัดย่อ

หัวข้อวิทยานิพนธ์	ปัจจัยทางสังคมที่ส่งผลต่อความศรัทธาในพระพุทธศาสนาของชุมชน อำเภอระโนด จังหวัดสงขลา
ชื่อนักศึกษา	พระครูศรีรัตนภิรมย์ (สมหมาย) ธิรจิตโต
ชื่อปริญญา	ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต
สาขาวิชา	สาขาวิชาพุทธศาสตร์เพื่อการพัฒนา
ปีพุทธศักราช	2569
อาจารย์ที่ปรึกษาหลัก	ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ปัทมพงศ์ วงศ์ณาศรี

การวิจัยเรื่อง “ปัจจัยทางสังคมที่ส่งผลต่อความศรัทธาในพระพุทธศาสนาของชุมชน อำเภอระโนด จังหวัดสงขลา” มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) ศึกษาระดับปัจจัยทางสังคมที่ส่งผลต่อความศรัทธาในพระพุทธศาสนา 2) ศึกษาระดับความศรัทธาในพระพุทธศาสนาของชุมชนอำเภอระโนด จังหวัดสงขลา 3) ศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างปัจจัยทางสังคมกับความศรัทธาในพระพุทธศาสนา 4) เสนอแนะแนวทางส่งเสริมความศรัทธาในพระพุทธศาสนาของชุมชนอำเภอระโนด จังหวัดสงขลา การวิจัยนี้เป็นการวิจัยเชิงปริมาณ (Quantitative Research) โดยใช้แบบสอบถาม (Questionnaire) โดยใช้แบบสอบถาม (Questionnaire) และการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) วิเคราะห์เชิงพรรณนา (Descriptive Analysis) เป็นเครื่องมือในการเก็บรวบรวมข้อมูล กลุ่มตัวอย่างคือประชาชนที่นับถือพระพุทธศาสนาในอำเภอระโนด จังหวัดสงขลา จำนวน 351 คน จากทั้งหมด 10 หมู่บ้านในตำบลท่าบอน ได้มาจากการกำหนดขนาดกลุ่มตัวอย่างตามตารางของ เครจซีและมอร์แกน และสุ่มตัวอย่างแบบแบ่งชั้นภูมิอย่างเป็นสัดส่วน วิเคราะห์ข้อมูลโดยใช้สถิติเชิงพรรณนา ได้แก่ ค่าความถี่ ร้อยละ ค่าเฉลี่ย และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน ได้แก่ ค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์เพียร์สัน

ผลการวิจัยพบว่า

1) ผลการวิเคราะห์ปัจจัยทางสังคมที่ส่งผลต่อความศรัทธาในพระพุทธศาสนา พบว่า ปัจจัยทางสังคมที่ส่งผลต่อความศรัทธาในพระพุทธศาสนาของชุมชนอำเภอระโนด จังหวัดสงขลา โดยรวมอยู่ในระดับมาก โดยด้านครอบครัวมีอิทธิพลสูงที่สุด สะท้อนบทบาทของการปลูกฝัง คุณธรรม ความเชื่อเรื่องกรรม และการปฏิบัติทางศาสนาจากบุคคลใกล้ชิด รองลงมาคือด้าน ประเพณีและวัฒนธรรมท้องถิ่น ซึ่งช่วยเชื่อมโยงชุมชนกับวัดและพระพุทธศาสนาอย่างต่อเนื่อง

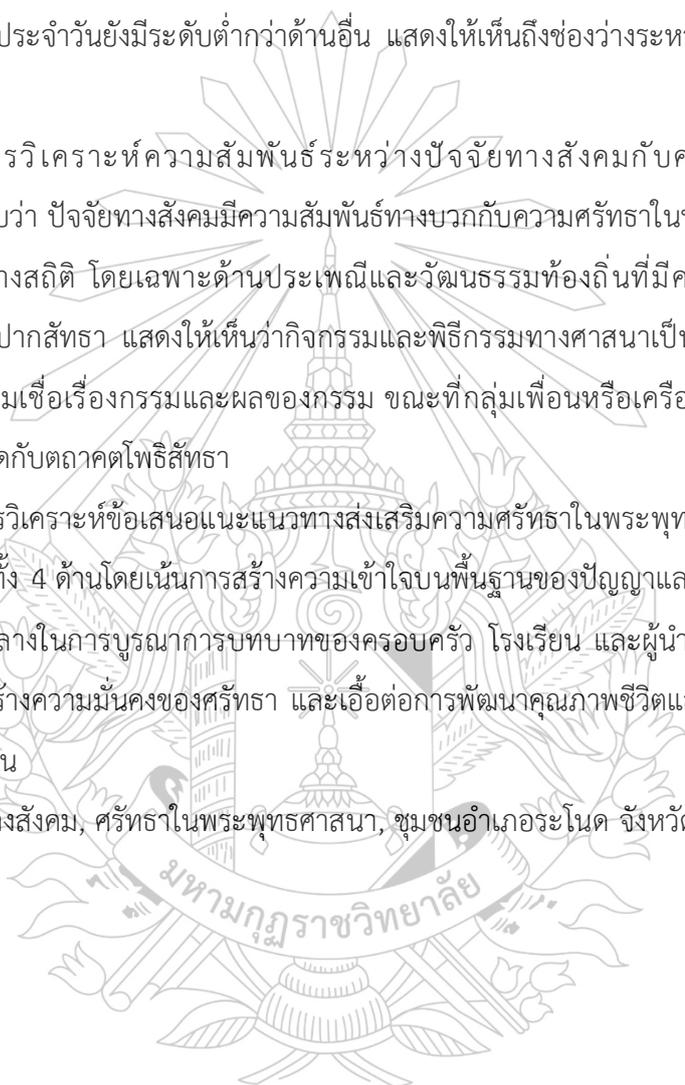
ส่วนด้านกลุ่มเพื่อนหรือเครือข่ายทางสังคมมีอิทธิพลต่ำที่สุด แสดงว่าความศรัทธาของชุมชนยังคงพึ่งพาโครงสร้างทางสังคมดั้งเดิมมากกว่าปัจจัยสังคมสมัยใหม่

2) ผลการวิเคราะห์ความศรัทธาในพระพุทธศาสนาของชุมชนอำเภอระโนด พบว่าโดยรวมอยู่ในระดับมาก โดยทัศนคติโพธิสัตถามีค่าเฉลี่ยสูงที่สุด สะท้อนความเชื่อมั่นในพระปัญญาคุณและการตรัสรู้ของพระพุทธเจ้า ขณะเดียวกัน กัมมัสถาและวิปากัสถายังคงเป็นฐานความเชื่อสำคัญที่กำกับพฤติกรรมทางศีลธรรมของประชาชน อย่างไรก็ตาม การนำหลักผลของกรรมมาใช้ในการตัดสินใจในชีวิตประจำวันยังมีระดับต่ำกว่าด้านอื่น แสดงให้เห็นถึงช่องว่างระหว่างความเชื่อกับการนำไปปฏิบัติจริง

3) ผลการวิเคราะห์ความสัมพันธ์ระหว่างปัจจัยทางสังคมกับความศรัทธาในพระพุทธศาสนา พบว่า ปัจจัยทางสังคมมีความสัมพันธ์ทางบวกกับความศรัทธาในพระพุทธศาสนาอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ โดยเฉพาะด้านประเพณีและวัฒนธรรมท้องถิ่นที่มีความสัมพันธ์สูงกับกัมมัสถาและวิปากัสถา แสดงให้เห็นว่ากิจกรรมและพิธีกรรมทางศาสนาเป็นกลไกสำคัญในการหล่อหลอมความเชื่อเรื่องกรรมและผลของกรรม ขณะที่กลุ่มเพื่อนหรือเครือข่ายทางสังคมมีความสัมพันธ์ต่ำที่สุดกับทัศนคติโพธิสัตถา

4) ผลการวิเคราะห์ข้อเสนอแนะแนวทางส่งเสริมความศรัทธาในพระพุทธศาสนา พบว่าควรส่งเสริมศรัทธาทั้ง 4 ด้านโดยเน้นการสร้างความเข้าใจบนพื้นฐานของปัญญาและการปฏิบัติจริง โดยใช้วัดเป็นศูนย์กลางในการบูรณาการบทบาทของครอบครัว โรงเรียน และผู้นำชุมชน แนวทางดังกล่าวช่วยเสริมสร้างความมั่นคงของศรัทธา และเอื้อต่อการพัฒนาคุณภาพชีวิตและความเข้มแข็งของชุมชนอย่างยั่งยืน

คำสำคัญ: ปัจจัยทางสังคม, ศรัทธาในพระพุทธศาสนา, ชุมชนอำเภอระโนด จังหวัดสงขลา

ABSTRACT

Thesis Topic	SOCIAL FACTORS AFFECTING BUDDHIST FAITH IN THE COMMUNITY OF RANOT DISTRICT, SONGKHLA PROVINCE
Student's Name	Phrakhru Srirattanarpirom Sommai Tirachitto
Degree Sought	Master of Arts
Program	Program in Buddhist Studies for Development
Anno Domini	2026
Advisor	Assistant Professor Dr. Punnapong Wongnasri

The research entitled “Social Factors Affecting Faith in Buddhism of the Community in Ranot District, Songkhla Province” aims to: 1) study the level of social factors affecting faith in Buddhism, 2) examine the level of Buddhist faith among people in Ranot District, Songkhla Province, 3) investigate the relationship between social factors and faith in Buddhism, and 4) propose guidelines for promoting Buddhist faith among the community in Ranot District, Songkhla Province. This research employs a quantitative research approach, using a questionnaire as the main instrument for data collection, together with qualitative research analyzed through descriptive analysis. The sample group consists of 351 Buddhist residents in Ranot District, Songkhla Province, drawn from 10 villages in Thabon Subdistrict. The sample size was determined according to the Krejcie and Morgan table, and the samples were selected using proportional stratified random sampling. The collected data were analyzed using descriptive statistics, including frequency, percentage, mean, and standard deviation. In addition, inferential statistics were applied to examine the relationship between variables by using the Pearson's correlation coefficient.

The research findings were as follows.

1. Social factors affecting Buddhist faith. The overall level of social factors influencing Buddhist faith in the community of Ranot District was at a high level. Among these factors, family influence ranked the highest, reflecting the important

role of close family members in instilling moral values, beliefs in karma, and religious practices. This was followed by local traditions and cultural practices, which continuously connect the community with temples and Buddhism. In contrast, peer groups or social networks showed the lowest level of influence, indicating that the community's faith still relies more on traditional social structures than on modern social influences.

2. Level of Buddhist faith in the community. The overall level of Buddhist faith among people in Ranot District was also found to be high. Faith in the enlightenment of the Tathāgata (Tathāgata-bodhi-saddhā) had the highest mean score, reflecting strong confidence in the wisdom and enlightenment of the Buddha. Meanwhile, faith in karma (kamma-saddhā) and faith in the results of karma (vipāka-saddhā) remain fundamental beliefs guiding the moral behavior of community members. However, the application of karmic consequences in daily decision-making was found to be lower than other aspects, suggesting a gap between belief and actual practice.

3. Relationship between social factors and Buddhist faith. The analysis showed that social factors were positively correlated with Buddhist faith at a statistically significant level. In particular, local traditions and cultural practices showed a strong correlation with faith in karma and the results of karma, indicating that religious rituals and community activities serve as important mechanisms for reinforcing beliefs about karma and its consequences. On the other hand, peer groups or social networks demonstrated the weakest correlation with faith in the enlightenment of the Tathāgata.

4. Guidelines for promoting Buddhist faith. The study suggests that efforts to promote Buddhist faith should focus on strengthening all four aspects of faith by fostering understanding based on wisdom and practical application. Temples should serve as the central institutions for integrating the roles of families, schools, and community leaders. Such an approach can enhance the stability of Buddhist faith

while contributing to the improvement of quality of life and the sustainable development of community strength.

Keywords: Social factors, Buddhist faith, Community of Ranot District

กิตติกรรมประกาศ

วิทยานิพนธ์ฉบับนี้ สำเร็จเรียบร้อยลงได้ด้วยความช่วยเหลือจากผู้มีพระคุณหลายฝ่าย ผู้วิจัยขอกราบขอบพระคุณ พระอุดมวชิรมณี คณบดีคณะศาสนาและปรัชญา มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย ที่มีความเมตตากรุณาให้ความรู้ความเข้าใจตลอดจนคำปรึกษาต่าง ๆ ขอขอบพระคุณ ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ปณณพงค์ วงศ์ณาศรี อาจารย์ที่ปรึกษา ที่ได้กรุณาให้คำแนะนำในการทำวิทยานิพนธ์ ฉบับนี้ อีกทั้งได้สละเวลาในการแก้ไขข้อบกพร่องต่าง ๆ ด้วยความเมตตาแก่ผู้วิจัย ขอขอบพระคุณ พระครูวิจิตรพรหมคุณ รองศาสตราจารย์ ดร.เดชชาติ ตรีทรัพย์ และผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.สันติ อุณจะนำ ในฐานะที่ได้อนุเคราะห์เป็นผู้เชี่ยวชาญตรวจเครื่องมือวิจัย ได้ให้คำแนะนำอย่างดียิ่งในการจัดทำเครื่องมือวิจัย และการจัดทำวิทยานิพนธ์ ขอขอบคุณ คณาจารย์ คณะศาสนาและปรัชญา สาขาวิชาพุทธศาสตร์เพื่อการพัฒนาทุกท่าน ที่ได้ประสิทธิ์ประสาทวิชาความรู้ ขอขอบคุณเจ้าหน้าที่มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตศรีธรรมมา โศกราชทุกท่าน ที่ให้ความอนุเคราะห์ดูแลช่วยเหลือในด้านเอกสารจัดทำวิทยานิพนธ์ ตลอดจนเพื่อนนิสิต สาขาวิชาพุทธศาสตร์เพื่อการพัฒนา ทุกคน ที่ให้กำลังใจรวมทั้งความห่วงใยที่มอบให้ผู้วิจัยตลอดมา ประโยชน์และคุณค่าอันพึงมีจากวิทยานิพนธ์ฉบับนี้ ผู้วิจัยขอมอบความดีทั้งหมดนี้ แต่บิดา-มารดา และอาจารย์ เป็นต้น อันเป็นที่เคารพสูงสุด ที่ช่วยเหลือ และเป็นกำลังใจ ตลอดถึงผู้มีพระคุณทุกท่าน ณ โอกาสนี้

พระครูศรีรัตนภิรมย์ (สมหมาย) ธีรจิตโต

มหามกุฏราชวิทยาลัย

สารบัญ

หน้า

บทคัดย่อ	จ
ABSTRACT	ช
กิตติกรรมประกาศ	ญ
สารบัญ.....	ฉ
สารบัญตาราง	ฐ
สารบัญรูปภาพ	ฒ
สารบัญคำย่อ	ณ
บทที่ 1 บทนำ.....	1
1.1. ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา	1
1.2. คำถามการวิจัย.....	4
1.3. วัตถุประสงค์การวิจัย	4
1.4. สมมติฐานของการวิจัย.....	4
1.5. ขอบเขตของการวิจัย.....	4
1.6. กรอบแนวคิดในการวิจัย.....	6
1.7. นิยามศัพท์เฉพาะ.....	7
1.8. ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ	9
บทที่ 2 เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง.....	10
2.1. ปัจจัยทางสังคม	10
2.2. แนวคิด ทฤษฎีปัจจัยทางสังคม.....	24
2.3. ความศรัทธาในพระพุทธศาสนา	43
2.4. แนวคิด ทฤษฎีความศรัทธาในพระพุทธศาสนา	59
2.5. แนวคิดของชุมชนกับความศรัทธาในพระพุทธศาสนา	85
2.6. บริบทของชุมชนตำบลท่าบอง อำเภอระโนด จังหวัดสงขลา	89
2.7. งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	107
บทที่ 3 วิธีดำเนินการวิจัย.....	113
3.1. ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง.....	113

3.2. วิธีการสุ่มตัวอย่าง	113
3.3. เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย	114
3.4. การสร้างและตรวจสอบคุณภาพเครื่องมือ	116
3.5. การเก็บรวบรวมข้อมูล	118
3.6. การวิเคราะห์ข้อมูล	118
3.7. สถิติที่ใช้ในการวิจัย	120
บทที่ 4 ผลการวิเคราะห์ข้อมูล	122
4.1. สัญลักษณ์ที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูล	122
4.2. ผลการวิเคราะห์ข้อมูล	123
บทที่ 5 สรุปผล อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ	151
5.1. สรุปผลการวิจัย	151
5.2. อภิปรายผล	156
5.3. ข้อเสนอแนะ	164
บรรณานุกรม	166
ภาคผนวก.....	186
ภาคผนวก ก รายชื่อผู้เชี่ยวชาญตรวจสอบเครื่องมือ	187
ภาคผนวก ข หนังสือขอความอนุเคราะห์ผู้เชี่ยวชาญตรวจสอบเครื่องมือ	189
ภาคผนวก ค หนังสือขอความอนุเคราะห์เก็บรวบรวมข้อมูลเพื่อการวิจัย	193
ภาคผนวก ง แบบสอบถามที่ใช้เก็บรวบรวมข้อมูลเพื่อการวิจัย	196
ภาคผนวก จ ผลการหาค่าดัชนีความสอดคล้องของแบบสอบถาม	205
ภาคผนวก ฉ ผลการหาค่าความเชื่อมั่นของเครื่องมือ (Reliability)	212
ภาคผนวก ช เอกสารรับรองผลการพิจารณาจริยธรรมการวิจัยในมนุษย์	215
ประวัติผู้เขียนวิทยานิพนธ์	217

สารบัญตาราง

	หน้า
ตารางที่ 4.1. แสดงจำนวนและร้อยละของกลุ่มตัวอย่าง จำแนกตามเพศ	123
ตารางที่ 4.2. แสดงจำนวนและร้อยละของกลุ่มตัวอย่าง จำแนกตามอายุ	123
ตารางที่ 4.3. แสดงจำนวนและร้อยละของกลุ่มตัวอย่าง จำแนกตามวุฒิการศึกษา	124
ตารางที่ 4.4. แสดงจำนวน และร้อยละของกลุ่มตัวอย่าง จำแนกตามอาชีพ	124
ตารางที่ 4.5. แสดงจำนวนและร้อยละของกลุ่มตัวอย่าง จำแนกตามรายได้	125
ตารางที่ 4.6. แสดงค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน และระดับปัจจัยทางสังคมที่ส่งผลต่อความศรัทธา ในพระพุทธศาสนาของชุมชนอำเภอระโนด จังหวัดสงขลา.....	125
ตารางที่ 4.7. แสดงค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน และระดับปัจจัยทางสังคมที่ส่งผลต่อความศรัทธา ในพระพุทธศาสนาของชุมชนอำเภอระโนด จังหวัดสงขลา ด้านครอบครัว.....	126
ตารางที่ 4.8. แสดงค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน และระดับปัจจัยทางสังคมที่ส่งผลต่อความศรัทธา ในพระพุทธศาสนาของชุมชนอำเภอระโนด จังหวัดสงขลา ด้านสถานศึกษา.....	127
ตารางที่ 4.9. แสดงค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน และระดับปัจจัยทางสังคมที่ส่งผลต่อความศรัทธา ในพระพุทธศาสนาของชุมชนอำเภอระโนด จังหวัดสงขลา ด้านผู้นำชุมชน / ผู้นำทาง ศาสนา.....	128
ตารางที่ 4.10. แสดงค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน และระดับปัจจัยทางสังคมที่ส่งผลต่อความศรัทธา ในพระพุทธศาสนาของชุมชนอำเภอระโนด จังหวัดสงขลา ด้านกลุ่ม เพื่อน หรือเครือข่าย ทางสังคม.....	129
ตารางที่ 4.11. แสดงค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน และระดับปัจจัยทางสังคมที่ส่งผลต่อความศรัทธา ในพระพุทธศาสนาของชุมชนอำเภอระโนด จังหวัดสงขลา ด้านสื่อมวลชน / สื่อออนไลน์	130
ตารางที่ 4.12. แสดงค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน และระดับปัจจัยทางสังคมที่ส่งผลต่อ ความศรัทธา ในพระพุทธศาสนาของชุมชนอำเภอระโนด จังหวัดสงขลา ด้านประเพณีและวัฒนธรรม ท้องถิ่น.....	131
ตารางที่ 4.13. แสดงค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน และความศรัทธาในพระพุทธศาสนาของชุมชน อำเภอระโนด จังหวัดสงขลา.....	132
ตารางที่ 4.14. แสดงค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน ความศรัทธาในพระพุทธศาสนาของชุมชน อำเภอระโนด จังหวัดสงขลา กัมมัสัทธิา (เชื่อกกรรม).....	133

ตารางที่ 4.15. แสดงค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน ความศรัทธาในพระพุทธศาสนาของชุมชน อำเภอระโนด จังหวัดสงขลา วิกาสัทธา (เชื่อผลของกรรม).....	134
ตารางที่ 4.16. แสดงค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน ความศรัทธาในพระพุทธศาสนาของชุมชน อำเภอระโนด จังหวัดสงขลา กัมมัสสกตาสัทธา (เชื่อว่าสัตว์มีกรรมเป็นของตน).....	135
ตารางที่ 4.17. แสดงค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน ความศรัทธาในพระพุทธศาสนาของชุมชน อำเภอระโนด จังหวัดสงขลา ตถาคตโพธิสัทธา (เชื่อการตรัสรู้ของพระตถาคต).....	136
ตารางที่ 4.18. แสดงค่าความสัมพันธ์ระหว่างปัจจัยทางด้านสังคมกับความศรัทธาในพระพุทธศาสนา ของชุมชนอำเภอระโนด จังหวัดสงขลา.....	137
ตารางที่ 4.19. ข้อเสนอแนะแนวทางส่งเสริมความศรัทธาในพระพุทธศาสนาของชุมชนอำเภอ ระโนด จังหวัดสงขลา.....	138

สารบัญรูปภาพ

หน้า

ภาพที่ 1.1. แสดงกรอบแนวคิดการวิจัย.....7

สารบัญย่อ

ในวิทยานิพนธ์ครั้งนี้ใช้อ้างอิงจากพระไตรปิฎกภาษาไทย มหามกุฏราชวิทยาลัย การอ้างอิงระบุ เล่ม/ข้อ/หน้า หลังอักษรย่อชื่อคัมภีร์ให้อักษรย่อตัวพื้นปกติ เช่น อง.จตุกก. (ไทย) 21/54/48. หมายถึง อังคุดตินิกาย จตุกกนิบาต ภาษาไทย เล่ม 21 ข้อ 54 หน้า 48 มหามกุฏราชวิทยาลัย 2546

พระสุตตันตปิฎก

ที.สี. (ไทย)	= ทีฆนิกาย	สีลขันธวรรค	(ภาษาไทย)
ที.ปา. (ไทย)	= ทีฆนิกาย	ปาฎีกวรรค	(ภาษาไทย)
ม.มู. (ไทย)	= มัชฌิมนิกาย	มูลปณาสก	(ภาษาไทย)
ม.ม. (ไทย)	= มัชฌิมนิกาย	มัชฌิมปณาสก	(ภาษาไทย)
อง.ติก. (ไทย)	= อังคุดตินิกาย	ติกกนิบาต	(ภาษาไทย)
อง.จตุกก. (ไทย)	= อังคุดตินิกาย	จตุกกนิบาต	(ภาษาไทย)
อง.ปณจก. (ไทย)	= อังคุดตินิกาย	ปณจกนิบาต	(ภาษาไทย)
อง.สตุตค. (ไทย)	= อังคุดตินิกาย	สตุตคนิบาต	(ภาษาไทย)
อง.ทสก. (ไทย)	= อังคุดตินิกาย	ทสกนิบาต	(ภาษาไทย)
ส.ส. (ไทย)	= สังยุตตนิกาย	สคาวรรค	(ภาษาไทย)
ส.นิ. (ไทย)	= สังยุตตนิกาย	นิตานวรรค	(ภาษาไทย)
ส.ข. (ไทย)	= สังยุตตนิกาย	ขันธวรรค	(ภาษาไทย)
ส.พ. (ไทย)	= สยุตตินิกาย	สพายนวรรค	(ภาษาไทย)
ส.ม. (ไทย)	= สยุตตินิกาย	มหาวรรค	(ภาษาไทย)

พระอภิธรรมปิฎก

อภิ.สง. (ไทย)	= อภิธรรมปิฎก	ธรรมสังคณี	(ภาษาไทย)
---------------	---------------	------------	-----------

อรรถกถาพระสุตตันตปิฎก

ที.ปา.อ. (ไทย)	= ทีฆนิกาย ปาฎีกวรรค	อรรถกถา	(ภาษาไทย)
ม.มู.อ. (ไทย)	= มัชฌิมนิกาย มูลปณาสก	อรรถกถา	(ภาษาไทย)
อง.เอก.อ. (ไทย)	= อังคุดตินิกาย เอกนิบาต	อรรถกถา	(ภาษาไทย)

อรรถกถาพระอภิธรรมปิฎก

อภิ.สง.อ. (ไทย)	= อภิธรรมปิฎก ธรรมสังคณี อัญญาสาสนีอรรถกถา	(ภาษาไทย)
-----------------	--	-----------

บทที่ 1

บทนำ

1.1. ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

พระพุทธศาสนาเป็นรากฐานสำคัญของสังคมไทยมาอย่างยาวนาน โดยทำหน้าที่เป็นทั้งหลักยึดเหนี่ยวทางจิตใจ ระบบคุณค่า และแนวทางในการดำเนินชีวิตของประชาชนในสังคมไทยตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน พระพุทธศาสนาไม่เพียงมีบทบาทในมิติของความเชื่อหรือพิธีกรรมทางศาสนาเท่านั้น แต่ยังมีบทบาทสำคัญต่อโครงสร้างทางสังคม วัฒนธรรม และจริยธรรมของสังคมไทยโดยรวม วัดในฐานะสถาบันทางศาสนาจึงมิได้เป็นเพียงสถานที่ประกอบศาสนพิธีเท่านั้น แต่ยังเป็นสถาบันทางสังคมที่มีบทบาทสำคัญในการพัฒนาชุมชน ทั้งในด้านการศึกษา การอบรมคุณธรรมจริยธรรม และการสร้างความสามัคคีของคนในสังคม ในอดีตวัดมักทำหน้าที่เป็นศูนย์กลางของชุมชน เป็นสถานที่ถ่ายทอดความรู้ทางศาสนาและวัฒนธรรม เป็นแหล่งเรียนรู้แห่งแรกของคนไทย และเป็นพื้นที่ที่ชาวบ้านใช้ประกอบกิจกรรมทางสังคมและวัฒนธรรมร่วมกัน เช่น การประชุมชุมชน การจัดประเพณีท้องถิ่น และการช่วยเหลือเกื้อกูลกันในสังคม ความสัมพันธ์ระหว่างวัดกับชุมชนจึงมีลักษณะใกล้ชิดและเกื้อกูลกันอย่างแนบแน่น ส่งผลให้พระพุทธศาสนาเป็นส่วนหนึ่งของวิถีชีวิตและอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมของคนไทยมาอย่างยาวนาน (สุริษา จิตตสุทธิ, 2555) อย่างไรก็ตาม เมื่อสังคมไทยก้าวเข้าสู่ยุคโลกาภิวัตน์ การพัฒนาเศรษฐกิจ และการขยายตัวของเทคโนโลยีดิจิทัล ได้ส่งผลให้รูปแบบการดำเนินชีวิตของผู้คนเปลี่ยนแปลงไปอย่างรวดเร็ว ความสัมพันธ์แบบดั้งเดิมระหว่างวัดกับชุมชนในหลายพื้นที่เริ่มลดความแน่นแฟ้นลง ผู้คนมีวิถีชีวิตที่เร่งรีบและมีช่องทางในการแสวงหาความรู้หรือความบันเทิงผ่านสื่อสมัยใหม่มากขึ้น ส่งผลให้บทบาทของพระพุทธศาสนาในฐานะกลไกสำคัญในการหล่อหลอมค่านิยมและความศรัทธาของผู้คนต้องเผชิญกับความท้าทายจากปัจจัยทางสังคมที่หลากหลายมากยิ่งขึ้น

สำหรับพื้นที่อำเภอระโนด จังหวัดสงขลา ซึ่งตั้งอยู่ในบริเวณคาบสมุทรมุขตงพระ ถือเป็นพื้นที่ที่มีความสำคัญทางประวัติศาสตร์และวัฒนธรรมมาอย่างยาวนาน คาบสมุทรมุขตงพระในอดีตเป็นพื้นที่ที่มีความสำคัญด้านการคมนาคมและการค้าทางทะเล โดยเป็นเส้นทางเชื่อมโยงระหว่างอ่าวไทยกับทะเลสาบสงขลา ทำให้เกิดการติดต่อค้าขายและการแลกเปลี่ยนวัฒนธรรมระหว่างชุมชนในภูมิภาคต่าง ๆ ส่งผลให้พื้นที่ดังกล่าวกลายเป็นแหล่งตั้งถิ่นฐานของชุมชนโบราณจำนวนมาก หลักฐานทางโบราณคดีและประวัติศาสตร์ เช่น โบราณสถาน โบราณวัตถุ และวัดเก่าแก่ในพื้นที่ สะท้อนให้เห็นถึง

การรับอิทธิพลของพระพุทธศาสนาและวัฒนธรรมจากภายนอกผ่านเครือข่ายการค้าทางทะเลมาตั้งแต่สมัยโบราณ (ศรีศักร วัลลิโภดม, 2548) เมื่อชุมชนมีการพัฒนาอย่างต่อเนื่อง วัดจึงกลายเป็นศูนย์กลางสำคัญของสังคมในพื้นที่ ทั้งในด้านศาสนา การศึกษา และกิจกรรมของชุมชน ประเพณีสำคัญต่าง ๆ เช่น การบวช การทอดกฐิน การทำบุญตามเทศกาล และประเพณีสารทเดือนสิบ ล้วนสะท้อนถึงความสัมพันธ์อันแนบแน่นระหว่างพระพุทธศาสนากับวิถีชีวิตของประชาชนในพื้นที่อำเภอรอนดและคาบสมุทรมหานคร ประเพณีเหล่านี้ไม่เพียงแต่เป็นกิจกรรมทางศาสนาเท่านั้น แต่ยังเป็นกลไกสำคัญในการสร้างความสามัคคีของคนในชุมชน และเป็นช่องทางในการถ่ายทอดค่านิยมและความเชื่อทางพระพุทธศาสนาจากคนรุ่นหนึ่งไปสู่อีกรุ่นหนึ่ง (สมชาย รัตนนิมิต และนพรัตน์ แสงทอง, 2560)

อย่างไรก็ตาม ภายใต้บริบทของสังคมร่วมสมัยที่มีการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว ชุมชนในอำเภอรอนดเริ่มเผชิญกับความเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรมอย่างต่อเนื่อง ทั้งการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างทางเศรษฐกิจ การขยายตัวของเมือง การย้ายถิ่นของแรงงานรุ่นใหม่ และการเข้ามาของสื่อดิจิทัลที่มีอิทธิพลต่อรูปแบบการรับรู้ข้อมูลข่าวสารของประชาชน ปัจจัยเหล่านี้ส่งผลให้วิถีชีวิตของคนในชุมชนเปลี่ยนแปลงไป และอาจส่งผลกระทบต่อพฤติกรรมทางศาสนาและระดับความศรัทธาของประชาชน โดยเฉพาะประเด็น “ศรัทธาในพระพุทธศาสนา” ซึ่งมีได้หมายถึงเพียงความเชื่อเชิงวัฒนธรรมเท่านั้น แต่หมายถึงความเชื่อมั่นที่ตั้งอยู่บนหลักธรรมคำสอนของพระพุทธเจ้า โดยเฉพาะหลัก ศรัทธา 4 ได้แก่ กัมมัสถา (เชื่อกรรม) วิปากัสถา (เชื่อผลของกรรม) กัมมัสสกตาสถา (เชื่อว่าสัตว์มีกรรมเป็นของตน) และตถาคตโพธิสถา (เชื่อการตรัสรู้ของพระตถาคต) ซึ่งเป็นหลักพื้นฐานที่กำหนดแนวทางการดำเนินชีวิตของพุทธศาสนิกชนให้ตั้งอยู่บนเหตุผลและคุณธรรม (สมบุญ บุญญาภาพ, 2558) อย่างไรก็ตาม ปัจจัยทางสังคมร่วมสมัย เช่น การลดบทบาทของครอบครัวในการถ่ายทอดหลักธรรม การลดการมีส่วนร่วมของเยาวชนในกิจกรรมทางศาสนา และการรับข้อมูลข่าวสารผ่านสื่อออนไลน์ที่มีทั้งข้อมูลที่ถูกต้องและบิดเบือน ล้วนส่งผลให้รูปแบบการมีส่วนร่วมทางศาสนาของประชาชนเปลี่ยนแปลงไป อีกทั้งข่าวสารเกี่ยวกับปัญหาจริยธรรมของพระสงฆ์บางกรณีที่ปรากฏในสื่อ ยังส่งผลกระทบต่อความเชื่อมั่นของประชาชนต่อสถาบันศาสนา ทำให้ระดับความศรัทธาในบางชุมชนมีแนวโน้มลดลงหรือเปลี่ยนแปลงไปจากอดีต (วิจิต สมัยเจริญ, 2564) ในบริบทของพื้นที่อำเภอรอนด จังหวัดสงขลา ปัญหาดังกล่าวสามารถสังเกตได้อย่างเป็นรูปธรรม เช่น การเข้าร่วมกิจกรรมทางศาสนาของคนรุ่นใหม่ที่ลดลง โดยเฉพาะกิจกรรมทำบุญในวันสำคัญทางพระพุทธศาสนาและกิจกรรมพัฒนาวัด ซึ่งผู้เข้าร่วมส่วนใหญ่เป็นผู้สูงอายุ

ขณะที่เยาวชนจำนวนหนึ่งออกไปศึกษาหรือทำงานนอกพื้นที่ ส่งผลให้บทบาทของคนรุ่นใหม่ในกิจกรรมทางศาสนาของชุมชนลดลงอย่างเห็นได้ชัด นอกจากนี้ ผู้นำชุมชนและพระสงฆ์ในพื้นที่ยังสะท้อนว่า ประชาชนบางส่วนเริ่มตั้งคำถามต่อบทบาทของวัดและพระสงฆ์จากการรับข่าวสารผ่านสื่อออนไลน์ ส่งผลให้ความศรัทธาต่อสถาบันศาสนาในระดับชุมชนมีลักษณะเปลี่ยนแปลงไป แม้ว่าประชาชนส่วนใหญ่ยังคงยึดถือพระพุทธศาสนาเป็นแนวทางในการดำเนินชีวิตก็ตาม สถานการณ์ดังกล่าวจึงสะท้อนให้เห็นถึงความท้าทายในการธำรงรักษาและส่งเสริมศรัทธาในพระพุทธศาสนาในชุมชนท่าบองภายใต้บริบทของสังคมที่เปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว

แม้ว่าจะมีงานวิจัยเกี่ยวกับความศรัทธาในพระพุทธศาสนาในประเทศไทยอยู่จำนวนหนึ่ง แต่ส่วนใหญ่เป็นการศึกษาในระดับภาพรวมของประเทศหรือในพื้นที่เมืองใหญ่ ขณะที่งานวิจัยที่ศึกษาปัจจัยทางสังคมที่ส่งผลต่อ ศรัทธา 4 ในบริบทของชุมชนชนบท โดยเฉพาะในพื้นที่คาบสมุทรมหาสมุทรและอำเภอระโนด จังหวัดสงขลา ยังมีอยู่อย่างจำกัด ทั้งที่พื้นที่ดังกล่าวมีบริบททางประวัติศาสตร์ วัฒนธรรม และวิถีชีวิตที่ผูกพันกับพระพุทธศาสนาอย่างลึกซึ้ง ดังนั้น การศึกษาศรัทธา 4 ซึ่งประกอบด้วย กัมมัสัทธิธา วิปากัสัทธิธา กัมมัสสกกตาสัทธิธา และตถาคตโพธิสัทธิธา จึงมีความสำคัญต่อการทำความเข้าใจและแก้ไขปัญหาเชิงพื้นที่ของชุมชนได้อย่างเป็นรูปธรรม ศรัทธา 4 เป็นหลักธรรมที่มีคุณสมบัติสำคัญในการสร้างพื้นฐานทางความคิดและพฤติกรรมของพุทธศาสนิกชน กล่าวคือ กัมมัสัทธิธา ทำให้บุคคลตระหนักว่าการกระทำของตนเองมีความหมายและส่งผลต่อชีวิต จึงช่วยส่งเสริมความรับผิดชอบต่อการกระทำของตนเองในสังคม วิปากัสัทธิธา ช่วยให้เข้าใจว่าการกระทำย่อมมีผลตามมา ทั้งดีและไม่ดี ทำให้เกิดความระมัดระวังในการดำเนินชีวิตและลดพฤติกรรมที่ก่อให้เกิดปัญหาทางสังคม ส่วน กัมมัสสกกตาสัทธิธา ทำให้บุคคลตระหนักว่าตนเป็นผู้รับผลของการกระทำของตนเอง จึงส่งเสริมการพึ่งพาตนเองและการมีวินัยในชีวิต ขณะที่ ตถาคตโพธิสัทธิธา เป็นความเชื่อมั่นในพระปัญญาตรัสรู้ของพระพุทธเจ้า ซึ่งช่วยให้ประชาชนมีหลักยึดทางจิตใจและมีแนวทางในการดำเนินชีวิตตามหลักธรรมอย่างมีเหตุผล

ดังนั้น หากชุมชนสามารถส่งเสริมความเข้าใจในศรัทธา 4 ได้อย่างถูกต้อง ก็จะช่วยเสริมสร้างจิตสำนึกทางศีลธรรม ลดความสับสนจากกระแสสังคมและสื่อออนไลน์ และฟื้นฟูความศรัทธาทางศาสนาให้กลับมาเป็นพลังสำคัญในการพัฒนาคุณภาพชีวิตและความเข้มแข็งของชุมชนในพื้นที่อำเภอระโนด จังหวัดสงขลาได้อย่างยั่งยืน

1.2. คำถามการวิจัย

- 1.2.1. ปัจจัยทางด้านสังคมที่ส่งผลต่อความศรัทธาในพระพุทธศาสนาอย่างไร
- 1.2.2. ความศรัทธาในพระพุทธศาสนาของชุมชนอำเภอรอนด จังหวัดสงขลาอย่างไร
- 1.2.3. ความสัมพันธ์ระหว่างปัจจัยทางด้านสังคมกับความศรัทธาในพระพุทธศาสนาของชุมชนอำเภอรอนด จังหวัดสงขลา เป็นไปในทิศทางใด

1.3. วัตถุประสงค์การวิจัย

- 1.3.1. เพื่อศึกษาปัจจัยทางด้านสังคมที่ส่งผลต่อความศรัทธาในพระพุทธศาสนา
- 1.3.2. เพื่อศึกษาความศรัทธาในพระพุทธศาสนาของชุมชนอำเภอรอนด จังหวัดสงขลา
- 1.3.3. เพื่อศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างปัจจัยทางด้านสังคมกับความศรัทธาในพระพุทธศาสนาของชุมชนอำเภอรอนด จังหวัดสงขลา
- 1.3.4. เพื่อเสนอแนะแนวทางส่งเสริมความศรัทธาในพระพุทธศาสนาของชุมชนอำเภอรอนด จังหวัดสงขลา

1.4. สมมติฐานของการวิจัย

- 1.4.1. ระดับปัจจัยทางด้านสังคมที่ส่งผลต่อความศรัทธาในพระพุทธศาสนา อยู่ในระดับมาก
- 1.4.2. ระดับความศรัทธาในพระพุทธศาสนาในอำเภอรอนด จังหวัดสงขลา อยู่ในระดับมาก
- 1.4.3. ระดับความสัมพันธ์ระหว่างปัจจัยทางด้านสังคมกับความศรัทธาในพระพุทธศาสนาของชุมชนอำเภอรอนด จังหวัดสงขลา เป็นไปในทิศทางบวก

1.5. ขอบเขตของการวิจัย

1.5.1. ขอบเขตด้านเนื้อหา

ในการวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยได้ศึกษาในเนื้อหาที่มีประเด็นเกี่ยวกับปัจจัยทางสังคมที่ส่งผลต่อความศรัทธาในพระพุทธศาสนาของชุมชนอำเภอรอนด จังหวัดสงขลา ที่มีปรากฏในเอกสารงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ดังนี้

1. ปัจจัยทางสังคม
2. แนวคิด ทฤษฎีปัจจัยทางสังคม
3. ความศรัทธาในพระพุทธศาสนา
4. แนวคิด ทฤษฎีความศรัทธาในพระพุทธศาสนา
5. แนวคิดของชุมชนกับความศรัทธาในพระพุทธศาสนา
6. บริบทของชุมชนตำบลท่าบอน อำเภอรอนด จังหวัดสงขลา

7. งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

1.5.2. ขอบเขตด้านประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

1. ประชากร ได้แก่ ประชาชนในชุมชนตำบลท่าบอน อำเภอระโนด จังหวัดสงขลา จำนวน 4,067 คน (รายงานข้อมูลอำเภอระโนด ปี 2568) จากทั้งหมด 10 หมู่บ้าน

2. กลุ่มตัวอย่าง ได้แก่ ประชาชนในชุมชนตำบลท่าบอน อำเภอระโนด จังหวัดสงขลา ด้วยการกำหนดขนาดของกลุ่มตัวอย่างจากการเทียบตารางของเครจซี่และมอร์แกน (Krejcie & Morgan, 1970 p. 607–610) ที่ระดับความเชื่อมั่น 95% ได้จำนวนกลุ่มตัวอย่างรวมทั้งสิ้น 351 คน ทำการสุ่มตัวอย่างโดยใช้วิธีสุ่มแบบแบ่งชั้นภูมิอย่างเป็นสัดส่วน (Proportional Stratified Random Sampling) ในตำบลท่าบอน ทั้ง 10 หมู่บ้าน โดยเทียบสัดส่วนกลุ่มตัวอย่างจากขนาดของประชากรตำบลท่าบอน จากนั้นใช้การสุ่มอย่างง่าย (Simple Random Sampling) โดยการจับสลากรายชื่อประชากรแบ่งตามหมู่บ้านแบบไม่ใส่คืน (Sampling Without Replacement)

1.5.3. ขอบเขตตัวแปรที่ศึกษา

ปัจจัยส่วนบุคคล 5 ด้าน คือ

1. เพศ
2. อายุ
3. การศึกษา
4. อาชีพ
5. รายได้

ตัวแปรต้น คือ ปัจจัยทางด้านสังคมที่ส่งผลต่อความศรัทธาในพระพุทธศาสนา 6 ด้าน ดังนี้

1. ด้านครอบครัว
2. ด้านสถานศึกษา
3. ด้านผู้นำชุมชน/ผู้นำทางศาสนา
4. ด้านกลุ่มเพื่อนหรือเครือข่ายทางสังคม
5. ด้านสื่อมวลชน/สื่อออนไลน์
6. ด้านประเพณีและวัฒนธรรมท้องถิ่น

ตัวแปรตาม คือ ความศรัทธาในพระพุทธศาสนาของชุมชนอำเภอระโนด จังหวัดสงขลา 4 ด้าน ดังนี้

1. กัมมศรัทธา เชื่อกรรม
2. วิปากศรัทธา เชื่อผลของกรรม

3. กัมมัฏฐกตาสัทธา เชื่อว่าสัตว์มีกรรมเป็นของตน
4. ตถาคตโพธิสัทธา เชื่อการตรัสรู้ของพระตถาคตเจ้า

1.5.4. ขอบเขตด้านพื้นที่

ชุมชนตำบลท่าบอง อำเภอรโนด จังหวัดสงขลา

1.5.5. ขอบเขตด้านระยะเวลา

ระยะเวลาในการดำเนินการวิจัยตั้งแต่ เดือนสิงหาคม 2568 ถึง เดือนมีนาคม 2569

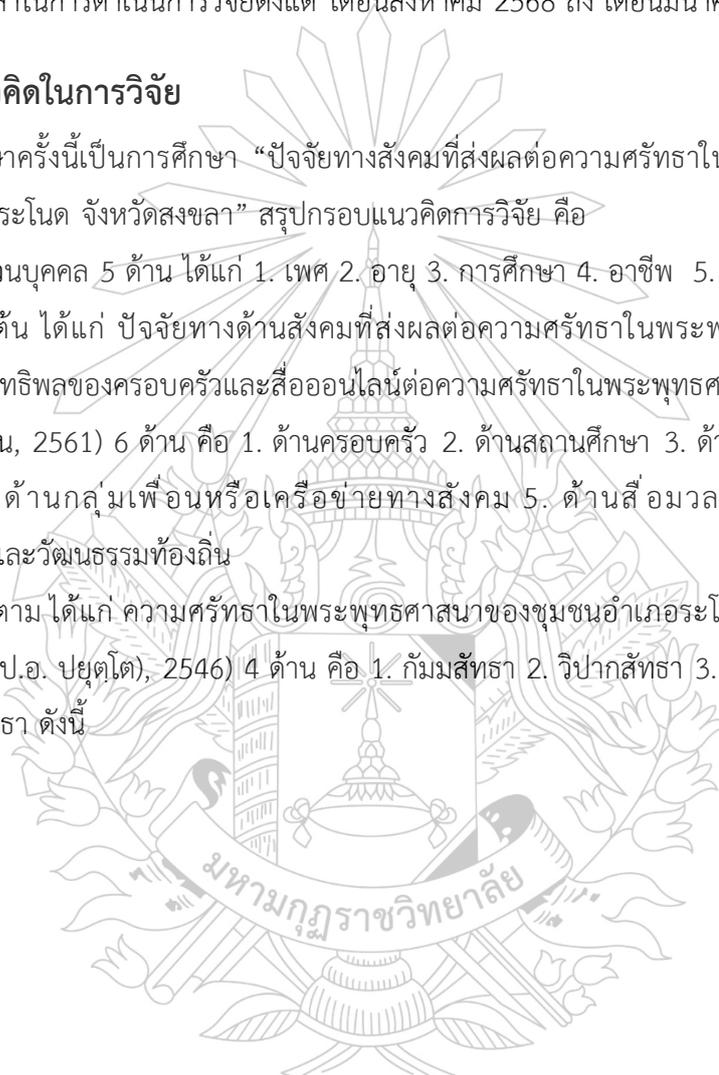
1.6. กรอบแนวคิดในการวิจัย

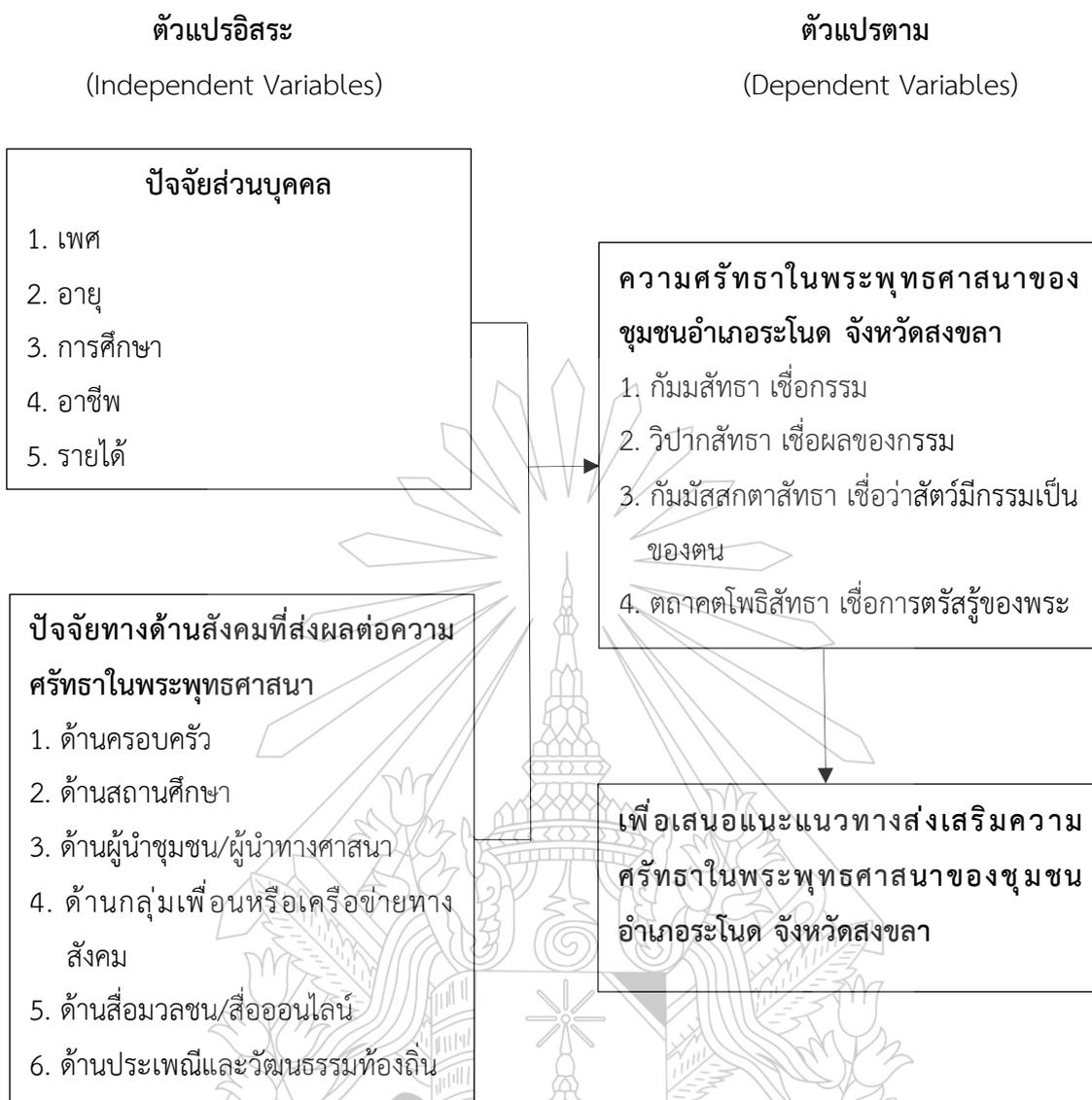
การศึกษาครั้งนี้เป็นการศึกษา “ปัจจัยทางสังคมที่ส่งผลต่อความศรัทธาในพระพุทธศาสนาของชุมชนอำเภอรโนด จังหวัดสงขลา” สรุปรอบแนวคิดการวิจัย คือ

ปัจจัยส่วนบุคคล 5 ด้าน ได้แก่ 1. เพศ 2. อายุ 3. การศึกษา 4. อาชีพ 5. รายได้

ตัวแปรต้น ได้แก่ ปัจจัยทางด้านสังคมที่ส่งผลต่อความศรัทธาในพระพุทธศาสนา ซึ่งได้แนวคิดเกี่ยวกับอิทธิพลของครอบครัวและสื่อออนไลน์ต่อความศรัทธาในพระพุทธศาสนาของเยาวชน (สุวัฒน์ แนนเนียน, 2561) 6 ด้าน คือ 1. ด้านครอบครัว 2. ด้านสถานศึกษา 3. ด้านผู้นำชุมชน/ผู้นำทางศาสนา 4. ด้านกลุ่มเพื่อนหรือเครือข่ายทางสังคม 5. ด้านสื่อมวลชน/สื่อออนไลน์ 6. ด้านประเพณีและวัฒนธรรมท้องถิ่น

ตัวแปรตาม ได้แก่ ความศรัทธาในพระพุทธศาสนาของชุมชนอำเภอรโนด จังหวัดสงขลา (พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต), 2546) 4 ด้าน คือ 1. กัมมัฏฐา 2. วิปัสสนา 3. กัมมัฏฐกตาสัทธา 4. ตถาคตโพธิสัทธา ดังนี้

ตารางที่ 1.1. แสดงกรอบแนวคิดการวิจัย

1.7. นิยามศัพท์เฉพาะ

การวิจัยเรื่อง “ปัจจัยทางสังคมที่ส่งผลต่อความศรัทธาในพระพุทธศาสนาของชุมชนอำเภอกระโนน จังหวัดสงขลา” ผู้วิจัยนิยามศัพท์ในการวิจัย ดังนี้

ปัจจัยทางสังคม หมายถึง สิ่งแวดล้อมหรือองค์ประกอบต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นจากการอยู่ร่วมกันในสังคม ไม่ว่าจะเป็นบุคคล ครอบครัว กลุ่มคน หรือสถาบันต่าง ๆ ที่มีอิทธิพลต่อ พฤติกรรม ความคิด ความเชื่อ ค่านิยม และทัศนคติของมนุษย์ โดยปัจจัยเหล่านี้มีหน้าที่ทั้งเป็น กรอบกำกับ และแรงผลักดัน ในการดำเนินชีวิตของแต่ละคน

ความศรัทธา หมายถึง ความเชื่อที่ตั้งอยู่บนเหตุผลและปัญญา มิใช่ความงมงาย เป็นคุณธรรมพื้นฐานที่นำไปสู่การปฏิบัติธรรม การพัฒนาจิตใจ และสติปัญญา โดยต้องผ่านการพิจารณาอย่างถูกต้องและเข้าใจในความจริง

พระพุทธศาสนา หมายถึง ศาสนามุ่งเน้นให้มนุษย์เข้าใจความจริงของชีวิต และสามารถหลุดพ้นจากทุกข์ได้ โดยอาศัยหลักปฏิบัติที่สำคัญ คือ ศีล สมาธิ และปัญญา ซึ่งเป็นแนวทางที่พระพุทธเจ้าทรงค้นพบและสั่งสอนแก่มนุษย์ เพื่อให้ดำเนินชีวิตอย่างมีเหตุผล มีคุณธรรม และเข้าถึงความสงบภายใน

ปัจจัยทางสังคมที่ส่งผลต่อความศรัทธา หมายถึง สิ่งแวดล้อมที่เกิดจากการอยู่ร่วมกันในชุมชนซึ่งมีอิทธิพลต่อความเชื่อและทัศนคติทางศาสนา เป็นกลไกสำคัญที่หล่อหลอมและรักษาความศรัทธาในพระพุทธศาสนาในชุมชน อันได้แก่

1. **ครอบครัว** หมายถึง ครอบครัวเป็นสถาบันพื้นฐานที่ใกล้ชิดกับบุคคลมากที่สุด มีบทบาทสำคัญในการปลูกฝังคุณธรรม ศีลธรรม และความศรัทธาในพระพุทธศาสนาตั้งแต่วัยเยาว์ ผ่านการสอนหลักธรรม การปฏิบัติตนเป็นแบบอย่าง และการเข้าร่วมกิจกรรมทางศาสนา ร่วมกัน เช่น การไปวัด ทำบุญ ปฏิบัติธรรม รวมถึงการปลูกฝังเรื่องกรรมดีกรรมชั่ว

2. **สถานศึกษา** หมายถึง แหล่งถ่ายทอดความรู้ควบคู่กับการปลูกฝังคุณธรรมจริยธรรม โดยผ่านกระบวนการเรียนการสอนและกิจกรรมเสริมคุณธรรม การเข้าวัด และการบูรณาการหลักธรรมกับการเรียนรู้ ทำให้ผู้เรียนเกิดความเข้าใจและเลื่อมใสในพระพุทธศาสนาอย่างลึกซึ้ง

3. **ผู้นำชุมชน/ผู้นำทางศาสนา** หมายถึง ผู้ชี้แนะ พัฒนาและส่งเสริมกิจกรรมทางศาสนา หากผู้นำมีคุณธรรมและดำรงตนตามหลักธรรม จะได้รับความไว้วางใจจากประชาชน และสามารถปลูกศรัทธาในพระพุทธศาสนาให้เข้มแข็งขึ้นในชุมชน

4. **กลุ่มเพื่อนหรือเครือข่ายทางสังคม** หมายถึง กลุ่มบุคคลที่มีอิทธิพลต่อพฤติกรรมและการเข้าร่วมกิจกรรมทางศาสนา หากอยู่ในกลุ่มที่มีค่านิยมดี เช่น การไปวัดหรือทำกิจกรรมจิตอาสา ย่อมส่งผลให้เกิดการเลียนแบบพฤติกรรมที่ดี และสร้างจิตสำนึกในคุณธรรม

5. **สื่อมวลชน/สื่อออนไลน์** หมายถึง ช่องทางในการเผยแพร่ธรรมะหรือข่าวสารทางศาสนา โดยเฉพาะสื่อออนไลน์ที่เข้าถึงง่าย สามารถส่งเสริมหรือบั่นทอนความศรัทธาได้

6. **ประเพณีและวัฒนธรรมท้องถิ่น** หมายถึง กิจกรรมหรือพิธีกรรมทางศาสนาที่สืบทอดกันมามีผลต่อการสร้างความผูกพันและความศรัทธาและเชื่อมโยงกับศาสนา ทำหน้าที่เป็นสื่อกลางในการถ่ายทอดหลักธรรม และเสริมสร้างความผูกพันกับศาสนาให้ฝังรากลึกในใจของประชาชน โดยเฉพาะในกลุ่มเยาวชน

ความศรัทธาในพระพุทธศาสนา หมายถึง ความเชื่อมั่นอย่างแน่วแน่ในหลักธรรมคำสอนของพระพุทธเจ้า ที่ตั้งอยู่บนหลักเหตุผล ไม่ใช่ความเชื่อมงาย โดยจำแนกศรัทธาออกเป็น 4 ประการหลัก ได้แก่

1. **กัมมัสถา** หมายถึง ความเชื่อว่าการกระทำของบุคคล ทั้งดีและชั่ว จะส่งผลต่อชีวิตในภายหลัง ผู้ที่มีความเชื่อเช่นนี้จะพยายามหลีกเลี่ยงการทำชั่ว มุ่งมั่นทำความดี และเชื่อมั่นว่า “ทำดีได้ดี ทำชั่วได้ชั่ว” อย่างแท้จริง

2. **วิปากัสถา** หมายถึง ความเชื่อมั่นว่าทุกการกระทำย่อมมีผล ไม่ว่าจะช้าหรือเร็ว และผลนั้นสามารถปรากฏในรูปแบบของความสุขหรือทุกข์ในชีวิต ผู้ที่มีวิปากัสถาจะใช้หลักของผลแห่งกรรมในการตัดสินใจเรื่องสำคัญของชีวิต

3. **กัมมัสสกาตัสถา** หมายถึง ความเข้าใจและยอมรับว่ากรรมนั้นเป็นของใครของมัน ไม่มีใครสามารถรับผลกรรมแทนกันได้ ผู้ที่มีศรัทธาในข้อนี้จะมีความรับผิดชอบต่อการกระทำของตนเอง ไม่โทษผู้อื่น และใช้ชีวิตอย่างมีสติระมัดระวัง

4. **ตถาคตโพธิสถา** หมายถึง ความเคารพและเชื่อมั่นอย่างลึกซึ้งในพระปัญญาของพระพุทธเจ้า ว่าทรงตรัสรู้ความจริงของโลกอย่างแท้จริง ผู้ที่มีศรัทธาในข้อนี้จะเคารพคำสอนและนำหลักธรรมมาใช้ในชีวิต เพื่อมุ่งสู่การหลุดพ้นจากทุกข์

ชุมชนอำเภอระโนด หมายถึง กลุ่มประชากรที่ศึกษาในการทำวิจัยในครั้งนี้ ได้แก่ ประชาชนที่อาศัยอยู่ในพื้นที่ตำบลท่าบอน อำเภอระโนด จังหวัดสงขลา จากทั้งหมด 10 หมู่บ้าน คือ หมู่ที่ 1 บ้านรับแพรก หมู่ที่ 2 บ้านอู่ตะเภา หมู่ที่ 3 บ้านท่าบอน หมู่ที่ 4 บ้านศาลาลหวงบน หมู่ที่ 5 บ้านหัวคุ้ง หมู่ที่ 6 บ้านศาลาลหวงล่าง หมู่ที่ 7 บ้านชันนาก หมู่ที่ 8 บ้านคลองเปิด หมู่ที่ 9 บ้านมาบบัว หมู่ที่ 10 บ้านมาบปรือ ซึ่งเป็นกลุ่มตัวอย่างในการศึกษา โดยมุ่งเน้นประชากรที่นับถือพระพุทธศาสนา

1.8. ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

จากการวิจัยเรื่อง "ปัจจัยทางสังคมที่ส่งผลต่อความศรัทธาในพระพุทธศาสนาของชุมชนอำเภอระโนด จังหวัดสงขลา" คาดว่าจะได้รับประโยชน์ดังต่อไปนี้

1.8.1. เข้าใจบริบททางสังคมที่มีผลต่อความศรัทธาในพระพุทธศาสนา ช่วยให้เข้าใจถึงปัจจัยทางสังคมร่วมสมัย เช่น เทคโนโลยี สื่อดิจิทัล การย้ายถิ่นฐาน วัฒนธรรม และบทบาทของสถาบันศาสนา ที่ส่งผลกระทบต่อความศรัทธาของชาวบ้านในเชิงลึก

1.8.2. ส่งเสริมการพัฒนานโยบายหรือกิจกรรมเพื่อฟื้นฟูศรัทธาในชุมชน ข้อมูลจากงานวิจัยสามารถใช้ในการออกแบบโครงการหรือแนวทางปฏิบัติที่เหมาะสมกับบริบทของชุมชน อาทิ การเผยแพร่ธรรมะผ่านสื่อดิจิทัล หรือการจัดกิจกรรมทางศาสนาที่เข้าถึงคนรุ่นใหม่

1.8.3. เสริมสร้างความเข้มแข็งของหลักศรัทธา 4 ในระดับชุมชน ช่วยให้ชาวบ้านและผู้นำทางศาสนาเห็นความสำคัญของหลักศรัทธา 4 และสามารถพัฒนาแนวทางในการปลูกฝังคุณธรรม จริยธรรม และการปฏิบัติธรรมที่ลึกซึ้งและยั่งยืนมากยิ่งขึ้น

1.8.4. สร้างความร่วมมือระหว่างวัด โรงเรียน และชุมชน ผลการวิจัยสามารถกระตุ้นให้เกิดความร่วมมือระหว่างสถาบันทางศาสนา การศึกษา และองค์กรปกครองท้องถิ่น ในการร่วมกันพัฒนาแนวทางส่งเสริมพระพุทธศาสนาอย่างเป็นระบบ

1.8.5. เป็นต้นแบบให้กับชุมชนอื่นที่เผชิญกับปัญหาคล้ายกัน สามารถนำผลการศึกษาไปเป็นต้นแบบหรือแนวทางให้กับชุมชนอื่น ๆ ที่กำลังเผชิญกับปัญหาความศรัทธาถดถอยในพระพุทธศาสนา เพื่อใช้ปรับประยุกต์ตามบริบทของแต่ละพื้นที่

บทที่ 2

เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การวิจัยเรื่องนี้ ผู้วิจัยได้ศึกษาในเนื้อหาที่มีประเด็นเกี่ยวกับ “ปัจจัยทางสังคมที่ส่งผลต่อความศรัทธาในพระพุทธศาสนาของชุมชนอำเภอระโนด จังหวัดสงขลา” ผู้วิจัยได้ศึกษาแนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับแนวคิดของชุมชนกับความศรัทธาในพระพุทธศาสนา ตามวัตถุประสงค์ที่กำหนดไว้ ดังนี้

1. ปัจจัยทางสังคม
2. แนวคิด ทฤษฎีปัจจัยทางสังคม
3. ความศรัทธาในพระพุทธศาสนา
4. แนวคิด ทฤษฎีความศรัทธาในพระพุทธศาสนา
5. แนวคิดของชุมชนกับความศรัทธาในพระพุทธศาสนา
6. บริบทของชุมชนตำบลท่าบอน อำเภอระโนด จังหวัดสงขลา
7. งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

2.1. ปัจจัยทางสังคม

2.1.1. ความหมายของปัจจัยทางสังคม

ปัจจัยทางสังคม (Social Factors) หมายถึง สิ่งแวดล้อมหรือองค์ประกอบต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นจากการอยู่ร่วมกันในสังคม ไม่ว่าจะเป็นบุคคล ครอบครัว กลุ่มคน หรือสถาบัน ซึ่งล้วนมีส่วนในการกำหนดพฤติกรรม ความคิด ความเชื่อ ค่านิยม และทัศนคติของมนุษย์ (สุวัฒน์ แนนเนียน, 2561) ปัจจัยเหล่านี้ทำหน้าที่ทั้งเป็นกรอบกำกับและแรงผลักดันในการดำเนินชีวิต ตัวอย่างเช่น ครอบครัว เป็นแหล่งอบรมสั่งสอนด้านคุณธรรม โรงเรียนมีบทบาทในการปลูกฝังวินัยและความรู้ ส่วนสื่อมวลชนทำหน้าที่เผยแพร่ค่านิยมต่าง ๆ ไปสู่สาธารณะ นอกจากนี้ ปัจจัยทางสังคมยังสะท้อนถึงความแตกต่างระหว่างพื้นที่ เช่น วิถีชีวิตที่เร่งรีบของคนเมืองเทียบกับความเรียบง่ายของคนชนบท อีกทั้งยังเปลี่ยนแปลงไปตามกาลเวลาและสภาพแวดล้อม เช่น การเกิดขึ้นของเทคโนโลยีใหม่ที่ปรับเปลี่ยนรูปแบบการสื่อสาร หรือการเปิดกว้างทางวัฒนธรรมและเพศสภาพที่ทำให้ทัศนคติของสังคมหลากหลายมากขึ้น เมื่อพิจารณาเชิงลึก ปัจจัยทางสังคมสามารถจัดออกเป็น 6 ด้านหลัก ได้แก่

1. **ด้านครอบครัว** หมายถึง สถาบันทางสังคมที่ใกล้ชิดกับบุคคลมากที่สุด และมีบทบาทสำคัญในการปลูกฝังแนวคิด ค่านิยม และพฤติกรรมทางศาสนาให้กับสมาชิกในครอบครัวตั้งแต่วัยเด็ก พ่อแม่หรือผู้ปกครองมักทำหน้าที่ในการสั่งสอนเรื่องหลักธรรมคำสอนของพระพุทธศาสนา รวมถึงการแนะนำแนวทางการใช้ชีวิตตามหลักศีลธรรม นอกจากนี้ การเข้าร่วมกิจกรรมทางศาสนามาร่วมกัน

เช่น การไปวัด ทำบุญ หรือปฏิบัติธรรม เป็นอีกช่องทางหนึ่งที่ครอบครัวใช้ในการส่งเสริมความศรัทธาในพระพุทธศาสนา พฤติกรรมของพ่อแม่ในชีวิตประจำวัน เช่น ความมีเมตตา ความซื่อสัตย์ และการกระทำที่ยึดมั่นในคุณธรรม ล้วนส่งอิทธิพลต่อทัศนคติและความศรัทธาของบุตร ครอบครัวที่มีการส่งเสริมให้สมาชิกเข้าวัดและปฏิบัติธรรมอย่างสม่ำเสมอ มักส่งผลให้บุตรมีทัศนคติที่ดีต่อพระพุทธศาสนา รวมถึงการได้รับการปลูกฝังเรื่องกรรมดีกรรมชั่ว ซึ่งเป็นแนวคิดพื้นฐานที่ช่วยให้บุคคลตระหนักถึงผลของการกระทำ และเลือกประพฤติปฏิบัติในทางที่ดีตามหลักคำสอนของศาสนา

จอร์จชุกุล ปิยะธิดา (2568) ได้ศึกษาครอบครัวไทยในพื้นที่ภาคใต้ โดยเน้นบทบาทของครอบครัวในการถ่ายทอดประเพณีและค่านิยมทางวัฒนธรรมที่เกี่ยวข้องกับการปลูกฝังพฤติกรรมเชิงคุณธรรม งานวิจัยชิ้นนี้พบว่าครอบครัวมีบทบาทสำคัญในการสอนให้เด็กคิดดี ทำดี ผ่านการปฏิบัติทางวัฒนธรรมในชีวิตประจำวัน เช่น การสวดมนต์ การทำความดี และการให้กำลังใจกัน ซึ่งช่วยหล่อหลอมจิตสำนึกด้านคุณธรรมที่สอดคล้องกับวิถีชีวิตไทย

ในขณะเดียวกัน สยามพร พันธไชย (2567) ได้ทำการศึกษาในหัวข้อ “อิทธิพลของโครงสร้างครอบครัวต่อพัฒนาการของเด็ก การศึกษาทางจิตวิทยาในบริบทครอบครัวไทย” โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาผลของโครงสร้างครอบครัวประเภทต่าง ๆ เช่น ครอบครัวเดี่ยว ครอบครัวขยาย และครอบครัวผสม ต่อพัฒนาการทางด้านจิตวิทยา อารมณ์ และสังคมของเด็กไทยในปัจจุบัน งานวิจัยนี้ให้ความสำคัญกับบริบททางวัฒนธรรมของไทยซึ่งมีผลโดยตรงต่อรูปแบบการเลี้ยงดูและการพัฒนาเด็ก ผลการศึกษาพบว่า พฤติกรรมของพ่อแม่ รวมถึงวิธีการเลี้ยงดูในชีวิตประจำวัน มีอิทธิพลอย่างมีนัยสำคัญต่อพัฒนาการของเด็ก ทั้งในด้านอารมณ์ ทักษะทางสังคม และพฤติกรรมทั่วไป โดยเฉพาะในระบบครอบครัวที่เอื้อต่อการสื่อสารที่เปิดเผยมอง การดูแลเอาใจใส่ และความรักความเข้าใจระหว่างสมาชิกในครอบครัว ซึ่งจะช่วยให้เด็กสามารถเติบโตขึ้นเป็นผู้ที่มีความมั่นคงทางจิตใจ มีทักษะในการเข้าสังคม และสามารถปรับตัวได้ดีในสภาพแวดล้อมต่าง ๆ ดังนั้น โครงสร้างครอบครัวและบรรยากาศภายในบ้านจึงเป็นปัจจัยสำคัญที่ควรได้รับความสนใจในการส่งเสริมพัฒนาการของเด็กอย่างรอบด้าน

นอกจากนี้ ภัททิยา คำโยธาภูบติ และ ชันทอง วัฒนะประดิษฐ์ (2567) ได้ศึกษาเรื่องแนวทางการเสริมสร้างศรัทธาต่อพระพุทธศาสนาตามหลักพุทธสันติวิธีของชาวพุทธเจเนอเรชันวายระบุว่า กลุ่มคนรุ่นใหม่หรือ "เจเนอเรชันวาย" มีพฤติกรรมและความคิดที่เปลี่ยนแปลงไปตามสภาพสังคมและเทคโนโลยี การปลูกฝังศรัทธาในพระพุทธศาสนาแก่กลุ่มนี้จึงต้องอาศัยแนวทางที่เหมาะสม โดยเน้น การใช้พุทธสันติวิธี ได้แก่ การมีเมตตา การฟังอย่างลึกซึ้ง และการสนทนาอย่างสันติ ทั้งนี้ครอบครัวถือเป็นจุดเริ่มต้นที่สำคัญ ในการเสริมสร้างศรัทธา เพราะเป็นแหล่งแรกที่เยาวชนได้สัมผัสหลักธรรม การมีแบบอย่างที่ดีจากพ่อแม่ เช่น การทำบุญ สวดมนต์ และดำเนินชีวิตตามหลักธรรม จะช่วยกระตุ้นให้เยาวชนเกิดความเลื่อมใสอย่างแท้จริง

ฉันทชาโต พระมหาปราโมทย์ และคณะ (2566) ได้ทำการศึกษาความสัมพันธ์ระหว่าง พฤติกรรมการอบรมเลี้ยงดูของครอบครัวกับพฤติกรรมความกตัญญูของเด็กประถมปลาย โดยอิงแนวคิดทางพุทธจิตวิทยา พบว่าการเลี้ยงดูที่อบอุ่น ใส่ใจ และมีการถ่ายทอดคุณธรรมผ่านการกระทำของผู้ปกครองนั้นส่งผลให้เด็กมีพฤติกรรมความกตัญญูที่สูงขึ้น สะท้อนให้เห็นถึงความสัมพันธ์เชิงบวก ระหว่างบทบาทของครอบครัวและการพัฒนาจิตสำนึกด้านคุณธรรมในเด็ก

สุดท้าย ปัทรวินน์ กาญจนาน และคณะ (2567) ได้พัฒนาแบบจำลองการวัดความเข้มแข็งของครอบครัวในบริบทของเด็ก Gen Alpha โดยพบว่าองค์ประกอบสำคัญของความเข้มแข็งของครอบครัว ได้แก่ ความสัมพันธ์เชิงบวก ความรับผิดชอบของพ่อแม่ และคุณธรรมของผู้ปกครอง ซึ่งมีส่วนสำคัญในการหล่อหลอมพฤติกรรมและค่านิยมของเด็กในยุคปัจจุบัน

สรุปได้ว่า ครอบครัวเป็นสถาบันพื้นฐานที่มีบทบาทสำคัญอย่างยิ่งในการหล่อหลอมพฤติกรรม ค่านิยม และศรัทธาทางศาสนาของบุคคลตั้งแต่วัยเยาว์ การเลี้ยงดูที่เปี่ยมด้วยความรัก ความใส่ใจ และการเป็นแบบอย่างที่ดีของพ่อแม่ ส่งผลให้เด็กมีพฤติกรรมเชิงบวกและตระหนักถึงคุณค่าของคุณธรรมในชีวิตประจำวัน กิจกรรมทางศาสนาภายในครอบครัว เช่น การสวดมนต์ ทำบุญ หรือเข้าวัดร่วมกัน เป็นกลไกหนึ่งที่จะช่วยปลูกฝังศรัทธาในพระพุทธศาสนาอย่างยั่งยืน นอกจากนี้ การสอนเรื่องกรรมดีกรรมชั่ว และการส่งเสริมให้ยึดถือหลักศีลธรรม ยังช่วยให้เด็กสามารถพัฒนาแนวคิดที่นำไปสู่การกระทำที่ดีในสังคม และเติบโตเป็นพลเมืองที่มีคุณภาพในอนาคต

2. ด้านสถานศึกษา หมายถึง สถาบันมีบทบาทสำคัญต่อการพัฒนาคุณธรรม จริยธรรม และความศรัทธาทางศาสนาของนักเรียน โดยสถานศึกษาเป็นสถาบันที่มีหน้าที่ถ่ายทอดความรู้ควบคู่กับการสร้างวินัยและปลูกฝังค่านิยมทางศาสนา ผ่านการเรียนการสอนในรายวิชาเช่น พระพุทธศาสนา และกิจกรรมเสริมต่าง ๆ เช่น ค่ายคุณธรรม การจัดการเรียนรู้แบบบูรณาการ และการจัดกิจกรรมเข้าวัดหรือปฏิบัติธรรมสำหรับนักเรียน สถานศึกษายังส่งเสริมให้เด็กเรียนรู้หลักธรรมคำสอนผ่านครูผู้สอนที่อธิบายหลักกรรมและผลของกรรม ทำให้เด็กสามารถเชื่อมโยงหลักคำสอนกับการประพฤติปฏิบัติในชีวิตจริง นอกจากนี้ การที่โรงเรียนมีนโยบายและกิจกรรมที่มุ่งปลูกฝังคุณธรรมศีลธรรมชัดเจน ทำให้ผู้เรียนมีทัศนคติที่ดีต่อศาสนาและมีแรงบันดาลใจในการปฏิบัติตามหลักคำสอนจากครูผู้เป็นแบบอย่าง ซึ่งทั้งหมดนี้มีผลต่อการพัฒนาพฤติกรรมเชิงบวกและการตระหนักรู้ด้านศีลธรรมของนักเรียนอย่างยั่งยืน

พระมหากิตติธัมมฐ์ สุกิตติเมธี (2565) ได้ทำการศึกษาเรื่อง การปลูกฝังคุณธรรมผ่านหลักธรรมพระพุทธศาสนาสำหรับนักเรียน โดยมุ่งเน้นการบูรณาการหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาเข้าสู่กระบวนการจัดการเรียนการสอนในสถานศึกษา เพื่อพัฒนาเยาวชนให้เป็นผู้มีคุณธรรมและจริยธรรมที่เหมาะสม วัตถุประสงค์ของการวิจัยคือเพื่อศึกษาแนวทางการนำหลักธรรมมาประยุกต์ใช้ในกิจกรรมการเรียนรู้และกิจกรรมส่งเสริมคุณธรรมในโรงเรียน ผลการวิจัยพบว่า การบูรณาการ

หลักธรรมทางพระพุทธศาสนาอย่างเป็นระบบสามารถช่วยเสริมสร้างคุณธรรมพื้นฐานของนักเรียนได้อย่างมีประสิทธิภาพ โดยเฉพาะด้านความซื่อสัตย์ ความมีวินัย และความสามัคคีในหมู่คณะ

งานวิจัยเรื่อง การพัฒนาคุณธรรมนักเรียนในการจัดการเรียนรู้ด้วยวิธี Moral STEP (2566) ได้ศึกษาการพัฒนาารูปแบบการจัดการเรียนรู้ที่มุ่งเน้นการเสริมสร้างคุณธรรมของนักเรียนผ่านกระบวนการเรียนรู้เชิงคุณค่า โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อพัฒนารูปแบบการเรียนการสอนที่ช่วยให้นักเรียนสามารถแยกแยะความดีและความไม่ดี และแสดงพฤติกรรมคุณธรรมออกมาได้อย่างชัดเจน ผลการวิจัยพบว่า การจัดการเรียนรู้ด้วยวิธี Moral STEP ส่งผลให้พฤติกรรมด้านคุณธรรมของนักเรียนเพิ่มสูงขึ้นอย่างมีนัยสำคัญ เช่น การตรงต่อเวลา ความมีน้ำใจ การมีระเบียบวินัย และความรับผิดชอบ ต่อหน้าที่

การวิจัยของครูผู้สอนโรงเรียนอนุบาลจันทบุรี (2567) เรื่อง การปลูกฝังคุณธรรมจริยธรรมให้นักเรียนของครูผู้สอนในโรงเรียนอนุบาลจันทบุรี มุ่งศึกษาการปลูกฝังคุณธรรมเชิงปฏิบัติผ่านบทบาทของครูผู้สอนในสถานศึกษา โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาวิธีการจัดกิจกรรม การจัดสภาพแวดล้อม และการวางแผนการสอนที่บูรณาการคุณธรรมในชีวิตประจำวันของเด็ก ผลการศึกษาพบว่า การจัดกิจกรรมทางศาสนา การอบรมหน้าเสาธง และการจัดบรรยากาศในโรงเรียนที่เอื้อต่อคุณธรรม ส่งผลให้นักเรียนมีพฤติกรรมที่เหมาะสม มีวินัย และมีส่วนร่วมในกิจกรรมทางศาสนาเพิ่มมากขึ้น

นอกจากนี้ งานวิจัยเรื่อง แนวทางการบริหารโรงเรียนวิถีพุทธของโรงเรียนคงคาราม (2567) ได้ศึกษารูปแบบการบริหารสถานศึกษาที่ยึดหลักพุทธธรรมเป็นฐาน โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อสำรวจและพัฒนาแนวทางการบริหารโรงเรียนที่สนับสนุนการปลูกฝังคุณธรรมตามหลักไตรสิกขา ได้แก่ ศีล สมาธิ และปัญญา ผลการวิจัยพบว่า การบริหารจัดการแบบวิถีพุทธสามารถส่งเสริมคุณธรรมของนักเรียนได้อย่างต่อเนื่อง อีกทั้งยังช่วยสร้างความร่วมมือระหว่างครู ผู้ปกครอง และชุมชนในการพัฒนาผู้เรียนให้มีคุณลักษณะอันพึงประสงค์

พระมหาเอกชัย โคตรสุนทร (2567) ได้ศึกษาเรื่อง การศึกษาและการพัฒนาคุณธรรม ผลกระทบของโรงเรียนวิถีพุทธต่อเยาวชนไทย โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อวิเคราะห์บทบาทของโรงเรียนที่ยึดหลักพระพุทธศาสนาในการปลูกฝังศีลธรรมและคุณธรรมของนักเรียน ผลการศึกษาพบว่า นักเรียนที่ศึกษาในบริบทโรงเรียนวิถีพุทธมีแนวโน้มแสดงพฤติกรรมเชิงศีลธรรมที่ดีขึ้น เช่น ความมีเมตตา ความเอื้อเฟื้อ และการตระหนักถึงคุณค่าทางศาสนา ซึ่งสะท้อนให้เห็นถึงบทบาทสำคัญของสถาบันการศึกษาที่เชื่อมโยงหลักธรรมกับการดำเนินชีวิต

สุดท้าย ปราวาศ มหารัตน์สกุล (2568) ได้ทำการศึกษาเรื่อง บทบาทของศาสนาในการส่งเสริมคุณธรรมและจริยธรรมของเยาวชนไทยในระบบการศึกษา โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาวิธีการนำหลักธรรมทางศาสนาเข้าสู่หลักสูตร พิธีกรรม และกิจกรรมนักเรียน เพื่อสร้างรากฐานด้านคุณธรรมในระบบการศึกษาไทย ผลการวิจัยพบว่า การบูรณาการหลักศาสนาในกิจกรรมการเรียนการสอนมีผล

เชิงบวกต่อการพัฒนาคุณธรรมของเยาวชน ทั้งในด้านการรู้คุณ การเคารพผู้อื่น และการประพฤติปฏิบัติตนตามหลักจริยธรรม

สรุปได้ว่า สถานศึกษาเป็นสถาบันที่มีบทบาทสำคัญในการพัฒนาคุณธรรม จริยธรรม และความศรัทธาทางศาสนาในหมู่นักเรียน โดยครูผู้สอนทำหน้าที่ถ่ายทอดหลักธรรมผ่านทั้งบทเรียนและกิจกรรมเสริมสร้างคุณธรรม เช่น ค่ายคุณธรรมและกิจกรรมเข้าวัด การจัดการเรียนรู้ที่บูรณาการหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาเข้ากับวิชาต่าง ๆ ช่วยให้นักเรียนสามารถเข้าใจหลักธรรมและผลของกรรม และนำไปปรับใช้ในชีวิตจริงได้อย่างเป็นรูปธรรม งานวิจัยหลายชิ้นยืนยันว่าการปลูกฝังคุณธรรมในสถานศึกษาผ่านครูผู้เป็นแบบอย่าง ส่งผลต่อพฤติกรรมเชิงบวกของนักเรียน เช่น ความมีวินัย ความเมตตา และความรับผิดชอบ นอกจากนี้ แนวทางการบริหารโรงเรียนแบบวิถีพุทธที่ยึดหลักไตรสิกขา ยังช่วยสร้างระบบการเรียนรู้ที่ส่งเสริมคุณลักษณะอันพึงประสงค์ของนักเรียน และสร้างความร่วมมือกับครอบครัวและชุมชนได้อย่างยั่งยืน

3. ด้านผู้นำชุมชนและผู้นำทางศาสนา หมายถึง สถาบันและบุคคลที่ทำหน้าที่เป็นต้นแบบทางจริยธรรมและมีบทบาทสำคัญในการกำหนดทิศทางการศึกษาและการปฏิบัติทางศาสนาของชุมชน หากผู้นำมีคุณธรรม ความซื่อสัตย์ และยึดมั่นในหลักธรรม ย่อมได้รับความไว้วางใจจากชุมชน และสามารถผลักดันให้เกิดความร่วมมือในกิจกรรมทางศาสนาได้อย่างต่อเนื่อง ผู้นำที่ปฏิบัติตนเป็นแบบอย่างที่ดี สามารถเสริมสร้างศรัทธาและกระตุ้นให้ประชาชนมีส่วนร่วมในกิจกรรมของวัดหรือพุทธธรรมเทศนาได้อย่างเด่นชัด การมีผู้นำชุมชนและผู้นำทางศาสนาที่มีความเข้มแข็งยังมีผลต่อการสร้างสรรค์ความคิด ความเชื่อ และพฤติกรรมทางศาสนาของบุคคลในพื้นที่ ทำให้ทัศนคติที่ดีต่อศาสนาเพิ่มขึ้นและการเข้าร่วมกิจกรรมทางศาสนาเป็นไปอย่างสม่ำเสมอ ซึ่งสอดคล้องกับคำถามวิจัยที่ต้องการสำรวจระดับความศรัทธา ความเชื่อ และการมีส่วนร่วมทางศาสนาที่ได้รับอิทธิพลจากผู้นำในชุมชน

สิทธิพันธ์ พูนเอียด และคณะ (2568) ได้ศึกษาในพื้นที่ 5 จังหวัดชายแดนภาคใต้ พบว่าในช่วงสถานการณ์การแพร่ระบาดของโควิด-19 ผู้นำศาสนาและผู้นำชุมชนมีบทบาทในการให้ข้อมูลข่าวสาร สร้างความเข้าใจ และประสานความร่วมมือระหว่างชุมชนกับภาครัฐ โดยผู้นำเหล่านี้สามารถชี้แนะแนวทางปฏิบัติที่สอดคล้องกับวัฒนธรรมท้องถิ่น และส่งเสริมศรัทธาในศาสนาให้ดำรงอยู่แม้ในภาวะวิกฤต

ในอีกแง่มุมหนึ่ง พุทธิชัย กำจัดภัย (2568) ได้เสนอว่า การนำหลักพรหมวิหารธรรมมาปรับใช้ในการเสริมสร้างภาวะผู้นำขององค์กรหรือชุมชน มีส่วนช่วยให้ผู้นำเป็นที่ยอมรับในด้านคุณธรรมและจริยธรรม ซึ่งนำไปสู่ความไว้วางใจและการมีส่วนร่วมของประชาชนในกิจกรรมสาธารณะและศาสนาอย่างต่อเนื่อง โดยเฉพาะในกลุ่มผู้นำที่ปฏิบัติตนเป็นแบบอย่างด้วยความเมตตา กรุณา มุทิตา และอุเบกขา

ในงานของ จงกลดี พงษ์ศรี (2565) เรื่อง การมีส่วนร่วมของวัดกับชุมชนเพื่อการพัฒนาชุมชน: กรณีศึกษา ชุมชนวัดโตนด ศึกษาการมีส่วนร่วมของวัดในกิจกรรมเพื่อพัฒนาชุมชนในอำเภอ บางกรวย จังหวัดนนทบุรี โดยใช้วิธีเชิงคุณภาพจากการสัมภาษณ์พระสงฆ์ ผู้นำชุมชน และภาคีเครือข่าย พบว่า การสนับสนุนกิจกรรมทางศาสนาโดยพระสงฆ์ เช่น การจัดกิจกรรมส่งเสริมศาสนา เข้าร่วมกับชุมชน ทำให้ประชาชนตระหนักถึงคุณค่าของศาสนาและร่วมกันจัดกิจกรรมอย่างต่อเนื่อง ซึ่งสะท้อนว่าผู้นำทางศาสนามีบทบาทเชื่อมความศรัทธาเข้ากับกิจกรรมชุมชนอย่างเป็นรูปธรรม

อีกหนึ่งผลงานของ ฐิติวัสส์ สุขป้อม และคณะ (2568) เรื่อง ผู้นำเชิงศรัทธาบาบามียุคบาบี่กับการประยุกต์หลักกัลยาณมิตรธรรม เน้นการประยุกต์หลักธรรมทางศาสนาเข้ากับการพัฒนาคุณภาพชีวิตของชุมชน โดยพบว่า ผู้นำที่ยึดหลักบาบี่และศรัทธาสามารถดึงให้ชุมชนมีส่วนร่วมในการพัฒนาคุณภาพชีวิตและกิจกรรมทางศาสนาอย่างยั่งยืน ซึ่งแสดงให้เห็นว่าการเป็นแบบอย่างด้วยธรรมะและศรัทธาเป็นปัจจัยสำคัญในการสร้างพลังร่วมของชุมชน

สุดท้าย พระมหามนัส ปญญาวุฑโฒ (2568) ได้ศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างผู้นำศาสนากับผู้นำการเมืองท้องถิ่น พบว่าทั้งสองกลุ่มมีอิทธิพลซึ่งกันและกัน โดยผู้นำศาสนาในฐานะผู้มีศีลธรรม จรรยา มีบทบาทในการให้คำแนะนำและสร้างแนวทางการพัฒนาชุมชนร่วมกับฝ่ายการเมือง ทำให้เกิดกิจกรรมเพื่อสาธารณะและศาสนาอย่างมีประสิทธิภาพ

สรุปได้ว่า ผู้นำชุมชนและผู้นำทางศาสนาเป็นกลไกสำคัญในการเสริมสร้างความศรัทธาและจริยธรรมในสังคมไทย โดยมีบทบาททั้งในด้านการชี้นำพฤติกรรม การปลูกฝังค่านิยมทางศาสนา และการประสานความร่วมมือในระดับชุมชน หากผู้นำมีคุณธรรมและยึดมั่นในหลักธรรม ก็จะเป็นที่ยอมรับและได้รับความไว้วางใจจากประชาชน ซึ่งนำไปสู่การมีส่วนร่วมทางศาสนาอย่างต่อเนื่อง ผู้นำที่ดีสามารถทำหน้าที่เป็นสะพานเชื่อมโยงระหว่างศาสนากับการพัฒนาชุมชน โดยใช้กิจกรรมทางศาสนาเป็นเครื่องมือในการสร้างความสามัคคี ความเข้าใจ และความร่วมมือระหว่างประชาชน นอกจากนี้ ในภาวะวิกฤต เช่น การระบาดของโรคหรือความขัดแย้งทางสังคม ผู้นำเหล่านี้ยังสามารถชี้แนะแนวทางการดำเนินชีวิตที่เหมาะสมและสอดคล้องกับวัฒนธรรมท้องถิ่น อีกทั้งการน้อมนำหลักธรรม เช่น พรหมวิหารธรรม หรือกัลยาณมิตรธรรม มาใช้ในการเป็นผู้นำ ยังช่วยสร้างความเชื่อมั่นและกระตุ้นให้ชุมชนเกิดการเรียนรู้ร่วมกัน ผู้นำทางศาสนาที่ปฏิบัติตนเป็นแบบอย่างด้วยเมตตาและกรุณา จะยังเป็นแรงขับเคลื่อนให้กิจกรรมทางศาสนาเข้าถึงประชาชนได้อย่างแท้จริง ทั้งยังส่งผลให้ทัศนคติเชิงบวกต่อศาสนาเติบโตอย่างมั่นคงและยั่งยืนในระดับชุมชน

4. ด้านกลุ่มเพื่อนหรือเครือข่ายทางสังคม หมายถึง สถาบันที่มีอิทธิพลโดยตรงต่อการตัดสินใจและพฤติกรรมและการตัดสินใจของบุคคล โดยเฉพาะในช่วงวัยรุ่น ซึ่งเป็นช่วงเวลาที่เยาวชนมักได้รับอิทธิพลจากเพื่อนมากกว่าครอบครัว หากกลุ่มเพื่อนมีแนวโน้มในการทำกิจกรรมเชิงบวก เช่น การเข้าร่วมกิจกรรมทางศาสนา การปฏิบัติธรรม หรือการทำความดี ย่อมส่งผลให้สมาชิกในกลุ่มได้รับการ

แรงบันดาลใจและเกิดการเลียนแบบพฤติกรรมในทางที่ดี เช่น การพูดคุยแลกเปลี่ยนความคิดเห็นเกี่ยวกับหลักคำสอนทางศาสนา ช่วยให้เข้าใจคำสอนของพระพุทธศาสนาได้ลึกซึ้งยิ่งขึ้น อีกทั้งยังส่งเสริมให้เกิดทัศนคติที่ดีต่อศาสนา การที่เพื่อนชักชวนกันไปวัด หรือร่วมกิจกรรมทำบุญและจิตอาสา ร่วมกัน เป็นการสร้างความผูกพันภายในกลุ่มและส่งเสริมให้เกิดจิตสำนึกในความดี นอกจากนี้ กลุ่มเพื่อนยังสามารถเป็นแรงผลักดันที่สำคัญในการสร้างแรงจูงใจในการปฏิบัติตนตามแนวทางศีลธรรม จึงอาจกล่าวได้ว่า กลุ่มเพื่อนมีบทบาทอย่างมากต่อพฤติกรรมทางศาสนาของนักเรียนมัธยมศึกษา โดยเฉพาะการมีส่วนร่วมในกิจกรรมที่ส่งเสริมคุณธรรมและจริยธรรมในชีวิตประจำวัน

กลุ่มเพื่อนหรือเครือข่ายทางสังคมถือเป็นองค์ประกอบสำคัญที่ส่งผลโดยตรงต่อพฤติกรรมและทัศนคติของนักเรียน โดยเฉพาะในช่วงวัยรุ่นที่มีความอ่อนไหวต่อสิ่งแวดล้อมและความคิดเห็นของบุคคลรอบข้าง งานวิจัยของพระมหาปิยพล ปิยจิตโต, และคณะ (2567) พบว่า ปัจจัยจิตสังคม ซึ่งรวมถึงปฏิสัมพันธ์ทางสังคม มีความสัมพันธ์เชิงบวกกับการปฏิบัติตนด้านพุทธศาสนาพิธีและลักษณะใฝ่เรียนรู้ออกของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาตอนต้น กล่าวคือ การมีเครือข่ายเพื่อนที่ดีสามารถส่งเสริมให้เกิดพฤติกรรมเชิงศาสนาและการเรียนรู้อย่างต่อเนื่อง

ในทำนองเดียวกัน พระกิตติภักธ กิตติภทโท (2562) ศึกษาความสัมพันธ์ของปัจจัยจิตสังคมที่มีต่อพฤติกรรมตามหลักเบญจศีล เบญจธรรมของนักเรียนมัธยมศึกษาในเขตกรุงเทพมหานคร พบว่า ปัจจัยจิตสังคมมีอิทธิพลอย่างมีนัยสำคัญต่อพฤติกรรมเชิงศีลธรรม ซึ่งสะท้อนถึงบทบาทของกลุ่มเพื่อนและสิ่งแวดล้อมทางสังคมในการหล่อหลอมพฤติกรรมด้านศาสนา

ปาริณันท์ ปางทิพย์อำไพ (2560) ได้เสนอแนวทางการคบเพื่อนของเยาวชนในสื่อสังคมออนไลน์เชิงพุทธบูรณาการ โดยชี้ให้เห็นว่าการมีแนวทางการคบเพื่อนที่สอดคล้องกับหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา ไม่เพียงช่วยลดพฤติกรรมเบี่ยงเบน แต่ยังเสริมสร้างพฤติกรรมเชิงคุณธรรมทั้งในโลกออนไลน์และชีวิตจริง

แม้งานวิจัยจากต่างประเทศ แต่ใช้ข้อมูลจากเยาวชนไทย เช่นงานของ ภาคกล พลวังรส และปิยะ ปลื้มพิรุฬห์ (2564) ก็พบว่า การเข้าร่วมกิจกรรมทางศาสนาของวัยรุ่นไทย เช่น การสวดมนต์หรือปฏิบัติธรรม มีความสัมพันธ์เชิงบวกกับความภาคภูมิใจในตนเอง ซึ่งสะท้อนว่าการมีเพื่อนหรือกลุ่มที่ร่วมกิจกรรมทางศาสนาเป็นปัจจัยส่งเสริมด้านจิตใจ

สุดท้าย จากการศึกษาของ กุลณัฐ จันทรงษ์ (2562) ระบุว่า กลุ่มเพื่อนมีอิทธิพลอย่างมีนัยสำคัญต่อการเข้าร่วมกิจกรรมทางศาสนาของนักเรียนระดับมัธยมศึกษา โดยเฉพาะในช่วงวัยรุ่นซึ่งเป็นช่วงวัยที่มีการเปลี่ยนแปลงทั้งด้านร่างกาย จิตใจ และสังคม นักเรียนมักใช้เวลาอยู่กับเพื่อนมากขึ้นและให้ความสำคัญกับความคิดเห็นของเพื่อนมากกว่าผู้ใหญ่ในบางเรื่อง ดังนั้น หากกลุ่มเพื่อนมีพฤติกรรมที่เกี่ยวข้องกับการเข้าร่วมกิจกรรมทางศาสนา เช่น การไปวัด การทำบุญ หรือการร่วมกิจกรรมจิตอาสา ก็จะมีแนวโน้มที่จะชักจูงให้สมาชิกในกลุ่มเกิดพฤติกรรมในแนวทางเดียวกัน

กล่าวคือ เพื่อนสามารถเป็นแรงผลักดันที่สำคัญในการกระตุ้นให้เกิดพฤติกรรมทางศาสนาในเชิงบวก ทั้งในด้านการปฏิบัติธรรม การมีจิตสาธารณะ และการเสริมสร้างคุณธรรมจริยธรรม ซึ่งสิ่งเหล่านี้ สะท้อนให้เห็นถึงบทบาทของกลุ่มเพื่อนในฐานะเครือข่ายทางสังคมที่ส่งอิทธิพลต่อการพัฒนาทาง จิตใจและพฤติกรรมของเยาวชน

สรุปได้ว่า กลุ่มเพื่อนหรือเครือข่ายทางสังคมมีบทบาทสำคัญอย่างยิ่งต่อพฤติกรรมของ เยาวชน โดยเฉพาะในช่วงวัยรุ่นที่กำลังอยู่ในวัยเปลี่ยนแปลง ซึ่งมักเปิดรับความคิดเห็นและอิทธิพลจาก เพื่อนมากกว่าจากครอบครัว หากเพื่อนในกลุ่มมีพฤติกรรมที่ดี เช่น การชักชวนกันไปวัด ปฏิบัติธรรม หรือทำกิจกรรมจิตอาสา ย่อมส่งผลให้เกิดแรงบันดาลใจและเกิดการเลียนแบบพฤติกรรมในทางที่ดี ตามมา การพูดคุยและแลกเปลี่ยนความคิดเห็นเกี่ยวกับเรื่องศาสนาในหมู่เพื่อน ช่วยส่งเสริมความเข้าใจ และสร้างทัศนคติที่ดีต่อหลักธรรม นอกจากนี้ กลุ่มเพื่อนยังเป็นพื้นที่สำคัญในการสร้างความรู้สึกเป็นส่วนหนึ่งของสังคม เมื่อได้ทำกิจกรรมร่วมกัน จึงเกิดความผูกพันและความรู้สึกมีคุณค่าในตัวเอง การ มีเพื่อนที่ดีจึงไม่เพียงส่งผลต่อพฤติกรรมภายนอก แต่ยังส่งผลเชิงลึกต่อจิตใจ และช่วยหล่อหลอมให้ เกิดคุณธรรม จริยธรรมที่มั่นคง เป็นพื้นฐานที่สำคัญในการดำเนินชีวิตของเยาวชนในอนาคต ดังนั้น การเลือกคบเพื่อนที่ดีและการอยู่ในสภาพแวดล้อมทางสังคมที่ส่งเสริมศีลธรรมจึงเป็นปัจจัยที่ช่วย ผลักดันให้เยาวชนเติบโตอย่างมีคุณภาพทั้งด้านความคิดและจิตใจ

5. ด้านสื่อมวลชนและสื่อออนไลน์ หมายถึง เครื่องมือสำคัญที่มีอิทธิพลต่อความคิด ค่านิยม และการรับรู้ของผู้คนในสังคม โดยเฉพาะในเรื่องของศาสนา ปัจจุบันสื่อออนไลน์มีบทบาทอย่างมาก ในการเผยแพร่ธรรมะและหลักคำสอนทางพระพุทธศาสนาไปยังกลุ่มเยาวชนและประชาชนทั่วไป ตัวอย่างเช่น การรับชมรายการธรรมะผ่านโทรทัศน์หรืออินเทอร์เน็ตที่ช่วยให้ผู้ชมเข้าใจหลักธรรมได้ ง่ายขึ้น รวมถึงการอ่านบทความหรือโพสต์เกี่ยวกับหลักธรรมคำสอนในสื่อสังคมออนไลน์ ซึ่งมีผลทำให้ หลายคนเกิดความเลื่อมใสและศรัทธาในพระพุทธศาสนาเพิ่มมากขึ้น นอกจากนี้ การที่ผู้คนได้รับ ข้อมูลธรรมะจากสื่อในรูปแบบต่าง ๆ ยังช่วยให้เกิดการพิจารณาตนเองและปรับปรุงพฤติกรรมในทาง ที่ดี อย่างไรก็ตาม สื่อก็อาจมีด้านลบ หากนำเสนอข่าวสารที่บิดเบือนหรือเน้นประเด็นลบเกี่ยวกับ พระภิกษุหรือศาสนสถาน ซึ่งอาจทำให้บางคนรู้สึกผิดหวังและศรัทธาลดน้อยลง ดังนั้น บทบาทของ สื่อจึงควรได้รับการใช้ในทางที่เหมาะสม มีจริยธรรม และตระหนักถึงผลกระทบที่มีต่อสถาบันศาสนา เพื่อส่งเสริมให้ศาสนายังคงเป็นที่ยึดเหนี่ยวจิตใจของประชาชนในสังคมไทยต่อไป

พัชรพล กษ ษ่มจันทิก และมานิตย์ อรรถชาติ (2567) พบว่า สื่อสังคมออนไลน์สามารถ เข้าถึงผู้คนจำนวนมากและช่วยเผยแพร่ธรรมะอย่างมีประสิทธิภาพ โดยเฉพาะในกลุ่มเยาวชนที่ใช้เวลา อยู่กับโลกออนไลน์เป็นหลัก อย่างไรก็ตาม ผู้วิจัยก็เตือนว่าการสื่อสารธรรมะผ่านสื่อออนไลน์นั้น มีความเสี่ยงเรื่องการบิดเบือนเนื้อหา และการลดทอนความลึกซึ้งของหลักธรรม

ในมุมมองของพิธีกรรมทางศาสนา พระณัฐพน ศุทธภาพิสุทธิคุณ (2567) ได้ศึกษาเกี่ยวกับวัฒนธรรมการทำบุญออนไลน์ พบว่าการทำบุญผ่านระบบดิจิทัลเป็นการปรับตัวของศาสนาให้เข้ากับบริบทสมัยใหม่ ทำให้ผู้คนเข้าถึงได้ง่ายขึ้น แม้จะมีข้อกังวลเรื่องความผูกพันทางจิตวิญญาณที่อาจลดลง

จากการศึกษาพระมหาชูชาติ จิรสุโท (2565) ได้เสนอว่าพระสงฆ์สามารถนำหลักการสื่อสารสมัยใหม่มาประยุกต์ใช้ในการเผยแผ่ธรรมะบนสื่อออนไลน์ได้อย่างเหมาะสม แต่ต้องมีการผสมผสานเนื้อหาธรรมะให้คงคุณค่าไว้ พร้อมทั้งเลือกใช้สื่อที่เหมาะสมต่อกลุ่มเป้าหมาย เช่น Facebook, YouTube หรือ TikTok

ในบริบทของพื้นที่ท้องถิ่น พระสอน ทวีทุมประเสริฐ (2567) ศึกษากรณีจังหวัดเชียงใหม่ พบว่า แม้พระสงฆ์จะสามารถเผยแผ่ธรรมะผ่านสื่อออนไลน์ได้ดี แต่ยังประสบปัญหาเรื่องการขาดทรัพยากร ความชำนาญ และการจัดทำเนื้อหาที่เหมาะสมกับยุคสมัย

นอกจากนี้ ยังมีวิทยานิพนธ์จากมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย (2566) ที่ชี้ให้เห็นว่าการใช้แพลตฟอร์มโซเชียลมีเดีย เช่น Facebook และ YouTube ช่วยให้พระสงฆ์และธรรมทูตสามารถเผยแผ่ธรรมะได้รวดเร็วและเข้าถึงผู้ฟังได้ง่าย แต่ควรมีการบริหารจัดการเนื้อหาให้เหมาะสมและไม่ผิดเพี้ยนจากหลักธรรม

มนตรี วิวาท์สุข (2565) ศึกษากรณีพระมหาวุฒิชัย วชิรเมธี ซึ่งเป็นพระนักเทศน์ชื่อดัง พบว่าการใช้สื่ออิเล็กทรอนิกส์สามารถช่วยให้หลักธรรมเข้าถึงกลุ่มคนรุ่นใหม่ได้ดี และยังทำให้ภาพลักษณ์ของพระสงฆ์มีความร่วมสมัยและน่าเชื่อถือมากขึ้น

สุดท้าย จากบทความในวารสาร “การสื่อสารศาสนาในยุคดิจิทัล” (2569, หน้า 19) สรุปว่าการเผยแผ่ธรรมะผ่านสื่อออนไลน์ควรให้ความสำคัญกับการสื่อสารที่เหมาะสมกับวัย ความเข้าใจ และความสนใจของผู้ฟัง โดยเฉพาะกลุ่มเยาวชน ที่มักเข้าถึงข้อมูลได้ง่ายแต่ต้องการการชี้แนะที่ถูกต้อง

สรุปได้ว่า ในยุคดิจิทัล สื่อมวลชนและสื่อออนไลน์กลายเป็นเครื่องมือสำคัญในการถ่ายทอดหลักธรรมคำสอนทางพระพุทธศาสนาไปสู่ประชาชน โดยเฉพาะกลุ่มเยาวชนที่ใช้สื่อออนไลน์เป็นส่วนหนึ่งของชีวิตประจำวัน การรับชมรายการธรรมะผ่านอินเทอร์เน็ต การอ่านโพสต์ทางธรรม หรือการเข้าร่วมกิจกรรมทำบุญออนไลน์ ล้วนมีส่วนช่วยให้เกิดความเข้าใจในศาสนาและเสริมสร้างศรัทธาอย่างแพร่หลาย สื่อยังทำหน้าที่เป็นสะพานเชื่อมโยงระหว่างพระสงฆ์กับผู้คน ช่วยให้การเผยแผ่ธรรมะมีความทันสมัยและเข้าถึงได้ง่ายขึ้น อย่างไรก็ตาม ด้านลบของสื่อก็มีอยู่ไม่น้อย โดยเฉพาะหากมีการนำเสนอข้อมูลที่บิดเบือน หรือเน้นภาพลบของศาสนา อาจส่งผลต่อความเชื่อมั่นของสาธารณชนได้ ดังนั้น การใช้สื่อในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาควรคำนึงถึงความถูกต้องเหมาะสม และมีจริยธรรม

เพื่อให้สื่อยังคงเป็นพลังบวกในการปลูกฝังคุณธรรมและจิตสำนึกทางศาสนาให้กับสังคมไทยอย่างมั่นคงต่อไป

6. ด้านประเพณีและวัฒนธรรมท้องถิ่น หมายถึง อัตลักษณ์ที่สำคัญของชุมชน และมีบทบาทในการธำรงรักษาความศรัทธาทางศาสนาอย่างลึกซึ้ง กิจกรรมทางศาสนาที่แฝงอยู่ในประเพณีต่าง ๆ เช่น งานบุญเข้าพรรษา แห่เทียนพรรษา วันสงกรานต์ หรือพิธีสารทเดือนสิบ ไม่เพียงแต่เป็นโอกาสในการร่วมกิจกรรมของคนในชุมชน แต่ยังเป็นสื่อกลางที่เชื่อมโยงจิตใจของผู้คนให้ผูกพันกับพระพุทธศาสนา การที่เยาวชนได้มีส่วนร่วมในกิจกรรมเหล่านี้ เช่น การแห่เทียน การบวชสามเณร ภาคฤดูร้อน หรือการร่วมพิธีกรรมดั้งเดิม ทำให้เกิดการเรียนรู้และเข้าใจหลักธรรมผ่านประสบการณ์จริง อีกทั้งยังช่วยปลูกฝังคุณค่าทางจิตใจและความเคารพต่อวัฒนธรรมของบรรพบุรุษ ประเพณีจึงไม่ใช่เพียงแค่กิจกรรมตามฤดูกาล แต่เป็นกลไกสำคัญในการถ่ายทอดศรัทธาให้ยังปรากฏในใจผู้คน โดยเฉพาะเมื่อเยาวชนได้ร่วมกิจกรรมกับครอบครัวและชุมชนเป็นประจำ ยิ่งทำให้เกิดความรู้สึกผูกพันและเล็งเห็นถึงคุณค่าของศาสนาในชีวิตประจำวันอย่างแท้จริง

พระสุพรรณ กิตติคุตโต และคณะ (2568) ได้ศึกษาประเพณีการทำบุญร่วมมิตรในตำบลขอนแก่น จังหวัดสุรินทร์ ซึ่งสะท้อนคุณค่าทางพุทธธรรม ได้แก่ ทาน ศีล ภาวนา และความสามัคคี โดยชี้ให้เห็นว่าประเพณีดังกล่าวไม่เพียงแต่เป็นพิธีกรรม แต่ยังเป็นกลไกในการเสริมสร้างความเป็นหนึ่งเดียวในชุมชน

ขณะที่บทความของปิ่นมณฑลกุล (2567) ได้วิเคราะห์ประเพณีสงกรานต์ในฐานะสมรรถนะของความหมายทางวัฒนธรรม พบว่า แม้ในสังคมปัจจุบันจะมีการเปลี่ยนแปลงรูปแบบของพิธีกรรมไปบ้าง แต่แก่นแท้ของประเพณียังคงเชื่อมโยงกับคุณค่าทางจิตวิญญาณและศรัทธาในศาสนา

การมีส่วนร่วมของชุมชนในการอนุรักษ์ประเพณีก็เป็นอีกปัจจัยสำคัญ งานวิจัยของไทยโรจน์ พวงมณี และคณะ (2568) ระบุว่า ชุมชนในตำบลบ้านอาฮี จังหวัดเลย มีบทบาทอย่างแข็งขันในการจัดงานแห่ต้นดอกไม้ ซึ่งเป็นประเพณีท้องถิ่นที่เชื่อมโยงกับการทำบุญและการแสดงออกทางศาสนา

ไตรทิพย์ ศรีพินิจ (2568) ได้ศึกษาวิจัยเชิงพฤติกรรมการณ์ท่องเที่ยวของประชาชนในเชิงวัฒนธรรมและศาสนา พบว่า ความเชื่อและศรัทธาในพระพุทธศาสนา รวมถึงความต้องการสัมผัสกับประเพณีท้องถิ่น เป็นแรงจูงใจสำคัญในการเดินทางท่องเที่ยว

ในอีกมุมหนึ่ง การวิเคราะห์ในเชิงคุณค่าของชุมชนโดยละเอียด เช่นในบทความของพระปลัด กิตติ ยุติดิโร, (2568) ยังยืนยันว่า พิธีกรรมท้องถิ่นไม่เพียงแต่สืบทอดวัฒนธรรม แต่ยังปลูกฝังพฤติกรรมและความเข้าใจในพุทธธรรมอย่างเป็นรูปธรรมผ่านการมีส่วนร่วม

สุดท้าย บทความวิเคราะห์ของจิตติพงศ์ อินทนนท์ (2568, หน้า 21) กล่าวถึงความสำคัญ ofพระพุทธศาสนาในการธำรงคุณค่าทางวัฒนธรรมไทย โดยเสนอว่า ประเพณีต่าง ๆ เช่น บุญ

เข้าพรรษาและสงกรานต์ ยังคงเป็นพื้นที่ในการรักษาและต่อยอดคุณค่าทางศาสนาแม้จะต้องเผชิญความเปลี่ยนแปลงของสังคมในยุคปัจจุบัน

สรุปได้ว่า ประเพณีและวัฒนธรรมท้องถิ่นเป็นองค์ประกอบสำคัญที่มีบทบาทในการธำรงรักษาความเชื่อและศรัทธาทางศาสนาอย่างลึกซึ้ง กิจกรรมต่าง ๆ เช่น แห่เทียนพรรษา สงกรานต์ หรือบวชสามเณรภาคฤดูร้อน นอกจากจะเป็นการร่วมมือของคนในชุมชนแล้ว ยังช่วยให้เยาวชนได้เรียนรู้หลักธรรมผ่านประสบการณ์ตรงและสร้างความผูกพันกับศาสนาโดยไม่รู้ตัว ความมีส่วนร่วมของชุมชนในการอนุรักษ์ประเพณีท้องถิ่นช่วยสร้างความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันและเชื่อมโยงกับพุทธศาสนาอย่างแน่นแฟ้น ไม่ว่าจะในรูปแบบของพิธีกรรม งานบุญ หรือการมีส่วนร่วมในงานวัด ล้วนเป็นกระบวนการที่ปลูกฝังคุณค่าทางจิตใจ ความศรัทธา และพฤติกรรมเชิงศาสนาให้กับคนในสังคม ประเพณีเหล่านี้จึงไม่ใช่แค่พิธีตามฤดูกาล แต่เป็นพลังทางวัฒนธรรมที่หล่อหลอมจิตสำนึกให้เห็นถึงความสำคัญของพระพุทธศาสนาในวิถีชีวิตของผู้คนอย่างต่อเนื่อง

2.1.2. ความสำคัญของปัจจัยทางสังคม

ปัจจัยทางสังคมไม่ได้เป็นเพียงสิ่งแวดล้อมที่รายล้อมมนุษย์เท่านั้น แต่ยังทำหน้าที่กำหนดทิศทางความคิด ความเชื่อ และพฤติกรรมของผู้คนในทุกช่วงวัย ครอบครัวถือเป็นฐานรากสำคัญที่หล่อหลอมบุคลิกภาพและค่านิยมตั้งแต่วัยเยาว์ การเลี้ยงดูที่อบอุ่นและมีแบบอย่างที่ดีช่วยสร้างคุณธรรม ความรับผิดชอบ และพฤติกรรมที่เหมาะสม สถานศึกษาเป็นอีกกลไกหนึ่งที่มีบทบาทในการมอบโอกาสทางการศึกษา ถ่ายทอดความรู้ และส่งเสริมการอยู่ร่วมกับผู้อื่นอย่างสร้างสรรค์ ผู้นำชุมชนและผู้นำทางศาสนาก็มีส่วนสำคัญในการชี้นำแนวทางศีลธรรม ทำหน้าที่เป็นต้นแบบและสร้างแรงบันดาลใจให้แก่สมาชิกในสังคม นอกจากนี้ กลุ่มเพื่อนและเครือข่ายทางสังคมยังมีอิทธิพลโดยตรงต่อการตัดสินใจ โดยเฉพาะในวัยรุ่นที่มักได้รับอิทธิพลจากเพื่อนมากกว่าครอบครัว ขณะเดียวกัน สื่อมวลชนและสื่อออนไลน์ได้กลายเป็นปัจจัยสำคัญที่กำหนดการรับรู้และค่านิยมของผู้คนในวงกว้าง ส่วนประเพณีและวัฒนธรรมท้องถิ่นยังคงมีบทบาทในการสะท้อนอัตลักษณ์ สร้างความผูกพัน และธำรงความเป็นอันหนึ่งอันเดียวของชุมชน จะเห็นได้ว่าปัจจัยทางสังคมเหล่านี้เปรียบเสมือนทั้งรากฐานและพลังขับเคลื่อนที่ช่วยให้บุคคลเติบโตอย่างสมดุลและสังคมดำเนินไปอย่างมั่นคงและยั่งยืน (กุลจิรา พิมพ์ไสย, 2562)

นุชรี บัวโค (2562) ได้ทำการศึกษาเกี่ยวกับปัจจัยทางจิตวิทยาที่ส่งผลต่อทักษะทางสังคมของนักเรียนระดับมัธยมศึกษา ผลการวิจัยชี้ให้เห็นว่า การเห็นคุณค่าในตนเองและการเรียนรู้แบบร่วมมือเป็นองค์ประกอบสำคัญที่ช่วยเสริมให้ผู้เรียนมีพฤติกรรมทางสังคมเชิงบวกมากขึ้น นอกจากนี้ งานวิจัยยังสะท้อนว่า เมื่อปัจจัยภายในตัวบุคคลได้รับการสนับสนุนจากสภาพแวดล้อมทางสังคม เช่น การเรียนรู้ในห้องเรียนและการปฏิสัมพันธ์กับเพื่อนร่วมชั้น ย่อมช่วยหล่อหลอมทักษะที่เหมาะสมต่อการอยู่ร่วมกับผู้อื่นอย่างมีประสิทธิภาพ

รชนีกร คุปติเวช (2559) ได้อธิบายว่า ปัจจัยทางสังคมและวัฒนธรรม โดยเฉพาะครอบครัว และกลุ่มอ้างอิง มีบทบาทสำคัญต่อพฤติกรรมการดูแลสัตว์เลี้ยงของเจ้าของสุนัข ผลการวิจัยชี้ให้เห็นว่า ความรับผิดชอบและทัศนคติที่มีต่อสัตว์เลี้ยงมิได้เกิดขึ้นเองตามธรรมชาติ หากแต่ถูกปลูกฝังผ่านสถาบันทางสังคมหลัก เช่น ครอบครัวและชุมชน การอบรมเลี้ยงดูที่สอนให้รู้จักเอื้อเฟื้อและดูแลสิ่งมีชีวิตตั้งแต่วัยเด็ก ส่งผลให้บุคคลแสดงพฤติกรรมเชิงบวกในอนาคตได้ชัดเจน นอกจากนี้ กลุ่มเพื่อนหรือสังคมนอกบ้านที่มีทัศนคติที่ดีต่อสัตว์เลี้ยงก็มีส่วนเสริมสร้างแรงจูงใจและทำให้บุคคลปฏิบัติไปในแนวทางเดียวกัน ซึ่งสะท้อนว่าความรับผิดชอบและความเอื้ออาทรเป็นคุณค่าที่สามารถเรียนรู้และถ่ายทอดได้ผ่านกระบวนการปฏิสัมพันธ์ทางสังคม

เอ็ม. วานติ (M. Wanti, 2023) ได้ศึกษาเรื่องปัจจัยทางสังคมที่ส่งผลต่อการเข้าถึงการศึกษา พบว่า ครอบครัว ครูอาจารย์ และเพื่อน เป็นแรงสนับสนุนหลักที่มีบทบาทสำคัญในการสร้างโอกาสทางการศึกษาและความเท่าเทียมในสังคม โดยเฉพาะในพื้นที่ที่เผชิญกับความเหลื่อมล้ำ การที่ผู้เรียนได้รับกำลังใจจากครอบครัว การได้รับคำแนะนำจากครูผู้เห็นศักยภาพ รวมทั้งการมีกลุ่มเพื่อนที่ช่วยเหลือเกื้อกูลกันในการเรียนรู้ ส่งผลให้ผู้เรียนมีพลังในการก้าวข้ามข้อจำกัดด้านเศรษฐกิจและสังคม การสนับสนุนเหล่านี้จึงเปรียบได้กับทุนทางสังคม ที่ช่วยเสริมให้ผู้เรียนบรรลุเป้าหมายทางการศึกษาได้อย่างมีประสิทธิภาพ

จาวรธรรม ขุนราม (2565) ได้อธิบายว่า การสนับสนุนทางสังคม และการเห็นคุณค่าในตนเอง มีอิทธิพลโดยตรงต่อความสามารถในการปรับตัวของนักศึกษาในกลุ่มชาติพันธุ์ โดยพบว่าการได้รับแรงสนับสนุนจากเครือข่ายรอบข้าง เช่น เพื่อน อาจารย์ หรือสมาชิกในสังคมใหม่ ไม่เพียงส่งเสริมด้านการเรียนเท่านั้น แต่ยังช่วยให้นักศึกษาสามารถเผชิญกับความท้าทายทางวัฒนธรรมได้อย่างมั่นใจยิ่งขึ้น การได้รับกำลังใจและความช่วยเหลือทำให้พวกเขารู้สึกเป็นที่ยอมรับและเป็นส่วนหนึ่งของสังคม ลดความรู้สึกโดดเดี่ยว ซึ่งถือเป็นปัจจัยสำคัญที่ช่วยให้นักศึกษากลุ่มนี้สามารถบูรณาการเข้าสู่สังคมใหม่ได้อย่างราบรื่น และประสบความสำเร็จทั้งในการเรียนและการดำเนินชีวิตประจำวัน

มหาวิทยาลัยรัฐโคโลราโด (Colorado State University, 2024) ได้อธิบายว่าสภาพแวดล้อมทางสังคมที่เกื้อหนุนต่อการเรียนรู้มีผลโดยตรงต่อความสำเร็จทางการศึกษา งานวิจัยชี้ว่าการได้รับการสนับสนุนจากครอบครัว เพื่อน และชุมชนการเรียนรู้ ช่วยให้ผู้เรียนมีผลการเรียนดีขึ้น ตัวอย่างเช่น การที่ครอบครัวช่วยเหลือในการทำการบ้าน การแลกเปลี่ยนความรู้กับเพื่อน หรือการอยู่ในชุมชนที่ให้ความสำคัญกับการศึกษา สิ่งเหล่านี้ล้วนส่งเสริมให้ผู้เรียนมีความกระตือรือร้นและแรงจูงใจมากขึ้น อีกทั้งยังลดความรู้สึกโดดเดี่ยวในการเรียน เมื่อผู้เรียนอยู่ในสภาพแวดล้อมที่เต็มไปด้วยกำลังใจ ก็จะมีรากฐานที่มั่นคงในการก้าวไปสู่เป้าหมายทางการศึกษาอย่างมีประสิทธิภาพ

วาย อูล์ฟสตัดเตอร์ เอริกสัน (Y. Ulfstodter Eriksson, 2024) ได้ศึกษาปัจจัยทางสังคมในมิติของไลฟ์สไตล์ และพบว่าลักษณะภายนอกของบุคคล เช่น การแต่งกาย มารยาท และรูปลักษณ์

มีอิทธิพลต่อการรับรู้สถานะทางสังคมอย่างมาก โดยเฉพาะในบริบทสังคมหลังสมัยใหม่ที่ทำให้ความสำคัญกับภาพลักษณ์มากกว่าที่ผ่านมา ปัจจัยเหล่านี้ไม่เพียงเป็นเรื่องของรสนิยมส่วนบุคคล แต่ยังสะท้อนถึงการยอมรับหรือการปฏิเสธจากสังคม การแต่งกายที่เหมาะสมกับกาลเทศะ มารยาททางสังคมที่ถูกต้อง และรูปลักษณะที่ดูน่าเชื่อถือ จึงถูกใช้เป็นสัญญาณที่แสดงถึงสถานะของบุคคล และกลายเป็นเงื่อนไขในการสร้างหรือรักษาความสัมพันธ์ทางสังคม ทั้งนี้ การปรับตัวให้เข้ากับบรรทัดฐานด้านไลฟ์สไตล์ของแต่ละสังคมถือเป็นสิ่งสำคัญที่ช่วยให้บุคคลได้รับการยอมรับอย่างเหมาะสม

สรุปได้ว่า ปัจจัยทางสังคมมีบทบาทสำคัญต่อการก่อตัวของความคิด พฤติกรรม และโอกาสในชีวิตของบุคคล ตั้งแต่ครอบครัวซึ่งเป็นรากฐานแรกในการปลูกฝังค่านิยม ไปจนถึงสถานศึกษาและผู้นำชุมชนที่ช่วยกำหนดแนวทางการเรียนรู้และศีลธรรม กลุ่มเพื่อนและสื่อยังเป็นอิทธิพลสำคัญต่อการตัดสินใจและค่านิยมของผู้คน โดยเฉพาะในวัยรุ่น งานวิจัยหลายชิ้นชี้ว่าการเห็นคุณค่าในตนเอง การสนับสนุนจากครอบครัว เพื่อน และครู รวมถึงสภาพแวดล้อมทางสังคมที่เกื้อหนุน ล้วนช่วยพัฒนาพฤติกรรมทางสังคม ทักษะการปรับตัว และความสำเร็จทางการศึกษา นอกจากนี้ ไลฟ์สไตล์ภายนอก เช่น การแต่งกายและมารยาท ยังสะท้อนสถานะและความยอมรับในสังคม ปัจจัยทางสังคมทั้งหมดจึงเป็นแรงขับเคลื่อนสำคัญที่ช่วยให้บุคคลเติบโตและเชื่อมโยงกับสังคมอย่างมั่นคง

2.1.3. การเปลี่ยนแปลงของปัจจัยทางสังคมในสังคมไทยร่วมสมัย

การเปลี่ยนแปลงของปัจจัยทางสังคมในสังคมไทยร่วมสมัย หมายถึง กระบวนการที่สิ่งแวดล้อมทางเศรษฐกิจ การเมือง วัฒนธรรม และเทคโนโลยีปรับตัวไปตามบริบทโลกยุคใหม่ ส่งผลต่อโครงสร้างและวิถีชีวิตของคนไทยอย่างต่อเนื่อง ความเปลี่ยนแปลงเหล่านี้ทำให้ค่านิยม ความเชื่อ และพฤติกรรมของบุคคลและชุมชนไม่หยุดนิ่ง หากแต่พัฒนาไปภายใต้แรงกดดันของกระแสโลกาภิวัตน์ ในระดับครอบครัว พบว่าโครงสร้างครอบครัวไทยมีแนวโน้มเปลี่ยนจากครอบครัวขยายมาเป็นครอบครัวเดี่ยวมากขึ้น เด็กและเยาวชนจึงได้รับอิทธิพลจากสถานศึกษา สื่อออนไลน์ และกลุ่มเพื่อนมากกว่าการอบรมเลี้ยงดูจากผู้ใหญ่เพียงฝ่ายเดียว ส่วนในระดับการศึกษา โรงเรียนและสถาบันอุดมศึกษาได้ปรับการเรียนการสอนให้สอดคล้องกับสังคมดิจิทัล โดยเน้นการคิดวิเคราะห์มากกว่าการท่องจำ สำหรับผู้นำชุมชนและผู้นำทางศาสนา แม้ยังคงมีบทบาทสำคัญในการชี้นำคุณธรรม แต่กลับเผชิญแรงท้าทายจากสื่อมวลชนและกระแสสังคมใหม่ ๆ ทำให้การถ่ายทอดหลักธรรมต้องใช้ช่องทางการสื่อสารที่หลากหลายขึ้น นอกจากนี้ ความสัมพันธ์ทางสังคมก็เปลี่ยนแปลงเช่นกัน จากเดิมที่พึ่งพาการพบปะโดยตรง กลายเป็นการสร้างเครือข่ายผ่านสื่อออนไลน์ ซึ่งกว้างขวางขึ้นแต่บางครั้งขาดความลึกซึ้ง สื่อมวลชนและสื่อดิจิทัลยังมีอิทธิพลโดยตรงต่อการกำหนดค่านิยมของสังคมไทยในวงกว้าง แม้จะเอื้อต่อการเรียนรู้ที่รวดเร็ว แต่ก็แฝงความเสี่ยงต่อการรับข้อมูลที่บิดเบือนหรือขัดกับหลักศีลธรรม ส่วนด้านประเพณีและวัฒนธรรมท้องถิ่น หลายพื้นที่ต้อง

ปรับตัวให้เข้ากับกระแสโลกสมัยใหม่ งานบุญหรืองานประเพณีที่เคยมีความหมายเชิงจิตวิญญาณ กลับถูกลดทอนให้เป็นเพียงกิจกรรมเชิงสัญลักษณ์ในบางกรณี ดังนั้น การเปลี่ยนแปลงของปัจจัยทางสังคมในสังคมไทยร่วมสมัยจึงสะท้อนพลวัตของชุมชนที่ต้องผสมผสานคุณค่าดั้งเดิมกับแนวคิดสมัยใหม่ หากสามารถรักษาสมดุลระหว่างสองสิ่งนี้ได้ ย่อมเป็นรากฐานสำคัญต่อการพัฒนาสังคมไทยอย่างยั่งยืน (กิ่งกาญจน์ จิตสงบ, 2561)

สมศักดิ์ สามัคคีธรรม (2558) ได้อธิบายว่า ภายใต้กระแสโลกาภิวัตน์ชุมชน ได้เผชิญกับการเปลี่ยนแปลงอย่างมีนัยสำคัญ ความสัมพันธ์แบบดั้งเดิมที่ยึดโยงด้วยการพึ่งพาอาศัยกันค่อย ๆ ลดความเข้มแข็งลง ผู้คนให้ความสำคัญกับความเป็นส่วนตัว และการดำเนินชีวิตในลักษณะปัจเจกบุคคลมากขึ้น แนวโน้มดังกล่าวทำให้การรวมกลุ่มหรือการเข้าร่วมกิจกรรมชุมชนไม่ถูกมองว่าเป็นสิ่งจำเป็นเสมอไป ส่งผลให้ความเหนียวแน่นของชุมชนลดลงตามลำดับ และการพัฒนาชุมชนต้องเผชิญกับข้อจำกัดใหม่ ๆ อันเนื่องมาจากการขาดความร่วมมือของสมาชิกในชุมชนเอง ซึ่งเป็นผลโดยตรงจากอิทธิพลของค่านิยมสมัยใหม่ที่ยกความสำคัญของปัจเจก เหนือกว่าส่วนรวม

ธนวัฒน์ พลอยโสภณ (2563) ได้ศึกษาเรื่องการเปลี่ยนแปลงวิถีชีวิตของคนไทยในสังคมเมือง และพบว่ามีความแตกต่างอย่างชัดเจนจากอดีต โดยเฉพาะเมื่อแรงงานจำนวนมากย้ายถิ่นจากภาคเกษตรกรรมเข้าสู่ภาคอุตสาหกรรมและภาคบริการ เพื่อแสวงหารายได้และโอกาสที่ดีกว่า การย้ายถิ่นนี้ทำให้วิถีชีวิตและค่านิยมของคนเมืองแตกต่างไปจากสังคมชนบทอย่างมาก ลักษณะเด่นที่เห็นได้ชัดคือ ความเร่งรีบในชีวิตประจำวัน การแข่งขันที่เข้มข้นขึ้น และการอยู่ร่วมกันท่ามกลางความหลากหลายทางสังคม ส่งผลให้ผู้คนในเมืองมีพฤติกรรมที่เอนเอียงไปทางความเป็นปัจเจกมากขึ้น นอกจากนี้ยังเกิดรูปแบบการดำเนินชีวิตใหม่ ๆ เช่น การทำงานที่หลากหลายมากขึ้น และการจัดสรรเวลาในชีวิตประจำวันที่เปลี่ยนไปตามสภาพแวดล้อมทางสังคมของเมือง

เกศินี มุกดา (2564) ได้อธิบายว่า การเติบโตทางเศรษฐกิจ การพัฒนาเทคโนโลยี และกระแสโลกาภิวัตน์ ได้นำมาซึ่งความท้าทายรูปแบบใหม่ต่อความสัมพันธ์ภายในครอบครัวไทย การเปลี่ยนแปลงเหล่านี้ทำให้รูปแบบการสื่อสารเปลี่ยนไป วิถีชีวิตที่เร่งรีบทำให้สมาชิกในครอบครัวมีเวลาร่วมกันน้อยลง แม้ว่าเทคโนโลยีดิจิทัลจะช่วยให้สามารถติดต่อกันได้ตลอดเวลา แต่การสื่อสารผ่านสื่อออนไลน์ก็ไม่อาจทดแทนคุณค่าของการใช้เวลาาร่วมกันแบบพบหน้าได้จริง ผลที่เกิดขึ้นคือความห่างเหินทางกายภาพและความสัมพันธ์ที่อาจไม่แน่นแฟ้นเหมือนในอดีต ครอบครัวยุคปัจจุบันจึงจำเป็นต้องปรับตัวและหาสมดุลระหว่างวิถีดั้งเดิมกับบริบทสังคมสมัยใหม่ที่เปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว

ดวงหทัย พงศ์ประสิทธิ์ (2565) ได้ศึกษาพบว่า สื่อสังคมออนไลน์ ไม่ได้จำกัดการใช้งานอยู่แค่ในกลุ่มวัยรุ่นเท่านั้น แต่ได้กลายเป็นเครื่องมือสำคัญที่กำหนด วิถีชีวิต พฤติกรรมการสื่อสาร และการปฏิสัมพันธ์ทางสังคม ของคนในสังคมยุคดิจิทัลอย่างกว้างขวาง ผู้คนใช้สื่อออนไลน์ในการติดต่อสื่อสารทำงาน หาความบันเทิง และสร้างความสัมพันธ์ใหม่ๆ การใช้ชีวิตส่วนใหญ่จึงเกิดขึ้นบนโลกออนไลน์

ทำให้พฤติกรรมการแสดงออกทางสังคมเปลี่ยนไป ผู้คนสามารถสร้างตัวตนอีกแบบหนึ่งบนโลกออนไลน์ได้ และค่านิยมต่างๆ ก็ถูกขับเคลื่อนและเผยแพร่ผ่านสื่อสังคมออนไลน์อย่างรวดเร็ว ทำให้สื่อนี้มีบทบาทสำคัญในการกำหนดทิศทางของสังคมในปัจจุบัน

ศรีสุพรรณ ประรามภ์ และคณะ (2566) ได้อธิบายว่า ประเด็นเรื่องชนชั้นและความเหลื่อมล้ำในสังคมไทยมีความซับซ้อนมากกว่าที่เคยเข้าใจกัน ไม่ได้จำกัดเพียงความแตกต่างด้านฐานะทางการเงินเหมือนในอดีต แต่โครงสร้างชนชั้นในปัจจุบันมีความยืดหยุ่นและหลากหลายยิ่งขึ้น โดยได้รับอิทธิพลจากการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจและการเมืองสมัยใหม่ สถานะทางสังคมของบุคคลจึงไม่ได้ถูกกำหนดเพียงจากฐานะครอบครัวที่เกิดมาเท่านั้น หากยังขึ้นอยู่กับโอกาสในการเข้าถึงทรัพยากรสำคัญ เช่น การได้รับการศึกษาที่มีคุณภาพ การเข้าถึงบริการด้านสาธารณสุขที่มีมาตรฐาน รวมถึงโอกาสในการประกอบอาชีพที่มั่นคงและมีสวัสดิการที่เหมาะสม ปัจจัยเหล่านี้ล้วนเป็นตัวชี้วัดสถานะทางสังคม และส่งผลต่อความสัมพันธ์ระหว่างกลุ่มคนในสังคมไทยอย่างมีนัยสำคัญ

สรุปได้ว่า การเปลี่ยนแปลงของปัจจัยทางสังคมไทยร่วมสมัยสะท้อนให้เห็นการปรับตัวของครอบครัว ชุมชน และสังคมต่อกระแสโลกาภิวัตน์ เทคโนโลยี และเศรษฐกิจสมัยใหม่ ครอบครัวไทยเปลี่ยนจากครอบครัวขยายมาเป็นครอบครัวเดี่ยว ทำให้บทบาทการอบรมเลี้ยงดูเปลี่ยนไป ขณะที่สถาบันการศึกษานำมาซึ่งการคิดวิเคราะห์และทักษะดิจิทัลมากขึ้น ความสัมพันธ์ในชุมชนอ่อนแอลงเพราะผู้คนให้ความสำคัญกับความเป็นส่วนตัวและชีวิตแบบปัจเจก การย้ายถิ่นสู่เมืองทำให้วิถีชีวิตเร่งรีบและแข่งขันสูง วัฒนธรรมท้องถิ่นหลายอย่างถูกลดทอนความหมายเพราะอิทธิพลของสังคมสมัยใหม่ ด้านครอบครัว วิถีชีวิตเร่งด่วนทำให้เวลารวมกันลดลงแม้จะสื่อสารออนไลน์ได้ตลอดเวลา สื่อสังคมออนไลน์จึงกลายเป็นพื้นที่หลักในการสร้างตัวตนและกำหนดค่านิยมของสังคมไทย นอกจากนี้ ชนชั้นและความเหลื่อมล้ำยังมีความซับซ้อนขึ้น โดยโอกาสในการเข้าถึงทรัพยากรสำคัญกลายเป็นตัวกำหนดสถานะทางสังคม สะท้อนความเปลี่ยนแปลงลึกซึ้งในโครงสร้างสังคมไทยปัจจุบัน

2.2. แนวคิด ทฤษฎีปัจจัยทางสังคม

แนวคิดปัจจัยทางสังคม (Social Factors) หมายถึง องค์ประกอบ เงื่อนไข หรือสิ่งแวดล้อมที่เกิดขึ้นจากการอยู่ร่วมกันในสังคม ซึ่งมีอิทธิพลต่อความคิด ความเชื่อ ค่านิยม และพฤติกรรมของบุคคลในทุกๆ ระดับ ตั้งแต่ครอบครัว กลุ่มเพื่อน โรงเรียน ไปจนถึงสถาบันสังคมขนาดใหญ่ เช่น ศาสนา สื่อมวลชน และวัฒนธรรมท้องถิ่น ปัจจัยเหล่านี้ทำหน้าที่ทั้งเป็นกรอบกำกับ (constraint) และแรงขับเคลื่อน (driving force) ในการดำเนินชีวิตของมนุษย์ (กิดเดนส์ (Giddens), 2009) ในทางทฤษฎี นักสังคมวิทยาและนักวิชาการได้เสนอกรอบการอธิบายปัจจัยทางสังคมหลายแนวทาง อาทิ แนวคิดโครงสร้าง-หน้าที่ที่มองว่าสถาบันสังคมทำหน้าที่รักษาความเป็นระเบียบของสังคม แนวคิดปฏิสัมพันธ์

เชิงสัญลักษณ์ที่มุ่งเน้นความหมายที่บุคคลสร้างผ่านปฏิสัมพันธ์ และแนวคิดความขัดแย้งที่ชี้ให้เห็นอิทธิพลของอำนาจและทรัพยากรที่ไม่เท่าเทียมซึ่งกำหนดพฤติกรรมของผู้คนในสังคมร่วมสมัย อาทิ

2.2.1. ทฤษฎีโครงสร้างหน้าที่ (Structural Functionalism)

ทฤษฎีโครงสร้างหน้าที่ (Structural Functionalism) มองว่าสังคมเปรียบได้กับสิ่งมีชีวิตหรือร่างกายมนุษย์ที่ประกอบด้วยอวัยวะหลายส่วน แต่ละส่วนมีหน้าที่เฉพาะของตนเพื่อให้ระบบโดยรวมดำรงอยู่ได้อย่างสมดุล หากอวัยวะใดบกพร่องก็ย่อมส่งผลกระทบต่อส่วนอื่น ๆ และอาจทำให้ทั้งระบบเสียหายได้ ในทำนองเดียวกัน สังคมก็มีหน่วยย่อย เช่น ครอบครัว ศาสนา การศึกษา การเมือง และเศรษฐกิจ ซึ่งต่างมีบทบาทในการธำรงความมั่นคงของสังคม ครอบครัวทำหน้าที่ปลูกฝังคุณค่าและวัฒนธรรม โรงเรียนสร้างความรู้และระเบียบวินัย ศาสนาให้หลักยึดทางจริยธรรมและจิตใจ ขณะที่รัฐดูแลความสงบเรียบร้อย ส่วนเศรษฐกิจทำหน้าที่จัดสรรทรัพยากรให้หมุนเวียน นักสังคมวิทยาสำคัญอย่าง ทัลคอตต์ พาร์สันส์ (Talcott Parsons, 1951) ได้อธิบายว่า การทำงานของหน่วยย่อยเหล่านี้จะมีประสิทธิภาพก็ต่อเมื่อเกิดการบูรณาการและมีฉันทามติทางค่านิยม หรือการที่สมาชิกในสังคมยึดถือค่านิยมร่วมกัน เช่น ความยุติธรรม ความซื่อสัตย์ และความเสียสละ ซึ่งช่วยลดความขัดแย้งและทำให้สังคมดำเนินไปอย่างราบรื่น ในกรณีที่บางสถาบันไม่สามารถทำหน้าที่ได้เต็มที่ ย่อมส่งผลกระทบต่อเสถียรภาพของสังคมโดยรวม เช่น หากวัดหรือพระสงฆ์บางรูปขาดความเคร่งครัดในศีลธรรม ความศรัทธาของประชาชนก็อาจสั่นคลอน และกระทบต่อความมั่นคงของระบบสังคมทั้งหมด ดังนั้นแนวคิดนี้ทำให้เราเข้าใจได้ว่า ปัญหาการเสื่อมถอยของศรัทธาในพระพุทธศาสนา ไม่ได้เป็นเพียงปัญหาภายในศาสนาเท่านั้น แต่ยังสะท้อนถึงความเปลี่ยนแปลงของโครงสร้างสังคมในภาพรวม ไม่ว่าจะบทบาทของครอบครัวที่ลดลง การศึกษาศาสนาที่ไม่สอดคล้องกับยุคสมัย หรือการเผยแพร่ข้อมูลที่ไม่ผ่านการคัดกรองจากสื่อ ซึ่งล้วนเป็นปัจจัยที่ทำให้ระบบศรัทธาอ่อนแอลง การมองสังคมในเชิงองค์รวมจึงเป็นสิ่งจำเป็นในการหาทางฟื้นฟูความศรัทธาให้กลับมาเข้มแข็งยิ่งขึ้น

นาตาลี เมซซา-การ์เซีย (Nathalie Mezza-Garcia, 2013) ได้อธิบายว่า ระบบการเมืองของมนุษย์ควรปรับเปลี่ยนจากการบริหารแบบรวมศูนย์อำนาจในลักษณะบนลงล่าง (Top-down) ไปสู่รูปแบบที่อาศัยการจัดระเบียบตนเอง (Self-Organization) ซึ่งเปิดโอกาสให้ชุมชนหรือกลุ่มคนกำหนดโครงสร้างร่วมกันโดยไม่จำเป็นต้องพึ่งพาการบังคับจากภายนอก แนวคิดดังกล่าวชี้ให้เห็นว่าสังคมที่มีความยืดหยุ่นและสามารถปรับเปลี่ยนกลไกของตนเองตามสถานการณ์ได้ จะมีความมั่นคงในระยะยาว ลักษณะเช่นนี้เปรียบได้กับระบบชีวภาพที่อวัยวะต่าง ๆ สามารถฟื้นฟูหรือปรับสมดุลของร่างกายได้ด้วยตนเอง เมซซา-การ์เซีย เห็นว่าแนวทางการจัดการแบบนี้จะช่วยลดความขัดแย้งและเสริมสร้างพลังจากภายในของชุมชน ซึ่งสอดคล้องกับมุมมองของทฤษฎีโครงสร้างหน้าที่ ที่เชื่อว่าแต่ละองค์ประกอบในสังคมล้วนมีบทบาทสนับสนุนซึ่งกันและกันเพื่อรักษาเสถียรภาพโดยรวม

กิลเบิร์ต, ซีมอนETTO, ซาอิดี, ชูร์ตอง และบูร์กี (Gilbert, Simonetto, Zaidi, Jourdan และ Bourqui, 2014) ได้ศึกษาลักษณะความสัมพันธ์เชิงลำดับชั้น (Hierarchy) และโครงสร้างของชุมชนในเครือข่ายสังคมที่มีการเปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลา (Dynamic Social Networks) ผลการศึกษาชี้ว่าเมื่อเครือข่ายมีโครงสร้างที่ชัดเจน จะช่วยให้กลุ่มสามารถรักษาความมั่นคงและตอบสนองต่อการเปลี่ยนแปลงได้อย่างมีประสิทธิภาพ อีกทั้งยังย้ำว่า โครงสร้างของสังคมสมัยใหม่ไม่จำเป็นต้องตายตัว หากแต่ควรมีความยืดหยุ่นเพื่อปรับตัวให้สอดคล้องกับสภาพแวดล้อมที่เปลี่ยนไป โดยยังคงรักษาหน้าที่และความสมดุลของระบบไว้ได้

มันซูร์ (Manzoor, 2018) ได้นำแนวคิดจาก ทฤษฎีระบบควบคุม (Cybernetics) มาเชื่อมโยงกับทฤษฎีโครงสร้างหน้าที่ โดยอธิบายว่า ระบบสังคมมีลักษณะคล้ายกับระบบชีวภาพที่ต้องอาศัยกลไกการสื่อสารย้อนกลับ (feedback loop) และการควบคุมตนเอง เพื่อคงสมดุลเอาไว้ เปรียบเสมือนสมองที่ทำหน้าที่ควบคุมอวัยวะต่าง ๆ ผ่านสัญญาณประสาท แนวคิดนี้สะท้อนให้เห็นว่าในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติ เช่น น้ำและป่าไม้ จำเป็นต้องเปิดโอกาสให้ทุกภาคส่วนมีความสามารถปรับตัวด้วยตนเอง มิใช่รอเพียงคำสั่งจากส่วนกลาง เพราะการปรับตัวเช่นนี้ทำให้ระบบสังคมและนิเวศมีโอกาสดำรงอยู่ได้ยาวนาน แนวทางดังกล่าวไม่เพียงช่วยอธิบายการจัดการเชิงนิเวศแต่ยังสอดคล้องกับมุมมองโครงสร้าง-หน้าที่ที่เห็นว่าองค์ประกอบย่อยของสังคมล้วนทำหน้าที่เกื้อหนุนซึ่งกันและกันเพื่อรักษาสมดุลของระบบโดยรวม

นะซูล อิสลาม เสียม (Nazrul Islam Seam, 2024) ได้อธิบายแนวคิดโครงสร้างหน้าที่ (Functionalism) โดยเปรียบเทียบว่าสังคมเหมือนร่างกายมนุษย์ที่ประกอบด้วยอวัยวะหลายส่วน แต่ละส่วนมีหน้าที่เฉพาะของตน เช่น สถาบันศาสนามีบทบาทในการปลูกฝังคุณธรรม สถาบันครอบครัวอบรมวินัยและค่านิยม วัฒนธรรมกำหนดแบบแผนพฤติกรรม ส่วนปัจเจกบุคคลก็ทำหน้าที่เสมือนเซลล์เล็ก ๆ ของร่างกาย หากส่วนใดบกพร่องก็ส่งผลต่อความสมบูรณ์ของสังคมทั้งระบบ Seam ยังย้ำว่า ในยุคโลกาภิวัตน์ที่สถาบันสังคมถูกทำลาย ความมั่นคงของสังคมจะเกิดขึ้นได้ไม่ใช่ด้วยการควบคุมอย่างเข้มงวด แต่ด้วยการที่แต่ละภาคส่วนตระหนักรู้ในหน้าที่ของตนและปฏิบัติให้ดีที่สุด

พาละหัน (Palahan, 2025) ได้ศึกษาเครือข่ายความสัมพันธ์ของนักเรียนในโรงเรียนโดยใช้เทคนิค Social Network Analysis (SNA) ผลการศึกษาพบว่า บทบาทที่นักเรียนแต่ละคนทำ ไม่ว่าจะเป็นผู้นำกลุ่ม ผู้ที่คอยช่วยเหลือทางอารมณ์ หรือผู้ถ่ายทอดความรู้ ล้วนมีส่วนทำให้โครงสร้างการเรียนรู้โดยรวมมีประสิทธิภาพมากขึ้น ประเด็นนี้ชี้ให้เห็นว่า การเรียนรู้มิได้พึ่งพาความสำเร็จของบุคคลใดบุคคลหนึ่งเท่านั้น หากแต่ต้องอาศัยความร่วมมือและการเกื้อกูลกันของสมาชิกในระบบโดยรวม ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดโครงสร้าง-หน้าที่นิยมของ Parsons ที่อธิบายว่าสังคมดำรงอยู่ได้ก็เพราะสมาชิกแต่ละคนปฏิบัติหน้าที่ของตนอย่างต่อเนื่องและสอดคล้องประสานกัน

สรุปได้ว่า แนวคิดปัจจัยทางสังคมมองว่าสังคมเป็นระบบที่ซับซ้อนซึ่งส่วนประกอบต่าง ๆ ล้วนส่งอิทธิพลต่อความคิด ทักษะ และพฤติกรรมของบุคคลอย่างแยกไม่ออก ทฤษฎีโครงสร้าง-หน้าที่จึงอธิบายว่าสถาบันพื้นฐาน เช่น ครอบครัว ศาสนา การศึกษา และรัฐ ทำหน้าที่ร่วมกันเสมือนกลไกในเครื่องจักรที่ต้องประสานจังหวะเพื่อรักษาความสมดุลของสังคม หากสถาบันหนึ่งสถาบันใดบกพร่อง ย่อมส่งผลกระทบต่อทั้งระบบเหมือนโดมิโนที่ล้มต่อกัน นักวิชาการรุ่นใหม่ได้นำแนวคิดนี้ไปขยาย โดยชี้ให้เห็นว่าชุมชนสามารถจัดระเบียบตนเองผ่านกติกาและบรรทัดฐานร่วมกัน ขณะเดียวกันเครือข่ายทางสังคมก็มีความยืดหยุ่นสูงต่อการเปลี่ยนแปลงในบริบทปัจจุบัน การทำงานของระบบสังคมยังอาศัยกลไก feedback เพื่อปรับตัวและฟื้นฟูสมดุลอย่างต่อเนื่อง สมาชิกแต่ละคนจึงมีบทบาทคล้ายเซลล์ในร่างกายที่ช่วยกันคงการทำงานของสิ่งมีชีวิตโดยรวม งานศึกษาล่าสุดอย่าง Social Network Analysis (SNA) ยืนยันว่าประสิทธิภาพของระบบสังคมเกิดจากความร่วมมือที่สอดประสานของทุกบทบาท ไม่ว่าจะเล็กหรือใหญ่ ภาพรวมทั้งหมดสะท้อนว่าสังคมจะมั่นคงและก้าวหน้าก็ต่อเมื่อทุกส่วนทำหน้าที่อย่างสอดคล้อง กลมกลืน และรับผิดชอบต่อส่วนรวมร่วมกัน

การประยุกต์ใช้กับการวิจัย

การประยุกต์ใช้ทฤษฎีและแนวคิดทางวิชาการกับงานวิจัย มิใช่เพียงการหยิบยกมาใช้อย่างตายตัว แต่เป็นกระบวนการเลือก ปรับ และเชื่อมโยงให้สอดคล้องกับประเด็นและบริบทของการศึกษา การทำเช่นนี้ช่วยสร้างกรอบแนวคิดที่ชัดเจน ทำให้ผู้วิจัยสามารถวิเคราะห์และตีความข้อมูลได้อย่างเป็นระบบและมีทิศทาง ผลลัพธ์คือผลงานวิจัยที่มีความน่าเชื่อถือ ถูกต้อง และมีคุณค่าทางวิชาการ ครสแวลล์, จอห์น ดับเบิลยู และ ครสแวลล์, เจ. เดวิด (2018) (Creswell และ Creswell, 2018) ที่สำคัญการประยุกต์ทฤษฎีควรผ่านการพิจารณาอย่างรอบคอบว่าสอดคล้องกับวัตถุประสงค์ ตัวแปร และคำถามการวิจัยจริงหรือไม่ เมื่อนำแนวคิดนี้มาใช้ในการศึกษาความศรัทธาในพระพุทธศาสนา จะทำให้การวิเคราะห์มีความตรงประเด็นมากขึ้น สามารถอธิบายปรากฏการณ์ในชุมชนได้ลึกซึ้ง และยังสามารถคุณค่าเชิงปฏิบัติที่นำไปใช้ได้จริงในสังคม เมื่อนำแนวคิดนี้มาใช้ในการศึกษาศรัทธาในพระพุทธศาสนา จะเห็นได้ว่า

1. ปัจจัยทางสังคม หมายถึง องค์ประกอบที่มีอิทธิพลต่อการหล่อหลอมความเชื่อและศรัทธาของบุคคลในสังคม โดยเฉพาะอย่างยิ่งในบริบทของพระพุทธศาสนา ครอบครัวถือเป็นรากฐานสำคัญที่ช่วยปลูกฝังคุณธรรมและวิถีการปฏิบัติธรรม เนื่องจากบิดามารดามีบทบาทโดยตรงในการถ่ายทอดค่านิยมและศีลธรรมแก่บุตร (สุวัฒน์ แนนเนียน, 2561) โรงเรียนก็มีหน้าที่เสริมสร้างทั้งความรู้และคุณธรรมผ่านกระบวนการเรียนการสอนและกิจกรรมทางศาสนา ทำให้นักเรียนซึมซับหลักธรรมได้อย่างเป็นระบบ ขณะเดียวกัน วัดยังคงมีสถานะเป็นศูนย์กลางทางจิตใจของชุมชน ทั้งในด้านการประกอบพิธีกรรม การปฏิบัติธรรม และการถ่ายทอดคำสอน ซึ่งสะท้อนถึงบทบาทเชิงสังคมและ

วัฒนธรรมที่ยังคงสืบทอดมาถึงปัจจุบัน (วิจิต สมัยเจริญ, 2564) นอกจากนี้ ผู้นำทางศาสนา เช่น พระสงฆ์หรือพระนักเผยแผ่ธรรม ย่อมทำหน้าที่เป็นต้นแบบทางจริยธรรมและเป็นผู้ถ่ายทอด หลักธรรมที่ช่วยหล่อหลอมศรัทธาของชุมชน เมื่อปัจจัยเหล่านี้ทำงานประสานกันอย่างเหมาะสม ย่อมเป็นพลังสำคัญในการค้ำจุนศรัทธาในพระพุทธศาสนาให้มั่นคงและยั่งยืน ในทางกลับกัน หากครอบครัวขาดการปลูกฝังคุณธรรม โรงเรียนลดทอนบทบาททางศีลธรรม วัฒนธรรมเน้นกิจกรรมเชิง ธุรกิจ หรือผู้นำทางศาสนาขาดความประพฤติที่เหมาะสม ย่อมส่งผลต่อการเสื่อมถอยของศรัทธาในระดับสังคมโดยรวม เช่นเดียวกันกับ ประภัสสร มณีรัตน์ (2560) ได้อธิบายว่า ครอบครัวถือเป็น สถาบันทางสังคมแรก ที่มีบทบาทสำคัญในการปลูกฝังคุณธรรมและจริยธรรมแก่เด็กและเยาวชน โดย เด็กส่วนใหญ่จะเรียนรู้ค่านิยมและหลักศาสนาผ่านกระบวนการเลี้ยงดูของบิดามารดาและญาติภายใน บ้าน ครอบครัวจึงทำหน้าที่เป็นทั้งผู้ถ่ายทอดคำสอนทางศาสนาและต้นแบบทางพฤติกรรม ไม่ว่าจะ เป็นการทำบุญ การสวดมนต์ หรือการรักษาศีล ซึ่งล้วนช่วยสร้างพื้นฐานทางศรัทธาให้เกิดขึ้นตั้งแต่วัย เยาว์ และส่งผลให้เด็กเติบโตขึ้นเป็นผู้ใหญ่ที่มีความรับผิดชอบต่อสังคม นอกจากนี้ งานวิจัยยังชี้ให้เห็น ว่า หากครอบครัวให้ความสำคัญกับการอบรมด้านศาสนาอย่างต่อเนื่อง จะสามารถสร้างภูมิคุ้มกันทาง จิตใจให้แก่สมาชิกในบ้าน ช่วยป้องกันพฤติกรรมเบี่ยงเบน และเสริมสร้างพลเมืองที่มีศรัทธาอย่าง มั่นคงในพระพุทธศาสนา ซึ่ง ญัฐพงศ์ สังข์ทอง (2562) ได้ศึกษาบทบาทของโรงเรียนในการบูรณาการ หลักพุทธธรรมเข้ากับการเรียนการสอน โดยชี้ให้เห็นว่าโรงเรียนไม่เพียงทำหน้าที่ถ่ายทอดความรู้เชิง วิชาการ แต่ยังเป็นกลไกสำคัญในการหล่อหลอมคุณค่าและศรัทธาในพระพุทธศาสนา การจัดกิจกรรม ทางศาสนา เช่น วันสำคัญทางพระพุทธศาสนา การสวดมนต์ การบำเพ็ญประโยชน์ และค่ายคุณธรรม เป็นแนวทางที่ช่วยให้เยาวชนซึมซับคำสอนทางพุทธธรรมได้อย่างเป็นรูปธรรม งานวิจัยดังกล่าวยืนยัน ว่า เมื่อโรงเรียนสามารถบูรณาการพุทธธรรมเข้ากับการจัดการเรียนการสอนได้อย่างเหมาะสม จะช่วย พัฒนาเยาวชนให้มีทั้งความรู้ ความดี และความศรัทธาที่เกื้อกูลกันอย่างสมดุล ตรงกับ คามะฆะ และ วีระสุริยะ (Gamage & Weerasooriya, 2019) ได้ศึกษาเกี่ยวกับครอบครัวชาวพุทธในประเทศ ศรีลังกา พบว่า ครอบครัวมีบทบาทสำคัญโดยตรงในการธำรงรักษาและสืบทอดศรัทธาพุทธศาสนา โดยบิดามารดาและผู้ใหญ่ในบ้านทำหน้าที่ปลูกฝังการปฏิบัติทางศาสนาให้แก่บุตรหลาน เช่น การสวด มนต์ การทำบุญตักบาตร การเข้าวัดในวันพระ ตลอดจนงานการฝึกสมาธิ ส่งผลให้เยาวชนคุ้นเคยกับวิถี ชีวิตทางศาสนาตั้งแต่วัยเยาว์ ผลการวิจัยยังชี้ให้เห็นว่า แม้สังคมศรีลังกาจะเผชิญความเปลี่ยนแปลง ทางเศรษฐกิจและวัฒนธรรม แต่ครอบครัวก็ยังคงเป็นกลไกหลักในการธำรงรักษาศรัทธาและค่านิยม ในพระพุทธศาสนาให้ดำรงอยู่ต่อไปอย่างมั่นคง ส่วน ดีคัลล์ (Deegalle, 2020) ได้ศึกษาและชี้ให้เห็น ว่า บทบาทของวัดมิได้จำกัดอยู่เพียงการประกอบพิธีกรรมทางศาสนา หากแต่ยังทำหน้าที่เป็นศูนย์ รวมจิตใจและเป็นแหล่งเรียนรู้หลักธรรมที่สำคัญของชุมชน อีกทั้งวัดยังเป็นพื้นที่รองรับกิจกรรมทาง สังคม ไม่ว่าจะเป็นการอบรมเยาวชน การจัดค่ายพุทธธรรม หรือการให้ความช่วยเหลือผู้ด้อยโอกาส

ส่งผลให้วัดกลายเป็นเสาหลักในการค้าจุนครุฑธาและสร้างความเข้มแข็งแก่ชุมชน งานวิจัยดังกล่าวสะท้อนชัดว่า เมื่อวัดสามารถเกื้อหนุนและทำงานร่วมกับชุมชนได้อย่างสมดุล ย่อมทำให้สังคมพุทธดำรงอยู่อย่างมั่นคงและยั่งยืน และสแวร์เรอร์ (Swearer, 2010) ได้ศึกษาบริบทสังคมในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้และชี้ให้เห็นว่า โครงสร้างทางสังคมแต่ละส่วนต่างมีบทบาทสำคัญในการธำรงครุฑธาทางพระพุทธศาสนา ครอบครัวยังเป็นจุดเริ่มต้นในการปลูกฝังคุณธรรมพื้นฐาน โรงเรียนมีหน้าที่หล่อหลอมและเสริมสร้างความรู้ควบคู่กับคุณธรรม ขณะที่ผู้นำศาสนาทำหน้าที่เผยแผ่คำสอนและเป็นแรงบันดาลใจแก่สังคม เมื่อทั้งสามหน่วยทำงานอย่างสอดคล้องกัน ย่อมก่อให้เกิดความมั่นคงทั้งด้านครุฑธาและคุณธรรมของชุมชน งานวิจัยดังกล่าวสะท้อนว่า หากโครงสร้างใดโครงสร้างหนึ่งอ่อนแอหรือขาดบทบาทที่เหมาะสม ก็จะส่งผลกระทบต่อครุฑธาของสังคมโดยรวม

2. ความเสื่อมของบทบาทปัจจัยทางสังคม เช่น ครอบครัว โรงเรียน วัด และผู้นำศาสนา หากละเลยหน้าที่ที่ควรปฏิบัติ ย่อมส่งผลกระทบต่อความครุฑธาของประชาชนในพระพุทธศาสนา ครอบครัวที่ไม่ปลูกฝังคุณธรรมแก่บุตรหลาน จะทำให้เด็กขาดรากฐานทางศีลธรรม โรงเรียนที่มุ่งเน้นเฉพาะความรู้เชิงวิชาการโดยลดบทบาทด้านคุณธรรม จะทำให้นักเรียนขาดความสมดุลระหว่างสติปัญญากับคุณธรรม ขณะเดียวกัน วัดที่หันไปเน้นกิจกรรมทางธุรกิจมากกว่าการพัฒนาจิตใจ ย่อมทำให้ชาวบ้านรู้สึกว่ามีวัดมิใช่ศูนย์กลางทางจิตวิญญาณอีกต่อไป และหากผู้นำศาสนา เช่น พระสงฆ์ขาดความประพฤติที่เหมาะสม ก็ย่อมทำให้สังคมเกิดความเสื่อมครุฑธาอย่างรุนแรง ภาวะเหล่านี้สะท้อนให้เห็นว่ากลไกของระบบสังคมบางส่วนหยุดทำงานหรือทำงานผิดพลาดที่ จนส่งผลให้เกิดวิกฤตครุฑธา หรือการที่ผู้คนหมดความเชื่อมั่นในพระพุทธศาสนา ปรากฎการณ์ดังกล่าวสามารถอธิบายได้ด้วยทฤษฎีโครงสร้างหน้าที่ (Structural Functionalism) ที่เปรียบสังคมเสมือนระบบชีวภาพ ซึ่งหากสถาบันใดสถาบันหนึ่งอ่อนแอหรือเสื่อมถอย ย่อมส่งผลกระทบต่อส่วนอื่น ๆ และต่อระบบทั้งหมด พาร์สันส์ (Parsons, 1951) การนำกรอบแนวคิดนี้มาใช้ในการวิจัยจึงไม่เพียงช่วยอธิบายปัญหาที่เกิดขึ้น แต่ยังเปิดโอกาสให้นักวิจัยสามารถวิเคราะห์ความสัมพันธ์เชิงโครงสร้างระหว่างปัจจัยทางสังคม และเสนอแนวทางแก้ไขเชิงระบบ เช่น การฟื้นฟูบทบาทครอบครัวในการปลูกฝังคุณธรรม การเสริมสร้างคุณธรรมในโรงเรียน การทบทวนบทบาทวัดให้กลับมาเป็นศูนย์กลางจิตใจ และการยกระดับคุณธรรมของผู้นำศาสนา เพื่อสร้างครุฑธาที่มั่นคงและยั่งยืน ซึ่งตรงกับ เจมาร์ (Gemar, 2023) ได้อธิบายว่า ครอบครัว โดยเฉพาะบิดามารดา มีบทบาทสำคัญอย่างยิ่งในการถ่ายทอดความเชื่อและครุฑธาทางศาสนาไปยังบุตรหลาน หากครอบครัวสามารถปลูกฝังคุณธรรมและศีลธรรมอย่างต่อเนื่อง เด็กย่อมเติบโตขึ้นพร้อมกับการยึดมั่นในหลักคำสอนทางศาสนาและมีรากฐานทางศีลธรรมที่มั่นคงในทางตรงกันข้าม หากครอบครัวละเลยบทบาทดังกล่าว ย่อมทำให้ลูกหลานขาดครุฑธาและเติบโตขึ้นโดยไม่มีหลักยึดเหนี่ยวทางจิตใจและศาสนา ซึ่งสะท้อนให้เห็นว่า ครอบครัวเปรียบเสมือนอวัยวะสำคัญของระบบสังคมที่หากเกิดความบกพร่องก็จะส่งผลกระทบต่อความมั่นคงทางครุฑธาของสังคม

โดยรวม เช่นเดียวกับ จาง (Zhang) และคณะ (2021) ศึกษาเกี่ยวกับความสัมพันธ์ระหว่างวัดกับสุขภาพจิตของผู้ศรัทธา โดยชี้ให้เห็นว่าปัจจัยด้านสุนทรียภาพภายในวัด เช่น เสียงระฆัง เสียงสวดมนต์ หรือแม้กระทั่งเสียงลมกระดัง สามารถสร้างบรรยากาศที่เอื้อต่อความสงบทางจิตใจและช่วยเสริมสร้างความศรัทธาได้อย่างมีนัยสำคัญ งานวิจัยดังกล่าวสะท้อนให้เห็นว่าวัดไม่ได้เป็นเพียงสถานที่ประกอบพิธีกรรมทางศาสนาเท่านั้น แต่ยังเป็นพื้นที่ทางวัฒนธรรมและจิตวิญญาณที่ช่วยเยียวยาจิตใจของผู้คน อย่างไรก็ตาม หากวัดละเลยบทบาทในด้านนี้แล้วหันไปเน้นกิจกรรมเชิงพาณิชย์แทน ก็อาจทำให้ศรัทธาของชุมชนอ่อนแอลง เนื่องจากผู้คนอาจไม่มองว่าวัดเป็นศูนย์กลางทางจิตวิญญาณอีกต่อไป ซึ่งสอดคล้องกับข้อค้นพบที่เห็นว่าวัดยังคงต้องรักษาบทบาทของตนในการเป็นสถาบันหลักในการค้ำจุนศรัทธาของชุมชน เป็นเช่นเดียวกับ ซิดดีค, เอ. (Siddique, A., 2024) ที่ได้อธิบายถึงบทบาทสำคัญของโรงเรียนในฐานะสถาบันทางสังคมที่ทำหน้าที่ทั้งการถ่ายทอดความรู้และการปลูกฝังคุณธรรมไปพร้อมกัน โรงเรียนที่สามารถบูรณาการการเรียนรู้ทางวิชาการเข้ากับการอบรมด้านศีลธรรม จะช่วยให้นักเรียนพัฒนาพฤติกรรมที่ดี มีความสมดุลระหว่างสติปัญญากับคุณธรรม อย่างไรก็ตาม หากโรงเรียนมุ่งเน้นเฉพาะการให้ความรู้เชิงวิชาการโดยละเลยการปลูกฝังคุณธรรม ย่อมทำให้นักเรียนขาดทักษะทางจริยธรรมที่จำเป็นต่อการอยู่ร่วมกันในสังคม งานวิจัยชิ้นนี้จึงยืนยันว่า บทบาทของโรงเรียนมีความสำคัญอย่างยิ่งในการธำรงศรัทธาและสร้างความมั่นคงให้กับสังคมโดยรวม ส่วนศูนย์วิจัยพีว รีเสิร์ช เซ็นเตอร์ (Pew Research Center, 2025) ได้แสดงให้เห็นถึงแนวโน้มการเปลี่ยนศาสนา (religious switching) ที่เพิ่มขึ้นอย่างต่อเนื่อง โดยเฉพาะในศาสนาพุทธซึ่งประสบกับการสูญเสียจำนวนผู้ศรัทธาในอัตราสูง ปรากฏการณ์ดังกล่าวสะท้อนให้เห็นถึงความเปราะบางของโครงสร้างทาง สังคม ไม่ว่าจะเป็สถาบันครอบครัว โรงเรียน หรือแม้กระทั่งชุมชน ที่ไม่สามารถรักษาความต่อเนื่องของศรัทธาได้อย่างมั่นคง ข้อมูลนี้บ่งชี้ว่า เมื่อกลไกทางสังคมไม่อาจทำหน้าที่ค้ำจุนศรัทธา ผลลัพธ์ที่เกิดขึ้นคือจำนวนผู้ศรัทธาที่ลดลง และความมั่นคงของพระพุทธศาสนาในฐานะศาสนาหลักก็ย่อมถูกสั่นคลอน และเจนิวา (Jeniva, 2025) ได้นำแนวคิดโครงสร้างหน้าที่ (Structural Functionalism) มาประยุกต์ใช้ในการวิเคราะห์บทบาทของศาสนา โดยอธิบายว่าศาสนาทำหน้าที่เป็นกลไกสำคัญในการรักษาความสมานฉันท์และความมั่นคงของสังคม หากองค์ประกอบบางประการ เช่น ผู้นำศาสนาหรือสถาบันศาสนาอ่อนแอหรือเสื่อมถอยลง ย่อมส่งผลกระทบต่อความสมดุลของสังคม และนำไปสู่การลดทอนศรัทธาของประชาชนในระยะยาว งานศึกษานี้สะท้อนให้เห็นอย่างชัดเจนว่า สถาบันทางศาสนาและผู้นำศาสนามีสถานะเป็นฟันเฟืองหลักในการธำรงศรัทธา หากไม่สามารถปฏิบัติหน้าที่ได้อย่างเหมาะสม ย่อมทำให้สังคมเผชิญกับภาวะวิกฤตศรัทธาได้

สรุปได้ว่า การประยุกต์ใช้ทฤษฎีในการวิจัยต้องเป็นกระบวนการเลือกและเชื่อมโยงให้สอดคล้องกับบริบท เพื่อสร้างกรอบแนวคิดที่ชัดเจนและเพิ่มความแม่นยำในการวิเคราะห์ โดยเฉพาะการศึกษาความศรัทธาในพระพุทธศาสนาที่เกี่ยวข้องกับปัจจัยทางสังคมหลายมิติ ทั้งครอบครัว

โรงเรียน วัด และผู้นำศาสนา ครอบครัวเป็นฐานแรกในการปลูกฝังคุณธรรม ขณะที่โรงเรียนเสริมสร้างความรู้ควบคู่คุณธรรม ส่วนวัดทำหน้าที่เป็นศูนย์กลางทางจิตใจและวัฒนธรรม งานวิจัยจำนวนมากชี้ว่าหากสถาบันเหล่านี้ทำงานสอดประสานกัน ศรัทธาของสังคมย่อมมั่นคง แต่หากบทบาทอ่อนแอหรือเสื่อมถอย จะนำไปสู่ความเสื่อมศรัทธา ซึ่งอธิบายได้ด้วยทฤษฎีโครงสร้างหน้าที่ที่มองว่าสังคมคือระบบที่ส่วนต่าง ๆ ต้องทำงานอย่างสมดุล ข้อมูลร่วมสมัยยังสะท้อนแนวโน้มการลดลงของผู้ศรัทธาในหลายพื้นที่ แสดงให้เห็นถึงความเปราะบางของโครงสร้างทางสังคม ดังนั้น การวิจัยที่ใช้กรอบแนวคิดเชิงระบบจึงช่วยให้เห็นสาเหตุ ผลกระทบ และแนวทางฟื้นฟูสถาบันต่าง ๆ เพื่อรักษาความมั่นคงของพระพุทธศาสนาในระยะยาว

2.2.2. ทฤษฎีความขัดแย้ง (Conflict Theory)

ทฤษฎีความขัดแย้ง (Conflict Theory) มีแกนหลักอยู่ที่การอธิบายสังคมผ่านมิติของ “อำนาจและทรัพยากรที่ไม่เท่าเทียม” โดยชี้ว่าสังคมมิได้ดำรงอยู่ด้วยความสมดุลและความร่วมมือ ดังเช่นที่โครงสร้างหน้าที่มองเห็น แต่เต็มไปด้วยการแข่งขันและความขัดแย้งระหว่างกลุ่มที่มีผลประโยชน์แตกต่างกัน กลุ่มที่มีอำนาจมากกว่ามักจะสร้างกติกากำหนดโครงสร้าง และควบคุมทรัพยากรเพื่อเอื้อประโยชน์ต่อตนเอง ในขณะที่กลุ่มที่อ่อนแอกว่าถูกจำกัดโอกาสและถูกครอบงำอย่างต่อเนื่อง ส่งผลให้เกิดการเอาเปรียบ ความเหลื่อมล้ำ และความไม่เป็นธรรมที่ฝังรากลึกในสังคม มุมมองนี้สะท้อนว่า การเปลี่ยนแปลงทางสังคมไม่ใช่ผลของความเห็นพ้องหรือฉันทามติ แต่เกิดจากการปะทะกันระหว่างกลุ่มที่มีอำนาจกับกลุ่มที่ถูกกดทับ เช่น ความสัมพันธ์ระหว่างชนชั้นแรงงานกับนายทุน ที่แรงงานถูกเอาเปรียบด้านค่าแรงและสภาพการทำงาน หรือความขัดแย้งระหว่างกลุ่มศาสนาที่ต้องการรักษาคุณค่าทางจริยธรรม กับกลุ่มเศรษฐกิจที่ผลักดันให้ศาสนาถูกใช้ในเชิงพาณิชย์ ตัวอย่างการอธิบายที่สอดคล้องกับแนวคิดของริทเซอร์ (Ritzer, 2011) ใน Sociological Theory ชี้ว่าความไม่เสมอภาคเชิงโครงสร้างทำให้บางกลุ่มสะสมทรัพยากรและอำนาจเหนืออีกกลุ่มหนึ่ง และความไม่สมดุลนี้เองที่ผลักดันให้เกิดความขัดแย้งและการเปลี่ยนแปลงทางสังคมอย่างต่อเนื่อง ดังนั้น ทฤษฎีความขัดแย้งจึงเปิดมุมมองให้เห็นว่า ความเหลื่อมล้ำและการแข่งขันคือแรงผลักดันสำคัญในการกำหนดพลวัตของสังคม ไม่ใช่เพียงปัญหาที่ต้องแก้ไข แต่คือสภาวะปกติที่ขับเคลื่อนสังคมไปสู่การเปลี่ยนแปลงและการปรับโครงสร้างใหม่อยู่เสมอ

การประยุกต์ใช้กับการวิจัย

ทฤษฎีความขัดแย้ง (Conflict Theory) มีรากฐานจากแนวคิดของ คาร์ล มาร์กซ์ ที่มองว่าสังคมมิได้ดำรงอยู่ด้วยความสมดุลและความร่วมมือเพียงอย่างเดียว หากแต่เต็มไปด้วยการแข่งขันแย่งชิงทรัพยากร และอำนาจระหว่างกลุ่มที่มีผลประโยชน์แตกต่างกัน (มาร์กซ์ (Marx), 1977) การ

ประยุกต์ใช้ทฤษฎีนี้ในการวิจัย หมายถึง การนำมุมมองเรื่องโครงสร้างอำนาจที่ไม่เท่าเทียม และความขัดแย้งระหว่างกลุ่มมาใช้เป็นกรอบวิเคราะห์ เพื่อทำความเข้าใจปรากฏการณ์ทางสังคม โดยเฉพาะอย่างยิ่งในประเด็นที่เกี่ยวข้องกับศาสนาและศรัทธาของชุมชน สำหรับงานวิจัยที่ศึกษาปัจจัยทางสังคมที่ส่งผลต่อความศรัทธาในพระพุทธศาสนา ทฤษฎีความขัดแย้งสามารถช่วยอธิบายได้ว่า เหตุใดศรัทธาของชุมชนจึงถูกทำลายจากเงื่อนไขทางเศรษฐกิจ การเมือง และวัฒนธรรม ตัวอย่างเช่น ความแตกต่างระหว่างคนรุ่นเก่าที่ผูกพันกับพิธีกรรมทางศาสนา กับคนรุ่นใหม่ที่ได้รับอิทธิพลจากสื่อดิจิทัลและค่านิยมวัตถุนิยม การมองผ่านกรอบของความขัดแย้งทำให้เห็นว่า “ความศรัทธา” ไม่ได้ลดลงเพียงเพราะปัจจัยส่วนบุคคลเท่านั้น แต่ยังเป็นผลมาจากการแข่งขันเชิงโครงสร้างในสังคม เช่น บทบาทของวัดกับการพาณิชย์ หรือความเหลื่อมล้ำระหว่างชนบทกับเมืองใหญ่ที่สะท้อนถึงความไม่สมดุลทางโอกาสในการเข้าถึงทรัพยากรทางศาสนา (คอลลินส์ (Collins), 2009) ดังนั้น การใช้ทฤษฎีความขัดแย้งกับงานวิจัยเชิงพุทธศาสนา ช่วยให้ผู้วิจัยไม่เพียงแต่ทำความเข้าใจสภาพการณ์ที่เกิดขึ้น แต่ยังสามารถมองเห็นกลไกเชิงโครงสร้างที่อยู่เบื้องหลังการเปลี่ยนแปลงของศรัทธาได้อย่างลึกซึ้ง อันจะเป็นแนวทางในการเสนอแนะนโยบายหรือมาตรการเพื่อเสริมสร้างความมั่นคงของศรัทธาให้สอดคล้องกับบริบทสังคมร่วมสมัย การประยุกต์ใช้ทฤษฎีนี้ในงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับพระพุทธศาสนา จึงมิได้หมายถึงเพียงการมองความศรัทธาในฐานะความเชื่อส่วนบุคคลเท่านั้น แต่ยังชี้ให้เห็นกลไกเชิงโครงสร้างที่สร้างแรงกดดันและความเหลื่อมล้ำ ซึ่งสะท้อนออกมาใน 3 มิติสำคัญ ดังนี้

1. ช่องว่างระหว่างคนรุ่นใหม่กับผู้นำศาสนา เป็นประเด็นที่สะท้อนความไม่สมดุลของอำนาจทางวัฒนธรรมและการสื่อสารอย่างชัดเจน ผู้นำศาสนามักใช้วิธีการแบบดั้งเดิม เช่น การเทศน์ การบรรยาย หรือการสอนในวัด ซึ่งเคยมีประสิทธิภาพในสังคมก่อนหน้านี้ แต่สำหรับเยาวชนยุคดิจิทัลรูปแบบดังกล่าวกลับถูกมองว่าไม่ทันสมัยและไม่ดึงดูดใจ ความแตกต่างนี้ทำให้เกิด “ความขัดแย้งเชิงวัฒนธรรม” ระหว่างผู้ถือครองอำนาจทางศาสนาแบบเก่า กับคนรุ่นใหม่ที่แสวงหาความหมายผ่านสื่อที่รวดเร็ว ยืดหยุ่น และเข้าถึงง่ายกว่า มิสเซีย (Missier, 2025) ชี้ว่า เยาวชน Gen Y และ Gen Z ในอินเดียมักหันไปแสวงหาเนื้อหาทางศาสนาผ่านแพลตฟอร์มออนไลน์ เช่น YouTube, TikTok หรือพอดแคสต์ โดยเลือกตีความคำสอนในมิติที่สอดคล้องกับวิถีชีวิตของตนเอง สิ่งนี้ทำให้เกิดการทำลายต่ออำนาจทางปัญญา ของผู้นำศาสนาเดิม ที่ถูกมองว่าไม่สามารถตอบโจทย์ปัญหาของคนรุ่นใหม่ได้อย่างตรงประเด็น การปรับตัวช้าของสถาบันศาสนา ยิ่งทำให้ช่องว่างดังกล่าวกว้างขึ้น ในเชิงทฤษฎีความขัดแย้ง ช่องว่างนี้ไม่ได้เป็นเพียงความแตกต่างธรรมดา แต่คือการปะทะกันระหว่างอำนาจเก่ากับพลังใหม่ในสังคม วัฒนธรรมแบบดั้งเดิมพยายามคงอำนาจการตีความศาสนา ขณะที่คนรุ่นใหม่แสวงหาเสรีภาพในการเข้าถึงและเลือกความหมายตามที่ตนเห็นว่ามีคุณค่า หากช่องว่างนี้ไม่ได้รับการแก้ไข

อาจนำไปสู่การลดละศรัทธาในผู้นำศาสนา และการหันเหไปสู่รูปแบบความเชื่ออื่นที่ตอบสนองต่อความต้องการของคนรุ่นใหม่ได้มากกว่า

2. ความเหลื่อมล้ำในการเข้าถึงธรรมะ กำลังกลายเป็นปัจจัยสำคัญที่สะท้อนความเปลี่ยนแปลงของโครงสร้างศรัทธาในสังคม คนรุ่นใหม่จำนวนมากพบว่าการเข้าถึงคำสอนผ่านวัดหรือกิจกรรมทางศาสนาแบบดั้งเดิมนั้นไม่ตอบโจทย์กับวิถีชีวิตที่เปลี่ยนแปลงไป ทั้งในด้านเวลา ภาษา และรูปแบบการสื่อสาร เมื่อสถาบันศาสนายังคงใช้แนวทางดั้งเดิม เยาวชนจึงหันไปใช้โซเชียลมีเดีย และแพลตฟอร์มดิจิทัล เช่น YouTube, Facebook หรือ TikTok เพื่อสร้างพื้นที่ทางศาสนาของตนเอง งานวิเคราะห์จาก ฟรอนเทียร์ (Frontiers, 2025) ชี้ว่า เยาวชนเหล่านี้ใช้โลกออนไลน์เพื่อการต่อรอกหาตัวตนและที่ทางของตนในสังคมศาสนา ซึ่งบ่งบอกว่าการเข้าถึงธรรมะในยุคดิจิทัลไม่ใช่เพียงการเสพเนื้อหา แต่เป็นการสร้างชุมชน ศรัทธา และอัตลักษณ์ร่วมกัน การพึ่งพาสื่อออนไลน์จึงกลายเป็นกลไกใหม่ที่ท้าทายความเป็นศูนย์กลาง ของวัดและผู้นำศาสนา ปรากฏการณ์นี้ยังสะท้อนความไม่เท่าเทียมเชิงโครงสร้าง กล่าวคือ ผู้ที่อยู่ในเขตเมืองหรือมีการเข้าถึงเทคโนโลยีสามารถเข้าร่วมกิจกรรมศาสนาออนไลน์ได้อย่างกว้างขวาง ในขณะที่คนในชนบทอาจยังพึ่งพาวัดแบบดั้งเดิมอยู่ ความต่างนี้ยิ่งตอกย้ำช่องว่างระหว่างรุ่นเก่าและรุ่นใหม่ รวมถึงระหว่างชนชั้นทางเศรษฐกิจและสังคม ดังนั้น ความเหลื่อมล้ำในการเข้าถึงธรรมะไม่เพียงแต่เป็นประเด็นด้านศาสนา แต่ยังเกี่ยวข้องกับมิติทางสังคมและวัฒนธรรมที่กว้างขึ้น หากสถาบันศาสนาไม่สามารถประสานเข้ากับโลกดิจิทัลได้ ความศรัทธาอาจค่อย ๆ ถูกแปรเปลี่ยนไปสู่รูปแบบใหม่ที่มิยึดโยงกับโครงสร้างเดิมอีกต่อไป

3. การครอบงำของวัตถุนิยม และพิธีกรรมเชิงพาณิชย์ทำลายศรัทธา ในบริบทของทฤษฎีความขัดแย้ง (Conflict Theory) การเปลี่ยนแปลงของวัดและพิธีกรรมทางศาสนาไปสู่รูปแบบธุรกิจ ไม่ใช่เพียงการปรับตัว แต่เป็นปรากฏการณ์ที่สะท้อนถึงการช่วงชิงอำนาจทางเศรษฐกิจที่เข้ามาบ่อนทำลายรากฐานจิตวิญญาณของสถาบันศาสนาเดิม ชาง, เค. (Chang, K, 2020) ในงานศึกษา Between spiritual economy and religious commodification ได้วิเคราะห์แล้วพบว่า ผู้นำวัดต้องเจรจากับรัฐบาลเพื่อให้ยอมรับสิทธิในการจัดการทรัพย์สิน ในขณะที่เดียวกันก็จำเป็นต้องปรับเปลี่ยนวัดให้รองรับแนวคิดเศรษฐกิจแห่งบุญที่เปิดโอกาสให้ผู้ศรัทธาสามารถบริจาคเงินได้ง่ายขึ้น เพื่อรักษาสถานะและความมั่นคงขององค์กรศาสนา แต่การกระทำดังกล่าวกลับยิ่งตอกย้ำว่า พื้นที่ศักดิ์สิทธิ์ได้ถูกแปรสภาพให้กลายเป็นธุรกิจไปโดยปริยาย จากมุมมองแบบมาร์กซิสต์ การแปรสภาพศาสนาให้เป็นสินค้า (commodification) ถือเป็นขั้นสูงสุดของกระบวนการที่ตลาดทุนนิยมเข้ามากลืนกินศาสนา เพราะแก่นแท้ของมันคือการนำอุดมการณ์ทางเศรษฐกิจเข้ามาครอบงำ ทำให้บทบาทของศาสนาในฐานะศูนย์รวมจิตวิญญาณค่อย ๆ เลือนหายไป เมื่อพิธีกรรมทางศาสนาเชิงพาณิชย์เข้ามา มีอิทธิพล ความศักดิ์สิทธิ์และพลังทางจิตวิญญาณดั้งเดิมจะถูกลดทอนลง และผู้คนในสังคมอาจมองว่าศาสนาเป็นเพียงธุรกิจอย่างหนึ่ง ไม่ใช่หลักศีลธรรมอีกต่อไป การสูญเสียความเชื่อในระดับลึกซึ้ง

เช่นนี้ จึงสะท้อนถึงความขัดแย้งเชิงอำนาจและทรัพยากร ซึ่งส่งผลกระทบต่อความศรัทธาของ คนในสังคมโดยรวม

หยุนคัง หลิว (Yunkang Liu, 2021) ชี้ให้เห็นถึงความเปลี่ยนแปลงเชิงโครงสร้างของวัดไทย ในช่วงโควิด-19 ที่วัดหลายแห่งต้องเผชิญกับปัญหาการลดลงของรายได้และจำนวนผู้มาทำบุญ วัดจึง เลือกว่าจะปรับตัวโดยการสร้างรายได้จากกิจกรรมเชิงธุรกิจ เช่น การผลิตพระเครื่องเชิงพาณิชย์ การทำบุญออนไลน์ และการส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงศาสนา ซึ่งแม้จะช่วยให้วัดสามารถดำรงอยู่ได้ใน ภาวะวิกฤต แต่ก็ทำให้เส้นแบ่งระหว่างบทบาททางศาสนาและเศรษฐกิจพร่าเลือนลง ผลการศึกษา ชี้ว่า วัดที่เคยทำหน้าที่เป็นศูนย์กลางจิตวิญญาณและการปฏิบัติธรรม กำลังค่อย ๆ กลายเป็นสถานที่ ให้บริการทางเศรษฐกิจที่ใช้ความเชื่อเป็นเครื่องมือดึงดูดผู้ศรัทธา การเปลี่ยนแปลงเช่นนี้ไม่เพียง สะท้อนถึงการปรับตัวเพื่อความอยู่รอด แต่ยังเป็นสัญญาณของการเปลี่ยนแปลงเชิงโครงสร้างที่ถาวร ในสถาบันพุทธศาสนา หลิว อธิบายว่าการพาณิชย์ศาสนา (religious commercialization) ไม่ได้ เกิดขึ้นเพียงชั่วคราว แต่ได้ฝังตัวอยู่ในระบบสังคมไทยอย่างลึกซึ้ง โดยมีแรงกดดันจากทั้งเศรษฐกิจ วัฒนธรรม และสื่อสังคมออนไลน์ ผลที่ตามมาคือ ผู้คนอาจเริ่มมองศาสนาในฐานะกิจกรรมเศรษฐกิจ มากกว่าศูนย์รวมทางจิตวิญญาณ ทำให้ความศรัทธาที่เคยมั่นคงอาจค่อย ๆ ลดทอนลง งานนี้จึง สะท้อนถึงมิติของความขัดแย้งเชิงอำนาจทางเศรษฐกิจที่เข้ามาครอบงำพื้นที่ศาสนาและจิตใจของผู้คน

ไค ชมุชโก (Kai Shmushko, 2022) ศึกษาปรากฏการณ์ Living Hall ซึ่งเป็นรูปแบบใหม่ใน การปฏิบัติธรรมของชาวพุทธสายทิเบตในจีน โดยวัดและกลุ่มผู้ปฏิบัติได้ออกแบบพื้นที่และกิจกรรมให้ สอดคล้องกับความต้องการเชิงเศรษฐกิจของผู้ศรัทธา เช่น มีบริการด้านพิธีกรรม การจัดคอร์สสมาธิ และการขายวัตถุมงคลในเชิงพาณิชย์ งานวิจัยชี้ให้เห็นว่าปรากฏการณ์นี้ไม่ได้เป็นเพียงการจัด กิจกรรมทางศาสนาเท่านั้น แต่ยังเป็น การเปลี่ยนสถานะของศาสนา จากความศักดิ์สิทธิ์ที่ไม่อาจ ประเมินค่า เป็นสินค้าทางศาสนา ที่ซื้อขายและเข้าถึงได้ตามกำลังทรัพย์ของผู้คน ผลที่ตามมาคือ มิติทางจิตวิญญาณแบบดั้งเดิมถูกลดทอนลง ขณะที่มิติทางธุรกิจกลับเข้ามาแทนที่ ชมุชโก ตั้งคำถามว่า การเปลี่ยนแปลงนี้ควรถูกมองว่าเป็นวิวัฒนาการทางวัฒนธรรมของศาสนาหรือเป็นเพียง การลดทอนศาสนาให้กลายเป็นสินค้า ผลการศึกษายังสะท้อนถึงความไม่สมดุลของอำนาจในสังคม พุทธ กล่าวคือ ผู้ที่มีทรัพยากรทางเศรษฐกิจสามารถเข้าถึงการปฏิบัติและพิธีกรรมได้มากกว่าผู้ที่ ยากจน ความเหลื่อมล้ำเช่นนี้กลายเป็นความขัดแย้งเชิงโครงสร้างที่ค่อย ๆ บ่อนทำลายศรัทธาแบบ ดั้งเดิม

คริสเตียน ค็อค (Christian Koch, 2023) ได้ทำการศึกษาเปรียบเทียบศาสนาพุทธและคริสต์ ในบริบทสังคมตะวันตก โดยตั้งคำถามสำคัญว่า ใครเป็นเจ้าของศาสนา? ได้ผลการวิจัยพบว่า อำนาจ ในการตีความและเผยแผ่ศาสนาไม่ได้อยู่ในมือผู้นำศาสนาเพียงกลุ่มเดียวอีกต่อไป แต่กำลังถูกท้าทาย โดยคนทั่วไปที่เข้าถึงสื่อดิจิทัลและใช้ช่องทางเหล่านั้นเพื่อสร้างความหมายทางศาสนาด้วยตนเอง

ปรากฏการณ์นี้นำไปสู่ความขัดแย้งระหว่างโครงสร้างอำนาจเก่า ซึ่งพยายามรักษาบทบาทการเป็นผู้กำหนดคำสอน กับพลังใหม่จากฐานประชาชนที่เรียกร้องเสรีภาพในการตีความ คือ ชี้ให้เห็นว่าการแทรกแซงจากอำนาจทางการเมืองและเศรษฐกิจยิ่งซับซ้อน เพราะศาสนากลายเป็นทั้งเครื่องมือเชิงวัฒนธรรมและการต่อรองทางอุดมการณ์ ผลที่เกิดขึ้นคือความศรัทธาในศาสนาอาจถูกทำให้พรั่นเลือนและเกิดช่องว่างระหว่างผู้นำศาสนากับประชาชน งานวิจัยนี้สะท้อนภาพของสังคมที่ศาสนากำลังถูกท้าทายทั้งจากภายในของผู้ศรัทธาเอง และจากภายนอกอำนาจทางการเมืองและเศรษฐกิจ จนกลายเป็นปรากฏการณ์ความขัดแย้งที่ส่งผลโดยตรงต่อความมั่นคงของศาสนา

จี. โบลอตตา (G. Bolotta, 2023) ศึกษาปรากฏการณ์การต่อต้านเชิงวัฒนธรรมของเยาวชนไทยต่ออำนาจดั้งเดิมในสถาบันศาสนา งานวิจัยพบว่า เยาวชนจำนวนมากรู้สึกว่ามีผู้นำศาสนาและผู้สูงอายุไม่สามารถตอบสนองต่อความต้องการและปัญหาของคนรุ่นใหม่ได้ ทำให้เกิดความตึงเครียดเชิงโครงสร้างระหว่างอำนาจเก่า ที่พยายามรักษาบทบาทการกำหนดคุณค่าทางศาสนา กับพลังใหม่ที่เรียกร้องความเสมอภาคและเสรีภาพในการตีความคำสอน ปรากฏการณ์นี้ถูกมองว่าเป็น การกบฏเชิงรุ่น (generational rebellion) ซึ่งไม่ใช่เพียงการปฏิเสธศาสนา แต่เป็นการท้าทายโครงสร้างอำนาจที่ไม่เป็นธรรม งานวิจัยยังชี้ว่าการเข้าถึงเทคโนโลยีและสื่อออนไลน์ทำให้เยาวชนสามารถสร้างพื้นที่ทางศาสนาของตนเองผ่านโลกดิจิทัล โดยไม่จำเป็นต้องพึ่งพาวัดหรือผู้นำศาสนาแบบดั้งเดิม ผลที่เกิดขึ้นคือความน่าเชื่อถือของสถาบันศาสนาถูกลดทอนลง และศรัทธาเริ่มกระจายไปสู่รูปแบบใหม่ที่ยืดหยุ่นและไม่ผูกติดกับโครงสร้างแบบเก่า งานวิจัยยังสะท้อนภาพความขัดแย้งเชิงรุ่นในศาสนาพุทธไทย ซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของปรากฏการณ์ใหญ่ที่ทำให้ความศรัทธาถูกท้าทายในหลายมิติ

เมริสา สกอลสุทราวงศ์ (2025) นำเสนอปรากฏการณ์ใหม่ในสังคมไทยที่ วอลเปเปอร์เสริมโซคบนสมาร์ตโฟนได้กลายเป็นสินค้าทางศาสนาที่ได้รับความนิยมในยุคดิจิทัล การที่ผู้คนหันไปดาว์นโหลดหรือซื้อวอลเปเปอร์ที่มีภาพพระพุทธรูป พระเกจิ หรือสัญลักษณ์มงคล แสดงให้เห็นว่าศรัทธาทางศาสนาได้ถูกแปรรูปจากวัตถุที่จับต้องได้ เช่น พระเครื่อง ไปสู่วัตถุดิจิทัลที่มีมูลค่าทางเศรษฐกิจ ผลการศึกษาอธิบายว่า ปรากฏการณ์นี้สะท้อนถึงการย้ายพื้นที่ของศรัทธาจากวัดและพิธีกรรมแบบดั้งเดิม มาสู่พื้นที่เสมือนที่อยู่ในมือถือและแพลตฟอร์มออนไลน์ แม้ว่าจะเปิดโอกาสให้ศาสนาเข้าถึงผู้คนได้ง่ายขึ้น แต่ก็ทำให้สถาบันศาสนาเดิมสูญเสียพื้นที่ในการตีความและกำหนดความหมาย ความศรัทธาในรูปแบบนี้จึงถูกขับเคลื่อนโดยตลาดดิจิทัลมากกว่าสถาบันศาสนา ผลที่ตามมาคืออำนาจทางศาสนากระจายไปอยู่ในมือของผู้สร้างเนื้อหาออนไลน์และผู้ค้า มากกว่าพระสงฆ์หรือผู้นำศาสนาแบบดั้งเดิม งานวิจัยยังสะท้อนถึงกระบวนการการค้าทางศาสนาในมิติใหม่ ที่ศรัทธาถูกยึดโยงกับเทคโนโลยีและเศรษฐกิจมากกว่ากับจิตวิญญาณ

สรุปได้ว่า ทฤษฎีความขัดแย้งอธิบายว่าสังคมถูกกำหนดด้วยความไม่เท่าเทียมด้านอำนาจและทรัพยากร ซึ่งทำให้เกิดการแข่งขันระหว่างกลุ่มที่มีผลประโยชน์แตกต่างกัน การนำทฤษฎีนี้ไปใช้

ในงานวิจัยด้านพระพุทธศาสนาช่วยให้เข้าใจกลไกเชิงโครงสร้างที่ส่งผลต่อความศรัทธา เช่น ช่องว่างระหว่างคนรุ่นใหม่กับผู้นำศาสนาที่ใช้การสื่อสารแบบเก่าไม่สอดคล้องกับสังคมดิจิทัล ความเหลื่อมล้ำในการเข้าถึงธรรมะระหว่างเมืองกับชนบท และบทบาทของสื่อออนไลน์ที่ทำให้เยาวชนสร้างพื้นที่ศาสนาด้วยตนเอง นอกจากนี้ การพาณิชย์ศาสนาและอิทธิพลของวัตถุนิยมทำให้บทบาทของวัดค่อย ๆ เปลี่ยนจากพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์ไปสู่พื้นที่เชิงธุรกิจ การตีความศาสนาถูกทำลายโดยผู้ใช้สื่อดิจิทัลทั่วไป ทำให้โครงสร้างอำนาจแบบเดิมสูญเสียความชอบธรรม เยาวชนจำนวนมากเกิดการต่อต้านเชิงรุนแรงต่อสถาบันศาสนา ขณะเดียวกันความเชื่อถูกแปรรูปสู่สินค้าใหม่ เช่น วอลเปเปอร์มงคลบนสมาร์ทโฟน ทั้งนี้สะท้อนว่าศรัทธาถูกกำหนดด้วยความขัดแย้งเชิงอำนาจ เศรษฐกิจ และวัฒนธรรม ที่ทำให้โครงสร้างศาสนาเปลี่ยนแปลงอย่างต่อเนื่อง

2.2.3. ทฤษฎีปฏิสัมพันธ์เชิงสัญลักษณ์ (Symbolic Interactionism)

ทฤษฎีปฏิสัมพันธ์เชิงสัญลักษณ์ (Symbolic Interactionism) ซึ่งให้เห็นว่า ศรัทธาในพุทธศาสนาไม่ได้ดำรงอยู่เพียงเพราะโครงสร้างสังคม หรือการบังคับใช้จากวัฒนธรรมเท่านั้น แต่เกิดขึ้นจากการที่บุคคลและชุมชน ให้ความหมาย ต่อสัญลักษณ์ทางศาสนาผ่านการปฏิสัมพันธ์ในชีวิตประจำวัน สัญลักษณ์เหล่านี้อาจอยู่ในรูปแบบพระพุทธรูป การบวช การสวดมนต์ หรือแม้แต่พิธีกรรมการทำบุญ ซึ่งไม่ได้มีความหมายตายตัว หากแต่ถูกตีความแตกต่างกันไปตามรุ่นประสบการณ์ และบริบททางสังคม ตัวอย่างเช่น คนรุ่นใหม่อาจมองการบวชเป็นโอกาสสั้น ๆ เพื่อสร้างบุญและแสดงความกตัญญูต่อครอบครัว ในขณะที่ผู้สูงอายุอาจเห็นว่าการบวชคือการสืบทอดศาสนาและเป็นแก่นแท้ของการฝึกจิตใจ การกราบพระพุทธรูปก็อาจถูกตีความต่างกัน ทั้งในฐานะการแสดงความรัก หรือเป็นการสร้างพื้นที่ทางใจให้เกิดสมาธิและความสงบ นอกจากนี้ การเปลี่ยนแปลงของสังคมและเทคโนโลยีดิจิทัลยังส่งผลให้สัญลักษณ์ทางศาสนาได้รับการตีความในรูปแบบใหม่ เช่น การเข้าร่วมพิธีกรรมผ่านการถ่ายทอดสดออนไลน์ หรือการแชร์คำสอนและบทสวดมนต์บนแพลตฟอร์มโซเชียลมีเดีย งานศึกษาของ เทอร์เนอร์ (Turner, 2011) ระบุว่า การตีความศาสนาในมิติของสัญลักษณ์ช่วยให้เราเข้าใจว่าศรัทธามีได้หยุดนิ่ง หากแต่ถูกสร้างและปรับเปลี่ยนอย่างต่อเนื่องผ่านการปฏิสัมพันธ์และประสบการณ์ร่วมกันในแต่ละยุคสมัย ดังนั้น ทฤษฎีปฏิสัมพันธ์เชิงสัญลักษณ์จึงมีบทบาทสำคัญในการอธิบายพลวัตของศรัทธาพุทธศาสนา ว่ามิใช่เพียงการรับสืบทอดจากอดีต แต่คือการสร้างและต่อรองความหมายใหม่ ๆ อยู่เสมอ ผ่านสัญลักษณ์ พิธีกรรม และการปฏิบัติที่ผู้ศรัทธามีส่วนร่วม

การประยุกต์ใช้กับการวิจัย

ทฤษฎีปฏิสัมพันธ์เชิงสัญลักษณ์ (Symbolic Interactionism) มีรากฐานมาจากแนวคิดของ จอร์จ เฮอร์เบิร์ต มีด (George H. Mead) และ เฮอร์เบิร์ต บลูเมอร์ (Herbert Blumer) ที่อธิบายว่า สังคมเกิดขึ้นและดำรงอยู่ได้จากการปฏิสัมพันธ์ของบุคคลผ่าน สัญลักษณ์ ซึ่งอาจอยู่ในรูปของภาษา คำพูด ท่าทาง พิธีกรรม หรือวัตถุทางวัฒนธรรม การตีความและการให้ความหมายของสัญลักษณ์เหล่านี้มีอิทธิพลต่อความคิดและพฤติกรรมของผู้คน (บลูเมอร์ (Blumer), 1969) เมื่อนำมาประยุกต์ใช้กับการวิจัย หมายถึง การใช้กรอบแนวคิดนี้เพื่อทำความเข้าใจว่า บุคคลในชุมชนมองและตีความ ความศรัทธา ผ่านสัญลักษณ์ต่าง ๆ อย่างไร เช่น การสวดมนต์ การทำบุญตักบาตร การเข้าร่วม พิธีกรรม หรือแม้แต่การใช้สื่อออนไลน์เพื่อสื่อสารความเชื่อทางศาสนา การศึกษาปฏิสัมพันธ์เหล่านี้ ช่วยให้เห็นว่า ศรัทธาไม่ใช่เพียงความเชื่อที่อยู่ในจิตใจ แต่เป็นผลผลิตจากการสื่อสารและการตีความ ร่วมกันของสมาชิกในสังคม (คารอน (Charon), 2010) ตัวอย่างเช่น ในบริบทของชุมชนอำเภอระนอง การเข้าร่วมพิธีทำบุญเดือนสิบอาจไม่ได้เป็นเพียงกิจกรรมตามประเพณี แต่ยังเป็น สัญลักษณ์ทาง สังคม ที่สะท้อนถึงการยืนยันความเป็นชุมชนพุทธ และเป็นกลไกในการเชื่อมโยงคนรุ่นใหม่กับคนรุ่น เก่า การมองผ่านทฤษฎีนี้จึงช่วยให้งานวิจัยเข้าใจได้ลึกซึ้งยิ่งขึ้นว่า ความศรัทธาถูกสร้างขึ้นและดำรง อยู่ได้อย่างไร ผ่านการสื่อสารและปฏิสัมพันธ์ในชีวิตประจำวัน ดังนี้

1. สัญลักษณ์ทางศาสนา ทฤษฎีปฏิสัมพันธ์เชิงสัญลักษณ์ชี้ให้เห็นว่า สัญลักษณ์ ไม่ได้มีความหมายตายตัว หากแต่ถูกสร้างและตีความใหม่ผ่านการปฏิสัมพันธ์และประสบการณ์ของผู้คนใน แต่ละรุ่น ตัวอย่างสำคัญคือพิธีการบวช ที่คนรุ่นก่อนมักให้คุณค่าในฐานะการปฏิบัติศาสนกิจเพื่อสั่งสม บุญกุศลและตอบแทนบุญคุณบิดามารดา ในขณะที่คนรุ่นใหม่มองว่าการบวชเป็นเพียงพิธีกรรม ชั่วคราว เพื่อสร้างความภูมิใจให้ครอบครัวหรือเพื่อการแสดงออกทางสังคม งานวิทยานิพนธ์ของ วชิรวิทย์ พัดทอง (2564) มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ชี้ว่า คนรุ่นใหม่จำนวนไม่น้อยไม่เชื่อมโยงการบวช เข้ากับความศักดิ์สิทธิ์ถาวร หากแต่เป็นกิจกรรมช่วงชีวิตที่มีความหมายเฉพาะสถานการณ์ การเปลี่ยน ความหมายเช่นนี้ทำให้เห็นว่าศรัทธาไม่ใช่สิ่งคงที่ แต่ถูกต่อรองและสร้างใหม่ผ่านบริบททางสังคมที่ เปลี่ยนไป สัญลักษณ์จึงทำงานเหมือน พื้นที่ตีความ ที่เปิดให้ผู้คนให้ความหมายตามเงื่อนไขทาง วัฒนธรรมและยุคสมัย

2. สื่อออนไลน์และกลุ่มเพื่อน อีกหนึ่งมิติที่สำคัญคือบทบาทของสื่อออนไลน์และกลุ่มเพื่อน ในกระบวนการสร้างความหมายทางศาสนาของเยาวชน ทฤษฎีปฏิสัมพันธ์เชิงสัญลักษณ์ช่วยอธิบาย ว่า การรับรู้เกี่ยวกับศาสนาเกิดจากการแลกเปลี่ยนและปฏิสัมพันธ์ ไม่ว่าจะเป็นการแชร์บทสวดมนต์ การทำบุญออนไลน์ หรือการแสดงตัวตนในโลกโซเชียล งานวิทยานิพนธ์ของ Kanlayanee S. (2022) มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ พบว่า กลุ่มเพื่อนและชุมชนออนไลน์มีบทบาทสูงกว่าวัดหรือโรงเรียนในการ หล่อหลอมทัศนคติและอัตลักษณ์ทางศาสนาของเยาวชน พื้นที่ออนไลน์ถูกใช้เป็นเวทีในการต่อรอง

และสร้างความเป็นพวกเรา ผ่านกิจกรรมเช่นการโพสต์ภาพทำบุญ การแชร์คติธรรม หรือแม้แต่การสร้างคอนเทนต์ศาสนาใน TikTok สิ่งเหล่านี้สะท้อนว่าศาสนาในยุคปัจจุบันมิใช่เพียงการเรียนรู้จากโครงสร้างแบบดั้งเดิม แต่คือผลลัพธ์ของการปฏิสัมพันธ์ทางสังคมที่เกิดขึ้นทั้งในโลกจริงและโลกเสมือน

3. ความศรัทธาเกิดจากการเรียนรู้และปฏิสัมพันธ์รายวัน ทฤษฎีปฏิสัมพันธ์เชิงสัญลักษณ์ยังชี้ให้เห็นว่า ศรัทธาไม่ได้ก่อรูปขึ้นเพียงจากการฟังคำสอนในเชิงทฤษฎี แต่เกิดขึ้นผ่านการเรียนรู้ การเลียนแบบ และการปฏิบัติซ้ำในชีวิตประจำวัน งานวิทยานิพนธ์ของ จูตีฟงส์ เจ. (2563) มหาวิทยาลัยมหิดล ยืนยันว่า เด็กและเยาวชนจำนวนมากซึมซับความหมายของศรัทธาผ่านกิจกรรมในครอบครัว เช่น การเห็นพ่อแม่สวดมนต์ ทำบุญ หรือเข้าวัดเป็นประจำ การปฏิสัมพันธ์ในครอบครัว เช่นนี้กลายเป็นแบบเรียนเชิงสัญลักษณ์ ที่ค่อย ๆ หล่อหลอมความเข้าใจเกี่ยวกับศาสนาในจิตใจของเด็ก การเลียนแบบและการกระทำซ้ำ ๆ ทำให้ศรัทธาถูกสร้างขึ้นอย่างเป็นธรรมชาติและมีความหมายเฉพาะตัวมากกว่าการเรียนรู้จากตำรา ผลงานนี้สะท้อนว่าศรัทธาคือสิ่งที่ถูกทำ และถูกสร้างใหม่ผ่านการใช้ชีวิตประจำวัน มากกว่าการรับถ่ายทอดเชิงตรงจากสถาบันทางศาสนาเพียงด้านเดียว

เจมส์ เอ. เบ็คฟอร์ด (James A. Beckford, 2017) ได้สำรวจการตีความสัญลักษณ์ทางศาสนาในชีวิตประจำวันของคนรุ่นใหม่ในสังคมอังกฤษ โดยพบว่า สัญลักษณ์อย่างการสวดมนต์หรือการใช้วัตถุมงคล ไม่ได้ถูกมองว่าเป็นพิธีกรรมเชิงศักดิ์สิทธิ์อย่างเดียว แต่ยังทำหน้าที่เป็นเครื่องมือสร้างตัวตน และความมั่นใจในสังคมร่วมสมัย เยาวชนจำนวนมากนำสัญลักษณ์ทางศาสนามาใช้ในลักษณะยืดหยุ่นตามบริบทชีวิต เช่น ใช้การภาวนาเป็นวิธีการบำบัดความเครียดมากกว่าการปฏิบัติทางศาสนาโดยตรง งานวิจัยนี้ชี้ว่าศรัทธาถูกตีความใหม่อยู่ตลอดเวลา และแสดงถึงความสำคัญของปฏิสัมพันธ์เชิงสัญลักษณ์ในการสร้างความหมายทางศาสนา

แคมป์เบลล์, เอช. (Campbell, H, (2019) ได้ศึกษาการปฏิบัติศาสนาออนไลน์ในหมู่เยาวชนตะวันตก พบว่าการเข้าร่วมกิจกรรมศาสนาผ่าน Facebook Live, Zoom หรือการแชร์บทสวดมนต์ใน Twitter ช่วยสร้างพื้นที่ใหม่ที่ผู้ศรัทธาสามารถ “ให้ความหมาย” ต่อศาสนาได้ด้วยตนเอง การสวดมนต์ผ่านไลฟ์สดหรือการแชร์คติธรรมไม่ได้ถูกตีความว่าเป็นเพียงพิธีกรรม แต่ยังทำหน้าที่เป็นการสร้างอัตลักษณ์และความเป็นชุมชนในโลกออนไลน์ งานวิจัยชิ้นนี้คือกระบวนการสร้างความหมายที่เกิดขึ้นผ่านการปฏิสัมพันธ์ในยุคดิจิทัล โดยมีทฤษฎีปฏิสัมพันธ์เชิงสัญลักษณ์เป็นกรอบที่ทำให้เข้าใจว่าศรัทธาถูกสร้างและปรับเปลี่ยนผ่านสื่อใหม่ ๆ

จูตีฟงส์ เจริญกุล (2563) พบว่าความศรัทธาของเยาวชนส่วนใหญ่ก่อตัวจาก “การเห็นแบบอย่าง” ภายในครอบครัว เช่น การเห็นบิดามารดาสวดมนต์ ทำบุญ หรือเข้าวัดอย่างสม่ำเสมอ ปฏิสัมพันธ์เล็ก ๆ ในชีวิตประจำวันกลายเป็นบทเรียนเชิงสัญลักษณ์ที่ค่อย ๆ หล่อหลอมศรัทธาโดยไม่รู้ตัว ผลการศึกษานี้ยืนยันว่าศรัทธาไม่ได้เกิดจากคำสอนของพระสงฆ์เพียงอย่างเดียว แต่เป็นผลจาก

ประสบการณ์ซ้ำ ๆ ที่เกิดขึ้นในครอบครัว ซึ่งสอดคล้องกับทฤษฎีปฏิสัมพันธ์เชิงสัญลักษณ์ที่อธิบายว่า ความหมายและศรัทธาเกิดจากการทำซ้ำ การเรียนรู้ และการตีความอย่างต่อเนื่องในชีวิตประจำวัน

วชิรวิทย์ พงศ์อนันต์ (2564) ศึกษาการเปลี่ยนแปลงความหมายของพิธีบวชในหมู่เยาวชนไทย พบว่า เยาวชนจำนวนไม่น้อยมองพิธีบวชเป็นเพียง “ช่วงหนึ่งของชีวิต” เพื่อสร้างความภูมิใจให้ครอบครัว มากกว่าจะเป็นการสืบทอดแนวคิดทางศาสนาในเชิงจิตวิญญาณ ผลการศึกษานี้ชี้ว่าศรัทธาเป็นสิ่งที่ถูกสร้างขึ้นใหม่เสมอจากประสบการณ์ทางสังคมและการตีความเชิงสัญลักษณ์ ทำให้สัญลักษณ์ทางศาสนา เช่น การบวช มิได้มีความหมายแน่นอนตายตัว แต่ขึ้นกับยุคสมัยและค่านิยมที่เปลี่ยนแปลงไป ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดปฏิสัมพันธ์เชิงสัญลักษณ์ที่มองว่าความหมายทางศาสนาเกิดจากการปฏิสัมพันธ์และประสบการณ์จริงในบริบทสังคมร่วมสมัย

กัลยาณี เอสต์ธนกุล (2565) ศึกษาบทบาทของกลุ่มเพื่อนและสื่อออนไลน์ต่อการสร้างอัตลักษณ์ทางศาสนาของเยาวชนไทย ผลวิจัยชี้ว่าการเสพคอนเทนต์ทางธรรมะ การแชร์บทสวด หรือกิจกรรมทำบุญในแพลตฟอร์มอย่าง TikTok และ Facebook กลายเป็นช่องทางสำคัญยิ่งกว่าการเรียนรู้ผ่านวัดหรือสถานศึกษา กลุ่มเพื่อนออนไลน์เป็นพื้นที่สร้าง “ความเป็นพวกเรา” และช่วยให้ศาสนากลายเป็นสิ่งที่มีความมีชีวิตในโลกดิจิทัล ศรัทธาจึงเกิดขึ้นจากการแลกเปลี่ยนความหมายในชีวิตประจำวันผ่านสื่อออนไลน์ ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดปฏิสัมพันธ์เชิงสัญลักษณ์ที่มองว่าความหมายและอัตลักษณ์ถูกสร้างในกระบวนการปฏิสัมพันธ์

สรุปได้ว่า ทฤษฎีปฏิสัมพันธ์เชิงสัญลักษณ์อธิบายว่าความศรัทธาในพุทธศาสนาเกิดจากการที่ผู้คนตีความสัญลักษณ์ทางศาสนาผ่านประสบการณ์และการปฏิสัมพันธ์ในชีวิตประจำวัน ไม่ว่าจะเป็นการบวช การสวดมนต์ พิธีทำบุญ หรือสื่อดิจิทัล ซึ่งแต่ละบุคคลและแต่ละรุ่นตีความแตกต่างกัน งานวิจัยหลายชิ้นชี้ตรงกันว่า ความศรัทธาเป็นสิ่งที่ถูกสร้างขึ้นใหม่เสมอผ่านกระบวนการเรียนรู้ การเลียนแบบ การทำซ้ำ และการสื่อสาร ทั้งในครอบครัว ชุมชน และโลกออนไลน์ คนรุ่นใหม่มักมองพิธีกรรมเชิงสัญลักษณ์อย่างยืดหยุ่น เช่น การบวชในฐานะประสบการณ์ช่วงชีวิต หรือการใช้บทสวดเป็นวิธีเยียวยาอารมณ์มากกว่าการปฏิบัติศาสนาแบบดั้งเดิม สื่อออนไลน์และกลุ่มเพื่อนมีบทบาทสำคัญในการสร้างอัตลักษณ์ทางศาสนา โดยเป็นพื้นที่แลกเปลี่ยนความหมายและแสดงตัวตนมากกว่าวัดหรือโรงเรียน งานวิจัยยืนยันว่าศรัทธาไม่ได้มาจากคำสอนเชิงโครงสร้างเพียงอย่างเดียว แต่เป็นผลจากปฏิสัมพันธ์รายวันที่ค่อย ๆ หล่อหลอมความหมายทางศาสนาในแต่ละยุคสมัย ดังนั้น ความเชื่อทางพุทธศาสนาจึงเป็นพลวัตที่เปลี่ยนแปลงได้ตามบริบทสังคม วัฒนธรรม และเทคโนโลยีร่วมสมัย

2.2.4. การประยุกต์ใช้ทฤษฎีทั้งสามกับพฤติกรรมทางสังคม

นักสังคมวิทยาใช้กรอบทฤษฎีสำคัญสามประการโครงสร้างหน้าที่ (Structural Functionalism) ทฤษฎีความขัดแย้ง (Conflict Theory) และ ทฤษฎีปฏิสัมพันธ์เชิงสัญลักษณ์ (Symbolic Interactionism) เพื่ออธิบายพฤติกรรมทางสังคมในมิติที่แตกต่างกัน แต่เสริมกันจนทำให้เข้าใจภาพรวมของสังคมได้อย่างรอบด้าน แนวคิด โครงสร้างหน้าที่ อธิบายว่าพฤติกรรมทางสังคมดำรงอยู่เพื่อเสริมสร้างความมั่นคงและความต่อเนื่องของสังคม โดยมองว่าองค์ประกอบต่าง ๆ เช่น พิธีกรรมทางศาสนา งานประเพณี และบทบาทของครอบครัว ล้วนทำหน้าที่เป็นกลไกเชื่อมโยง ที่ช่วยรักษาเสถียรภาพและความสามัคคีในระบบสังคม เมื่อบุคคลเข้าร่วมในกิจกรรมเหล่านี้ พวกเขากำลังทำให้ระบบสังคมดำรงอยู่ได้ในฐานะส่วนหนึ่งของโครงสร้าง ในอีกมุมหนึ่ง ทฤษฎีความขัดแย้งชี้ให้เห็นว่าพฤติกรรมไม่ได้เกิดจากความร่วมมือเพียงอย่างเดียว แต่ยังสะท้อนถึงการต่อสู้เพื่ออำนาจและทรัพยากรที่จำกัด เช่น การเข้าร่วมพิธีกรรมบางอย่างอาจถูกกำหนดและชี้นำโดยกลุ่มที่มีอำนาจเพื่อรักษาผลประโยชน์ของตนเอง การปฏิบัติตามกฎระเบียบของสังคมจึงไม่ใช่เรื่องของฉันทามติเสมอไป แต่เป็นผลมาจากการครอบงำและการแข่งขันที่ซ่อนอยู่ ขณะเดียวกัน ทฤษฎีปฏิสัมพันธ์เชิงสัญลักษณ์ ให้ความสำคัญกับความหมายส่วนบุคคล โดยมองว่าพฤติกรรมทางสังคมถูกสร้างขึ้นจากการตีความและการปฏิสัมพันธ์ในชีวิตประจำวัน เช่น การไหว้พระอาจมีความหมายเป็นสัญลักษณ์ของความศรัทธาอย่างแท้จริงสำหรับบางคน ในขณะที่สำหรับอีกคนหนึ่งอาจเป็นเพียงการสร้างความสะดวกทางใจหรือการปฏิบัติตามวัฒนธรรมเท่านั้น ตัวอย่างนี้สะท้อนว่าพฤติกรรมไม่ได้มีความหมายที่ตายตัว แต่ถูกตีความและตีความใหม่อยู่เสมอผ่านการสื่อสารระหว่างบุคคล จอห์นสัน, เจ. (Johnson, 2014) ได้ชี้ให้เห็นว่าการใช้ทั้งสามทฤษฎีร่วมกันช่วยให้เราเข้าใจว่าพฤติกรรมเดียวกันอาจมีแรงจูงใจและความหมายที่แตกต่างกันไปตามมุมมอง การเลือกเข้าร่วมพิธีทางศาสนาสามารถมองได้ว่าเป็นบทบาทที่สถาบันกำหนดตามมุมมองโครงสร้างหน้าที่ เป็นการปฏิบัติที่ถูกกดดันโดยโครงสร้างอำนาจตามมุมมองทฤษฎีความขัดแย้ง และเป็นการตีความสัญลักษณ์เชิงปัจเจกตามมุมมองปฏิสัมพันธ์เชิงสัญลักษณ์ ซึ่งการบูรณาการกรอบคิดเหล่านี้ช่วยให้เข้าใจความซับซ้อนของพฤติกรรมมนุษย์และพลวัตทางสังคมได้รอบด้านยิ่งขึ้น ซึ่งมีการวิจัยนี้ชี้ให้เห็นว่า

1. ทฤษฎีโครงสร้างหน้าที่ (Structural Functionalism)

ศิริลักษณ์ ทองแสง (2563) ได้ศึกษาบทบาทของครอบครัว วัด และโรงเรียนต่อการปลูกฝังศรัทธาพุทธศาสนาในเยาวชนภาคอีสาน พบว่าทั้งสามสถาบันทำงานร่วมกันในฐานะ “กลไกสนับสนุนระบบคุณค่า” โดยครอบครัวปลูกฝังพฤติกรรม เช่น การสวดมนต์ การทำบุญ โรงเรียนสอนหลักธรรมในวิชาศีลธรรม และวัดเป็นสถานที่ปฏิบัติจริง ทั้งหมดนี้ช่วยเสริมสร้างเสถียรภาพทางศีลธรรมและวัฒนธรรมของสังคม ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดโครงสร้างหน้าที่ที่มองว่า พฤติกรรมทางศาสนามีบทบาทรักษาสมดุลและความต่อเนื่องของสังคม

2. ทฤษฎีความขัดแย้ง (Conflict Theory)

กิตติพงษ์ โปธิสรณ์ (2562) ได้ศึกษาความเหลื่อมล้ำทางศาสนาในเขตเมือง พบว่าการเข้าถึงโอกาสในการศึกษาธรรมะและการเข้าร่วมกิจกรรมวัดแตกต่างกันตามฐานะทางเศรษฐกิจ กลุ่มคนที่มีรายได้สูงมักเข้าร่วมกิจกรรมเชิงพิเศษ เช่น การทำบุญใหญ่หรือการบวชที่มีค่าใช้จ่ายสูง ขณะที่คนจนถูกจำกัดโอกาส ทำให้เกิดความรู้สึก และศรัทธาที่สั่นคลอน งานนี้สะท้อนแนวคิดทฤษฎีความขัดแย้งว่า โครงสร้างอำนาจและทรัพยากรถูกครอบงำโดยกลุ่มหนึ่ง จนอีกกลุ่มถูกกีดกันและลดทอนศรัทธา

3. ทฤษฎีปฏิสัมพันธ์เชิงสัญลักษณ์ (Symbolic Interactionism)

แคมป์เบลล์, เอช. (Campbell, H., 2019), ได้ศึกษาการปฏิบัติศาสนาออนไลน์ พบว่าศรัทธาในยุคดิจิทัลถูกสร้างผ่านปฏิสัมพันธ์ เช่น การเข้าร่วมพิธีกรรมผ่าน Facebook Live, การแชร์คติธรรมบน Twitter และการทำบุญออนไลน์ การปฏิสัมพันธ์เหล่านี้ทำให้สัญลักษณ์ทางศาสนา เช่น บทสวดมนต์ หรือการถวายดอกไม้ มีความหมายใหม่ที่ยืดหยุ่นตามบริบทชีวิต งานวิจัยนี้สอดคล้องกับทฤษฎีปฏิสัมพันธ์เชิงสัญลักษณ์ที่เชื่อว่าความหมายไม่ได้คงที่ แต่ถูกสร้างใหม่อย่างต่อเนื่องผ่านการสื่อสารและประสบการณ์ในชีวิตประจำวัน

โรมัส, จี. (Thomas, G., (2017) ได้ทำการวิจัยขั้นนี้ได้ประยุกต์ใช้ทั้งสามทฤษฎีหลักเพื่ออธิบายพฤติกรรมทางศาสนาในยุคโลกาภิวัตน์ โดยมองว่าพิธีกรรมไม่ได้เป็นเพียงส่วนหนึ่งของวัฒนธรรม แต่เป็นปรากฏการณ์ที่มีหลายมิติซ้อนทับกัน งานวิจัยอธิบายว่าในเชิง โครงสร้างหน้าที่พิธีกรรมทำหน้าที่เป็นกลไกเชิงโครงสร้างที่คงไว้ซึ่งเอกภาพทางสังคมและช่วยให้ผู้คนรู้สึกเป็นส่วนหนึ่งของชุมชน แต่ในเชิง ทฤษฎีความขัดแย้ง พิธีกรรมก็เป็นพื้นที่ของความขัดแย้งด้านชนชั้นและอำนาจ เช่น การจัดพิธีกรรมที่แสดงถึงสถานะทางสังคมของผู้เข้าร่วม ขณะเดียวกันในเชิง ทฤษฎีปฏิสัมพันธ์เชิงสัญลักษณ์ สัญลักษณ์ในพิธีกรรม เช่น การใช้เทียนหรือดอกไม้ ถูกตีความใหม่ผ่านปฏิสัมพันธ์ในชีวิตประจำวันของผู้เข้าร่วม ทำให้ศรัทธาเปลี่ยนแปลงไปตามประสบการณ์และเงื่อนไขทางสังคม ผลวิจัยแสดงให้เห็นว่าการใช้กรอบสามทฤษฎีพร้อมกันทำให้เห็นมิติซ้อนทับที่อธิบายพลวัตของศาสนาในปัจจุบันได้อย่างครบถ้วนและลุ่มลึกมากขึ้น

มิลเลอร์, เอ. (Miller, A., 2018). ได้ทำการศึกษาการสร้างความหมายของศรัทธาในยุคดิจิทัล โดยเน้นการวิเคราะห์ปฏิสัมพันธ์ของผู้ใช้งานในโลกออนไลน์ Miller ชี้ให้เห็นว่าการปฏิบัติศาสนกิจในรูปแบบใหม่ เช่น การสวดมนต์ผ่าน Facebook Live, การแชร์คำคมธรรมะบน Instagram, หรือการทำบุญออนไลน์ ไม่ใช่เพียงแค่กิจกรรมใหม่ แต่เป็นกระบวนการที่สร้างสัญลักษณ์ทางศาสนาแบบใหม่ขึ้นมา การตีความสัญลักษณ์เหล่านี้ขึ้นอยู่กับประสบการณ์ส่วนบุคคลและการสนทนาผ่านเครือข่ายออนไลน์ ซึ่งทำให้ความหมายของศรัทธาไม่ได้คงที่และเป็นหนึ่งเดียวอีกต่อไป แต่ถูกต่อรองและตีความใหม่อย่างต่อเนื่องในระดับปัจเจกบุคคล สอดคล้องกับแนวคิดปฏิสัมพันธ์เชิงสัญลักษณ์ที่ให้ความสำคัญกับการสร้างความหมายผ่านปฏิสัมพันธ์ทางสังคมในชีวิตประจำวัน งานวิจัยนี้จึงแสดง

ให้เห็นว่าเทคโนโลยีได้เปิดโอกาสให้ผู้คนสร้างความสัมพันธ์กับศาสนาในรูปแบบที่ยืดหยุ่นและเป็นส่วนตัวมากขึ้น

หลิว, วาย. (Liu, Y., 2020). ได้ทำการวิจัยนี้สำรวจว่าศาสนากลายเป็นพื้นที่ที่สะท้อนความเหลื่อมล้ำทางสังคมในบริบทของเมืองจีนได้อย่างไร โดยวิเคราะห์ว่าในโครงสร้างสังคมที่มีความไม่เท่าเทียมกันอยู่แล้ว ศาสนาไม่ได้เป็นเพียงพลังที่สร้างความสามัคคี แต่กลับเป็นกลไกที่ตอกย้ำความแตกต่างทางชนชั้น งานวิจัยพบว่าผู้ที่มีฐานะทางเศรษฐกิจสูงสามารถเข้าถึงพิธีกรรมพิเศษ เช่น การทำบุญใหญ่ที่ต้องใช้เงินจำนวนมาก หรือการเช่าบริการพิธีกรรมส่วนบุคคลในวัดที่มีชื่อเสียง ซึ่งทำให้ศาสนากลายเป็นสินค้าฟุ่มเฟือย ขณะที่ชนชั้นล่างถูกจำกัดสิทธิ์และโอกาสในการเข้าถึงบริการทางศาสนาเหล่านี้ ทำให้ความศรัทธาและความเชื่อของพวกเขาสั่นคลอนเพราะความไม่เท่าเทียมที่เห็นได้ชัดเจน ผลการวิจัยนี้สะท้อนชัดเจนตามกรอบทฤษฎีความขัดแย้ง ที่มองว่าพฤติกรรมทางศาสนามักถูกกำหนดและครอบงำโดยโครงสร้างอำนาจและทรัพยากรที่ไม่เสมอภาคในสังคม

สมชาย วงษ์พิทักษ์. (2564) ได้ทำการศึกษาบทบาทที่สำคัญของวัดในชุมชนภาคเหนือของประเทศไทย โดยชี้ให้เห็นว่าวัดไม่ได้เป็นเพียงสถานที่เพื่อประกอบพิธีกรรมทางศาสนาเท่านั้น แต่ยังทำหน้าที่เป็นศูนย์กลางการปลูกฝังศีลธรรม ที่สำคัญของสังคม วัดใช้กลไกทางสังคมและวัฒนธรรมต่าง ๆ เพื่อสร้างและรักษาคุณค่าร่วมกันในชุมชน เช่น การจัดกิจกรรมอบรมเยาวชนในช่วงเข้าพรรษา การเป็นเจ้าภาพจัดงานบุญประเพณี และการสอนหลักธรรมในโอกาสต่าง ๆ ผลการวิจัยยืนยันว่าบทบาทที่ประสานกันของสถาบันหลักในสังคม ไม่ว่าจะเป็นวัด ครอบครัว และโรงเรียน ช่วยประคับประคองและส่งเสริมคุณค่าร่วมทางศีลธรรม ทำให้สังคมมีความมั่นคงและเสถียรภาพในระยะยาว ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดโครงสร้างหน้าที่อย่างชัดเจน ที่มองว่าสถาบันทางศาสนาและสังคมเป็นกลไกที่ทำงานร่วมกันและพึ่งพาอาศัยกันเพื่อรักษาความสมดุลและความเป็นหนึ่งเดียวของระบบสังคมโดยรวม

กิตติพงษ์ รัตนเสริมพงศ์. (2565) ได้ทำการวิจัยชิ้นนี้ใช้ทั้งสามกรอบทฤษฎีหลักเพื่อวิเคราะห์ความซับซ้อนของพิธีกรรมทางศาสนาในพื้นที่ภาคใต้ของประเทศไทย โดยอธิบายว่าในเชิง โครงสร้างหน้าที่ พิธีกรรมช่วยเสริมสร้างความสามัคคีของชุมชนและรักษาความเป็นเอกภาพทางสังคม แต่ในเชิงทฤษฎีความขัดแย้ง พิธีกรรมเหล่านี้ยังสะท้อนความไม่เท่าเทียมกันทางเศรษฐกิจและอำนาจ เช่น พิธีที่ต้องใช้เงินจำนวนมากซึ่งจำกัดการเข้าร่วมของคนบางกลุ่ม ขณะเดียวกันในเชิง ทฤษฎีปฏิสัมพันธ์เชิงสัญลักษณ์ ผู้เข้าร่วมพิธีต่างให้ความหมายที่แตกต่างกันตามประสบการณ์ส่วนตัว เช่น เพื่อความสงบสุขภายในจิตใจ เพื่อการแสดงออกทางสังคม หรือเพื่อขอพรในเรื่องต่าง ๆ งานวิจัยนี้จึงตอกย้ำว่าการบูรณาการทั้งสามทฤษฎีเข้าด้วยกันช่วยให้เข้าใจพฤติกรรมทางศาสนาได้รอบด้าน เพราะสามารถมองเห็นทั้งมิติของโครงสร้างทางสังคมที่กำหนดพฤติกรรม การต่อสู้เพื่ออำนาจที่แฝงอยู่ และการสร้างความหมายส่วนบุคคลที่ซ้อนทับกันอยู่

ทฤษฎีโครงสร้างหน้าที่ ทฤษฎีความขัดแย้ง และทฤษฎีปฏิสัมพันธ์เชิงสัญลักษณ์ ช่วยอธิบายพฤติกรรมทางศาสนาและสังคมได้อย่างรอบด้าน โดยแต่ละทฤษฎีเน้นมิติเฉพาะที่แตกต่างกัน งานวิจัยหลายชิ้นชี้ว่า พิธีกรรมและบทบาทของสถาบันต่าง ๆ เช่น วัด ครอบครัว และโรงเรียน ช่วยคงไว้ซึ่งเสถียรภาพของสังคมตามมุมมองโครงสร้างหน้าที่ ขณะเดียวกัน ความเหลื่อมล้ำด้านเศรษฐกิจและอำนาจมีผลต่อการเข้าถึงกิจกรรมศาสนา สะท้อนแนวคิดของทฤษฎีความขัดแย้ง อีกด้านหนึ่ง การปฏิบัติศาสนาไม่ว่าจะในโลกจริงหรือออนไลน์ ล้วนเกิดจากการตีความส่วนบุคคลและปฏิสัมพันธ์ในชีวิตประจำวัน ตามแนวคิดปฏิสัมพันธ์เชิงสัญลักษณ์ งานวิจัยสมัยใหม่แสดงให้เห็นว่าศาสนาเป็นพื้นที่ซึ่งมีมิติของโครงสร้าง อำนาจ และความหมายส่วนบุคคลซ้อนทับกันอยู่ การใช้ทั้งสามกรอบคิดร่วมกันจึงทำให้เข้าใจพลวัตของพฤติกรรมทางศาสนาในยุคปัจจุบันได้ลุ่มลึกและครอบคลุมมากที่สุด

สรุปได้ว่า สังคมประกอบด้วยปัจจัยทางสังคมหลายมิติที่หล่อหลอมความเชื่อและพฤติกรรมของผู้คน โดยทฤษฎีโครงสร้างหน้าที่มองว่าสถาบันต่าง ๆ เช่น ครอบครัว โรงเรียน และวัด ต้องทำงานประสานกันเพื่อรักษาความสมดุลของสังคมและศรัทธาในพระพุทธศาสนา ขณะที่ทฤษฎีความขัดแย้งชี้ให้เห็นว่า ศรัทธาถูกท้าทายจากความเหลื่อมล้ำ อำนาจทางเศรษฐกิจ การพาณิชย์ศาสนา และช่องว่างระหว่างคนรุ่นใหม่กับผู้นำศาสนา นอกจากนี้ ทฤษฎีปฏิสัมพันธ์เชิงสัญลักษณ์อธิบายว่าความศรัทธาเกิดจากการตีความสัญลักษณ์ทางศาสนาผ่านประสบการณ์และปฏิสัมพันธ์รายวัน ทั้งในโลกจริงและโลกออนไลน์ งานวิจัยร่วมสมัยพบว่าศาสนาเป็นพื้นที่ที่โครงสร้าง สัญลักษณ์ และอำนาจซ้อนทับกัน การเข้าร่วมพิธีกรรม การใช้สื่อออนไลน์ หรือการทำบุญล้วนมีความหมายแตกต่างกันตามบริบทและรุ่นวัย การใช้ทั้งสามทฤษฎีร่วมกันจึงช่วยให้เข้าใจพลวัตความศรัทธาได้รอบด้าน ทั้งในด้านเสถียรภาพ ความขัดแย้ง และการสร้างความหมายใหม่ของผู้ศรัทธา สะท้อนว่าความศรัทธาในพระพุทธศาสนามีลักษณะเปลี่ยนแปลงตามบริบทสังคม วัฒนธรรม และเทคโนโลยีที่เปลี่ยนไปอย่างต่อเนื่อง

2.3. ความศรัทธาในพระพุทธศาสนา

2.3.1. ความหมายของศรัทธาในทางพระพุทธศาสนา

คำว่า “ศรัทธา” เป็นคำภาษาสันสกฤต หากจะเขียนอย่างบาลีก็จะเป็น “สัทธา” มาจากรากศัพท์ ส (พร้อม, ดี, ด้วยดี) + ธา (ธาตุ = เชื่อถือ, นับถือ, มอบไว้) เมื่อนิहित (◌) กลายเป็น “ทุ” จึงได้รูปเป็น สหธา แปลตามศัพท์ว่า “อาการที่เชื่อถือ” หรือ “สิ่งที่เป็นเหตุให้มอบจิตไว้ด้วยดี” รวมความหมายว่า “ความตั้งมั่นแห่งใจในสิ่งที่ควรเชื่อ” หรือ “ความเชื่อมั่นอันประกอบด้วยปัญญา” ศรัทธาในพระพุทธศาสนาจึงมิใช่เพียงความเชื่อแบบมกมาย แต่เป็นความเชื่อที่มีเหตุผล ซึ่งตั้งอยู่บนพื้นฐานของความเข้าใจในความจริง (ปัญญาสัมปยุตตศรัทธา) เป็นพลังภายในที่ทำให้จิตใจโน้มไปสู่

ความดี ความจริง และความงามทั้งปวง ซึ่งพระอรหันตศาสดาจารย์ได้อธิบายคำว่า สหุตา ไว้อย่างลึกซึ้ง ความว่า “ศรัทธา ชื่อว่าเป็นธรรมที่ทำให้ใจผ่องใสในสิ่งที่ควรน้อมรับ เช่น พระพุทฺธ พระธรรม พระสงฆ์” (อภิ.สง. 33/14/7)

ในพระพุทฺธศาสนา “ศรัทธา” มิได้หมายถึงความเชื่อที่เกิดจากอารมณ์หรือความงมงาย หากแต่หมายถึงความเชื่อมั่นและความเลื่อมใสที่ตั้งอยู่บนฐานของเหตุผลและปัญญา เป็นการยอมรับความจริงตามหลักธรรมโดยผ่านการไตร่ตรองอย่างรอบคอบ อาศัยโยนิโสมนสิการเป็นหลักในการพิจารณา ดังที่พระพุทฺธองค์ทรงแสดงไว้ใน วิมมังกสูตร ว่า ศรัทธาที่ตั้งมั่นในพระตถาคตต้องเกิดจากการสอบสวน ตรวจสอบ และพิจารณาอย่างชอบธรรม มิใช่จากความเชื่อตามกันมา เมื่อศรัทธาผ่านกระบวนการพิสูจน์ด้วยปัญญาแล้ว ย่อมเป็นศรัทธาที่มั่นคง ไม่อ่อนแอ และไม่อาจถูกชักจูงให้คลาดเคลื่อนได้ (ม.ญ. 19/392/539)

ศรัทธาจึงเป็นคุณธรรมเบื้องต้นที่หล่อหลอมให้บุคคลเริ่มต้นเดินบนเส้นทางแห่งการปฏิบัติธรรม ผู้มีศรัทธาย่อมพร้อมที่จะศึกษา พิจารณา และนำพระธรรมไปปฏิบัติเพื่อพัฒนาจิตใจและปัญญา อย่างไรก็ตาม ศรัทธาในพระพุทฺธศาสนาไม่ใช่การเชื่อโดยไม่ตั้งคำถาม แต่เป็นความเชื่อที่เกิดจากความเข้าใจในเหตุและผล และประจักษ์ผลได้จากการปฏิบัติจริง

ในเชิงหลักธรรม ได้มีการจำแนกศรัทธาออกเป็น 2 ลักษณะ คือ ศรัทธาที่สัมพันธ์กับปัญญา และศรัทธาที่ไม่สัมพันธ์กับปัญญา โดยพระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต, 2541) อธิบายไว้ว่า

1. ศรัทธาที่ประกอบด้วยปัญญา (ญาณสัมปยุต) ท่านอธิบายถึงศรัทธาที่หยั่งรากลึกในพระรัตนตรัย โดยมีการพิจารณาคุณของพระรัตนตรัยเป็นอารมณ์ ศรัทธาชนิดนี้มีลักษณะเป็น “อจลสัทธา” (ศรัทธาที่ไม่คลอนแคลน) ซึ่งเป็นคุณสมบัติของพระอริยบุคคล (โสดาบันขึ้นไป)
2. ศรัทธาที่ไม่ประกอบด้วยปัญญา (ญาณวิปยุต) ท่านเปรียบเทียบกับศรัทธาของปุถุชนทั่วไปที่อาจมีความเลื่อมใสเพียงเพราะรูปลักษณ์ (รูปปีปมาณิกา) หรือเชื่อตามๆ กันมา (มุทุปสันนะ) ซึ่งยังมีความหวั่นไหวและอาจเสื่อมถอยได้หากไม่มีปัญญากำกับ

สรุปได้ว่า ศรัทธาในพระพุทฺธศาสนาไม่ใช่ความเชื่อที่เกิดจากอารมณ์หรือความงมงาย แต่เป็นความเชื่อมั่นที่ตั้งอยู่บนเหตุผลและปัญญา โดยอาศัยโยนิโสมนสิการและการตรวจสอบพิสูจน์ตามหลักวิมมังกา ดังที่ปรากฏในวิมมังกสูตร ศรัทธาที่แท้จริงจึงต้องผ่านการพิจารณาและการเห็นจริงด้วยปัญญาของตนเอง พระพุทฺธศาสนาจำแนกศรัทธาออกเป็นสองลักษณะ คือศรัทธาที่ประกอบด้วยปัญญา (ญาณสัมปยุต) และศรัทธาที่ไม่ประกอบด้วยปัญญา (ญาณวิปยุต) ศรัทธาที่ประกอบด้วยปัญญาเป็นศรัทธาที่มั่นคง ไม่คลอนแคลน (อจลสัทธา) เป็นคุณสมบัติของพระอริยบุคคล ส่วนศรัทธาที่ไม่ประกอบด้วยปัญญาเป็นเพียงความเลื่อมใสเบื้องต้นของปุถุชน ซึ่งยังแปรปรวนและเสื่อมถอยได้ ศรัทธาที่ถูกต้องจึงเป็นฐานสำคัญในการเริ่มต้นปฏิบัติธรรม เกื้อหนุนการเจริญวิริยะ สติ สมาธิ และปัญญา จนสามารถนำชีวิตไปสู่ความก้าวหน้าทางจิตใจและความพ้นทุกข์ได้อย่างแท้จริง

2.3.2. ความหมายและลักษณะของศรัทธาตามอรรถกถาและคัมภีร์ทางพระพุทธศาสนา

อรรถกถาและคัมภีร์ในพระพุทธศาสนาได้อธิบายว่า “ศรัทธา (สัทธา)” นั้นมีอยู่ สองลักษณะสำคัญ คือ ศรัทธาที่ประกอบด้วยปัญญา และ ศรัทธาที่ไม่ประกอบด้วยปัญญา (พุทธทาสภิกขุ, 2545) ดังนี้

1. โอภปณสัทธา (ศรัทธาที่ประกอบด้วยปัญญา) หมายถึง ความเชื่อมั่นที่ตั้งอยู่บนพื้นฐานของเหตุผล การพิจารณาไตร่ตรอง และความเข้าใจตามหลักธรรม เป็นศรัทธาที่เกิดขึ้นจากการใช้ปัญญา ไม่ใช่การเชื่อโดยปราศจากเหตุผล จึงมักเรียกว่า อธิกศรัทธา หรือ อกาลิกศรัทธา เพราะมีลักษณะมั่นคง ยั่งยืน และนำไปสู่การปฏิบัติที่เจริญปัญญายิ่งขึ้น พระพุทธเจ้าทรงสรรเสริญศรัทธาประเภทนี้ว่าเป็นคุณธรรมของสาวกผู้ก้าวหน้าในธรรม (เถรวาท, 2560) บุคคลผู้มีศรัทธาเช่นนี้ ย่อมเชื่อในพระรัตนตรัยโดยมีเหตุผล เช่น

เชื่อในพระพุทธเจ้า เพราะเห็นพระคุณและพระปัญญาแห่งการตรัสรู้

เชื่อในพระธรรม เพราะเป็นสิ่งที่พิสูจน์ได้ด้วยการปฏิบัติ

เชื่อในพระสงฆ์ เพราะเห็นความสอดคล้องแห่งการดำเนินชีวิตตามพระธรรมวินัย (ธรรมทาส, 2561)

ศรัทธาประเภทนี้ จึงเป็นพื้นฐานสำคัญในการพัฒนาไปสู่ สัมมาทิฏฐิ ซึ่งเป็นองค์แรกของมรรคมงคลแปด

2. อมุลิกาสัทธา (ศรัทธาที่ไม่ประกอบด้วยปัญญา) หมายถึง ความเชื่อที่เกิดจากการฟังตาม ๆ กันมา หรือการยึดถือโดยไม่มี การพิจารณาเหตุผล เป็นความเชื่อที่ขาดการตรวจสอบ บางครั้งเรียกว่า ศรัทธาแบบงมงาย เพราะอาจเปลี่ยนแปลงไปตามกระแสสังคมหรืออิทธิพลของบุคคลอื่น (ประยูรย์ ปยุตโต, 2547)

แม้ศรัทธาประเภทนี้จะมีคุณในแง่การสร้างแรงบันดาลใจในเบื้องต้นให้บุคคลเข้าถึงพระศาสนา แต่ถ้าไม่ได้รับการพัฒนาให้ประกอบด้วยปัญญาผ่านการศึกษาและการปฏิบัติธรรมแล้ว ย่อมไม่อาจนำไปสู่ปัญญาที่แท้จริง และอาจกลายเป็นเหตุให้เกิดความเข้าใจคลาดเคลื่อนในพระธรรมคำสอนได้ การประเมินคุณค่า ในเชิงพระพุทธศาสนา ศรัทธาที่ประกอบด้วยปัญญาถือเป็นศรัทธาที่แท้จริงและมั่นคง สามารถนำผู้ปฏิบัติไปสู่การบรรลุธรรม ขณะที่ศรัทธาที่ไม่ประกอบด้วยปัญญาเป็นเพียงจุดเริ่มต้น หากไม่ได้รับการพัฒนาอาจนำไปสู่ความงมงายและความเข้าใจคลาดเคลื่อน ดังนั้นพระพุทธศาสนาจึงเน้นการพัฒนาให้ศรัทธาเปลี่ยนจากรูปแบบที่ไร้เหตุผลไปสู่ศรัทธาที่ประกอบด้วยปัญญา ผ่านกระบวนการเรียนรู้ การพิจารณา และการปฏิบัติจริง

พระไตรปิฎกได้กล่าวถึง ศรัทธา ว่าเป็นหนึ่งใน อินทรีย์ 5 และ พละ 5 ซึ่งถือเป็นพลังทางจิตที่ทำให้ผู้ปฏิบัติมีความมั่นคงต่อหนทางแห่งธรรม อีกทั้งยังเป็นเงื่อนไขสำคัญที่นำไปสู่การบรรลุมรรคผลและพระนิพพาน โดยมีความสัมพันธ์อย่างใกล้ชิดกับ ปัญญา กล่าวคือ ศรัทธาจะมีความสมบูรณ์ได้

ก็ต่อเมื่อประกอบด้วยปัญญา มิใช่การเชื่อหรือยึดถือโดยปราศจากการไตร่ตรองอย่างมีเหตุผล (ส.ม. 31/31/830)

ศรัทธาเป็นหนึ่งในองค์ประกอบสำคัญของโศดาปัตตียังคะ 4 หรือปัจจัยที่จะนำไปสู่การเป็นพระโศดาบัน อันประกอบด้วยศรัทธาในพระพุทธเจ้า พระธรรม พระสงฆ์ และพระอริยธรรม ศรัทธาในที่นี้มิใช่เพียงการเคารพนับถือด้วยความเชื่อเท่านั้น แต่ยังหมายถึงการยอมรับด้วยปัญญาว่า พระพุทธเจ้าทรงเป็นผู้ตรัสรู้ชอบได้ด้วยพระองค์เอง พระธรรมคือหนทางแห่งการดับทุกข์ และพระสงฆ์คือผู้ที่ปฏิบัติดีปฏิบัติชอบ สมควรแก่การเป็นเนื่อนาบุญของโลก ดังพระดำรัสที่มาจากพระสุตันตปิฎก องคุดตนิทาย ทุกนิบาต (อง.จตุกก. 35/127/33) ความว่า

“ภิกษุทั้งหลาย ธรรม 4 ประการเหล่านี้แล เป็นองค์แห่งโศดาปัตติผล คือ

1. ศรัทธาอันไม่หวั่นไหวในพระตถาคต (พระพุทธเจ้า)
1. ศรัทธาอันไม่หวั่นไหวในพระธรรม
3. ศรัทธาอันไม่หวั่นไหวในพระสงฆ์
4. ศรัทธาอันไม่หวั่นไหวในพระอริยธรรมทั้งหลาย

ธรรม 4 ประการนี้แล เป็นองค์แห่งโศดาปัตติผล”

ในบริบทของงานวิจัยนี้ “ศรัทธา” หมายถึง ความเชื่อมั่นที่ตั้งอยู่บนพื้นฐานของปัญญา มิใช่ความเชื่ออย่างงมงาย หากแต่เป็นพลังสำคัญที่คอยขับเคลื่อนการดำเนินชีวิต ศรัทธาตามแนวทางพระพุทธศาสนามี 4 ประการ (อภิ.สง.อ. 75/383-384) ได้แก่

กัมมสัทธา คือ ความเชื่อในกฎแห่งกรรม ว่าการกระทำทุกอย่างย่อมมีผลตามมา

วิปากสัทธา คือ ความเชื่อในผลของกรรม ว่ากรรมดีนำสุข กรรมชั่วนำทุกข์

กัมมัสสกตาสัทธา คือ ความเชื่อว่าสัตว์ทั้งหลายต่างเป็นเจ้าของกรรมของตนเอง ผลกรรมที่ทำย่อมติดตัวไป

ตถาคตโพธิสัทธา คือ ความเชื่อมั่นในพระปัญญาคุณของพระสัมมาสัมพุทธเจ้าผู้ตรัสรู้สมบูรณ์

ศรัทธาในความหมายนี้จึงมิได้เป็นเพียงการยอมรับทางความคิด แต่ยังทำหน้าที่เป็นเครื่องยึดเหนี่ยวจิตใจ และเป็นพลังที่ผลักดันให้บุคคลมุ่งกระทำความดี โดยเฉพาะอย่างยิ่งในบริบทพระพุทธศาสนาแบบเถรวาทของไทย งานวิจัยของ พรสวรรค์ ชุมเกตุ. (2563) ยังชี้ให้เห็นว่า ศรัทธาในพระพุทธศาสนามีไม่เพียงปัจจัยกำกับพฤติกรรมส่วนบุคคล แต่ยังเป็นพลังเชิง ที่มีบทบาทในการค้าจุนโครงสร้างทางสังคมและวัฒนธรรมไทยให้มั่นคง

พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต, 2537) ได้อธิบายว่า “ศรัทธา” มิใช่เพียงความเชื่อแบบงมงาย หากแต่เป็นพลังภายในที่ทำให้มนุษย์เปิดใจยอมรับพระธรรมคำสอนและพร้อมจะลงมือปฏิบัติอย่างมีเหตุผล ท่านย้ำว่าศรัทธาที่แท้จริงไม่อาจแยกออกจากปัญญาได้ หากศรัทธาปราศจากปัญญาก็จะ

กลายเป็นเพียงความมั่งงายและนำไปสู่ความหลงผิด แต่หากศรัทธามีปัญญากำกับ ก็จะไปสู่การพัฒนาชีวิตในทางที่ถูกต้องและมั่นคง ในคัมภีร์ยังได้ยกตัวอย่างศรัทธาในมิติของ “โศตอปัตติยงค์ 4” ได้แก่ ศรัทธาในพระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์ และพระอริยธรรม ซึ่งถือเป็นปัจจัยสำคัญที่เกื้อหนุนให้บุคคลเข้าสู่กระแสแห่งพระนิพพาน นอกจากนี้ ท่านยังกล่าวถึงบทบาทของศรัทธาในฐานะคุณธรรมที่ช่วยสร้างความมั่นคงให้แก่สังคมไทย โดยสะท้อนผ่านการเกื้อกูลกันของวัด ครอบครัว และชุมชน ซึ่งล้วนทำหน้าที่เป็นกลไกสำคัญในการธำรงรักษาวิถีพุทธและคุณค่าทางจริยธรรมร่วมกันของสังคมไทย

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต, 2562) ได้อธิบายความหมายของ “ศรัทธา” ไว้อย่างลึกซึ้งว่า เป็นรากฐานสำคัญของการเรียนรู้และการศึกษาตามหลักพระพุทธศาสนา ศรัทธาในที่นี้ไม่ได้หมายถึงเพียงความเชื่อโดยปราศจากเหตุผล แต่เป็นคุณสมบัติที่เปิดใจให้บุคคลพร้อมรับฟังพระธรรมคำสอน และก่อให้เกิดความตั้งใจที่จะศึกษาและฝึกฝนทางจิตใจในระดับที่สูงขึ้น ศรัทธาจึงทำหน้าที่เป็นแรงกระตุ้นที่ผลักดันให้บุคคลเกิดความมุ่งมั่นในการศึกษาและลงมือปฏิบัติธรรมอย่างสม่ำเสมอ นอกจากนี้ หนังสือยังชี้ให้เห็นว่า ศรัทธาในพระพุทธศาสนาไม่ได้เป็นเพียงเรื่องส่วนบุคคล หากแต่มีมิติทางสังคมที่สำคัญ เพราะศรัทธาช่วยสร้างวินัย คุณธรรม และความรับผิดชอบต่อส่วนรวม เมื่อบุคคลมีความเชื่อมั่นในกฎแห่งกรรมและผลของกรรมอย่างแท้จริง เขาย่อมระมัดระวังการกระทำของตนเองและมุ่งทำแต่กรรมดีเพื่อนำไปสู่ผลลัพธ์ที่ดี ซึ่งไม่เพียงก่อประโยชน์แก่ชีวิตของตนเอง แต่ยังส่งผลเชิงบวกต่อชุมชนและสังคมโดยรวมด้วย

สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ป.อ. ปยุตโต, 2563) ได้อธิบายความหมายของคำว่า “ศรัทธา” ไว้อย่างลึกซึ้ง โดยเน้นว่า ศรัทธาที่แท้จริงมิใช่ความเชื่ออย่างมั่งงาย หากแต่เป็นความเชื่อมั่นที่ประกอบด้วยเหตุผลและการไตร่ตรอง ศรัทธาจึงถือเป็นคุณธรรมพื้นฐานที่จำเป็นต่อการปฏิบัติธรรมและเป็นเงื่อนไขเบื้องต้นในการบรรลุธรรมนิพพาน ในหนังสือของท่านได้จัดให้ “ศรัทธา” อยู่ทั้งในหมวด อินทรีย์ 5 หลักธรรมที่ควบคุมจิตใจ และ พละ 5 หลักธรรมที่เป็นพลังผลักดัน ซึ่งสะท้อนว่าศรัทธามีสถานะเป็นพลังค้ำจุนความมั่นคงของจิตใจ ทำให้ผู้ปฏิบัติไม่หวั่นไหวต่ออุปสรรคหรือสิ่งยั่วยวนภายนอก ศรัทธาจึงไม่ใช่เพียงความเชื่อ แต่เป็นแรงขับเคลื่อนให้เกิดความเพียร ความตั้งใจ และการสร้างพฤติกรรมที่ดีงาม นอกจากนี้ พระพรหมคุณาภรณ์ยังได้เชื่อมโยง “ศรัทธา” เข้ากับ “ปัญญา” โดยชี้ว่า ศรัทธาที่แท้จริงต้องตั้งอยู่บนฐานของเหตุผลและการพิจารณาอย่างถี่ถ้วน มิใช่การหลงเชื่อโดยไม่ตรวจสอบ หากมีศรัทธาโดยปราศจากปัญญาก็ย่อมนำไปสู่ความมั่งงาย ในทางกลับกัน ปัญญาที่ปราศจากศรัทธาก็ไม่อาจผลักดันให้เกิดการปฏิบัติจริงได้ ดังนั้น ศรัทธาและปัญญาจึงต้องทำงานเกื้อกูลกัน เพื่อนำไปสู่การพัฒนาจิตใจที่สมบูรณ์

นพพร ประชากุล (2563) ได้นำเสนอว่า “ศรัทธา” ในพระพุทธศาสนาไม่ใช่เพียงคุณธรรมภายในที่ส่งผลต่อปัจเจกบุคคลเท่านั้น แต่ยังมีบทบาทสำคัญในฐานะ “พลังทางสังคม” ที่ช่วยหล่อ

เลี้ยงและเชื่อมโยงผู้คนให้มีค่านิยมและความเชื่อร่วมกัน ศรัทธาจึงสามารถทำหน้าที่เป็น “ทุนทางสังคม” (social capital) ที่ส่งเสริมความสามัคคี ความร่วมมือ และความผูกพันของสมาชิกในชุมชนได้อย่างเป็นรูปธรรม ตัวอย่างที่เห็นชัดคือการเข้าร่วมงานบุญต่าง ๆ เช่น งานกฐิน ฝ่าป่า หรือการบวชลูกหลาน ซึ่งแม้จะเป็นกิจกรรมทางศาสนา แต่ก็มีมิติทางสังคมที่เข้มแข็ง เพราะช่วยรวมผู้คนให้มาร่วมแรงร่วมใจกัน ทำให้ความสัมพันธ์ในชุมชนแน่นแฟ้นยิ่งขึ้น นอกจากนี้ นพพรยังชี้ให้เห็นว่าบทบาทของวัดที่ยังคงเป็นศูนย์กลางของชุมชน มิได้จำกัดอยู่เพียงด้านจิตใจเท่านั้น แต่ยังครอบคลุมถึงมิติทางวัฒนธรรมและสังคมที่ช่วยค้ำจุนการอยู่ร่วมกันของผู้คนอย่างยั่งยืน

ปีเตอร์ ฮาร์วีย์ (Peter Harvey, 2013) ได้อธิบายว่า ศรัทธาในพระพุทธศาสนามีความหมายใกล้เคียงกับคำว่า confidence หรือความเชื่อมั่นที่ตั้งอยู่บนเหตุผลและประสบการณ์ตรง มิใช่ความเชื่อแบบมโนมายหรือปราศจากเหตุผลรองรับ ศรัทธาลักษณะนี้เป็นแรงผลักดันให้พุทธศาสนิกชนยอมรับคำสอนของพระพุทธเจ้า และกล้าที่จะทดลองนำหลักธรรมไปปฏิบัติในชีวิตจริง นอกจากนี้ Harvey ยังเน้นว่า ศรัทธามีบทบาทเสมือน “จุดเริ่มต้น” (entry point) ของการปฏิบัติธรรม โดยเฉพาะในขั้นต้นของการฝึกสมาธิและการพัฒนาปัญญา เพราะหากบุคคลปราศจากความเชื่อมั่นในคำสอน ก็ย่อมไม่อาจก้าวเข้าสู่กระบวนการปฏิบัติได้ ขณะเดียวกัน ศรัทธาในพุทธศาสนายังแตกต่างจากศาสนาอื่น เนื่องจากไม่ได้มุ่งให้เชื่อตามคำบอกเล่าโดยไร้เหตุผล แต่เน้นการพิสูจน์ด้วยการลงมือปฏิบัติจริงจนเกิดประสบการณ์ตรงและเห็นผลด้วยตนเอง ซึ่งเป็นหัวใจสำคัญที่ทำให้พระพุทธศาสนาได้รับการมองว่าเป็นศาสนาแห่งเหตุผลและปัญญา

เดเมียน เคียวน์ (Damien Keown, 2017) ได้อธิบายภาพรวมของพระพุทธศาสนาและให้ความหมายของ “ศรัทธา” ไว้อย่างกระชับและชัดเจนว่า หมายถึงความไว้วางใจในพระพุทธเจ้าและพระธรรมคำสอน แต่ไม่ใช่ความเชื่อที่ปราศจากเหตุผล หากเป็นความเชื่อที่ต้องผ่านการตรวจสอบด้วยปัญญา ศรัทธาในพระพุทธศาสนาจึงไม่ใช่จุดสิ้นสุด หากแต่เป็นจุดเริ่มต้นที่สำคัญของการปฏิบัติธรรม Keown ยังชี้ให้เห็นว่า ศรัทธาจะพัฒนาเป็นปัญญาได้จริง ก็ต่อเมื่อบุคคลได้ทดลองปฏิบัติตามคำสอนด้วยตนเอง และเห็นผลลัพธ์ที่ปรากฏอย่างเป็นรูปธรรม นอกจากนี้ ศรัทธายังเป็นคุณธรรมที่ก่อประโยชน์ต่อสังคม เพราะเป็นแรงบันดาลใจที่ทำให้ผู้คนมีเจตจำนงในการรักษาศีลและดำรงชีวิตอย่างไม่เบียดเบียนผู้อื่น ซึ่งนำไปสู่สันติสุขและความสงบในระดับสังคมโดยรวม

สรุปได้ว่า ศรัทธาในพระพุทธศาสนามีทั้งศรัทธาที่ประกอบด้วยปัญญาและศรัทธาที่ไม่ประกอบด้วยปัญญา โดยศรัทธาที่ตั้งอยู่บนเหตุผลถือเป็นศรัทธาที่แท้จริงและมั่นคง นำไปสู่สัมมาทิฐิและการบรรลุนิพพาน ศรัทธาเป็นทั้งอินทรีย์และพละ ทำหน้าที่หล่อเลี้ยงจิตใจและผลักดันให้เกิดการปฏิบัติธรรมอย่างมั่นคง อีกทั้งยังเป็นองค์ประกอบของโสตถุปฏิบัติยั้งคະที่นำไปสู่การเป็นพระโสตถุบัน ศรัทธาตามแนวเถรวาทประกอบด้วยความเชื่อในกรรม ผลของกรรม ความเป็นเจ้าของกรรม และศรัทธาในพระพุทธเจ้า หลายงานศึกษาชี้ว่า ศรัทธาเป็นทั้งพลังภายในและพลังทางสังคม ช่วยค้ำ

จุนวัจนธรรม ชุมชน และความดีงามของผู้คน นักวิชาการทั้งไทยและต่างประเทศต่างเห็นตรงกันว่า ศรัทธาในพระพุทธศาสนาคือความเชื่อที่ผ่านการพิจารณาและพิสูจน์ด้วยการปฏิบัติ มิใช่ความมกมาย และเป็นจุดเริ่มต้นของการพัฒนาไปสู่ปัญญาอย่างแท้จริง

2.3.3. ศรัทธาที่ตั้งอยู่บนปัญญาในพระพุทธศาสนา

ในพระพุทธศาสนา “ศรัทธา” มิได้หมายถึงความเชื่อแบบมกมายหรือความเชื่อที่ปราศจากเหตุผล แต่เป็นความเชื่อที่ตั้งอยู่บนพื้นฐานของการพิจารณาไตร่ตรองด้วยปัญญา ศรัทธาจึงเป็นคุณธรรมเบื้องต้นที่นำไปสู่การศึกษาค้นคว้าและการปฏิบัติตามหลักธรรมคำสอนของพระพุทธเจ้า พระพุทธศาสนาเน้นให้บุคคลใช้ปัญญาพิจารณาเหตุผลก่อนที่จะเชื่อหรือยอมรับสิ่งใดสิ่งหนึ่ง ดังปรากฏในหลักคำสอนเรื่อง กาลามสูตร ซึ่งพระพุทธเจ้าทรงสอนให้ชาวกาลามะไม่เชื่อสิ่งใดเพียงเพราะการสืบทอดกันมา คำบอกเล่า หรือเพราะเป็นคำกล่าวของครูบาอาจารย์ แต่ให้พิจารณาด้วยปัญญาว่าสิ่งนั้นเป็นกุศลหรืออกุศล และส่งผลต่อประโยชน์หรือโทษอย่างไร แล้วจึงตัดสินใจเชื่อและปฏิบัติ (อง.ตีก. 20/505/214)

แนวคิดดังกล่าวสะท้อนให้เห็นว่าศรัทธาในพระพุทธศาสนาเป็นศรัทธาที่ตั้งอยู่บนฐานของปัญญาและการพิจารณาอย่างมีเหตุผล มิใช่ศรัทธาที่เกิดจากความหลงมกมายหรือการยึดถือโดยปราศจากการไตร่ตรอง พระพุทธเจ้าทรงเน้นให้บุคคลใช้การพิจารณาอย่างรอบคอบและประสบการณ์ตรงในการเข้าถึงความจริงของธรรมะ ทั้งนี้เพราะปัญญาเป็นองค์ประกอบสำคัญที่ช่วยให้ศรัทธามีความมั่นคงและไม่คลอนแคลนง่าย เมื่อบุคคลเข้าใจหลักธรรมด้วยเหตุผลและประสบการณ์ตรง ศรัทธานั้นย่อมกลายเป็นศรัทธาที่มั่นคงและสามารถนำไปสู่การพัฒนาจิตใจและพฤติกรรมที่ถูกต้องได้ในคัมภีร์พระพุทธศาสนาได้กล่าวถึงความสัมพันธ์ระหว่างศรัทธาและปัญญาไว้อย่างชัดเจน โดยถือว่าศรัทธาเป็นจุดเริ่มต้นของการแสวงหาความรู้ ส่วนปัญญาเป็นผลที่เกิดจากการศึกษา การพิจารณา และการปฏิบัติธรรมอย่างถูกต้อง พระพุทธองค์ตรัสว่า ศรัทธาเป็นเหมือนเมล็ดพันธุ์ที่นำไปสู่การเจริญเติบโตของคุณธรรมอื่น ๆ ในขณะที่ปัญญาเป็นปัจจัยที่ทำให้บุคคลสามารถเข้าถึงความจริงของชีวิตและโลกได้อย่างถูกต้อง (ส.สพ. 18/259/327)

พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต) อธิบายว่า ศรัทธาในพระพุทธศาสนาเป็นความเชื่อที่ตั้งอยู่บนพื้นฐานของการพิจารณาและประสบการณ์ มิใช่ความเชื่อแบบมกมาย ศรัทธาที่ถูกต้องจะต้องประกอบด้วยปัญญา กล่าวคือ เมื่อบุคคลได้ศึกษาและพิจารณาหลักธรรมจนเข้าใจแล้ว จึงเกิดความเชื่อมั่นในคุณค่าของคำสอนนั้น และนำไปสู่การปฏิบัติในชีวิตจริง ศรัทธาเช่นนี้จึงเป็นศรัทธาที่มั่นคงและสามารถนำไปสู่การพัฒนาจิตใจและสังคมได้อย่างแท้จริง (พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต), 2546)

นอกจากนี้ นักวิชาการด้านพระพุทธศาสนาหลายท่านยังชี้ให้เห็นว่า ศรัทธาที่ตั้งอยู่บนปัญญา มีบทบาทสำคัญต่อการพัฒนาชีวิตของพุทธศาสนิกชน เพราะช่วยให้บุคคลสามารถแยกแยะระหว่าง

ความเชื่อที่ถูกต้องกับความเชื่อที่ผิดพลาดได้ การใช้ปัญญาพิจารณาหลักธรรมคำสอนทำให้ศรัทธามีความมั่นคง ไม่ถูกครอบงำด้วยอารมณ์หรือความเชื่อที่ขาดเหตุผล และยังช่วยให้บุคคลสามารถนำหลักธรรมไปประยุกต์ใช้ในการดำเนินชีวิตประจำวันได้อย่างเหมาะสม (สมบุญรณ์ บุญญาภาพ, 2558)

สรุปได้ว่า ศรัทธาในพระพุทธศาสนาจึงเป็นศรัทธาที่ตั้งอยู่บนพื้นฐานของเหตุผลและปัญญา โดยมีการศึกษา การพิจารณา และการปฏิบัติเป็นองค์ประกอบสำคัญ ศรัทธาประเภทนี้ไม่เพียงแต่ช่วยให้บุคคลมีความเชื่อมั่นในหลักธรรมคำสอนของพระพุทธเจ้าเท่านั้น แต่ยังนำไปสู่การพัฒนาคุณธรรม จริยธรรม และการดำเนินชีวิตที่ถูกต้องตามหลักพระพุทธศาสนา อันเป็นพื้นฐานสำคัญของการสร้างสังคมที่มีคุณภาพและความสงบสุขอย่างยั่งยืน

2.3.3. ประเภทของศรัทธาในชุมชน

ในพระพุทธศาสนา ศรัทธาไม่ได้ถูกมองว่าเป็นเพียงความเชื่อในระดับจิตวิทยาส่วนบุคคลเท่านั้น หากแต่เป็นพลังทางสังคมที่ทำหน้าที่เชื่อมโยงผู้คนภายในชุมชนให้เป็นหนึ่งเดียว ศรัทธาทำให้บุคคลรู้สึกว่าเป็นส่วนหนึ่งของระบบคุณค่าร่วม และช่วยสร้างความเป็นปึกแผ่นในชุมชนพุทธ การที่ชาวบ้านเข้าร่วมกิจกรรมต่าง ๆ เช่น การทำบุญตักบาตร การบวชลูกหลาน หรือการมีส่วนร่วมในงานประเพณีทางศาสนา ไม่เพียงสะท้อนการปฏิบัติธรรมในเชิงปัจเจก แต่ยังทำหน้าที่สร้าง “ทุนทางสังคม” ที่เอื้อต่อความสามัคคีและการเกื้อกูลกันภายในชุมชน ในสังคมไทยแบบเถรวาท ศรัทธามีความสัมพันธ์อย่างใกล้ชิดกับบทบาทของวัด ครอบครัว และชุมชน วัดทำหน้าที่เป็นศูนย์กลางทั้งด้านศาสนา การศึกษา และวัฒนธรรม ขณะที่ครอบครัวถ่ายทอดศรัทธาผ่านวิถีชีวิตประจำวัน เช่น การพาลูกหลานเข้าวัด การสวดมนต์ หรือการเล่าเรื่องชาดก ส่วนชุมชนเองใช้กิจกรรมทางศาสนาเป็นกลไกในการรวมกลุ่มและรักษาความสัมพันธ์ ตัวอย่างที่เห็นชัดคือ งานบุญกฐินและงานบวช ซึ่งมีได้สร้างบุญกุศลเพียงอย่างเดียว แต่ยังสร้างเครือข่ายความสัมพันธ์ที่เกื้อกูลกัน ดังนั้น ศรัทธาจึงอาจมองได้ว่าเป็น “พลังเชิงบูรณาการ” (integrative force) ที่ช่วยหล่อหลอมให้ผู้คนอยู่ร่วมกันได้ท่ามกลางความหลากหลายและการเปลี่ยนแปลงของสังคม แม้กระทั่งในยุคดิจิทัล ศรัทธายังปรับรูปแบบได้อย่างยืดหยุ่น เช่น การทำบุญออนไลน์หรือการสวดมนต์ผ่านการถ่ายทอดสด สะท้อนว่าศรัทธายังคงเป็นพลังที่เชื่อมโยงทั้งระดับปัจเจกบุคคลและ ระดับสังคมอย่างต่อเนื่อง (กาญจนา จำนงค์บุญ, 2566) ศรัทธาในพระพุทธศาสนา สามารถจำแนกได้ 3 มิติที่ปรากฏชัดเจน ดังนี้

1. ศรัทธาตามเหตุผล หมายถึง ศรัทธาที่ตั้งอยู่บนหลักการอธิบายเชิงเหตุและผล โดยชาวบ้านในชุมชนที่ยึดหลัก กัมมสัทธา และ วิปากสัทธา มักมองว่าการทำบุญ การรักษาศีล หรือการช่วยเหลือผู้อื่น เป็นการสร้าง “เหตุ” ที่นำไปสู่ “ผล” แห่งความสุขและความเจริญในอนาคต ศรัทธาเช่นนี้จึงมิใช่เพียงความเชื่อที่เลื่อนลอย หากแต่มีรากฐานจากการพิจารณาประสพการณ์ตรงและการรับฟังพระธรรมคำสอน ทำให้เห็นความสัมพันธ์ระหว่างศรัทธากับปัญญาอย่างชัดเจน อัครพงศ์

นิลวัฒน์ (2563) ศึกษาศรัทธาของชาวบ้านในภาคอีสาน พบว่า การทำบุญและการฟังเทศน์ถูกมองว่าเป็นกระบวนการที่มีเหตุผลในการช่วยบรรเทาความทุกข์ใจ และยังเสริมสร้างความมั่นคงทางสังคม กล่าวได้ว่า ศรัทธาลักษณะนี้ไม่ได้จำกัดเพียงมิติทางจิตใจ แต่ยังส่งผลเชิงพฤติกรรมที่เอื้อต่อการสร้างแบบแผนทางสังคมที่พึงประสงค์อีกด้วย

2. ศรัทธาตามประเพณี หมายถึง ความศรัทธาที่ยังรากมาจากการสืบทอดกิจกรรมทางวัฒนธรรมและศาสนาในชุมชน เช่น การทอดกฐิน การบวช หรือการเวียนเทียน แม้ว่าผู้เข้าร่วมพิธีกรรมบางคนอาจไม่ได้เข้าใจแก่นแท้ทางธรรมอย่างลึกซึ้ง แต่การปฏิบัติตามประเพณีเหล่านี้กลับมีบทบาทสำคัญในการธำรงความเป็นปึกแผ่นของสังคมและสืบสานความต่อเนื่องทางวัฒนธรรม งานศึกษาของ ตรัน และ เหงวียน (Tran และ Nguyen, 2019) เกี่ยวกับพิธีกรรมพุทธในประเทศเวียดนาม พบว่า การสืบทอดพิธีกรรมและงานบุญในท้องถิ่นยังคงทำหน้าที่เป็นกลไกสำคัญในการรักษาอัตลักษณ์ทางศาสนาและเสริมสร้างความสามัคคีของชุมชน แม้สังคมจะเผชิญกับการเปลี่ยนแปลงอย่างต่อเนื่องก็ตาม ข้อค้นพบนี้สะท้อนให้เห็นว่า ศรัทธาในมิติประเพณีไม่เพียงแต่เชื่อมโยงผู้คนเข้ากับพิธีกรรมทางศาสนา แต่ยังเป็นสะพานเชื่อมระหว่างอดีตกับปัจจุบัน และทำหน้าที่รักษาความต่อเนื่องทางวัฒนธรรมไว้อย่างมีนัยสำคัญ

3. ศรัทธาตามค่านิยม ในสังคมปัจจุบัน โดยเฉพาะในกลุ่มคนรุ่นใหม่ มีการเปลี่ยนแปลงไปตามวิถีชีวิตและเทคโนโลยีดิจิทัล ศรัทธาไม่ได้ถูกจำกัดอยู่เพียงในวัดหรือพิธีกรรมอีกต่อไป แต่ขยายไปสู่โลกออนไลน์ที่เข้าถึงได้ง่ายและสอดคล้องกับวิถีชีวิตยุคใหม่ ตัวอย่างเช่น การทำบุญออนไลน์ การสวดมนต์ผ่านแอปพลิเคชัน หรือการเผยแพร่คำสอนผ่านสื่อสังคมออนไลน์ งานวิจัยของชลธิชานาคะโส (2564) ชี้ว่าโซเชียลมีเดียมีบทบาทสำคัญในการสร้าง “ค่านิยมทางศาสนา” รูปแบบใหม่ในหมู่เยาวชน ทำให้ศรัทธาในพระพุทธศาสนาสามารถปรับตัวให้เข้ากับค่านิยมร่วมสมัยของสังคม และยังคงมีพลังในการเชื่อมโยงคนรุ่นใหม่กับหลักธรรมคำสอนในรูปแบบที่เหมาะสมกับบริบทดิจิทัล

วรพจน์ พิชญกุล (2564) ศึกษาการสร้างศรัทธาของชาวบ้านในภาคเหนือ พบว่า การทำบุญและการฟังเทศน์ไม่ได้ถูกมองเพียงว่าเป็นพิธีกรรมที่สืบทอดกันมาเท่านั้น หากแต่เป็นการกระทำที่มีเหตุผลรองรับอย่างชัดเจน ตัวอย่างเช่น ชาวบ้านยึดมั่นในกฎแห่งกรรม และเห็นผลลัพธ์ของการทำความดีที่สะท้อนออกมาเป็นความสงบสุขในชีวิตประจำวัน ผลการวิจัยดังกล่าวชี้ให้เห็นว่า ศรัทธาในพระพุทธศาสนาแบบไทยสัมพันธ์อย่างแน่นแฟ้นกับการพัฒนาปัญญาและการอยู่ร่วมกันของสังคม เพราะเมื่อบุคคลมีความเชื่อมั่นในเหตุและผลของการกระทำ ก็จะนำไปสู่พฤติกรรมที่สอดคล้องกับหลักคุณธรรม ส่งผลดีต่อความสัมพันธ์ในครอบครัว ชุมชน และสังคมโดยรวม งานวิจัยนี้จึงสะท้อนให้เห็นว่าศรัทธามีใช่เพียงความเชื่อเชิงจิตใจเท่านั้น แต่ยังเป็นรากฐานสำคัญที่ค้ำจุนระบบคุณค่าและวิถีการอยู่ร่วมกันในสังคมไทย

ณัฐวุฒิ ศรีประเสริฐ (2565) ได้ศึกษาการสืบทอดงานบุญประเพณีในชุมชนลุ่มน้ำโขง พบว่า แม้คนรุ่นใหม่บางส่วนจะไม่ได้เข้าใจหลักธรรมอย่างลึกซึ้ง แต่การทำบุญกฐินและประเพณีฮีตสิบสองยังคงทำหน้าที่เป็น “ตัวเชื่อมโยง” ที่สำคัญ ทำให้พวกเขามีส่วนร่วมกับกิจกรรมทางศาสนาอย่างต่อเนื่อง ผลการวิจัยชี้ให้เห็นว่า ศรัทธาในเชิงประเพณีมิได้เป็นเพียงความเชื่อของปัจเจกบุคคล หากแต่เป็นพลังทางสังคมและวัฒนธรรมที่ช่วยคงไว้ซึ่งเอกลักษณ์และวิถีชีวิตของชุมชน การที่คนรุ่นใหม่ยังคงเข้าร่วมพิธีกรรมเหล่านี้ มิได้มีสาเหตุเพียงเพราะความเข้าใจในหลักธรรมเชิงลึก แต่เป็นการกระทำที่สะท้อนถึงการรักษาขนบธรรมเนียม ประเพณี และความสัมพันธ์กับคนในชุมชน อันเป็นกลไกที่สร้างความเข้มแข็งและความเป็นปึกแผ่นของสังคม งานวิจัยดังกล่าวจึงสะท้อนมิติทางสังคมของศรัทธาในฐานะ “กาวทางสังคม” ที่เชื่อมโยงผู้คนให้คงอยู่ร่วมกันอย่างเหนียวแน่น

ศศิธร มณีโชติ (2566) ได้ทำการศึกษาศรัทธาในกลุ่มเยาวชนกรุงเทพฯ และพบว่าการใช้แพลตฟอร์มดิจิทัล เช่น Facebook และ YouTube กลายเป็นช่องทางสำคัญที่สะท้อนการปรับตัวของศรัทธาให้เข้ากับวิถีชีวิตและค่านิยมของคนรุ่นใหม่ เยาวชนเหล่านี้ไม่ได้ให้ความสำคัญเฉพาะกับการเดินทางไปวัดหรือการเข้าร่วมพิธีกรรมตามแบบดั้งเดิม แต่กลับมองหาความสะดวกในการเข้าถึงธรรมะและการทำบุญออนไลน์ รวมทั้งใช้พื้นที่โซเชียลมีเดียในการแบ่งปันความเชื่อและประสบการณ์ศรัทธา การปฏิบัติศาสนกิจจึงไม่ได้ถูกจำกัดอยู่แค่ในพื้นที่วัด หากแต่ขยายตัวเข้าสู่สังคมออนไลน์อย่างกว้างขวาง งานวิจัยชิ้นนี้สะท้อนให้เห็นว่า เทคโนโลยีเข้ามามีบทบาทสำคัญในการเปลี่ยนภูมิทัศน์ทางศาสนา จากกิจกรรมที่เคยเป็นเรื่องส่วนตัวหรือชุมชนเล็ก ๆ ไปสู่การแสดงออกบนแพลตฟอร์มสาธารณะ เปิดโอกาสให้เยาวชนสามารถสร้างความหมายและเชื่อมโยงกับศรัทธาในรูปแบบที่ยืดหยุ่นและสอดคล้องกับตัวตนของตนเองได้มากขึ้น

พระสมชาย รัตนปัญญา (2564) ศึกษาพบว่า ในพื้นที่ชนบทของประเทศไทย กิจกรรมทางศาสนา เช่น งานบุญหมู่บ้านหรือการเวียนเทียน ไม่ได้ทำหน้าที่เพียงปลูกฝังความศรัทธาทางจิตใจเท่านั้น หากยังเป็นกลไกสำคัญในการสร้าง “ทุนทางสังคม” (social capital) อีกด้วย เนื่องจากกิจกรรมเหล่านี้เปิดพื้นที่ให้คนในชุมชนได้มาพบปะ พูดคุย และร่วมแรงร่วมใจกัน ก่อให้เกิดสายสัมพันธ์และความร่วมมือที่แน่นแฟ้นมากขึ้น ด้วยเหตุนี้ กิจกรรมทางศาสนาจึงมิใช่เพียงพิธีกรรมเฉพาะบุคคล แต่ได้เปลี่ยนสถานะเป็นพลังรวมหมู่ที่เชื่อมโยงครอบครัว วัด และชุมชนเข้าไว้ด้วยกันอย่างเป็นระบบ ศรัทธาจึงไม่ใช่แค่ความเชื่อส่วนบุคคล หากแต่กลายเป็นรากฐานที่ค้ำจุนสังคมให้มีความเกื้อกูลและความสามัคคี งานวิจัยนี้จึงสะท้อนชัดเจนว่า ศาสนาในบริบทสังคมไทยมิได้แยกขาดจากวิถีชีวิต หากแต่เป็นส่วนหนึ่งของระบบสังคมที่ช่วยรักษาความสัมพันธ์และส่งเสริมความยั่งยืนของชุมชน

คิม และ ลี (Kim และ Lee, 2020) ศึกษาพฤติกรรมกรรมการปฏิบัติศาสนาของชาวพุทธในประเทศไทยเกาหลีใต้ และพบว่าการสวดมนต์ออนไลน์รวมถึงการทำบุญผ่านแอปพลิเคชันถูกยอมรับว่า

เป็นรูปแบบใหม่ของศรัทธาที่สอดคล้องกับวิถีชีวิตดิจิทัล ศรัทธาในลักษณะนี้ไม่ได้หมายถึงการลดทอนคุณค่าทางศาสนา หากแต่เป็นการขยายพื้นที่ของการมีส่วนร่วมให้กว้างขึ้น โดยเฉพาะในกลุ่มคนรุ่นใหม่ที่อาจไม่สะดวกเดินทางไปวัดด้วยตนเอง แต่ยังต้องการรักษาความสัมพันธ์กับชุมชนทางศาสนา การใช้เทคโนโลยีดิจิทัลจึงทำหน้าที่เป็นสะพานเชื่อมให้พุทธศาสนายังคงเข้าถึงผู้คนในสังคมปัจจุบัน งานวิจัยดังกล่าวสะท้อนให้เห็นว่า แนวคิดเรื่องศรัทธาและการปฏิบัติธรรมมีความยืดหยุ่น สามารถปรับเปลี่ยนไปตามบริบทสังคมและเทคโนโลยี แต่ก็ยังคงรักษาแก่นแท้ของหลักศาสนาไว้ได้อย่างมั่นคง

สรุปได้ว่า ศรัทธาในพระพุทธศาสนาเป็นพลังทางสังคมที่เชื่อมโยงผู้คนให้เกิดความสามัคคีและคงไว้ซึ่งคุณค่าร่วมของชุมชนพุทธ โดยวัด ครอบครัว และชุมชนทำหน้าที่ถ่ายทอดและหล่อหลอมศรัทธาผ่านพิธีกรรมและวิถีชีวิต ศรัทธามี 3 มิติ ได้แก่ ศรัทธาตามเหตุผลที่ตั้งอยู่บนหลักกรรมและประสบการณ์ตรง ศรัทธาตามประเพณีที่สืบทอดผ่านงานบุญและพิธีกรรมเพื่อรักษาอัตลักษณ์ชุมชน และศรัทธาตามค่านิยมที่ปรับตัวเข้ากับเทคโนโลยีดิจิทัล เช่น การทำบุญออนไลน์หรือสวดมนต์ผ่านโซเชียลมีเดีย งานวิจัยหลายชิ้นยืนยันว่าศรัทธาไม่เพียงส่งผลต่อจิตใจ แต่ยังสร้างพลังทางสังคม ความเป็นปึกแผ่น ทุนทางสังคม และช่วยให้ศาสนาปรับตัวสอดคล้องกับโลกสมัยใหม่ โดยเฉพาะในหมู่คนรุ่นใหม่ que เข้าถึงศาสนาผ่านช่องทางออนไลน์ได้สะดวกขึ้น ศรัทธาจึงเป็น “พลังเชิงบูรณาการ” ที่ค้ำจุนทั้งปัจเจกและสังคมอย่างต่อเนื่องแม้ในยุคดิจิทัล

2.3.4. ความศรัทธากับการปฏิบัติธรรม

ความศรัทธากับการปฏิบัติธรรมของชุมชน หมายถึงพลังความเชื่อมั่นที่ไม่เพียงส่งผลต่อมิติทางจิตใจของบุคคล แต่ยังทำหน้าที่เป็นกลไกเชื่อมโยงให้สมาชิกในชุมชนอยู่ร่วมกันอย่างมีคุณค่า (พิชญา บุญช่วย, 2565) ในระดับครอบครัว ศรัทธามักถูกปลูกฝังผ่านการพาลูกหลานเข้าวัด การสวดมนต์ และการรักษาศีล ซึ่งเป็นการสืบทอดคุณธรรมจากรุ่นสู่รุ่นและทำให้ศรัทธามั่นคงต่อเนื่อง ขณะเดียวกัน วัดมีบทบาทเป็นศูนย์กลางทั้งทางศาสนาและทางสังคม เป็นสถานที่ประกอบพิธีกรรม ทำบุญ ตักบาตร ปฏิบัติธรรม และร่วมงานบุญ เช่น กล้าหรือพิธีบวช ซึ่งกิจกรรมเหล่านี้ช่วยสร้างเครือข่ายความสัมพันธ์และเสริมสร้างความเป็นปึกแผ่นในชุมชน ศรัทธายังสะท้อนผ่านมิติทางการศึกษา โดยสถานศึกษามีส่วนในการหล่อหลอมค่านิยมทางศาสนาในเด็กและเยาวชน ส่วนผู้นำชุมชนและพระสงฆ์ทำหน้าที่เป็นผู้ถ่ายทอดธรรมะและต้นแบบแห่งการดำเนินชีวิต นอกจากนี้ การมีเพื่อนหรือเครือข่ายที่ยึดมั่นในพุทธศาสนา ก็ช่วยให้สมาชิกในชุมชนสามารถซึมซับศรัทธาและปฏิบัติธรรมได้อย่างต่อเนื่องและมั่นคง ดังนั้น ความศรัทธากับการปฏิบัติธรรมในชุมชนจึงมิใช่เพียงพฤติกรรมทางศาสนา แต่ยังทำหน้าที่เป็น “ทุนทางสังคม” ที่เกื้อกูลให้เกิดความสามัคคี ความเกื้อกูล และการอยู่ร่วมกันอย่างยั่งยืนในสังคมไทยเถรวาทร่วมสมัย

ความศรัทธากับการปฏิบัติธรรมของชุมชนมี 3 ด้านหลัก ได้แก่

1. ด้านครอบครัว ถือเป็นรากฐานสำคัญที่สุดในการปลูกฝังศรัทธาทางพระพุทธศาสนา เด็กมักเรียนรู้และซึมซับความเชื่อ ตลอดจนพฤติกรรมทางศาสนาจากพ่อแม่และญาติผู้ใหญ่ผ่านการปฏิบัติจริงในชีวิตประจำวัน เช่น การพาลูกหลานไปทำบุญที่วัด การสวดมนต์ก่อนนอน หรือการรักษา ศิลในวันพระ แบบอย่างเหล่านี้ทำให้ความศรัทธามีได้เป็นเพียงการรับรู้เชิงทฤษฎี แต่เป็น ประสบการณ์ที่เชื่อมโยงกับจิตใจอย่างลึกซึ้ง งานศึกษาของประภัสสร มณีรัตน์ (2560) พบว่า ครอบครัวที่ให้ความสำคัญกับการอบรมปลูกฝังคุณธรรมอย่างต่อเนื่อง จะช่วยสร้างภูมิคุ้มกันทางจิตใจ แก่เด็ก ป้องกันการแสดงพฤติกรรมเบี่ยงเบน และยังส่งเสริมให้เติบโตเป็นพลเมืองที่มีความรับผิดชอบ และมีศรัทธามั่นคงในพระพุทธศาสนา

2. ด้านวัดและชุมชน วัดทำหน้าที่เป็นศูนย์กลางของชุมชน ไม่เพียงแต่ในฐานะสถานที่ ประกอบพิธีกรรมทางศาสนาและการปฏิบัติธรรม แต่ยังเป็นพื้นที่สำคัญสำหรับการสร้างความสัมพันธ์ ทางสังคมของผู้คนในชุมชน กิจกรรมต่าง ๆ เช่น การทำบุญตักบาตร งานกฐิน งานบวช และประเพณี ท้องถิ่น ล้วนเป็นกลไกที่ช่วยเชื่อมโยงศาสนาเข้ากับวิถีชีวิตของชุมชนได้อย่างแนบแน่น งานศึกษาของ สถาพร แซ่ลิ้ม และคณะ (2564) ชี้ว่า วัดที่เปิดพื้นที่ให้กับกิจกรรมทั้งด้านศาสนาและสังคมสามารถ เสริมสร้างศรัทธาของชุมชนได้อย่างมั่นคง เพราะทำให้ผู้คนรับรู้คุณค่าของการอยู่ร่วมกันบนพื้นฐาน ของความสามัคคีและความเอื้ออาทร นอกจากนี้ วัดยังเป็นเวทีสำคัญที่ช่วยให้เยาวชนได้เรียนรู้ หลักธรรมและซึมซับคุณค่าทางศีลธรรมผ่านประสบการณ์ตรง มากกว่าการเรียนรู้เพียงในห้องเรียน

3. ด้านการศึกษาและสังคม ความศรัทธายังปรากฏผ่านสถาบันการศึกษาและการมีส่วนร่วม ของชุมชน โรงเรียนและสถาบันอุดมศึกษาเป็นพื้นที่สำคัญในการปลูกฝังค่านิยมทางศาสนาแก่เด็กและ เยาวชน โดยการบูรณาการหลักธรรมเข้าสู่กิจกรรมการเรียนการสอนอย่างเป็นระบบ ขณะเดียวกัน ผู้นำชุมชนและพระสงฆ์มีบทบาทในการเป็นแบบอย่างทางจริยธรรมให้แก่ประชาชน อีกทั้งการมีเพื่อน หรือเครือข่ายที่ยึดมั่นในพระพุทธศาสนา ก็มีผลส่งเสริมให้เกิดการปฏิบัติธรรมอย่างสม่ำเสมอและ ต่อเนื่อง งานศึกษาของ อมรา พงศ์ปิ่น และสุภชัย โพธิ์ตานนท์ (2562) ชี้ให้เห็นว่า ความสัมพันธ์เชิง เครือข่ายช่วยสร้างแรงจูงใจทางสังคม ทำให้การปฏิบัติธรรมดำรงอยู่ได้อย่างมั่นคง และยังเป็นกลไก สำคัญในการรักษาคุณค่าพุทธศาสนาในสังคมสมัยใหม่

สมชาย อินทรสกุล (2561) ได้ศึกษาพบว่า บทบาทของครอบครัวมีความสำคัญอย่างยิ่งต่อ การสืบทอดศรัทธาในพระพุทธศาสนาในชุมชนภาคเหนือ ผลการวิจัยชี้ชัดว่า ครอบครัวที่ปลูกฝัง กิจกรรมทางศาสนาในชีวิตประจำวันอย่างต่อเนื่อง เช่น การพาบุตรหลานเข้าวัด การสวดมนต์ และ การรักษาศีล มีแนวโน้มที่จะสร้างความมั่นคงทางศรัทธาให้แก่สมาชิกในครอบครัวมากกว่าครอบครัว ที่ขาดการปฏิบัติด้านนี้ กิจกรรมเหล่านี้มิได้เป็นเพียงพิธีกรรมที่สืบทอดกันมา หากแต่ยังเป็นกลไก สำคัญที่สร้างสายสัมพันธ์ภายในครอบครัวและถ่ายทอดคุณค่าทางศีลธรรมจากรุ่นสู่รุ่น ผลการศึกษา

ดังกล่าวจึงสะท้อนให้เห็นว่า ศรัทธามีจุดเริ่มต้นจากสถาบันครอบครัว และครอบครัวเองคือรากฐานสำคัญในการหล่อหลอมพฤติกรรมทางศาสนาของบุคคล

วารภรณ์ เจริญสุข (2562) ได้ศึกษาและยืนยันถึงบทบาทของวัดในฐานะศูนย์กลางทางสังคมของชุมชนชนบท โดยชี้ให้เห็นว่าวัดไม่ได้ทำหน้าที่เพียงเป็นสถานที่ประกอบพิธีกรรมทางศาสนาเท่านั้น แต่ยังเป็นพื้นที่รวมตัวทางสังคมที่ช่วยสร้างความสามัคคีและเป็นแหล่งปลูกฝังการปฏิบัติธรรมแก่เยาวชน ผลการวิจัยระบุว่า กิจกรรมทางศาสนาและประเพณีที่จัดขึ้นในวัดมีส่วนสำคัญในการเปิดโอกาสให้คนในชุมชนได้พบปะ พูดคุย และร่วมมือกัน ซึ่งช่วยเสริมสร้างความสัมพันธ์ในชุมชนให้แน่นแฟ้นยิ่งขึ้น นอกจากนี้ วัดยังมีบทบาทในการเผยแพร่หลักธรรมและการอบรมจริยธรรมให้กับเยาวชน อันเป็นรากฐานสำคัญในการพัฒนาคุณภาพชีวิตและสังคมโดยรวม งานวิจัยนี้จึงสะท้อนอย่างชัดเจนว่าวัดเป็นสถาบันหลักที่มีความสำคัญยิ่งในการสร้างความเข้มแข็งของชุมชน

พระมหาสุวรรณชัย สุวณฺโณโชโต (2561) ได้อธิบายว่า “ศรัทธาเชิงชุมชน” มีบทบาทสำคัญต่อการสร้างความเข้มแข็งและความสามารถในการฟื้นตัว (resilience) ของผู้คนในพื้นที่ชนบทของประเทศไทย ศรัทธาไม่ได้ถูกมองเพียงในฐานะความเชื่อส่วนบุคคล หากแต่เป็นพลังร่วมที่หล่อหลอมให้คนในชุมชนเกิดกำลังใจและสามารถเผชิญกับความท้าทายทั้งทางเศรษฐกิจและสังคมได้อย่างไม่ย่อท้อ งานวิจัยยังสะท้อนให้เห็นว่าวัดและผู้นำทางศาสนาเป็นศูนย์รวมทางจิตใจและมีบทบาทนำในการขับเคลื่อนกิจกรรมที่เป็นประโยชน์ต่อสาธารณะ ทำให้ศรัทธาในชุมชนไม่ได้หยุดอยู่เพียงมิติทางจิตวิญญาณ แต่ยังคงกลายเป็นรากฐานที่ช่วยเสริมสร้างความร่วมมือ ความเข้มแข็ง และความมั่นคงทางสังคมในที่สุด

กมลวรรณ ศรีประเสริฐ (2563) ได้ทำการศึกษาเกี่ยวกับการสอดแทรกหลักพระพุทธศาสนาในระบบการศึกษาไทย และพบว่าโรงเรียนมีบทบาทสำคัญอย่างยิ่งในการส่งเสริมคุณธรรมและศรัทธาในหมู่เยาวชน ผลการศึกษาชี้ว่าโรงเรียนที่บูรณาการกิจกรรมทางศาสนา เช่น การสวดมนต์ การนั่งสมาธิ และการเข้าร่วมกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับพระพุทธศาสนาอย่างสม่ำเสมอ สามารถเสริมสร้างคุณธรรมและความศรัทธาได้อย่างยั่งยืนมากกว่าการเรียนการสอนในห้องเรียนเพียงอย่างเดียว การที่นักเรียนได้ลงมือปฏิบัติจริง ทำให้หลักธรรมมีความเป็นรูปธรรมและสามารถนำไปประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวันได้อย่างเหมาะสม งานวิจัยนี้จึงตอกย้ำให้เห็นถึงความสำคัญของระบบการศึกษาในฐานะสถาบันหลักอีกแห่งที่มีบทบาทสำคัญในการหล่อหลอมศรัทธาของเยาวชนในสังคมไทย

ชัยศิริ แก้วพูล (2560) ได้ทำการศึกษาพบว่า ความสัมพันธ์ทางเครือข่ายทางสังคมมีอิทธิพลโดยตรงต่อความต่อเนื่องของการปฏิบัติธรรมในบริบทชุมชนเมือง ผลการวิจัยชี้ให้เห็นว่า การมีเครือข่ายที่เข้มแข็ง ไม่ว่าจะเป็นเพื่อน ครู หรือพระสงฆ์ผู้ยึดมั่นในพระพุทธศาสนา ล้วนมีส่วนช่วยสร้างแรงจูงใจและเป็นกำลังใจให้บุคคลสามารถดำรงการปฏิบัติธรรมได้อย่างสม่ำเสมอท่ามกลางวิถีชีวิตที่เต็มไปด้วยความเร่งรีบและความวุ่นวายของเมืองใหญ่ ทั้งนี้ ศรัทธาจึงมิได้ดำรงอยู่อย่างโดด

เดี่ยว หากแต่เป็นสิ่งที่ได้รับการหล่อเลี้ยงและเสริมสร้างผ่านกระบวนการปฏิสัมพันธ์ทางสังคมอย่างต่อเนื่อง งานวิจัยดังกล่าวสะท้อนว่า แม้ในสภาพสังคมเมืองซึ่งมีลักษณะปัจเจกสูง แต่เครือข่ายทางสังคมยังคงมีบทบาทสำคัญต่อการธำรงรักษาความเชื่อและการปฏิบัติทางพระพุทธศาสนาไว้ได้

สรุปได้ว่า ความศรัทธาและการปฏิบัติธรรมของชุมชนไทยเป็นพลังสำคัญที่หล่อหลอมบุคคลและเชื่อมโยงผู้คนให้มีความสามัคคี โดยครอบครัวทำหน้าที่เป็นฐานแรกของการปลูกฝังคุณธรรมผ่านกิจกรรมทางศาสนาในชีวิตประจำวัน วัดทำหน้าที่เป็นศูนย์กลางทั้งทางศาสนาและสังคม เปิดพื้นที่ให้คนในชุมชนประกอบพิธีกรรมและสร้างความสัมพันธ์ ส่วนสถาบันการศึกษาช่วยบูรณาการหลักสูตรเข้าสู่การเรียนรู้ ทำให้เยาวชนซึมซับคุณค่าพุทธศาสนาได้อย่างเป็นระบบ งานวิจัยต่าง ๆ ยืนยันว่า ศรัทธาเป็น “ทุนทางสังคม” ที่ช่วยเสริมความเข้มแข็ง ความร่วมมือ และความมั่นคงของชุมชน ทั้งในชนบทและเมือง โดยเครือข่ายทางสังคม เช่น เพื่อน ครู และพระสงฆ์ มีบทบาทสำคัญต่อการรักษาความสามัคคีของการปฏิบัติธรรม สุดท้าย ศรัทธาในระดับชุมชนจึงไม่ใช่เพียงความเชื่อส่วนบุคคล แต่เป็นพลังร่วมที่ช่วยให้ผู้คนเผชิญความท้าทายและอยู่ร่วมกันอย่างยั่งยืนในสังคมไทยร่วมสมัย

2.3.5. ความศรัทธากับการดำเนินชีวิตของชาวพุทธ

ความศรัทธาในพระพุทธศาสนามีความหมายลึกซึ้งกว่าการปฏิบัติตามพิธีกรรมเพียงอย่างเดียว หากแต่หมายถึงการยึดมั่นในพระรัตนตรัยและพระธรรมคำสอน แล้วนำมาประยุกต์ใช้ในการดำเนินชีวิตประจำวัน ศรัทธาจึงทำหน้าที่เป็นหลักยึดทางใจที่กำหนดแนวทางให้ชาวพุทธสามารถดำเนินชีวิตได้อย่างมีระบบระเบียบ เมื่อบุคคลมีศรัทธา ย่อมตั้งอยู่ในศีลเป็นเบื้องต้น รักษากาย วาจา ให้สุจริต นำไปสู่การพัฒนาสมาธิที่มั่นคง และเจริญปัญญาที่เป็นเหตุแห่งการพ้นทุกข์ได้ ศรัทธาจึงทำให้ชาวพุทธสามารถเผชิญปัญหาและความทุกข์ในชีวิตประจำวันด้วยเหตุผล ไม่หวั่นไหวไปตามอุปสรรคหรือกระแสสังคม นอกจากนี้ ศรัทธายังมีบทบาทในเชิงสังคม เพราะเป็นพลังขับเคลื่อนที่ช่วยสร้างความสมัคปรมาณ สามัคคี และการเกื้อกูลซึ่งกันและกัน กิจกรรมทางพระพุทธศาสนา เช่น การทำบุญตักบาตร การเวียนเทียน หรือการเข้าวัดฟังธรรม ทำให้เกิดความสัมพันธ์อันแน่นแฟ้นระหว่างสมาชิกในชุมชน นำไปสู่ความอบอุ่นและความผูกพันในระดับสังคม ในด้านคุณธรรมส่วนบุคคล ศรัทธายังเกื้อหนุนให้เกิดคุณงามความดี เช่น ความซื่อสัตย์ ความเมตตา และการเสียสละ ซึ่งเป็นพื้นฐานให้บุคคลอยู่ร่วมกันในสังคมได้อย่างสงบสุขและมีคุณค่า ทั้งยังเป็นพลังที่หล่อหลอมให้ชาวพุทธมีทิศทางการดำเนินชีวิตที่มั่นคง งานวิจัยของ ธนภฤต พรหมจันทร์ (2562) พบว่า ศรัทธามีผลต่อการดำเนินชีวิตทั้งในมิติครอบครัวและสังคม ส่วนงานวิจัยของ ปิยนุช ศรีเจริญ (2564) แสดงให้เห็นว่า ศรัทธามีบทบาทสำคัญต่อการปลูกฝังคุณธรรมในกลุ่มเยาวชน สอดคล้องกันว่าศรัทธาไม่เพียงเป็นเครื่องยึดเหนี่ยวทางจิตใจ หากแต่ยังเป็นพลังที่กำหนดทิศทางและวิถีชีวิตของชาวพุทธในทุกๆ ระดับ ดังนั้น “ศรัทธา” จึงมีคุณค่ามากกว่าการประกอบพิธีกรรม แต่เป็นพลังสำคัญที่หล่อเลี้ยงทั้งจิตใจและ

สังคมให้ดำรงอยู่ด้วยความสงบและคุณธรรม สำหรับความศรัทธากับการดำเนินชีวิตของชาวพุทธสามารถแบ่งออกได้ 10 ด้านหลัก ๆ ดังนี้

1. ด้านศีลธรรมส่วนบุคคล ความศรัทธามีบทบาทสำคัญต่อการยึดมั่นในศีลธรรม โดยเฉพาะศีล 5 และศีล 8 ซึ่งถือเป็นหลักการพื้นฐานในการประพฤติปฏิบัติของชาวพุทธ การที่บุคคลมีศรัทธาในพระพุทธศาสนาจะทำให้เกิดความตั้งใจที่จะรักษาศีล หลีกเลียงการทำบาป และดำรงชีวิตอย่างมีคุณธรรม งานวิจัยของพิชิต บุตรดี (2560) พบว่า ศรัทธามีส่วนช่วยพัฒนาเยาวชนให้มีจริยธรรมในการดำเนินชีวิต อีกทั้งยังเป็นเกราะป้องกันไม่ให้หลงไปในอบายมุข อันเป็นสิ่งที่บั่นทอนคุณภาพชีวิต จากข้อค้นพบนี้จึงกล่าวได้ว่า ศรัทธาทำหน้าที่เสมือนกลไกควบคุมพฤติกรรมให้ดำรงอยู่ในแนวทางที่ดีงามและเหมาะสมต่อการเป็นชาวพุทธ

2. ด้านจิตใจและการปฏิบัติธรรม ศรัทธามีบทบาทสำคัญในการสร้างแรงบันดาลใจ ให้ผู้คนหันมาสนใจการปฏิบัติธรรม ไม่ว่าจะเป็นการทำสมาธิ การสวดมนต์ หรือการภาวนา เพื่อสร้างความสงบภายในจิตใจ ผู้ที่มีศรัทธามักจะเห็นคุณค่าในการฝึกสติและการควบคุมอารมณ์ของตนให้อยู่ในภาวะที่มั่นคง งานวิจัยของ จิราพร โชติชัย (2561) พบว่า ชาวบ้านที่มีศรัทธามักเลือกใช้การสวดมนต์และการทำสมาธิเป็นเครื่องมือช่วยคลายความทุกข์ และยังเป็นพลังใจสำคัญในการดำเนินชีวิต สะท้อนให้เห็นว่า ศรัทธาไม่ใช่เพียงแค่ความเชื่อเชิงนามธรรม แต่เป็นแรงผลักดันที่นำไปสู่การฝึกฝนและพัฒนาจิตใจอย่างแท้จริง

3. ด้านปัญญาและเหตุผล ศรัทธาที่แท้จริงไม่ได้สิ้นสุดเพียงการเชื่อเท่านั้น แต่จำเป็นต้องควบคู่ไปกับปัญญาเพื่อป้องกันไม่ให้เกิดเป็นความงมงาย ผู้ที่มีศรัทธาย่อมใช้หลักเหตุและผลมาตรวจสอบความเชื่อที่ตนยึดถือ และนำไปสู่การพัฒนาความเข้าใจเชิงลึกเพื่อไขปัญหาในชีวิตประจำวัน งานของอุทัยวรรณ ศรีบุญเรือง (2562) ระบุว่า ศรัทธาที่หลอมรวมกับปัญญาเป็นพลังสำคัญที่ช่วยให้บุคคลดำเนินชีวิตอย่างมีเหตุผล สามารถตัดสินใจได้อย่างถูกต้อง และไม่ตกเป็นเหยื่อของความเชื่อที่บิดเบือนหรือขาดความถูกต้องทางวิชาการ

4. ด้านครอบครัว ครอบครัวถือเป็นสถาบันพื้นฐานและสำคัญที่สุดในการถ่ายทอดศรัทธาทางพระพุทธศาสนาให้กับลูกหลาน การปลูกฝังศรัทธามักเริ่มจากการกระทำเล็ก ๆ ภายในบ้าน เช่น การพาลูกหลานไปวัด ทำบุญ ฟังธรรม หรือการเล่นิทานชาดกให้เด็ก ๆ ได้ซึมซับคติธรรมตั้งแต่วัยเยาว์ ศรัทธาจึงมิใช่เพียงความเชื่อ หากแต่เป็นมรดกทางจิตวิญญาณที่ถ่ายทอดสืบต่อจากรุ่นหนึ่งไปสู่อีกรุ่นหนึ่ง งานวิจัยของวารุณี เกษมสุข (2561) ชี้ให้เห็นว่าบทบาทของครอบครัวมีความสำคัญยิ่งในการปลูกฝังศรัทธาแก่เด็กและเยาวชน ส่งผลให้พวกเขาเติบโตขึ้นพร้อมด้วยค่านิยม คุณธรรม และความมั่นคงทางจิตใจ

5. ด้านสังคมชุมชน ศรัทธามีบทบาทสำคัญในการเชื่อมโยงผู้คนเข้าด้วยกันผ่านกิจกรรมทางศาสนา ไม่ว่าจะเป็นการทำบุญตักบาตร งานกฐิน ฟ้าป่า หรือการบวชลูกหลาน กิจกรรมเหล่านี้มิได้

เป็นเพียงการแสวงหาบุญกุศลเท่านั้น แต่ยังเปิดโอกาสให้สมาชิกในชุมชนได้พบปะ สร้างความสัมพันธ์ และร่วมมือกันอย่างใกล้ชิด งานวิจัยของ สมชาย สุวรรณจิต (2559) ชี้ว่า ศรัทธามีส่วนช่วยสร้างความสามัคคีและความผูกพันระหว่างคนในชุมชน จนกลายเป็นกลไกสำคัญที่ทำให้สังคมพุทธดำรงอยู่ด้วยความเป็นปึกแผ่นและมั่นคง

6. ด้านเศรษฐกิจและการทำงาน ความศรัทธามีบทบาทสำคัญต่อการประกอบอาชีพอย่างสุจริต เนื่องจากชาวพุทธเชื่อมั่นในเรื่องกรรมและผลของกรรม จึงตระหนักว่าการทำงานโดยไม่เบียดเบียนผู้อื่นย่อมนำมาซึ่งผลดีทั้งในปัจจุบันและอนาคต งานวิจัยของเกียรติศักดิ์ พานทอง (2560) ชี้ให้เห็นว่า ชาวบ้านที่มีความศรัทธาในหลักธรรมมักเลือกประกอบอาชีพด้วยความซื่อสัตย์สุจริต และยึดมั่นว่าความดีจะเป็นปัจจัยสำคัญที่นำไปสู่ความเจริญรุ่งเรืองในที่สุด

7. ด้านการศึกษาและการเรียนรู้ ศรัทธาในพระพุทธศาสนาถือเป็นแรงบันดาลใจสำคัญที่ผลักดันให้ผู้คนแสวงหาความรู้ทั้งทางธรรมและทางโลก เพื่อใช้ในการพัฒนาตนเองและสังคม งานวิจัยของสุทธิดา รัตนสกุล (2562) พบว่า นักศึกษาที่มีศรัทธามักเรียนรู้อย่างตั้งใจและจริงจัง อีกทั้งยังนำหลักธรรมมาใช้ในการจัดการชีวิตและการเรียน ส่งผลให้การศึกษาไม่เพียงมุ่งสู่การประกอบอาชีพ แต่ยังเป็นหนทางสู่ความเจริญทางปัญญาและการยกระดับคุณภาพชีวิตด้วย

8. ด้านการอยู่ร่วมกับผู้อื่น ศรัทธาช่วยปลูกฝังให้คนมีเมตตา กรุณา ซื่อสัตย์ และเคารพผู้อื่น ซึ่งเป็นหลักสำคัญของการอยู่ร่วมกันในสังคม งานของ ธีรรัตน์ ศรีประเสริฐ (2563) ศึกษาในสังคมพหุวัฒนธรรม พบว่าศรัทธาช่วยลดความขัดแย้งทางความเชื่อ ทำให้ผู้คนสามารถอยู่ร่วมกันอย่างสงบ และปรับตัวเข้าหากันได้อย่างสมานฉันท์ ปรับให้เหมือนคนเขียนและอ้างอิงเนื้อความต้นฉบับ

9. ด้านการยึดเหนี่ยวจิตใจ ศรัทธาถือเป็นพลังสำคัญที่ช่วยเป็นที่พึ่งทางใจให้กับผู้คนในยามเผชิญปัญหา ความทุกข์ หรืออุปสรรคต่าง ๆ ทำให้ไม่สิ้นหวังและยังคงมีกำลังใจในการดำเนินชีวิตต่อไป งานศึกษาของ สุวิชา จิตตสุทธิ (2555) ได้กล่าวถึงบทบาทของพระพุทธศาสนาในฐานะที่พึ่งทางใจและเป็นเสมือนเข็มทิศชีวิตของผู้คน ขณะที่ สมชาย รัตนวิมล และนพรัตน์ แสงทอง (2560) ก็พบว่า ชุมชนในภาคใต้ยังคงอาศัยศรัทธาเป็นพลังยึดเหนี่ยวที่สร้างความมั่นคงทางจิตวิญญาณ แม้จะเผชิญกับกระแสการเปลี่ยนแปลงทางสังคมก็ตาม

10. ด้านการสืบทอดวัฒนธรรมและประเพณี ความศรัทธามีบทบาทเป็นกลไกสำคัญที่ช่วยรักษาและถ่ายทอดประเพณีทางพระพุทธศาสนาให้คงอยู่สืบไป ไม่ว่าจะเป็นงานบุญกุศล การเวียนเทียน หรือพิธีกรรมสำคัญต่าง ๆ งานศึกษาของกาญจนา ศรีทอง (2560) ชี้ให้เห็นว่า ความศรัทธาเป็นปัจจัยหลักที่ทำให้ประเพณีเหล่านี้ยังคงได้รับการสืบสานในชุมชน และกลายเป็นสัญลักษณ์ที่สะท้อนถึงอัตลักษณ์ทางศาสนาและวัฒนธรรมของชาวพุทธอย่างชัดเจน

ทั้งหมดนี้สะท้อนว่า ศรัทธาของชาวพุทธมิใช่การยึดถือพิธีกรรมอย่างมกมาย แต่เป็นรากฐานทางจิตใจที่ตั้งอยู่บนการยึดมั่นในพระรัตนตรัยและการนำหลักธรรมไปใช้ในชีวิตจริง ศรัทธาทำหน้าที่

กำกับพฤติกรรมให้อยู่ในศีลธรรม เป็นพลังใจในการปฏิบัติธรรม และเป็นความเชื่อที่ควบคู่กับเหตุผล นอกจากนี้ ศรัทธายังช่วยหล่อหลอมคุณธรรมในครอบครัวและสังคม เป็นที่พึ่งทางใจยามทุกข์ และคำจูนพระพุทธานุภาพให้ดำรงอยู่ในสังคมไทยอย่างมั่นคง

สรุปได้ว่า ศรัทธาในพระพุทธศาสนาเป็นพลังภายในที่ตั้งอยู่บนเหตุผลและปัญญา มิใช่ความเชื่อแบบงมงาย แต่เป็นแรงผลักดันให้บุคคลเริ่มต้นศึกษาธรรมะและปฏิบัติจริง ศรัทธาที่ถูกต้องช่วยพัฒนาปัญญา สติ สมาธิ และคุณธรรมอื่น ๆ ทำให้การดำเนินชีวิตมีทิศทางที่มั่นคงและไม่หวั่นไหวต่อปัญหา นอกจากนี้ ศรัทธายังมีบทบาทในระดับชุมชน โดยวัด ครอบครัว และสถาบันการศึกษาทำงานร่วมกันในการถ่ายทอดและหล่อหลอมค่านิยมทางศาสนา พิธีกรรมประเพณีในชุมชน เช่น กฐิน เวียนเทียน หรือการบวช ช่วยสร้างความสามัคคีและความผูกพัน ส่วนในยุคดิจิทัล ศรัทธาปรับตัวสู่รูปแบบใหม่ เช่น การทำบุญออนไลน์และการสวดมนต์ผ่านสื่อสังคม ศรัทธายังเป็นพลังทางสังคมที่ก่อให้เกิดทุนทางสังคม ความร่วมมือ และความยืดหยุ่นในการเผชิญปัญหา ทั้งยังหล่อหลอมการประพฤติปฏิบัติของชาวพุทธในชีวิตประจำวัน ตั้งแต่ศีลธรรมส่วนบุคคล การศึกษา การทำงาน ไปจนถึงการอยู่ร่วมกันในสังคมอย่างเมตตาและไม่เบียดเบียน จึงกล่าวได้ว่า ศรัทธาเป็นรากฐานสำคัญที่หล่อเลี้ยงทั้งชีวิตและสังคมไทยให้ดำรงอยู่อย่างมั่นคงและมีคุณค่า

2.4. แนวคิด ทฤษฎีความศรัทธาในพระพุทธศาสนา

2.4.1. ศรัทธาตามพระไตรปิฎก

ในพระพุทธศาสนา ศรัทธา (สัทธา) มิได้หมายถึงความเชื่อที่เกิดจากอารมณ์ ความกลัว หรือการยอมรับอย่างงมงาย หากแต่หมายถึงสภาวะของจิตที่ผ่องใส น้อมไปในอารมณ์อันควรเชื่อ และตั้งอยู่บนฐานของเหตุผลและปัญญา พระพุทธองค์ทรงเน้นย้ำว่า ศรัทธาที่แท้จริงต้องผ่านการตรวจสอบ พิจารณา และพิสูจน์ด้วยตนเอง มิใช่การเชื่อตามกันมาโดยปราศจากการไตร่ตรอง

หลักการดังกล่าวปรากฏชัดใน วิมมังกสูตร ซึ่งพระพุทธองค์ทรงอนุญาตให้ภิกษุพิจารณาตรวจสอบ และไต่ถามพระตถาคตด้วยเหตุผล จนเกิดศรัทธาที่มั่นคงไม่ถอยกลับ ศรัทธาลักษณะนี้เป็นศรัทธาที่ตั้งอยู่บนการเห็นจริงด้วยปัญญา มิใช่ความหลงเชื่อโดยไร้การพิจารณา ดังพุทธพจน์ว่า ศรัทธาที่ตั้งมั่นในพระตถาคตโดยผ่านการสอบสวนแล้ว ย่อมเป็นศรัทธาที่มั่นคง ไม่คลอนแคลน (ม.ม. 19/392/539)

ในพระไตรปิฎก ศรัทธายังได้รับการจัดเป็น อินทรีย์ และ พละ คือ สัทธินทรีย์ และ สัทธาพละ ซึ่งเป็นธรรมสำคัญในการดำเนินไปสู่ความเจริญทางจิตใจและการบรรลุธรรม ศรัทธาในฐานะอินทรีย์ทำหน้าที่เป็นใหญ่ในการครอบงำจิตให้โน้มไปในทางกุศล ส่วนศรัทธาในฐานะพละเป็นกำลังที่ทำให้จิตไม่หวั่นไหวต่ออุปสรรคและความสงสัย (อภิ.สง. 75/356/27)

ในทางพระอภิธรรม ศรัทธาถูกอธิบายอย่างเป็นระบบในฐานะ สัทธาเจตสิก ซึ่งเป็นเจตสิกฝ่ายงาม (โสภณเจตสิก) อรรถกถาธรรมสังคณี หรือ อัญญาสาลินี อธิบายว่า ศรัทธามีลักษณะคือความผ่องใส (ปราศจากขณนา) มีหน้าที่น้อมจิตเข้าไปในอารมณ์ที่ควรเชื่อ และปรากฏเป็นความไม่ฟุ้งซ่านของจิต โดยมีอารมณ์คือคุณของพระพุทธ พระธรรม และพระสงฆ์ (อภิ.สง.อ.75/486-487)

อรรถกถายังอธิบายเพิ่มเติมว่า ศรัทธาสามารถเกิดร่วมกับจิตที่ประกอบด้วยปัญญาและจิตที่ไม่ประกอบด้วยปัญญา เมื่อศรัทธาเกิดร่วมกับจิตที่ประกอบด้วยปัญญา (ญาณสัมปยุต) ศรัทธานั้นย่อมมั่นคง ลึกซึ้ง และเป็นไปเพื่อความรู้แจ้ง แต่เมื่อเกิดร่วมกับจิตที่ไม่ประกอบด้วยปัญญา (ญาณวิปยุต) ศรัทธานั้นยังเป็นกุศลอยู่ แต่มีความอ่อนกำลังและแปรปรวนได้ง่าย (อภิ.สง.อ.75/486-487)

จากหลักฐานในพระไตรปิฎกและอรรถกถาดังกล่าว จะเห็นได้ว่า ศรัทธาในพระพุทธศาสนาเป็นคุณธรรมเบื้องต้นที่มีบทบาทสำคัญอย่างยิ่งต่อการปฏิบัติธรรม ศรัทธาทำหน้าที่เป็นแรงขับให้บุคคลเริ่มต้นศึกษาและลงมือปฏิบัติ เป็นปัจจัยเกื้อหนุนให้สติ สมาธิ และปัญญาเจริญขึ้นตามลำดับ และเป็นพื้นฐานที่นำไปสู่ความรู้แจ้งอริยสัจที่สุดในที่สุด อย่างไรก็ตาม พระพุทธศาสนาย้ำชัดว่า ศรัทธาจะเป็นกุศลอย่างแท้จริงได้ ก็ต่อเมื่อเป็นศรัทธาที่ตั้งอยู่บนการพิจารณาและปัญญา มิใช่ความเชื่อแบบไร้เหตุผล

2.4.2. บทบาทของศรัทธาในพระไตรปิฎก

ในทางพระพุทธศาสนา “ศรัทธา” มิได้หมายถึงความเชื่อที่เลื่อนลอยหรือการยอมรับโดยปราศจากการพิจารณา หากแต่เป็นธรรมที่มีลักษณะเป็น กระบวนการทางปัญญา ทำหน้าที่เป็นทั้งจุดเริ่มต้นและแรงขับเคลื่อนของการปฏิบัติธรรม ศรัทธาจึงเป็นคุณธรรมพื้นฐานที่ปรากฏอย่างเด่นชัดในพระไตรปิฎก โดยเฉพาะในพระสูตรต้นตปิฎกและพระอภิธรรมปิฎก ซึ่งแสดงให้เห็นถึงความสำคัญของศรัทธาต่อการดำเนินไปสู่ความพ้นทุกข์ ดังต่อไปนี้

1. ศรัทธาในฐานะ “พีช” แห่งการปฏิบัติธรรม

พระพุทธองค์ทรงเปรียบศรัทธาเสมือน “เมล็ดพันธุ์” หรือจุดกำเนิดของชีวิตฝ่ายจิตวิญญาณ หากปราศจากศรัทธาแล้ว กุศลธรรมทั้งหลายย่อมไม่อาจงอกเงยขึ้นได้ ดังพุทธพจน์ที่ว่า

“สทธา พีชํ ตโป วุญฺฐิ ปญฺญา เม ยุกนฺจคฺล”

แปลว่า ศรัทธาเป็นพีช ความเพียรเป็นฝน ปัญญาของเราเป็นแอกและไถ...” (ส.ส.25/405/632)

พุทธพจน์นี้ปรากฏใน กสิการทวาชสูตร พระสูตรต้นตปิฎก สังยุตตนิกาย สคาถวรรค ซึ่งพระพุทธองค์ทรงใช้อุปมาเรื่องการทำนาอธิบายการปฏิบัติธรรม โดยมีศรัทธาเป็นเมล็ดพันธุ์แรกเริ่มที่นำไปสู่ผลคือพระนิพพาน จากพุทธพจน์นี้ แสดงให้เห็นว่า ศรัทธาเป็นเงื่อนไขตั้งต้นของการฝึกฝนจิต หากไม่มีศรัทธา ย่อมไม่อาจเริ่มต้นการปฏิบัติธรรมได้อย่างแท้จริง

2. ศรัทธาในฐานะ “ศรัทธาอันประเสริฐ” (อริยศรัทธา)

นอกจากเป็นจุดเริ่มต้นแล้ว ศรัทธายังถูกยกย่องว่าเป็น “ศรัทธา” ที่ประเสริฐที่สุด เพราะเป็นศรัทธาภายในที่ไม่อาจถูกแย่งชิงหรือทำลายได้ ดังพุทธพจน์ใน อาฬวกสูตร ว่า

"สพธิธ วิตตํ ปุริสสส เสฏฐิ"

แปลว่า “ศรัทธา เป็นศรัทธาเครื่องปลื้มใจอันประเสริฐของคนในโลกนี้” (ส.ส.25/357/539)

พระพุทธองค์ทรงชี้ให้เห็นว่า ศรัทธาเป็นต้นทุนสำคัญในการสร้างความดีงาม และเป็นปัจจัยนำไปสู่ความสุขทั้งในโลกนี้และโลกหน้า ศรัทธาในความหมายนี้จึงไม่ใช่เพียงความรู้สึกเลื่อมใส แต่เป็นศรัทธาทางจิตที่เกื้อหนุนให้บุคคลดำเนินชีวิตอย่างมีทิศทางและคุณค่า

3. ศรัทธาในฐานะ “หัวหน้ากุศล” ตามนัยพระอภิธรรม

ในทางพระอภิธรรม ศรัทธาได้รับการอธิบายอย่างเป็นระบบว่าเป็น สัทธาเจตสิก ซึ่งเป็นเจตสิกฝ่ายกุศล ทำหน้าที่เป็นประธานในการปรุงแต่งจิตให้ผ่องใส อรรถกถาธรรมสังคณี หรือ อัญญาสาลินี กล่าวว่า

“ยถา ทิ ทานํ ทนตสส สीलํ รกขนตสส อุโปสถกมมํ กโรนตสส ภวานํ อารภนตสส สทฺธา ปุพฺพงคฺมา โหติ ปุเรจาริกา, เตนาห สํปกฺขนทนลกฺขณา สทฺธาติ”

แปลว่า “กุศลบุตรโยคาวจรให้ทานก็ดี สมาทานศีลก็ดี กระทำอุโบสถกรรมก็ดี เริ่มภาวนาก็ดี ด้วยจิตอันผ่องใส (ศรัทธา) พึงทราบศรัทธานั้น อย่างนี้ว่ามีความเลื่อมใสเป็นลักษณะ... ศรัทธาย่อมเป็นหัวหน้า เป็นภาวะนำหน้าไป เพราะฉะนั้น จึงกล่าวว่า ศรัทธามีการแล่นไปเป็นลักษณะ ดังนี้” (อภิ.สง.อ. 75/327)

ศรัทธาจึงมีลักษณะสำคัญคือ สัมปสาทนลักษณะ คือทำให้จิตผ่องใส และเป็นแรงใจให้กล้า น้อมจิตไปสู่ความดี

4. ศรัทธาในบทบาทเครื่องข้ามพ้นวัฏสงสาร

พระพุทธองค์ยังทรงแสดงบทบาทของศรัทธาในฐานะเครื่องมือสำคัญในการ “ข้ามห้วงน้ำ” คือกิเลสและทุกข์ในวัฏสงสาร ดังพุทธพจน์ว่า

“สทฺธาย ตฺรติ โอมํ อปฺปมาเทน อณฺณวํ”

แปลว่า “บุคคลย่อมข้ามห้วงน้ำได้ด้วยศรัทธา ข้ามมหาสมุทรได้ด้วยความไม่ประมาท”

พุทธพจน์นี้แสดงให้เห็นว่า ศรัทธาเป็นแรงผลักดันภายในที่ทำให้บุคคลกล้าเปลี่ยนวิถีชีวิตจากความมืดบอดไปสู่หนทางแห่งการหลุดพ้น (ส.ส. 25/358/540)

สรุปได้ว่า จากหลักฐานในพระไตรปิฎก จะเห็นได้ว่า ศรัทธาเป็นธรรมที่มีความเป็นมาและบทบาทอย่างลึกซึ้งในพระพุทธศาสนา เป็นทั้งจุดเริ่มต้นของการปฏิบัติ เป็นศรัทธาอันประเสริฐ เป็นหัวหน้ากุศลในทางพระอภิธรรม และเป็นพลังสำคัญในการข้ามพ้นวัฏสงสาร ศรัทธาที่แท้จึงมีมิใช่

ความเชื่อแบบงมงาย แต่เป็นความเชื่อที่เกื้อหนุนปัญญา และนำพาชีวิตไปสู่ความพ้นทุกข์อย่างแท้จริง

5. ศรัทธาเป็นองค์ธรรมของโศดาปัตติยงค์

ในพระพุทธศาสนา “ศรัทธา” มิใช่เพียงความเลื่อมใสตามอารมณ์ หากแต่เป็นคุณธรรมที่มีบทบาทสำคัญอย่างยิ่งในกระบวนการก้าวจากความเป็นปุถุชนไปสู่ความเป็นพระอริยบุคคล โดยเฉพาะอย่างยิ่ง เมื่อศรัทธาถูกจัดไว้เป็นองค์ประกอบสำคัญของ โศดาปัตติยงค์ ศรัทธาจึงมิใช่ศรัทธาธรรมดา หากเป็นศรัทธาที่มั่นคงถาวร ไม่หวั่นไหวด้วยเหตุปัจจัยภายนอก พระพุทธองค์ทรงแสดงโศดาปัตติยงค์ไว้ ๔ ประการ โดยศรัทธาทำหน้าที่เป็นหัวใจหลักใน ๓ องค์แรก คือ ความเลื่อมใสอันไม่หวั่นไหวในพระรัตนตรัย ดังพุทธพจน์ว่า

“อิธ อริยสาวโก พุทฺเธ อเวจฺจปฺปสาทเน สมณนาโคโต โหติ, ฌมฺเม อเวจฺจปฺปสาทเน สมณนาโคโต โหติ, สงฺฆे อเวจฺจปฺปสาทเน สมณนาโคโต โหติ, อริยกันตฺสฺสึ สีเลสุ สมฺปนฺโน โหติ.”

แปลว่า “อริยสาวกในธรรมวินัยนี้ เป็นผู้ประกอบด้วยความเลื่อมใสอันไม่หวั่นไหวในพระพุทธเจ้า ในพระธรรม ในพระสงฆ์ และเป็นผู้สมบูรณ์ด้วยศีลอันเป็นที่รักของพระอริยะทั้งหลาย” (ส.ม. 30/445/1414)

พุทธพจน์นี้ปรากฏใน พระสุตตันตปิฎก สังยุตตนิกาย มหาวารวรรค ปฐมสาริปุตตสูตร ซึ่งท่านพระสารีบุตรกราบทูลแสดงองค์ธรรมของพระโศดาบันไว้อย่างชัดเจน ศรัทธาที่กล่าวถึงในที่นี้ใช้คำว่า อเวจฺจปฺปสาท ซึ่งหมายถึง ความเลื่อมใสที่ไม่หวั่นไหว ไม่คลอนแคลน เป็นศรัทธาที่ตั้งอยู่บนการเห็นแจ้งด้วยปัญญา มิใช่ความเชื่อที่อาศัยการฟังตามกันมา ศรัทธาลักษณะนี้จึงเป็นศรัทธาที่ประกอบด้วยปัญญา (ญาณสัมปยุต) และเกิดขึ้นพร้อมกับการตัดสังโยชน์เบื้องต้น โดยเฉพาะ วิจิกิจฉา (ความลังเลสงสัย) เมื่อบุคคลมีศรัทธาในระดับอเวจฺจปฺปสาท ย่อมไม่กลับไปสงสัยในพระพุทธพระธรรม และพระสงฆ์อีกต่อไป พระพุทธองค์จึงทรงใช้โศดาปัตติยงค์ทั้ง ๔ ประการนี้ เป็นเกณฑ์วินิจฉัยความเป็นพระโศดาบัน และทรงพยากรณ์ว่าบุคคลผู้ประกอบด้วยองค์ธรรมเหล่านี้ เป็นผู้ไม่ตกต่ำเป็นธรรมดา และมุ่งหน้าไปสู่พระนิพพานอย่างแน่นอน

สรุปได้ว่า ศรัทธาในฐานะองค์แห่งโศดาปัตติยงค์ เป็นศรัทธาที่ผ่านจุดเปลี่ยนสำคัญ จากศรัทธาของปุถุชนซึ่งอาจอ่อนแอ ไปสู่ศรัทธาของพระอริยบุคคลซึ่งมั่นคงถาวร ศรัทธาลักษณะนี้มีไว้เพียงแรงศรัทธาทางอารมณ์ แต่เป็นผลโดยตรงของการเห็นอริยสัจด้วยปัญญา และเป็นหลักประกันแห่งความก้าวหน้าบนเส้นทางแห่งความพ้นทุกข์

6. ศรัทธาเป็นหนึ่งในพละ 5

ในพระพุทธศาสนา ศรัทธา ในฐานะหนึ่งใน พละ ๕ มิได้หมายถึงความเชื่ออย่างงมงายหรือความเลื่อมใสที่ปราศจากการพิจารณา หากแต่หมายถึง สัทธาพละ คือกำลังแห่งความเชื่อมั่นที่ตั้งอยู่บนเหตุผลและปัญญา ทำหน้าที่เป็นพลังภายในที่ทำให้จิตใจมั่นคง ไม่หวั่นไหวต่อความไม่มีศรัทธา

และความสงสัยทั้งหลาย พระพุทธองค์ทรงนิยาม สัทธาพละ ไว้อย่างชัดเจนใน พละสูตร แห่งพระสุตตันตปิฎก ดังพุทธพจน์ว่า

“อิธ ภิกขเว อริยสาวโก สทฺโธ โหติ สทฺทหติ ตถาคตสฺส โโพธิ...อัย วุจฺจติ ภิกขเว สทฺธาพฺลํ.”

แปลว่า “ภิกษุทั้งหลาย อริยสาวกในธรรมวินัยนี้ เป็นผู้มึศรัทธา ย่อมเชื่อในการตรัสรู้ของพระ ตถาคตเจ้า... ภิกษุทั้งหลาย นี้เรียกว่า สัทธาพละ” (อง.ปญจก. 24/13/13)

จากพุทธพจน์นี้ แสดงให้เห็นว่า หัวใจของสัทธาพละ คือความเชื่อมั่นในการตรัสรู้ของ พระตถาคต (ตถาคตโพธิสัทธา) ซึ่งเป็นศรัทธาที่มีเนื้อหาชัดเจน มิใช่ความเชื่อเลื่อนลอย และเป็น ศรัทธาของ อริยสาวก ผู้ตั้งมั่นในธรรมวินัย ในทางหน้าที่ (กิริยา) ศรัทธาได้ชื่อว่าเป็น “พละ” เพราะมี อำนาจ ไม่หวั่นไหวไปในความไม่มีศรัทธา (อัสนัทธิยะ) และสามารถข่มความสงสัยลังเล (วิจิกิจฉา) อันเป็นนิเวศน์ที่ขัดขวางการปฏิบัติธรรมได้ ศรัทธาจึงเป็นกำลังภายในที่ทำให้บุคคลกล้าละอกุศลและ บำเพ็ญกุศลอย่างสม่ำเสมอ เมื่อสัทธาพละตั้งมั่นแล้ว ย่อมเกื้อหนุนให้พละอื่น ๆ เจริญขึ้นตามลำดับ กล่าวคือ ศรัทธาเป็นเหตุให้เกิด ความเพียร (วิริยยะ) ในการปฏิบัติ เป็นฐานให้ สติ ระลึกอยู่ในกุศล ธรรม เป็นปัจจัยให้ สมาธิ ตั้งมั่น และในที่สุดนำไปสู่การเกิด ปัญญา อันรู้แจ้งตามความเป็นจริง ดังนั้น สัทธาพละจึงมิใช่ธรรมที่แยกขาดจากปัญญา แต่เป็นกำลังที่เปิดทางให้ปัญญาเจริญงอกงาม

สรุปได้ว่า ศรัทธาในฐานะสัทธาพละตามพระไตรปิฎก เป็นคุณธรรมที่มีบทบาทสำคัญอย่างยิ่ง ต่อการดำเนินไปในมรรคา เป็นกำลังที่ทำให้จิตใจมั่นคง ไม่หวั่นไหวต่อความสงสัย และเป็นแรง สนับสนุนให้ธรรมข้ออื่นทำงานได้อย่างเต็มที่ จึงอาจกล่าวได้ว่า สัทธาพละเป็นรากฐานแห่งการปฏิบัติ ธรรม และเป็นพลังนำพาชีวิตไปสู่ความพ้นทุกข์ อย่างแท้จริง

7. ศรัทธาของคฤหัสถ์ผู้เลื่อมใส

ในพระพุทธศาสนา ศรัทธาของคฤหัสถ์ในฐานะ “อุบาสก” มิได้หมายถึงเพียงการประกาศตน เป็นพุทธบริษัทฝ่ายคฤหัสถ์เท่านั้น หากแต่ต้องประกอบด้วยคุณธรรมภายในที่มั่นคง โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ศรัทธาที่ตั้งอยู่บนเหตุผลและความเข้าใจในหลักธรรม พระพุทธองค์ทรงแสดงคุณสมบัติของ อุบาสกไว้อย่างชัดเจนว่า อุบาสกผู้เลื่อมใสอย่างแท้จริงต้องประกอบด้วย สมบัติของอุบาสก 5 ประการ ซึ่งมี “ศรัทธา” เป็นรากฐานสำคัญที่สุด พุทธพจน์ใน อังคุตตรนิกาย ปญจกนิบาต แสดง คุณสมบัติของอุบาสกแก้วไว้ว่า

“สทฺโธ โหติ, สีลวา โหติ, อโกตฺถลมงฺคฺลโก โหติ, มงฺคฺลํ ปจฺเจติ, โน กมฺมํ น พาทิรา, ทกฺขิณฺเอยฺยํ คเวสตี, อธิ จ ปุพฺพการํ กโรตี”

แปลว่า “อุบาสกผู้ประกอบด้วยธรรม 5 ประการ ย่อมเป็นอุบาสกแก้ว คือ เป็นผู้มึศรัทธา, เป็นผู้มึศีล, เป็นผู้ไม่ถือมงคตต้นข้าว, เชื้อกรรม ไม่เชื่อถือมงคต, ไม่แสวงหาเขตบุญนอกคำสอนนี้ และ บำเพ็ญบุญในคำสอนนี้เป็นเบื้องต้น” (อง.ปญจก. 24/331/175)

ศรัทธาในที่นี้ มิใช่ความเชื่อแบบมงาย แต่เป็น ความเชื่อมั่นในการตรัสรู้ของพระพุทธเจ้า (ตถาคตโพธิสัทธา) และความเชื่อมั่นในหลักกรรม กล่าวคือ เชื่อว่าการกระทำทางกาย วาจา และใจ เป็นเหตุให้เกิดผล มิใช่อาศัยโชคกลางหรือสิ่งศักดิ์สิทธิ์ภายนอก ดังที่พระพุทธองค์ทรงเน้นย้ำว่า อุบาสกผู้ตั้งงามต้องเป็นผู้ “อโกตฺหฺลมฺกฺลิก” คือไม่ตีตนมลง ไม่หวั่นไหวต่อข่าวลือ นิमित หรือโชคชะตา แต่ยึดมั่นในกรรมเป็นที่พึ่ง

สรุปได้ว่า ศรัทธาของคฤหัสถ์ในพระพุทธศาสนาเป็นศรัทธาที่ตั้งอยู่บนปัญญาและเหตุผล เป็นรากฐานของการรักษาศีล การประพฤติธรรม และการดำเนินชีวิตอย่างไม่มงาย อุบาสกผู้มีศรัทธาเช่นนี้จึงมิใช่เพียงผู้เลื่อมใสด้วยถ้อยคำ หากแต่เป็นผู้ดำรงตนอย่างถูกต้องตามหลักกรรม และเป็นพลังสำคัญในการสืบทอดพระพุทธศาสนาให้มั่นคงต่อไป

8. ศรัทธากับปัญญาความสัมพันธ์ที่สมดุล

ในทางพระพุทธศาสนา “ศรัทธา” (สัทธา) และ “ปัญญา” (ปัญญา) มิได้เป็นธรรมที่แยกขาดจากกัน หากแต่เป็นธรรมที่ต้องทำงานร่วมกันอย่างสมดุล เรียกว่า อินทรีย์สมดุล (อินทรีย์สมรส) หากศรัทธามีมากเกินไปโดยปราศจากการกำกับของปัญญา ย่อมนำไปสู่ความเชื่อแบบมงายหรือหลงเชื่อโดยไม่ไตร่ตรอง ส่วนหากปัญญามีมากเกินไปโดยขาดศรัทธาเป็นฐานรองรับ จิตอาจกลายเป็นความฟุ้งซ่าน ช่างวิจารณ์ แต่ไม่ยอมมั่นมนำไปสู่การปฏิบัติจริง ความสมดุลของธรรมทั้งสองประการนี้จึงเป็นหัวใจสำคัญของการพัฒนาชีวิตในทางพระพุทธศาสนา หลักธรรมดังกล่าวปรากฏอย่างชัดเจนในอริยวัฑฒิสสูตร ซึ่งพระพุทธองค์ทรงแสดงธรรมว่าด้วย “ความเจริญอย่างอริยะ” สำหรับอุบาสกและอุบาสิกา โดยทรงวางศรัทธาและปัญญาไว้ในโครงสร้างเดียวกับศีล การบริจจาค และการศึกษา (สุตตะ) ดังพุทธพจน์ว่า “อริยสาวกใด ย่อมเจริญด้วยศรัทธา ด้วยศีล ด้วยปัญญา ด้วยการบริจจาค และด้วยการเล่าเรียน อริยสาวกเช่นนั้น เป็นสัปปริสชนผู้มีวิจรรย์ญาณ ย่อมถือเอาสาระในโลกนี้ไว้แก่ตนเองโดยแท้” (อง.สตุตค 23/54/33)

จากพุทธพจน์นี้ แสดงให้เห็นอย่างชัดเจนว่า ศรัทธาและปัญญาถูกจัดวางให้อยู่ร่วมกันในฐานะองค์ประกอบของความเจริญที่แท้จริง มิใช่ศรัทธาอย่างโดดเดี่ยว หรือปัญญาที่แยกขาดจากคุณธรรมอื่น ศรัทธาทำหน้าที่เป็นพลังภายในที่ทำให้บุคคลน้อมใจเชื่อมั่นในพระรัตนตรัยและกฎแห่งกรรม เกิดแรงจูงใจในการรักษาศีล บริจจาค และดำเนินชีวิตอย่างถูกต้อง ขณะที่ปัญญาทำหน้าที่พิจารณา แยกแยะ และรู้เท่าทันว่าสิ่งใดคือ “สาระ” และสิ่งใดเป็นเพียงสิ่งลวงตาที่ไม่ก่อประโยชน์แท้จริงแก่ชีวิต

ในอริยวัฑฒิสสูตร พระพุทธองค์ยังทรงยกผลลัพธ์ของความสมดุลดังกล่าวว่า บุคคลผู้เจริญด้วยศรัทธาและปัญญาควบคู่กัน จะเป็นผู้ “วิจกฺขโณ” คือผู้มีวิจรรย์ญาณ สามารถเลือกถือเอาแก่นสารของชีวิตได้ ทั้งในระดับประโยชน์ปัจจุบันและประโยชน์เบื้องหน้า การถือเอาสาระในที่นี้ มิได้หมายถึง

ทรัพย์สินหรือชื่อเสียง หากแต่หมายถึงคุณธรรมและความเจริญทางจิตใจที่มั่นคงและไม่เสื่อมสลายไปตามกาลเวลา

สรุปได้ว่า ศรัทธาและปัญญาเป็นธรรมคู่สำคัญที่ต้องดำเนินไปอย่างสมดุล ศรัทธาให้พลังในการเริ่มต้นและอดทนเดินหน้า ส่วนปัญญาให้ทิศทางและความถูกต้อง เมื่อทั้งสองประการเกื้อหนุนกัน อย่างพอดี บุคคลย่อมสามารถดำรงชีวิตในทางที่เจริญ เป็นอริยวัฑฒิ และเข้าถึง “สภาวะ” แห่งชีวิตตามหลักพระพุทธศาสนาได้อย่างแท้จริง

2.4.3. ประเภทของศรัทธาตามพระไตรปิฎกและอรรถกถา

1. ศรัทธาในแง่บุคคลตามพระไตรปิฎก

พระพุทธศาสนาได้แบ่งบุคคลผู้ประกอบด้วยศรัทธาออกเป็น 2 ประเภทใหญ่ ๆ คือ “สัทธานุสारी” และ “อัมมานุสारी” ซึ่งทั้งสองประเภทนี้จัดอยู่ในหมวด “อริยสาวกผู้ยังไม่บรรลุโสดาปัตติผลแต่ดำรงอยู่ในกระแสแห่งธรรม” (โสดาปัตติมรรค)

1. สัทธานุสारी หมายถึง บุคคลผู้มีศรัทธานำหน้า เป็นผู้มึจิตใจเลื่อมใสมั่นคงในพระพุทธพระธรรม และพระสงฆ์อย่างลึกซึ้ง แม้อย่างไม่บรรลุเป็นพระโสดาบัน แต่ก็มีแนวโน้มแนชัดว่าจะบรรลุได้ในไม่ช้า ลักษณะสำคัญของสัทธานุสारीคือ ยังไม่ถึงขั้นเห็นอริยสัจด้วยปัญญาแจ่มแจ้ง แต่มีศรัทธาอันมั่นคงและเปิดใจยอมรับธรรม เป็นพื้นฐานแห่งการเข้าถึงธรรม พระพุทธเจ้าตรัสไว้ว่า

“โย ภิกขเว อิเม ธมเม เอว สททหติ อธิมุจจติ อัย วุจจติ สทธานุสारी”

แปลว่า “ภิกษุทั้งหลาย บุคคลผู้ใด เชื่อมมั่น น้อมใจยอมรับธรรมเหล่านี้ด้วยศรัทธา ผู้นั้นเรียกว่า สัทธานุสारी” (ส.ข.นธ. 26/497/445)

ตามนัยแห่งพระสูตร สัทธานุสारी คือบุคคลที่มี ศรัทธาเป็นตัวนำ เชื่อมมั่นและน้อมใจไปในอริยธรรม โดยเฉพาะการเห็นว่าอายุตนะ ธาตุ และขันธทั้งหลายไม่เที่ยง เป็นทุกข์ และไม่ใช่ว่าตนแม้ปัญญายังไม่หยั่งลึกเต็มที่ แต่ศรัทธาที่ตั้งมั่นทำให้ก้าวเข้าสู่สัมมัตตนิยาม และดำเนินไปสู่โสดาปัตติมรรค

2. อัมมานุสारी หมายถึง บุคคลผู้มีปัญญาเป็นเครื่องนำหน้า เป็นผู้มีความเข้าใจในธรรม โดยเฉพาะ “อริยสัจ ๔” อย่างถูกต้อง แม้อย่างไม่บรรลุโสดาปัตติผล แต่ก็มีปัญญาเห็นธรรมตามแนวทางของพระศาสนา อัมมานุสारीเป็นผู้ใฝ่ในธรรม เจริญธรรม และเข้าใจธรรมโดยลำดับ พระพุทธเจ้าตรัสไว้ว่า

“โย จ ภิกขเว อิเม ธมเม เอว ปญญาเย มตตโส นิจจมานัน ขมติ อัย วุจจติ ธมมานุสारी”

แปลว่า “ภิกษุทั้งหลาย ส่วนบุคคลผู้ใด พิจารณาเพ่งพินิจธรรมเหล่านี้ด้วยปัญญา โดยประมาณ ผู้นั้นเรียกว่า อัมมานุสारी” (ส.ข.นธ. 26/497/445)

ส่วนธัมมานุสारी คือบุคคลที่มี ปัญญาเป็นตัวนำ ใช้การพิจารณาไตร่ตรองธรรมตามความเป็นจริง เห็นสภาวะธรรมด้วยปัญญาเชิงวิเคราะห์ แม้ศรัทธายังไม่มั่นคงเท่าสัทธานุสारी แต่ด้วยกำลังปัญญาบุคคลผู้นี้ย่อมดำเนินไปสู่โสดาปัตติมรรคเช่นเดียวกัน

2. ศรัทธาตามอรรถกถา

อรรถกถาจารย์ได้จำแนก “ศรัทธา” เพิ่มเติมในแง่ระดับของจิตใจไว้ ๔ ระดับ เพื่อแสดงพัฒนาการของศรัทธาในแต่ละขั้นของผู้ปฏิบัติธรรม ดังนี้

1. อากมนสัทธา ศรัทธาของพระโภสีสัตว์ เป็นความเชื่อมั่นที่สืบเนื่องจากการบำเพ็ญบารมีมาในอดีตชาติ มีความแน่วแน่ที่จะตรัสรู้พระสัมมาสัมโพธิญาณ ไม่หวั่นไหวแม้เผชิญทุกข์เข็ญใดๆ (ที.ปาฎิ.อ. 11/227)

2. อธิคมสัทธา ศรัทธาของพระอริยบุคคล เป็นความเชื่อมั่นที่เกิดจากการเข้าถึงธรรมโดยประจักษ์ตนเอง เช่น พระโสดาบัน พระสกทาคามี พระอนาคามี และพระอรหันต์ (ม.มู.อ. 17/237)

3. อธิโมกขสัทธา ศรัทธาของผู้ปฏิบัติที่กำลังจะเห็นความจริง เป็นความเชื่อที่มั่นคงแน่วแน่เกิดขึ้นจากการเห็นหนทางสู่ความพ้นทุกข์ด้วยใจ (อง.เอก.อ. 33/29)

4. ปสาทสัทธา ศรัทธาของบุคคลทั่วไป เป็นความเชื่อที่เกิดจากความเลื่อมใสภายนอก เช่น เมื่อได้เห็น ได้ฟัง หรือระลึกถึงคุณของพระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์ แล้วจิตผ่องใส (อภิ.สง.อ. 75/384)

จะเห็นได้ว่าความสัมพันธ์ของศรัทธาทั้งสองแนว สัทธานุสारी และ ธัมมานุสारी เป็นการจำแนก “ศรัทธาตามบุคคล” ในเชิงพุทธจิตวิทยา

ส่วน อากมนสัทธา อธิคมสัทธา อธิโมกขสัทธา ปสาทสัทธา เป็นการจำแนก “ศรัทธาตามระดับจิต” ในเชิงพัฒนาการของความเข้าใจในธรรม ทั้งสองแนวล้วนมุ่งสู่จุดเดียวกัน คือ “ศรัทธาที่ประกอบด้วยปัญญา” มิใช่ศรัทธาแบบงมงาย แต่เป็นความเชื่อมั่นที่เกิดจากการเห็นคุณของธรรมด้วยใจจริง

ดังนั้น ศรัทธาในพระพุทธศาสนาเป็นธรรมะที่มีความลึกซึ้งและเป็นพลังขับเคลื่อนชีวิตทางธรรมของผู้ปฏิบัติทุกระดับ ตั้งแต่บุคคลผู้เริ่มต้นในทางศาสนา (ปสาทสัทธา) จนถึงพระอริยบุคคล (อธิคมสัทธา) ไม่ว่าจะเป็น “สัทธานุสारी” หรือ “ธัมมานุสारी” ต่างก็เป็น “สาวกแห่งกระแสธรรม” เพราะมีศรัทธาเป็นมูลฐานของการเข้าถึงพระนิพพาน

3. ศรัทธาในคัมภีร์พระอภิธรรม

สัทธาได้รับการอธิบายในฐานะ สัทธาเจตสิก ตามหลักวิภาค โดยระบุลักษณะไว้ 4 ประการ ได้แก่ มีความเชื่อในกุศลธรรมเป็นลักษณะ มีความเลื่อมใสเป็นกิจ มีความไม่ขุ่นมัวของจิตเป็นผล และมีวัตถุอันควรเชื่อเป็นเหตุใกล้ (อภิ.สง.อ. 75/383) สัทธาเจตสิกนี้เมื่อเกิดขึ้นย่อมทำให้จิตผ่องใสปราศจากความเศร้าหมอง และเกื้อหนุนต่อการเจริญกุศลธรรมทั้งปวง

อรรถกถาธรรมสังคณีได้เปรียบเทียบสัทธาไว้ว่า เปรียบดัง แก้วมณีชำระน้ำ ซึ่งสามารถทำให้น้ำที่ขุ่นมัวกลับใสสะอาด ฉันทใด สัทธาที่เกิดขึ้นในจิตย่อมชำระจิตให้ผ่องใส และเป็นเหตุให้เกิดปีติฉันทนั้น (อภิ.สง.อ. 75/384)

ดังนั้น สัทธาในฐานะเจตสิกเป็นคุณธรรมที่ทำให้จิตเกิดความเชื่อมั่น เลื่อมใส และไม่ขุ่นมัว จึงเป็นพลังเกื้อหนุนต่อการเจริญกุศลธรรมทั้งปวง เมื่อสัทธาเกิดขึ้นในจิต ย่อมชำระจิตให้ผ่องใสดุจน้ำที่ได้รับการกรอง ทำให้จิตเบิกบานและพร้อมต่อการพัฒนาทางธรรม

สรุปได้ว่า ศรัทธาในพระพุทธศาสนาถูกอธิบายอย่างเป็นระบบทั้งในเชิงบุคคล เชิงพัฒนาการของจิต และเชิงอภิธรรม ในเชิงบุคคล แบ่งผู้ปฏิบัติออกเป็นสัทธานุสारी ผู้มีศรัทธานำหน้า และธัมมานุสारी ผู้มีปัญญานำหน้า ซึ่งทั้งสองต่างดำเนินอยู่ในกระแสแห่งธรรม สัทธานุสारीอาศัยความเชื่อมั่นมั่นคงเป็นพื้นฐาน เปิดใจรับธรรมและมุ่งสู่การเห็นอริยสัจ ธัมมานุสारीอาศัยการพิจารณาไตร่ตรองด้วยปัญญา เห็นธรรมตามความเป็นจริงและก้าวสู่หนทางเดียวกัน ในอรรถกถา ศรัทธายังถูกจำแนกตามระดับจิต ตั้งแต่ศรัทธาของปุถุชนจนถึงศรัทธาของพระอริยบุคคล การจำแนกนี้สะท้อนพัฒนาการของความเข้าใจในธรรมที่ลึกซึ้งขึ้นตามลำดับ ศรัทธาที่แท้จริงจึงมิใช่ความเชื่อมง่าย แต่เป็นความเชื่อมั่นที่ค่อย ๆ หลอมรวมกับปัญญา ในทางอภิธรรม ศรัทธาถูกอธิบายเป็นเจตสิกที่ทำให้จิตผ่องใส ไม่ขุ่นมัว และพร้อมต่อการเจริญกุศล เมื่อศรัทธาเกิดขึ้น จิตย่อมเบิกบาน สงบ และมีกำลังในการพัฒนาตนทางธรรม ดังนั้น ศรัทธาจึงเป็นพลังพื้นฐานที่เกื้อหนุนการเดินทางสู่ความหลุดพ้นในทุกะดับของผู้ปฏิบัติ

2.4.4. องค์ประกอบของสัทธา

ในพระพุทธศาสนา “สัทธา” มิใช่เพียงความเชื่อแบบมง่าย หากแต่เป็นความเชื่อมั่นที่ตั้งอยู่บนเหตุผลและการพิจารณาอย่างรอบคอบ สัทธาจึงเป็นแรงขับภายในที่นำไปสู่การปฏิบัติธรรมและพัฒนาปัญญา ไม่ใช่แค่การยอมรับโดยปราศจากการไตร่ตรอง ทั้งนี้ พระพุทธศาสนาได้อธิบายองค์ประกอบของสัทธาไว้อย่างชัดเจน เพื่อให้ศรัทธานั้นไม่หลงผิด ไม่คล้อยตามสิ่งที่ไม่ถูกต้อง และสามารถนำผู้ปฏิบัติไปสู่ความเข้าใจที่แท้จริงในพระธรรม มีดังนี้

1. องค์ประกอบของสัทธา

คำว่า “ศรัทธา” หรือ “สัทธา” ในพระพุทธศาสนาจะสมบูรณ์ได้ต้องประกอบด้วย การเชื่อในสิ่งสำคัญ 4 ประการ ได้แก่

1. กัมมสัทธา คือการเชื่อมั่นว่า "กรรมมีจริง" และ "การกระทำของเรามีผล" ความเชื่อนี้ไม่ใช่แค่การเชื่อว่าทำดีได้ดีทำชั่วได้ชั่วแบบผิวเผิน แต่เป็นการเชื่อในกฎแห่งเหตุและผลที่ละเอียดอ่อนยิ่งกว่านั้น คือไม่ว่าเราจะกระทำสิ่งใดด้วยกาย วาจา หรือใจ สิ่งเหล่านั้นล้วนเป็น "เหตุ" ที่จะก่อให้เกิด "ผล" ตามมาอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ ไม่ว่าจะเห็นผลในชาตินี้หรือชาติหน้าก็ตาม ความเชื่อนี้เป็นจุดเริ่มต้นที่สำคัญ เพราะจะทำให้ผู้คนระมัดระวังในการกระทำของตน และเกิดความมุ่งมั่นที่จะสร้างแต่สิ่งที่ดีงาม (อง.ปญจก. 36/389/175)

2. วิปากสัทธา เป็นการขยายความต่อจากกัมมสัทธา คือการเชื่อว่า "ผลของกรรมมีจริง" และเชื่ออย่างมั่นใจว่าผลของกรรมดีจะนำมาซึ่งความสุข ความเจริญ และผลของกรรมชั่วจะนำมาซึ่งความทุกข์และความเดือดร้อนเสมอ ความเชื่อนี้ช่วยให้ผู้ปฏิบัติมีกำลังใจในการทำความดีอย่างต่อเนื่อง เพราะเชื่อมั่นว่าความดีที่ทำนั้นจะไม่สูญเปล่า ในขณะที่เดียวกันก็ทำให้เกิดความยับยั้งชั่งใจที่จะไม่ทำสิ่งไม่ดี เพราะรู้ว่าผลร้ายจะย้อนกลับมาสู่ตนเองในที่สุด (อง.ปญจก. 36/389/175)

3. กัมมัสสกตาสัทธา คือความเชื่อที่ว่า "เราทุกคนต่างมีกรรมเป็นของตนเอง" และกรรมเป็นผู้จำแนกสัตว์ให้แตกต่างกัน" ความเชื่อนี้สอนให้เข้าใจว่าความสุขความทุกข์ ความสำเร็จความล้มเหลว หรือแม้แต่ชาติกำเนิดและรูปสมบัติที่แตกต่างกันของผู้คน ล้วนมีสาเหตุมาจากกรรมที่แต่ละคนได้กระทำไว้ในอดีตและปัจจุบัน ความเชื่อนี้ช่วยให้ผู้ปฏิบัติไม่โทษผู้อื่น ไม่โทษโชคชะตา แต่หันกลับมาพิจารณาและรับผิดชอบต่อการกระทำของตนเอง ทำให้เกิดความพยายามที่จะพัฒนาตนเองให้ดีขึ้นอย่างแท้จริง (ม.ม. 23/251/579)

4. ตถาคตโพธิสัทธา เป็นจุดสูงสุดของความศรัทธาในพระพุทธศาสนา คือการเชื่ออย่างหมดใจว่า "พระพุทธเจ้าตรัสรู้จริง" และทรงเป็น "ผู้ที่ควรแก่การนับถือและปฏิบัติตามคำสอนของพระองค์" ความเชื่อนี้ไม่ได้เกิดขึ้นจากการยอมรับแบบไม่มีเหตุผล แต่เกิดจากการพิจารณาแล้วเห็นว่า คำสอนของพระองค์ เช่น อริยสัจ 4 และหลักไตรลักษณ์ เป็นความจริงที่สามารถพิสูจน์ได้ด้วยการปฏิบัติของตนเอง ความเชื่อในปัญญาตรัสรู้ของพระพุทธเจ้าจึงเป็นกำลังใจสำคัญที่ทำให้ผู้ปฏิบัติมุ่งมั่นที่จะเดินตามเส้นทางที่พระองค์ได้ทรงชี้ทางไว้แล้ว เพื่อเข้าถึงความหลุดพ้นจากทุกข์เช่นเดียวกัน (ส.ม. 31/31/830)

ดังนั้น ศรัทธาในพระพุทธศาสนาเป็นความเชื่อที่ตั้งอยู่บนเหตุผลและการพิจารณาประกอบด้วยความเชื่อในกรรม ผลของกรรม ความเป็นผู้มีกรรมเป็นของตน และความเชื่อมั่นในปัญญาตรัสรู้ของพระพุทธเจ้า ศรัทธาเช่นนี้จึงไม่ใช่การมกมาย หากเป็นพลังภายในที่หล่อหลอมความรับผิดชอบต่อการกระทำของตน และนำไปสู่การปฏิบัติเพื่อพัฒนาชีวิตและความหลุดพ้นอย่างแท้จริง

2. อารมณ์ของสัทธา (สิ่งที่เป็นที่ตั้งของศรัทธา)

อารมณ์ของสัทธา (สิ่งที่เป็นที่ตั้งของศรัทธา) ในพระพุทธศาสนา หมายถึง “ธรรมอันเป็นที่ยึดเหนี่ยวของจิต” ซึ่งทำให้ศรัทธาเกิดขึ้น ตั้งมั่น และทำหน้าที่เกื้อหนุนกุศลธรรมอื่น ๆ ศรัทธาไม่เกิดลอย ๆ หากต้องมีอารมณ์รองรับ เมื่ออารมณ์ถูกต้อง ศรัทธาย่อมเป็นกุศลและนำไปสู่ปัญญาได้ ดังนี้

1. พระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์ อารมณ์กลุ่มนี้เป็นที่ตั้งของศรัทธาขั้นมั่นคง เรียกว่า อเวจจปัปสาท คือความเลื่อมใสที่ไม่หวั่นไหว (ส.ม. 30/445/1414)

พระพุทธ เป็นอารมณ์ ทำให้เกิดความมั่นใจในพระปัญญาและพระกรุณาของพระตถาคต

พระธรรม เป็นอารมณ์ ทำให้เชื่อมั่นในความจริง ความถูกต้อง และสามารถนำไปสู่ความดับทุกข์

พระสงฆ์ เป็นอารมณ์ ทำให้เกิดความเชื่อมั่นว่ามีผู้ปฏิบัติตามธรรมและบรรลุผลได้จริง
 ศรัทธาที่มีพระรัตนตรัยเป็นอารมณ์ จะมีลักษณะ สัมปสาทนะ คือทำจิตใจให้ผ่องใส สงบ
 และตัดความกังวลสงสัย เหมาะอย่างยิ่งต่อการเจริญศีล สมาธิ และปัญญา

2. เมื่อกรรมและผลของกรรม เป็นอารมณ์ของศรัทธา เรียกว่า กัมมัสะกตาสัทธา คือความ
 เชื่อว่าสัตว์ทั้งหลายมีกรรมเป็นของตน ทำดีได้ดี ทำชั่วได้ชั่ว ศรัทธาข้อนี้ทำหน้าที่สำคัญในเชิง
 จริยธรรม คือ 1. ทำให้เกิดความรับผิดชอบต่อการกระทำ 2. เป็นรากฐานของสัมมาทิฐิเบื้องต้น
 3. ยับยั้งความประมาทและการกระทำอกุศล แม้ยังเป็นศรัทธาของปุถุชน แต่เป็นศรัทธาที่มีเหตุผล
 และนำไปสู่ความเจริญทางจิตใจได้ (อภิ.สง.อ. 75/327)

3. อริยสัจ 4 / สิ่งที่พระตถาคตตรัสรู้ อารมณ์ระดับลึกคือ ความจริงอันประเสริฐ (อริยสัจ 4)
 ได้แก่ ทุกข์ สมุทัย นิโรธ และมรรค เมื่ออริยสัจเป็นอารมณ์ ศรัทธาจะพัฒนาเป็น ตถาคตโพธิสัทธา
 คือความเชื่อมั่นในสิ่งที่พระพุทธเจ้าตรัสรู้จริง ศรัทธาลักษณะนี้มีคุณสมบัติ สัมปชັນณะ คือความกล้า
 ความแล่นไปสู่การพิสูจน์ความจริงด้วยการปฏิบัติ ไม่หยุดอยู่เพียงความเชื่อ แต่เชื่อเพื่อ “ลงมือเดิน
 มรรค (อง.ปญจก. 24/13/13)

ดังนั้น อารมณ์ของสัทธา คือธรรมที่จิตยึดเป็นที่ตั้งแห่งความเชื่อ เมื่ออารมณ์ถูกต้อง ศรัทธา
 ย่อมเป็นกุศล ทำให้จิตใจผ่องใส มั่นคง และเกื้อหนุนการพัฒนาศีล สมาธิ และปัญญา ศรัทธาที่ตั้งอยู่บน
 พระรัตนตรัย ธรรม และอริยสัจ ไม่หยุดเพียงความเชื่อ แต่เป็นพลังผลักดันให้ลงมือปฏิบัติ เพื่อนำไปสู่
 ความเข้าใจความจริงและความพ้นทุกข์อย่างแท้จริง

3. ปัจจัยสนับสนุนให้เกิดศรัทธา

ในพระพุทธศาสนา “ศรัทธา” ที่ถูกต้องมิใช่ความเชื่อโดยปราศจากเหตุผล แต่เป็นความ
 เชื่อมั่นที่ตั้งอยู่บนฐานของปัญญา และสามารถพัฒนาไปสู่การปฏิบัติเพื่อความพ้นทุกข์ได้
 พระไตรปิฎกฉบับมหาจุฬาราชวิทยาลัยแสดงให้เห็นว่า ศรัทธาที่มั่นคงจำเป็นต้องอาศัยปัจจัย
 สนับสนุนหลายประการ ซึ่งสามารถจัดเป็นชุดใหญ่ ๆ ได้ดังนี้

ชุดปัจจัยภายนอกและภายใน รากฐานของสัมมาทิฐิ

พระพุทธองค์ทรงแสดงว่า การเกิดขึ้นของความเห็นที่ถูกต้อง และศรัทธาที่ประกอบด้วย
 ปัญญา ต้องอาศัยปัจจัยสำคัญ 2 ประการ คือ ปัจจัยจากภายนอกและปัจจัยจากภายใน ดังปรากฏใน
 มหาเวทัลลสูตร ว่า

"เทวเม ภิกขเว ปัจจยา สัมมาทิฐิยา อุปาทาย. กตเม เทว? พรโต จ โขโส โยนิโส จ
 มนสิกาโร. อิมเ โข ภิกขเว เทว ปัจจยา สัมมาทิฐิยา อุปาทายาติ."

แปลว่า "ภิกษุทั้งหลาย ปัจจัยเพื่อความเกิดขึ้นแห่งสัมมาทิฐิ 2 ประการนี้ 2 ประการ
 เป็นไฉน? คือ พรโตโฆสะ (เสียงจากผู้อื่น) และ โยนิโสมนสิการ (การทำใจโดยแยบคาย) ภิกษุทั้งหลาย
 ปัจจัยเพื่อความเกิดขึ้นแห่งสัมมาทิฐิมี 2 ประการนี้แล" (ม.ม. 20/384/464)

ปรโตโฆสะ หมายถึง การได้ฟังคำสอนที่ถูกต้องจากผู้อื่น โดยเฉพาะจากกัลยาณมิตรหรือผู้รู้ธรรม ปัจจัยนี้ช่วยเปิดโลกทัศน์ ทำให้เกิดความเลื่อมใสในเบื้องต้น และเป็นจุดเริ่มต้นของศรัทธา

โยนิโสมนสิการ หมายถึง การคิดพิจารณาอย่างแยกคาง เมื่อได้ฟังธรรมแล้วนำมาวิเคราะห์ด้วยเหตุผล เห็นความสัมพันธ์ของเหตุและผล ปัจจัยนี้ทำให้ศรัทธาไม่หยุดอยู่แค่การเชื่อ แต่พัฒนาเป็นความมั่นใจที่มีปัญญากำกับ

ชุดองค์ประกอบแห่งการบรรลุธรรม

เมื่อศรัทธาพัฒนาไปสู่ระดับที่มั่นคง ไม่หวั่นไหว พระพุทธองค์ทรงแสดงองค์ประกอบ 4 ประการ ที่เกื้อหนุนการเข้าสู่กระแสแห่งพระนิพพาน เรียกว่า โสตาปัตติยงค์ ซึ่งปรากฏในสาริปุตตสูตร (ส.ม. 30/443/1411) ดังนี้

1. สัมปยุตสังเสวะ หมายถึง การคบสัตบุรุษ เป็นการอยู่ใกล้ชิดผู้มีศีล มีธรรม และมีปัญญา ทำให้เกิดแบบอย่างที่ดี เป็นแรงบันดาลใจ และเป็นพยานยืนยันว่าการดำเนินชีวิตตามธรรมสามารถนำไปสู่ความสงบและความเจริญได้จริง

2. สัทธัมมัสสวนะ หมายถึง การฟังธรรมที่ถูกต้อง เป็นการฟังพระธรรมคำสอนที่ตรงตามพระพุทธพจน์ ช่วยให้เกิดความเข้าใจในอริยสัจ 4 และกฎแห่งกรรม ซึ่งเป็นเนื้อหาหลักที่ทำให้ศรัทธามีทิศทางถูกต้อง

3. โยนิโสมนสิการ หมายถึง การทำใจโดยแยกคาง ผู้ฟังธรรมต้องนำมาพิจารณาให้เห็นตามความเป็นจริง โดยเฉพาะในแง่ไตรลักษณ์ เมื่อจิตยอมรับความจริง ศรัทธาจะไม่หวั่นไหวต่อความสงสัยหรือความเห็นผิด

4. อัมมานุอัมมปฏิบัติ หมายถึง การปฏิบัติสมควรแก่ธรรม เมื่อบุคคลลงมือปฏิบัติตามธรรม เช่น รักษาศีล เจริญภาวนา แล้วประสบผลด้วยตนเอง ผลแห่งการปฏิบัตินั้นเองจะเป็นปัจจัยที่ทำให้ศรัทธามั่นคงที่สุด เพราะเป็นความจริงที่พิสูจน์ได้ด้วยประสบการณ์ตรง

ชุดมูลเหตุแห่งความเลื่อมใสในตัวบุคคล

พระพุทธเจ้าทรงแสดงไว้เป็น ปมาณ 4 ได้แก่ เลื่อมใสเพราะรูปสมบัติ (รูปปมาณิกา), เลื่อมใสเพราะความเคร่งครัดหรือความเป็นอยู่เรียบง่าย (ลูขปมาณิกา), เลื่อมใสเพราะเสียงหรือชื่อเสียง (โฆสปมาณิกา), และเลื่อมใสเพราะธรรมและปัญญา (ธมมปมาณิกา) โดยทรงยกย่อง ปมาณข้อสุดท้ายว่าเป็นความเลื่อมใสที่ตั้งอยู่บนเหตุผลและคุณธรรมอันแท้จริง (อง.จตุกก. 35/205/65)

ดังนั้น ศรัทธาในพระพุทธศาสนาเกิดจากการผสมผสานกันของการรับฟังคำสอนที่ถูกต้อง การพิจารณาอย่างแยกคาง และการลงมือปฏิบัติจริง จนเกิดความมั่นใจที่มีปัญญากำกับ มิใช่ความเชื่อโดยมงาย เมื่อศรัทธาตั้งอยู่บนการคบสัตบุรุษ ฟังธรรม คิดเป็น และปฏิบัติสมควรแก่ธรรมแล้ว ย่อมพัฒนาเป็นความมั่นคงภายใน นำพาชีวิตไปสู่ความเจริญและความพ้นทุกข์ได้อย่างแท้จริง

4. อาหารของศรัทธา ปัจจัยหล่อเลี้ยงให้ศรัทธาเจริญ

นอกจากปัจจัยก่อเกิดแล้ว พระพุทธองค์ยังทรงแสดงว่า ศรัทธาเป็นธรรมที่ต้องอาศัยอาหารเพื่อความเจริญ ดังพุทธพจน์ในหมวดนิรวณาวารว่า

“ศรัทธาเรากล่าวว่ามีอาหาร มิใช่ว่าไม่มีอาหาร อาหารของศรัทธา คือ การฟังธรรมอันดี อาหารของการฟังธรรมอันดี คือ การคบสัตบุรุษ” (อง.ทสก. 35/479/61)

พุทธพจน์นี้แสดงให้เห็นเป็นลำดับว่า การคบคนดีนำไปสู่การฟังธรรมที่ถูกต้อง และการฟังธรรมที่ถูกต้องย่อมหล่อเลี้ยงศรัทธาให้เจริญงอกงาม

ดังนั้น ศรัทธาเป็นธรรมที่ต้องได้รับการหล่อเลี้ยง โดยการคบสัตบุรุษเป็นเหตุให้ได้ฟังธรรมที่ถูกต้อง และการฟังธรรมย่อมทำให้ศรัทธาเจริญงอกงาม เมื่อศรัทธาได้รับอาหารอันเหมาะสม จิตย่อมมั่นคง ผ่องใส และพร้อมต่อการพัฒนาคุณธรรมขั้นสูงต่อไป

5. อานิสงส์ของศรัทธา

1. อานิสงส์ของศรัทธา คือ ความสุขและสมาธิ อันเป็นเครื่องนำไปสู่ปัญญา เมื่อศรัทธาตั้งมั่นในจิตใจแล้ว จะเกิดกระบวนการทางจิตที่เกื้อหนุนกันเป็นลำดับ จนจิตตั้งมั่นเป็นสมาธิ พระพุทธองค์ทรงแสดงลำดับอานิสงส์นี้ไว้อย่างชัดเจนว่า เมื่อบุคคลมีศรัทธา ย่อมเกิดความปราโมทย์ จากปราโมทย์ย่อมเกิดปีติ จากปีติกายย่อมสงบ (ปีสัสติ) เมื่อกายสงบย่อมเสวยสุข และเมื่อมีสุข จิตย่อมตั้งมั่นเป็นสมาธิ สมาธินี้เองเป็นฐานสำคัญให้ปัญญาเกิดขึ้นและเห็นธรรมตามความเป็นจริง (ที.สีล. 12/357/138) อานิสงส์ข้อนี้แสดงให้เห็นว่า ศรัทธาไม่ใช่เพียงความเชื่อ แต่เป็นพลังตั้งต้นของกระบวนการภายใน ที่นำจิตไปสู่ความสงบและความรู้แจ้ง

2. อานิสงส์คือความเป็น “อริยทรัพย์” อันไม่พินาศ ศรัทธาได้รับการยกย่องว่าเป็นทรัพย์ประการแรกในบรรดา “อริยทรัพย์” เพราะเป็นทรัพย์ที่ไม่สูญหาย ไม่ถูกโจรกรรม และติดตามบุคคลไปได้ทุกภพทุกชาติ พระพุทธองค์ตรัสว่า บุคคลผู้มีศรัทธาและศีล ชื่อว่าเป็นผู้ไม่จน และชีวิตของผู้นั้นไม่ว่างเปล่าจากประโยชน์ พุทธพจน์ว่า

“ทรัพย์คือศรัทธา ทรัพย์คือศีล ทรัพย์คือหิริ (ความละอายต่อบาป) ทรัพย์คือโอตตปยะ (ความเกรงกลัวต่อผลบาป) ทรัพย์คือสุตะ (ความเป็นผู้รู้มาก) ทรัพย์คือจาคะ ทรัพย์คือปัญญา เป็นลำดับที่ ๗ ทรัพย์ทั้งหลายเหล่านี้มีอยู่แก่ผู้ใด จะเป็นบุรุษหรือสตรีก็ตาม บัณฑิตทั้งหลายกล่าวถึงผู้นั้นว่าไม่จนยากไร้ ชีวิตของเขาไม่สูญเปล่า” (อง.จตุกก.37/11/5)

อานิสงส์ข้อนี้ชี้ให้เห็นว่า ศรัทธาเป็นความมั่งคั่งทางจิตใจที่แท้จริง ซึ่งหล่อเลี้ยงชีวิตให้มีคุณค่าเหนือทรัพย์สินภายนอก

3. อานิสงส์คือการเป็น “อาหาร” นำไปสู่วิมุตติ ในทางกระบวนธรรม ศรัทธาทำหน้าที่เป็นอาหารหล่อเลี้ยงคุณธรรมขั้นสูง พระพุทธองค์ทรงแสดงลำดับเหตุปัจจัยว่า ศรัทธาเป็นอาหารของโยนิโสมนสิการ เมื่อมีโยนิโสมนสิการ สติสัมปชัญญะย่อมเจริญ อินทรีย์สังวรเกิดขึ้น สุจริต 3 บริบูรณ์ นำไปสู่สติปัฏฐาน 4 โพชฌงค์ 7 และในที่สุดย่อมนำไปสู่วิชชาและวิมุตติ (อง.ทสก. 38/479/61) อานิสงส์ข้อนี้แสดงบทบาทของศรัทธาในฐานะ “พลังต้นน้ำ” ของเส้นทางมรรคทั้งหมด จนถึงความหลุดพ้น

4. อานิสงส์คือการกำจัดมลทินในใจ ทำให้จิตใจผ่องใส ในเชิงอภิธรรม ศรัทธามีลักษณะสำคัญคือ สัมปสาทนะ คือทำให้จิตใจผ่องใส ขจัดความขุ่นมัวจากนิวรณ์ อรรถกถาอัฐสาลีอธิบายอุปมาว่า ศรัทธาเปรียบเหมือนแก้วมณีของพระเจ้าจักรพรรดิ เมื่อโยนลงในน้ำขุ่น น้ำย่อมใสฉนั้นใด ศรัทธาก็ทำให้จิตที่เศร้าหมองกลับผ่องใสฉนั้นนั้น (อภิ.สง.อ. 75/383) อานิสงส์ข้อนี้เป็นผลที่เห็นได้ทันที คือความสะอาด สงบ และเบิกบานของจิตใจ

สรุปได้ว่า ศรัทธาในพระพุทธศาสนาเป็นคุณธรรมที่ต้องมีอารมณ์รองรับ จึงจะเป็นกุศลและนำไปสู่ปัญญาได้ อารมณ์สำคัญของศรัทธา ได้แก่ พระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์ ซึ่งก่อให้เกิดอเวจจำเป็นปสาท คือความเลื่อมใสที่มั่นคงไม่หวั่นไหว นอกจากนี้ กรรมและผลของกรรมยังเป็นอารมณ์ของศรัทธา ทำให้เกิดความรับผิดชอบและเป็นรากฐานของสัมมาทิฐิ ส่วนอริยสัจ 4 เป็นอารมณ์ระดับลึก ทำให้ศรัทธาพัฒนาเป็นตถาคตโพธิสัตว์ทักขิณ กาล่าลงมือปฏิบัติเพื่อพิสูจน์ความจริง ศรัทธาที่มั่นคงต้องอาศัยปัจจัยสนับสนุนทั้งภายนอกและภายใน ได้แก่ ปรโตโฆสะและโยนิโสมนสิการ รวมถึงองค์แห่งโสตปาตติยังคะ 4 ศรัทธายังต้องมี “อาหาร” คือการฟังธรรมและการคบสัตบุรุษ ในด้านอานิสงส์ ศรัทธานำไปสู่ความสุข สมาธิ และปัญญา เป็นอริยทรัพย์อันไม่พินาศ เป็นอาหารของมรรคจนถึงวิมุตติ และทำให้จิตใจผ่องใส ขจัดมลทินได้โดยตรง

2.4.5. ศรัทธาตามพระไตรปิฎกในหมวดต่าง ๆ

ศรัทธาเป็นหลักธรรมสำคัญประการหนึ่งในพระพุทธศาสนา ซึ่งปรากฏอยู่ในพระไตรปิฎกหลายหมวด โดยกล่าวถึงทั้งความหมาย คุณลักษณะ และบทบาทของศรัทธาที่มีต่อการดำเนินชีวิต และการปฏิบัติธรรมของพุทธศาสนิกชน หลักคำสอนเกี่ยวกับศรัทธาเหล่านี้สะท้อนให้เห็นถึงความสำคัญของความเชื่อที่ตั้งอยู่บนพื้นฐานของเหตุผลและปัญญาในพระไตรปิฎกมีพระสูตรและ

ข้อความหลายแห่งที่กล่าวถึงความศรัทธาอย่างลึกซึ้ง โดยเฉพาะในส่วนที่เกี่ยวกับพุทธคุณและแนวทางการปฏิบัติ มาในพระไตรปิฎกหมวดต่าง ๆ ไว้ดังนี้

1. สัทธาในพละ 5

ในพระไตรปิฎกเล่ม 31 พระสุตตันตปิฎก สังยุตตนิกาย มหาวารวรรค พลสังยุต (ส.ม. 31/31/830) สัทธาพละ (กำลังคือศรัทธา) และการทำงานของพละ 5 ในพระไตรปิฎก พละ หมายถึง "กำลัง" หรือ "พลัง" ที่ทำให้จิตใจเข้มแข็งและไม่หวั่นไหวต่อสิ่งรบกวนทั้งภายในและภายนอก สัทธาพละ คือจุดเริ่มต้นของกระบวนการนี้ เปรียบเหมือน เชื้อเพลิง หรือ แรงขับเคลื่อน ที่ทำให้เราเริ่มก้าวเดินบนเส้นทางแห่งการปฏิบัติธรรม ดังนี้

1. สัทธาพละ คือความเชื่อมั่นในคุณแห่งพระรัตนตรัย คือ พระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์ และความจริงของหลักกรรม (การกระทำมีผล) ความเชื่อมั่นนี้ทำให้ผู้ปฏิบัติเกิดความกล้าหาญที่จะลงมือปฏิบัติ และไม่ลังเลสงสัยในคำสอน แม้จะเผชิญกับความยากลำบากก็ไม่ย่อท้อ เพราะมีกำลังใจที่มั่นคงว่าสิ่งที่ทำอยู่นั้นเป็นหนทางที่ถูกต้อง เมื่อมีสัทธาพละที่มั่นคงแล้ว จะส่งผลให้เกิดกำลังอื่นๆ ตามมาเป็นลำดับ ดังนี้

2. วิริยะพละ คือกำลังคือความเพียร เมื่อเราเชื่อมั่นในผลของการปฏิบัติ (สัทธา) เราจะเกิดความเพียรพยายามที่จะลงมือทำอย่างจริงจังและไม่หยุดหย่อน (วิริยะ) สัทธาจึงเป็นตัวจุดประกายให้เกิดความพากเพียรในการทำความดีและละเว้นความชั่ว

3. สติพละ คือกำลังคือสติ ความเพียรที่ต่อเนื่องจะนำไปสู่การมีสติที่มั่นคง สติ คือความระลึก รู้ตัวอยู่เสมอว่ากำลังทำอะไร พุทธอะไร หรือคิดอะไรอยู่ การมีสติช่วยให้เราควบคุมจิตไม่ให้ฟุ้งซ่านและหลุดออกจากเป้าหมายการปฏิบัติ

4. สมาธิพละ คือกำลังคือสมาธิ เมื่อจิตได้รับการฝึกฝนให้มีสติอย่างต่อเนื่อง จิตก็จะค่อยๆ ตั้งมั่นและสงบลง สมาธิ คือสภาวะที่จิตเป็นหนึ่ง ไม่ซัดส่ายไปกับอารมณ์และสิ่งเร้าต่างๆ ทำให้จิตมีความพร้อมสำหรับการพิจารณาธรรม

5. ปัญญาพละ คือกำลังคือปัญญา เมื่อจิตสงบเป็นสมาธิแล้ว จะเกิด ปัญญา ที่คมชัดและลึกซึ้ง ปัญญาในที่นี้คือความสามารถในการมองเห็นความจริงของสรรพสิ่งตามความเป็นจริง (ไตรลักษณ์) ซึ่งปัญญานี้เองที่เป็นเครื่องมือสุดท้ายในการถอนรากถอนโคนกิเลสและบรรลุลหุตพ้น

ดังนั้น สัทธาพละ จึงไม่ใช่เพียงแค่ความเชื่ออย่างโดดเดี่ยว แต่เป็น รากฐานที่สำคัญที่สุดที่เป็นจุดเริ่มต้นและเป็นแรงผลักดันให้เกิดกำลังอื่นๆ จนนำไปสู่เป้าหมายสูงสุดคือการบรรลุนิพพาน

2. หลักธรรมสมชิวีธรรม 4 ธรรมของคู่สร้างคู่สมตามพระพุทธพจน์

สมชิวีธรรม 4 เป็นหลักธรรมที่พระพุทธเจ้าทรงแสดงไว้เพื่อเป็นแนวทางให้คู่ครองสามารถดำเนินชีวิตร่วมกันอย่างสันติสุข เกื้อกูลกันทั้งในปัจจุบันและในสัมปรายภพ (โลกหน้า) หลักธรรมนี้

ปรากฏในพระไตรปิฎกเล่มที่ 35 สุตตันตปิฎก อังคุตตรนิกาย จตุกกนิบาต (อง.จตุกก. 35/191/55) ในพระสูตรนี้ พระพุทธเจ้าทรงแสดงธรรมแก่ นกุลบิดา และ นกุลมารดา ซึ่งเป็นสามีภรรยาเคยทุกข์ ผู้ครองเรือนยาวนาน โดยทรงตรัสถึงเหตุปัจจัยที่ทำให้สามีภรรยาได้อยู่ร่วมกันทั้งในปัจจุบันและในสัมปรายภพ ว่าจะต้องประกอบด้วยธรรม 4 ประการ คือ โดยมีรายละเอียดดังต่อไปนี้

1. สมสัทธา (มีศรัทธาเสมอกัน) มีความเชื่อมั่นในพระรัตนตรัย เชื่อในกฎแห่งกรรม และมีทิศทางการดำเนินชีวิตที่สอดคล้องกัน ไม่ขัดแย้งกันในหลักความเชื่อพื้นฐาน

2. สมสีลา (มีศีลเสมอกัน) ต่างฝ่ายต่างรักษาศีล 5 เป็นปกติ ไม่ประพฤติล่วงละเมิดศีลธรรมอันดีงาม เป็นการสร้างกรอบวินัยและความไว้วางใจร่วมกันในครอบครัว

3. สมจาคา (มีจาคะเสมอกัน) มีความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ ใจกว้าง ไม่ตระหนี่ พร้อมเสียสละและแบ่งปัน ทั้งในระดับครอบครัวและต่อสังคม

4. สมปัญญา (มีปัญญาเสมอกัน) มีความเข้าใจในเหตุและผล รู้จักผิดชอบชั่วดี และสามารถสื่อสาร ปรึกษาหารือกันด้วยเหตุผลในระดับใกล้เคียงกัน

ดังนั้น สมชีวิตรธรรม 4 เป็นหลักธรรมที่ทำให้คู่ครองดำเนินชีวิตร่วมกันอย่างกลมกลืนและยั่งยืน ทั้งในปัจจุบันและสัมปรายภพ ได้แก่ การมีศรัทธา ศีล จาคะ และปัญญาเสมอกัน เมื่อคู่ครองมีความเชื่อและศีลธรรมสอดคล้องกัน ย่อมเกิดความไว้วางใจ ความเอื้อเฟื้อ และการเสียสละต่อกัน ผลคือชีวิตคู่ดำเนินไปด้วยเหตุผล ความเข้าใจ และความสุขร่วมกัน อันเป็นพื้นฐานของการเป็นคู่สร้างคู่สมตามพระพุทธพจน์

3. เวสาร์ชชกรณธรรม 5 บทบาทของ “ศรัทธา” ในการสร้างความแก้วกล้า

เวสาร์ชชกรณธรรม 5 หรือ ธรรมที่เป็นเหตุให้เกิดความแก้วกล้า เป็นหลักธรรมที่พระพุทธเจ้าทรงแสดงไว้ เพื่ออธิบายคุณสมบัติของบุคคลผู้สามารถเข้าสู่สมาคมได้อย่างองอาจ ไม่ขัดเขิน และไม่หวั่นไหวต่อการวิพากษ์วิจารณ์ หลักธรรมนี้ปรากฏใน พระสุตตันตปิฎก อังคุตตรนิกาย ปัญจกนิบาต พระไตรปิฎกเล่มที่ 36 (อง.ปญจก. 36/227/101) โดยพระพุทธเจ้าตรัสว่า บุคคลหรือภิกษุผู้ประกอบด้วยธรรม 5 ประการ ย่อมเป็นผู้มีความแก้วกล้าเมื่อเข้าสู่สมาคม ไม่เก้อเขิน และไม่หวาดหวั่น ได้แก่

1. สทฺโธ โหติ (ศรัทธา) เป็นผู้ที่มีศรัทธา เชื่อมั่นในพระปัญญาการตรัสรู้ของพระตถาคต (ตถาคตโพธิสัทธา)

2. สีลวา โหติ (ศีล) เป็นผู้ที่มีศีล สำรวมในปาติโมกข์ มีความประพฤติเรียบร้อย เห็นโทษในความผิดแม้เพียงเล็กน้อย

3. พหุสฺสุโต โหติ (พหุสัจจะ) เป็นผู้ได้สดับตรับฟังมาก ทรงจำและเข้าใจธรรมที่ฟังมาทั้งเบื้องต้น ท่ามกลาง และที่สุด

4. วิริยารมโหติ (วิริยารัมภะ) เป็นผู้ปรารถนาคความเพียรอย่างมั่นคง เพื่อละอกุศลธรรมและทำกุศลธรรมให้ถึงพร้อม

5. ปณญวา โหติ (ปัญญา) เป็นผู้มปัญญา รู้เท่าทันความเกิดและความดับของสังขาร สามารถเจาะจงอริยสัจ นำไปสู่ความสิ้นทุกข์ได้

ดังนั้น ศรัทธาทำหน้าที่เป็นความเชื่อมั่นขั้นต้น ทำให้บุคคลเกิดความสง่าผ่าเผยและกล้าแสดงออกอย่างถูกต้อง เพราะมั่นใจว่าตนตั้งอยู่บนคุณธรรมอันชอบ จิตจึงไม่หวั่นไหวต่อคำตำหนิหรือการประเมินจากผู้อื่น ศรัทธานี้ยังเป็นรากฐานของการพัฒนาธรรมข้ออื่น ๆ ทั้งการรักษาศีล การใฝ่ศึกษา และความเพียร จนเกื้อหนุนให้เกิดปัญญาในลำดับต่อไป เมื่อประยุกต์สู่บริบทการทำงานและการวิจัย ศรัทธาจึงเปรียบได้กับ Self-confidence ที่ตั้งอยู่บนฐานของคุณธรรมและเหตุผล มิใช่ความถือตัวหรือมานะ

4. ศรัทธาในฐานะรากฐานของสัตบุรุษธรรม

หลักธรรมว่าด้วย สัตบุรุษธรรม 7 ประการ ปรากฏชัดใน สังคิตติสูตร พระสุตตันตปิฎก ทีฆนิกาย ปาฎิกวรรค โดยพระพุทธเจ้าทรงจำแนกคุณสมบัติของสัตบุรุษไว้เป็นลำดับ เริ่มต้นด้วย ศรัทธา ตามด้วยหิริ โอตตปปะ พหุสุต ความเพียร สติ และปัญญา (ที.ปา. 16/215-216/305)

ในพระสูตรดังกล่าว ทรงแสดงว่า สัตบุรุษ คือผู้มีศรัทธาเชื่อมั่นในการตรัสรู้ของพระตถาคต มีความละอายและเกรงกลัวต่อบาป ใฝ่ศึกษาเล่าเรียนธรรม ปรารถนาคความเพียร มีสติมั่นคง และประกอบด้วยปัญญารู้แจ้งความเกิดและความดับของสังขาร องค์ธรรมเหล่านี้มิได้ตั้งอยู่อย่างโดดเดี่ยว หากแต่เชื่อมโยงและเกื้อหนุนกันเป็นลำดับ

นัยเดียวกันนี้ปรากฏชัดใน สัปปริสสุตฺต แห่งอังคุตตรนิกาย สัตตกนิบาต ซึ่งทรงย้ำความสัมพันธ์ระหว่างศรัทธากับความเป็นสัตบุรุษโดยตรง (อง.สตุตค. 37/488/527)

อรรถกถาสังคิตติสูตรอธิบายคำว่า “สัทธัมมสมันนาโคโต” ว่า ผู้ประกอบพร้อมด้วยสัทธรรม โดยชี้ว่า ศรัทธาเป็นจุดประทุหน้าแห่งสัตบุรุษธรรม หากปราศจากศรัทธาแล้ว คุณธรรมข้ออื่นตั้งแต่ หิริ โอตตปปะ ไปจนถึงปัญญาย่อมไม่อาจบังเกิดขึ้นได้ การที่พระพุทธเจ้าทรงยกศรัทธาขึ้นเป็นข้อแรก จึงเพราะศรัทธาทำหน้าที่เป็นแรงขับเคลื่อนให้บุคคลยอมรับการฝึกฝนตนเองตามลำดับแห่งธรรม จนพัฒนาไปสู่ความเป็นพหุสุต มีสติ และถึงพร้อมด้วยปัญญาในที่สุด (ที.ปา.อ. 16/216)

ดังนั้น ศรัทธาเป็นรากฐานของสัตบุรุษธรรม ทำหน้าที่เป็นประตูนำไปสู่การพัฒนาคุณธรรมข้ออื่นตามลำดับ ทั้งหิริ โอตตปปะ การศึกษา ความเพียร สติ และปัญญา พระพุทธเจ้าจึงทรงยกศรัทธาไว้เป็นข้อแรกในสัตบุรุษธรรม เพื่อเป็นแรงขับเคลื่อนให้บุคคลยอมรับการฝึกตนและดำเนินชีวิตตามสัทธรรม เมื่อศรัทธาตั้งมั่นแล้ว คุณธรรมทั้งหลายย่อมเกื้อหนุนกัน จนทำให้บุคคลเป็นผู้ประกอบพร้อมด้วยสัทธรรมอย่างแท้จริง

5. ศรัทธาในกระบวนการพัฒนาจิต

ในพระไตรปิฎกเล่ม 26 พระสุตตันตปิฎก สังยุตตนิกาย นิทานวรรค อุปนิสสูตร (ส.นิทาน. 26/114/68) พระพุทธเจ้าทรงแสดงว่า เมื่อจิตใจเกิด ศรัทธา หรือความเชื่อมั่นในพระรัตนตรัยและหลักคำสอนอย่างแท้จริงแล้ว ความศรัทธานี้จะนำไปสู่การปฏิบัติ และการปฏิบัตินั้นจะส่งผลให้เกิดสภาวะทางจิตที่ติงามเป็นลำดับดังนี้

1. ศรัทธา คือ ความศรัทธา เป็นปัจจัยให้เกิด ปามุจจะ (ความปราโมทย์) เมื่อบุคคลมีความเชื่อมั่นในคำสอนและเริ่มลงมือปฏิบัติ เช่น การให้ทาน การรักษาศีล หรือการภาวนา ก็จะทำให้เกิดความรู้สึก "ยินดี" หรือ "เบิกบานใจ" ในการกระทำความดีนั้นๆ ความปราโมทย์นี้เป็นความรู้สึกปีติยินดีที่เกิดขึ้นตั้งแต่เบื้องต้น เป็นแรงกระตุ้นให้ผู้ปฏิบัติอยากทำความดีต่อไป

2. ปามุจจะ คือ ความปราโมทย์ เป็นปัจจัยให้เกิด ปีติ (ความอิ่มใจ) เมื่อความปราโมทย์เกิดขึ้นอย่างต่อเนื่องและลึกซึ้งขึ้นเรื่อยๆ ก็จะพัฒนาไปสู่ ปีติ หรือความอิ่มใจที่เต็มเปี่ยม เป็นความรู้สึกชุ่มชื่น อิ่มเอิบ และมีความสุขทางใจที่ลึกซึ้งกว่าความปราโมทย์ เปรียบเหมือนความสุขที่เกิดจากการได้ดื่มน้ำเย็นฉ่ำหลังจากกระหายมานาน

3. ปีติ คือ ความอิ่มใจ เป็นปัจจัยให้เกิด ปัสสัทธิ (ความสงบกายสงบใจ) เมื่อจิตใจอิ่มเอิบด้วยปีติอย่างต่อเนื่อง อาการกระวนกระวายหรือความฟุ้งซ่านต่างๆ จะลดลง กายและใจจะเข้าสู่สภาวะปัสสัทธิ คือความสงบระงับ ความรุ่มร้อนหายไป ทำให้รู้สึกสบายกายและจิตใจ

4. ปัสสัทธิ คือ ความสงบ เป็นปัจจัยให้เกิด สุข (ความสุข) เมื่อจิตใจสงบระงับจากกิเลสและความฟุ้งซ่านแล้ว ก็จะเกิด สุข ที่ละเอียดอ่อน เป็นความสุขที่ต่างจากความสุขทางวัตถุ เป็นความสุขที่บริสุทธิ์และมั่นคงกว่า

5. สุข คือ ความสุข เป็นปัจจัยให้เกิด สมာธิ (จิตตั้งมั่น) เมื่อมีความสุขแล้ว จิตจะรวมตัวกันได้ง่ายขึ้นและเข้าสู่ สมาธิ คือสภาวะที่จิตตั้งมั่นเป็นหนึ่ง ไม่หวั่นไหวไปกับอารมณ์และสิ่งกระทบต่างๆ

6. สมาธิ คือ จิตตั้งมั่น เป็นปัจจัยให้เกิด ยถาภูตญาณทัสสนะ (ความรู้เห็นตามความเป็นจริง) เมื่อจิตเป็นสมาธิอย่างแท้จริงแล้ว ก็จะเกิดปัญญาที่คมชัด ทำให้เห็นสิ่งต่างๆ ตามความเป็นจริง (ไตรลักษณ์) ยถาภูตญาณทัสสนะ นี้เองที่เป็นประตูสู่การบรรลุธรรม

ดังนั้น ตามลำดับขั้นนี้ ศรัทธา จึงเป็นจุดเริ่มต้นที่สำคัญที่สุด เปรียบเสมือนก้าวแรกที่น่าพาผู้ปฏิบัติให้เข้าสู่กระบวนการพัฒนาจิตใจอย่างเป็นระบบ จนกระทั่งเกิดปัญญาและสามารถเข้าถึงความหลุดพ้นจากทุกข์ได้ในที่สุด

6. ศรัทธาในฐานะบุคคล 7 ประเภท

ในพระไตรปิฎกเล่ม 20 พระสุตตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มัชฌิมปัณณาสก์ กิฎฐาคิริสูตร (ม.ม. 20/154/222) ในพระพุทธศาสนา ได้จำแนก อริยบุคคล ออกเป็น 7 ประเภท ตามระดับแห่ง

ความหลุดพ้นและอินทรีย์ที่เป็นตัวนำในการปฏิบัติ โดยเรียงจากระดับสูงสุดลงมาต่ำสุด ดังนี้

1. อุภโตภาควิมุต หมายถึง ผู้หลุดพ้นทั้งสองส่วน คือ ท่านที่ได้สัมผัสวิโมกข์ 8 ด้วยกาย และสิ้นอาสวะแล้วเพราะเห็นด้วยปัญญา หมายถึงเอาระอรหันต์ผู้ได้เจโตวิมุตติขั้นอรุปสมาบัติมาก่อนที่จะได้ปัญญาวิมุตติ

2. ปัญญาวิมุต หมายถึง ผู้หลุดพ้นด้วยปัญญา คือ ท่านที่มีได้สัมผัสวิโมกข์ 8 ด้วยกาย แต่สิ้นอาสวะแล้วเพราะเห็นด้วยปัญญา หมายถึงเอาระอรหันต์ผู้ได้ปัญญาวิมุตติก็สำเร็จเลยทีเดียว

3. กายสักขี หมายถึง ผู้เป็นพยานด้วยนามกาย หรือ ผู้ประจักษ์กับตัว คือ ท่านที่ได้สัมผัสวิโมกข์ 8 ด้วยกาย และอาสวะบางส่วนก็สิ้นไปเพราะเห็นด้วยปัญญา หมายถึงเอาระอริยบุคคลผู้บรรลุโสดาปัตติผลแล้วขึ้นไป จนถึงเป็นผู้ปฏิบัติเพื่ออรหัต ที่มีสมาธิอินทรีย์แก่กล้าในการปฏิบัติ

4. ทิฏฐิปปัตตะ หมายถึง ผู้บรรลุสัมมาทิฏฐิ คือ ท่านที่เข้าใจอริยสัจจธรรมถูกต้องแล้ว และอาสวะบางส่วนก็สิ้นไปเพราะเห็นด้วยปัญญา หมายถึงเอาระอริยบุคคลผู้บรรลุโสดาปัตติผลแล้วขึ้นไป จนถึงเป็นผู้ปฏิบัติเพื่ออรหัต ที่มีปัญญาอินทรีย์แก่กล้าในการปฏิบัติ

5. สัทธาวิมุต หมายถึง ผู้หลุดพ้นด้วยศรัทธา คือ ท่านที่เข้าใจอริยสัจจธรรมถูกต้องแล้ว และอาสวะบางส่วนก็สิ้นไปเพราะเห็นด้วยปัญญา แต่มีศรัทธาเป็นตัวนำ หมายถึงเอาระอริยบุคคลผู้บรรลุโสดาปัตติผลแล้วขึ้นไป จนถึงเป็นผู้ปฏิบัติเพื่ออรหัต ที่มีสัทธาอินทรีย์แก่กล้าในการปฏิบัติ

6. ธัมมานุสारी หมายถึง ผู้แล่นไปตามธรรม หรือผู้แล่นตามไปด้วยธรรม คือ ท่านผู้ปฏิบัติเพื่อบรรลุโสดาปัตติผลที่มีปัญญาอินทรีย์แก่กล้า อบรมอริยมรรคโดยมีปัญญาเป็นตัวนำ ท่านผู้นี้ถ้าบรรลุผลแล้วกลายเป็นทิฏฐิปปัตตะ

7. สัทธานุสारी หมายถึงผู้แล่นไปตามศรัทธา หรือผู้แล่นตามไปด้วยศรัทธา คือ ท่านผู้ปฏิบัติเพื่อบรรลุโสดาปัตติผลที่มีสัทธาอินทรีย์แก่กล้า อบรมอริยมรรคโดยมีศรัทธาเป็นตัวนำ ท่านผู้นี้ถ้าบรรลุผลแล้วกลายเป็นสัทธาวิมุต

สรุปได้ว่า บุคคลประเภทที่ 1 และ 2 (อุภโตภาควิมุต และปัญญาวิมุต) ได้แก่ พระอรหันต์ 2 ประเภท

บุคคลประเภทที่ 3, 4 และ 5 (กายสักขี ทิฏฐิปปัตตะ และสัทธาวิมุต) ได้แก่ พระโสดาบัน พระสกทาคามี พระอนาคามี และท่านผู้ตั้งอยู่ในอรหัตตมรรค จำแนกเป็น 3 พวกตามอินทรีย์ที่แก่กล้า เป็นตัวนำในการปฏิบัติ คือ สมาธิอินทรีย์ หรือปัญญาอินทรีย์ หรือสัทธาอินทรีย์

บุคคลประเภทที่ 6 และ 7 (ธัมมานุสारी และสัทธานุสारी) ได้แก่ ท่านผู้ตั้งอยู่ในโสดาปัตติมรรค จำแนกตามอินทรีย์ที่เป็นตัวนำในการปฏิบัติ คือ ปัญญาอินทรีย์ หรือสัทธาอินทรีย์

7. ศรัทธาตามหลักกาลามสูตร

ศรัทธาตามหลักกาลามสูตร คือการมีความเชื่อหรือศรัทธาโดยใช้ปัญญาไตร่ตรอง ไม่เชื่องมงาย ซึ่งเป็นหลักคำสอนในพุทธศาสนา โดยเฉพาะใน พระสูตรที่ชื่อว่า “กาลามสูตร” ซึ่งพระพุทธเจ้าได้ตรัสสอนชาวกาลามะว่า ไม่ควรเชื่ออะไรโดยไม่พิจารณาเสียก่อน (อง.ติก. 34/546/505) โดยมีหลัก 10 ประการ ที่ห้ามยึดถือเพียงเพราะเหตุผลดังนี้

1. มา อนุสสเวน อย่าปลงใจเชื่อเพียงเพราะได้ยินได้ฟังมา หมายถึง การเชื่อแบบปากต่อปาก หรือการเชื่อเพียงเพราะได้ยินจากคนอื่นมาโดยไม่มีการตรวจสอบนั้น มักเสี่ยงต่อการรับข้อมูลผิดพลาด เนื่องจากข้อมูลอาจถูกบิดเบือนหรือกลายเป็นข่าวลือได้ ซึ่งทำให้คนเชื่อข้อมูลง่ายขึ้น แม้จะไม่มีหลักฐานยืนยัน ดังนั้น จึงควรมีการตรวจสอบข้อเท็จจริงและการวิเคราะห์สถานการณ์ด้วยตนเองก่อน

2. มา ปรมปราย อย่าปลงใจเชื่อเพราะถือสืบ ๆ กันมา หมายถึง การเชื่อสิ่งใดเพียงเพราะเป็นประเพณีหรือธรรมเนียม แม้จะมีคุณค่าทางวัฒนธรรม แต่ไม่ได้หมายความว่าทุกประเพณีถูกต้องเสมอไป ดังนั้น ควรตั้งคำถามและตรวจสอบความเหมาะสมของประเพณีนั้นตามหลักฐานและความเป็นจริงในยุคสมัย

3. มา อิติกราย อย่าปลงใจเชื่อเพราะเล่าลือกันมา หมายถึง ข่าวลือ มักเกิดจากการตีความผิด หรือการเติมแต่งข้อมูลเพื่อสร้างความน่าสนใจ ข่าวลือสามารถนำไปสู่การเข้าใจผิดและผลกระทบทางสังคมที่รุนแรงได้ ดังนั้น ไม่ควรเชื่อข่าวลือโดยตรง ควรตรวจสอบแหล่งที่มาและพิจารณาความน่าเชื่อถือก่อนตัดสินใจ

4. มา ปิฎกสมุปทาเนน อย่าปลงใจเชื่อเพราะอ้างตำราหรือคัมภีร์ หมายถึง ถึงแม้ตำราหรือคัมภีร์จะมีความสำคัญในฐานะแหล่งความรู้ที่ได้รับการยอมรับ แต่ความจริงทางวิทยาศาสตร์และการวิจัยสมัยใหม่ชวนให้เราทบทวนและตรวจสอบคำสอนเหล่านั้นด้วยวิธีการทดลองและพิสูจน์ การพิจารณาและทบทวนตำราทางวิชาการอย่างมีวิจารณญาณ ทำให้เกิดการพัฒนาและปรับปรุงความรู้

5. มา ตกกเหตุ อย่าปลงใจเชื่อเพราะตรรกะ หมายถึง ตรรกะและเหตุผลเป็นเครื่องมือที่สำคัญในการคิดวิเคราะห์ แต่หากตรรกะไม่ได้อ้างอิงกับข้อมูลที่ถูกต้องหรือสมบูรณ์ นักคิดจะตกอยู่กับดักของ “เหตุผลวิบัติ” หรือ “ตรรกะวิบัติ” "logical fallacies" เช่น การอุปมาอุปไมยที่ผิดเพี้ยน หรือการสรุปโดยไม่ครบถ้วน จึงควรใช้ตรรกะควบคู่กับข้อมูลจริงและหลักฐานทางวิทยาศาสตร์

6. มา นยเหตุ อย่าปลงใจเชื่อเพราะการอนุমান หมายถึง การอนุमानเป็นกระบวนการสำคัญในการสรุปข้อเท็จจริงจากข้อมูล แต่ก็มีความเสี่ยงในการผิดพลาด เพราะข้อมูลที่ใช้อนุमानอาจไม่ครบถ้วนหรือมีข้อผิดพลาด

7. มา อาการปริวิตกเกิน อย่าปลงใจเชื่อด้วยการคิดตรงตามแนวเหตุผล หมายถึง การคิดและวิเคราะห์อย่างถี่ถ้วนเป็นสิ่งสำคัญ แต่การคิดวิเคราะห์เพียงอย่างเดียว อาจไม่พอที่จะยืนยันความจริง เพราะอาจมีอคติส่วนตัว หรือการประเมินที่ไม่ครบถ้วน การพิสูจน์ด้วยการลงมือปฏิบัติหรือทดลองจริงจึงถือเป็นขั้นตอนสำคัญในวิธีการทางวิทยาศาสตร์

8. มา ทิฏฐินิชฌมานกฺขนติยา อย่าปลงใจเชื่อเพราะเข้าได้กับทฤษฎีที่พินิจไว้แล้ว หมายถึง การยึดติดกับทฤษฎีเดิม เป็นอุปสรรคต่อการรับรู้ความจริงใหม่ๆ การยึดมั่นในทฤษฎีเดิมอาจทำให้เราละเลยข้อมูลที่ขัดแย้งหรือความคิดใหม่ๆ ที่อาจสำคัญ จึงควรเปิดใจกว้างและเป็นกลางในการพิจารณาข้อมูลทุกด้าน

9. มา ภพฺพรูปตาย อย่าปลงใจเชื่อเพราะมองเห็นรูปลักษณ์น่าจะเป็นไปได้ หมายถึง การเชื่อเฉพาะจากรูปลักษณ์ภายนอกหรือบริบทที่ดูน่าเชื่อถือ อาจทำให้เกิดความเข้าใจผิด เพราะภายนอกอาจไม่แสดงถึงความจริงภายใน การพิจารณาให้ลึกซึ้งและตรวจสอบเบื้องหลังจึงมีความจำเป็นเพื่อหลีกเลี่ยงการหลอกลวงหรือความเข้าใจผิด

10. มา สมโณ โน ครุติ อย่าปลงใจเชื่อเพราะนับถือว่าท่านสมณะนี้เป็นครูของเรา หมายถึง แม้ว่าความเคารพและศรัทธาต่อครูหรือผู้รู้จะมีความสำคัญ แต่การเชื่อโดยไม่ตั้งคำถามหรือโดยไม่ใช้ปัญญาพิจารณาอาจนำไปสู่ความเข้าใจผิด

ดังนั้น ศรัทธาตามหลักกาลามสูตรเป็นความเชื่อที่ตั้งอยู่บนปัญญา มิใช่การยอมรับอย่างมงายหรือเชื่อตามกันมาโดยไม่ไตร่ตรอง พระพุทธเจ้าทรงสอนให้มนุษย์ใช้การพิจารณา ตรวจสอบ และคิดอย่างมีเหตุผลก่อนยอมรับความเชื่อใด ๆ แม้คำสอน ตำรา บุคคล หรือเหตุผลเชิงตรรกะ ก็ไม่ควรเชื่อทันทีหากยังไม่ได้พิสูจน์ด้วยตนเอง ศรัทธาที่ถูกต้องจึงต้องผ่านการกลั่นกรองจากประสบการณ์ตรงและผลที่เกิดขึ้นจริง เมื่อศรัทธาดำเนินควบคู่กับปัญญา ย่อมนำไปสู่การปฏิบัติที่ถูกต้องและความเจริญทางจิตใจอย่างแท้จริง

สรุปได้ว่า จากเนื้อหาทั้งหมดในพระไตรปิฎก จะเห็นได้ว่า ศรัทธา มิได้เป็นเพียงความเชื่อทางอารมณ์ แต่เป็นพลังพื้นฐานที่ขับเคลื่อนการพัฒนาชีวิตและจิตใจของมนุษย์อย่างเป็นระบบ ศรัทธาเริ่มต้นจากความเชื่อมั่นในพระรัตนตรัยและกฎแห่งกรรม ทำให้เกิดความกล้าลงมือปฏิบัติและไม่หวั่นไหวต่ออุปสรรค เมื่อศรัทธามั่นคง ย่อมก่อให้เกิดความเพียร สติ สมาธิ และปัญญา ตามลำดับจนเป็นกำลังภายในที่เรียกว่า “พละ” ในชีวิตครอบครัว ศรัทธาที่เสมอกันเป็นรากฐานของความเข้าใจ ความไว้วางใจ และความมั่นคงของชีวิตคู่ ในสังคม ศรัทธาช่วยให้บุคคลมีความกล้ากล้า สุภาพ และมั่นใจอย่างมีคุณธรรม ในกระบวนการพัฒนาจิต ศรัทธาเป็นจุดเริ่มต้นที่นำไปสู่ความเบิกบาน ความสงบ และการรู้เห็นตามความเป็นจริง แม้ในเส้นทางอริยบุคคล ศรัทธาก็เป็นอินทรีย์สำคัญที่นำพาผู้ปฏิบัติไปสู่ความหลุดพ้น อย่างไรก็ตาม พระพุทธศาสนาไม่สนับสนุนศรัทธาแบบมงาย แต่เน้นศรัทธาที่ผ่านการพิจารณา ตรวจสอบ และพิสูจน์ด้วยตนเอง ศรัทธาที่แท้จริงจึงต้องเดินควบคู่กับ

ปัญญา เมื่อศรัทธาและปัญญาสมดุลกัน ย่อมนำไปสู่การปฏิบัติที่ถูกต้องและความเจริญอย่างยั่งยืน ทั้งทางโลกและทางธรรม

2.4.6. มุมมองนักปราชญ์หรือนักวิชาการพุทธศาสนาเรื่องศรัทธา

ตามมุมมองของนักปราชญ์และนักวิชาการพุทธศาสนาเรื่อง "ศรัทธา" นั้น ไม่ได้จำกัดอยู่แค่การเป็นความเชื่อทางศาสนาทั่วไป แต่ถูกมองว่าเป็นหลักธรรมที่มีความลึกซึ้งและมีความสำคัญอย่างยิ่ง ต่อกระบวนการพัฒนาจิตใจ โดยหลายท่านได้ให้ความหมายและบทบาทของศรัทธาในแง่มุมต่างๆ ซึ่งสามารถสรุปได้ดังนี้

1. พุทธทาสภิกขุ (2539) ได้ให้มุมมองเกี่ยวกับศรัทธาว่าเป็น "ความเชื่อมั่นในสิ่งที่มีเหตุผล ท่านเน้นว่าศรัทธาในพระพุทธรศาสนาต้องเป็น "ปัญญาศรัทธา" ไม่ใช่ "อามิสศรัทธา" อามิสศรัทธาคือความเชื่อที่หวังผลตอบแทนทางวัตถุหรือบุญกุศลเพื่อความสุขส่วนตัว แต่ปัญญาศรัทธาคือความเชื่อที่เกิดจากการใคร่ครวญและเห็นด้วยเหตุผลว่าการปฏิบัติธรรมเป็นหนทางที่ถูกต้องและนำไปสู่การดับทุกข์ได้จริง ศรัทธาประเภทนี้เป็นจุดเริ่มต้นที่สำคัญของการปฏิบัติธรรม

2. พระธรรมปิฎก (2548) ได้อธิบายว่าศรัทธาในพุทธศาสนา คือ "ความเชื่อที่มีเหตุผล และเป็นจุดเริ่มต้นของการปฏิบัติ" ท่านเปรียบศรัทธาเหมือน "มือ" ที่ใช้รับสิ่งของ คือรับหลักธรรมเข้ามาพิจารณาเพื่อนำไปสู่การปฏิบัติ และศรัทธายังเป็นหนึ่งใน "อินทรีย์ 5" ที่ทำงานร่วมกับปัญญาอย่างแยกกันไม่ออก คือศรัทธาเป็นตัวนำไปสู่การปฏิบัติและปัญญาเป็นตัวตรวจสอบให้ศรัทธานั้นไม่ผิดพลาด ท่านเน้นย้ำว่าศรัทธาที่ถูกต้องจะนำไปสู่ "โยนิโสมนสิการ" (การคิดอย่างถูกวิธี) ซึ่งเป็นหัวใจสำคัญของการพัฒนาปัญญา

3. วิทย์ วิศทเวทย์ (2552) นักปรัชญาและนักวิชาการด้านพุทธศาสนา ได้อธิบายว่าศรัทธาในพุทธศาสนามีความแตกต่างจากศรัทธาในศาสนาอื่น โดยศรัทธาในพุทธศาสนาไม่ใช่การยอมจำนนต่อสิ่งใดสิ่งหนึ่ง แต่เป็นการ "เชื่อในศักยภาพของมนุษย์ที่จะพัฒนาตนเอง" และ "เชื่อในความจริงของกฎธรรมชาติ" คือกฎแห่งกรรมและไตรลักษณ์ ศรัทธาในทัศนะของท่านจึงเป็นความเชื่อมั่นในหลักการและเหตุผลที่สามารถพิสูจน์ได้ด้วยการปฏิบัติ

4. สมเด็จพระญาณสังวร (2548) ได้กล่าวถึงศรัทธาว่าเป็น "ความมั่นคงทางจิตใจ" ที่จะทำให้ผู้ปฏิบัติธรรมไม่หวั่นไหวและไม่ย่อท้อ ท่านเน้นว่าศรัทธาเป็นกำลังสำคัญที่ทำให้ผู้ปฏิบัติสามารถก้าวผ่านอุปสรรคและอารมณ์ต่างๆ ได้ เพราะเชื่อมั่นในเป้าหมายสูงสุดของการปฏิบัติคือพระนิพพาน และเชื่อว่าหนทางที่พระพุทธรเจ้าทรงแสดงไว้นั้นเป็นไปได้จริงสำหรับทุกคน

5. พระมหาหรรษา ธมฺมหาโส (2562) มองว่าศรัทธาในพระพุทธรศาสนาไม่ได้เป็นเพียงแค่ความเชื่อเท่านั้น แต่เป็น กำลังภายใน ที่มีความสำคัญอย่างยิ่งต่อสุขภาวะทางจิต เมื่อบุคคลมีศรัทธาในพระรัตนตรัยและคำสอนที่ถูกต้องแล้ว ศรัทธานี้จะทำหน้าที่เป็นภูมิคุ้มกันทางใจ ช่วยให้สามารถ

เผชิญหน้ากับความทุกข์ ความผิดหวัง และความท้อแท้ได้โดยไม่ล้มลงง่าย ๆ อีกทั้งยังเป็นเหมือนอาหารทางใจ ที่คอยหล่อเลี้ยงจิตใจให้เข้มแข็งและสงบ ทำให้จิตมีความพร้อมที่จะเปิดรับและเข้าใจ หลักธรรมที่ลึกซึ้งยิ่งขึ้น

6. ปีเตอร์ ฮาร์วีย์ (Peter Harvey, 2019) ชี้ให้เห็นถึงความแตกต่างที่สำคัญระหว่างคำว่า Saddhā ในพุทธศาสนากับคำว่า Faith ที่มักใช้ในศาสนาตะวันตก โดย Faith มักหมายถึงความเชื่อที่ต้องยอมรับโดยปราศจากเหตุผลหรือการพิสูจน์ แต่ Saddhā คือความเชื่อมั่นที่ตั้งอยู่บนพื้นฐานของเหตุผลและตรรกะ ซึ่งผ่านการพิจารณามาแล้วในระดับหนึ่งก่อนที่จะเชื่อ ความเชื่อมั่นแบบนี้จึงไม่ใช่การยอมรับอย่างหลับหูหลับตา แต่เป็นการ ใ้วางใจ ในหลักการที่สามารถตรวจสอบได้ด้วยการปฏิบัติของตนเอง ทำให้เป็นความเชื่อที่มั่นคงและพัฒนาไปสู่ปัญญาได้

7. ศ.ดร. ปัญญานันท์ภิกขุ (2561) พระเทพศากยวงศ์บัณฑิตเน้นย้ำว่าศรัทธาในพุทธศาสนาต้องเป็น ศรัทธาที่รู้ตัว ไม่ใช่ความหลงมกมาย เป็นศรัทธาที่ถูกหล่อเลี้ยงด้วยปัญญา ทำให้ผู้ปฏิบัติรู้ว่าตนเองกำลังเชื่ออะไรและทำไมถึงต้องเชื่อ ศรัทธาประเภทนี้จึงเป็น แรงผลักดัน (motivation) ที่ทรงพลัง ทำให้ผู้ปฏิบัติมีความมุ่งมั่นที่จะนำคำสอนไปปฏิบัติอย่างจริงจังและต่อเนื่อง เพราะไม่ใช่แค่เชื่อว่าดี แต่รู้ว่าดีอย่างไรและจะทำให้เกิดผลดีได้อย่างไร

8. ศาสตราจารย์ เดเมียน คีอวาน (Prof. Damien Keown, 2018) อธิบายว่าแก่นของศรัทธาในพุทธศาสนา คือ ความไว้วางใจ (trust) ไม่ใช่การเชื่อแบบไม่อาจตั้งคำถามได้ ความไว้วางใจนี้ตั้งอยู่บนความจริงที่ว่า หลักธรรมของพระพุทธเจ้านั้นสามารถ ตรวจสอบได้ด้วยประสบการณ์ตรง (direct experience) ของแต่ละบุคคล เช่น เมื่อปฏิบัติสมาธิจนจิตสงบก็สามารถพิสูจน์ได้ด้วยตนเองว่าความสงบนั้นมีอยู่จริง และเมื่อพิจารณาไตรลักษณ์ก็สามรถเห็นความไม่เที่ยงได้ด้วยตนเอง ทำให้ศรัทธาแข็งแกร่งขึ้นเรื่อยๆ ตามผลจากการปฏิบัติ

9. ดร. สุรพศ ทวีศักดิ์ (2564) เสนอว่าศรัทธาในพุทธศาสนามีลักษณะเฉพาะตัวที่แตกต่างจากศาสนาที่เชื่อในพระเจ้าหรืออำนาจเหนือธรรมชาติ โดยศรัทธานี้มุ่งเน้นไปที่ศักยภาพของมนุษย์ (human potential) เองที่จะหลุดพ้นจากทุกข์ได้ด้วยการปฏิบัติและพัฒนาตนเอง ศรัทธาจึงเป็นความเชื่อมั่นว่าเราสามารถเปลี่ยนแปลงตนเองให้ดีขึ้นได้ด้วยปัญญาและเหตุผล ไม่ใช่การฝากความหวังไว้กับสิ่งศักดิ์สิทธิ์ภายนอก ทำให้มนุษย์กลายเป็นผู้รับผิดชอบต่อชะตากรรมของตนเองอย่างแท้จริง

10. ภิกขุ อนาลโย (Bhikkhu Analayo, 2020) ภิกขุอนาลโย ได้อธิบายว่า ศรัทธาเป็นเครื่องนำทางที่พาผู้ปฏิบัติให้ก้าวเข้าสู่ อริยมรรค (หนทางสู่การดับทุกข์) ท่านใช้คำว่า pragmatic trust ซึ่งหมายถึงความไว้วางใจที่เกิดจากการเห็นว่าหลักธรรมนั้นใช้งานได้จริงและให้ผลลัพธ์ที่เป็นประโยชน์ต่อชีวิต ความไว้วางใจประเภทนี้จึงไม่ใช่เพียงแค่การยอมรับทางความคิด แต่เป็นการยอมรับ

จากการลงมือทำและได้รับผลลัพธ์ที่พิสูจน์ได้จริง ซึ่งเป็นแรงจูงใจที่ทรงพลังที่สุดในการเดินหน้าปฏิบัติธรรมต่อไป

สรุปได้ว่า ศรัทธาในมุมมองของนักปราชญ์และนักวิชาการพุทธศาสนากลมมองว่าเป็นพลังภายในที่ตั้งอยู่บนเหตุผล ไม่ใช่ความเชื่อแบบงมงาย โดยพุทธทาสภิกขุและพระธรรมปิฎกต่างเห็นว่า ศรัทธาต้องคู่กับปัญญาและนำไปสู่การปฏิบัติอย่างถูกต้อง ขณะที่นักวิชาการอย่างวิทย์ วิศทเวทย์ และปีเตอร์ ฮาร์วีย์ชี้ให้เห็นว่าศรัทธาในพุทธศาสนาคือความเชื่อมั่นในศักยภาพมนุษย์และกฎธรรมชาติที่ตรวจสอบได้ สมเด็จพระญาณสังวรและพระมหาหรรษาเน้นบทบาทของศรัทธาในฐานะกำลังใจและภูมิคุ้มกันทางจิต ด้านปัญญานันทภิกขุและเตเมียน คือว่านมองว่าศรัทธาต้องรู้ตัวตั้งคำถามได้ และเข้มแข็งขึ้นจากประสบการณ์ตรง นักคิดร่วมสมัยอย่างสุรพศ ทวีศักดิ์ และภิกขุอานาลโยย่ำว่าศรัทธาพุทธเป็นความไว้วางใจแบบปฏิบัติได้จริงที่ผลักดันให้มนุษย์รับผิดชอบชีวิตและพัฒนาตนจนพันทุกซ์

2.4.7. ศรัทธารากฐานของการพัฒนาจิตใจ

ศรัทธาในพระพุทธศาสนาเป็นกุศลธรรมขั้นต้นที่ทำให้จิตเปิดรับการฝึกฝน ดังที่พระพุทธเจ้าตรัสว่า “สทธา สาธุ ปติภูตฺธา” ศรัทธาที่ตั้งมั่นแล้วย่อมนำไปสู่ความประมาท (ส. ส. 24/114/110) ศรัทธาทำให้บุคคลเชื่อมั่นในพระรัตนตรัยและหนทางแห่งอริยมรรค จึงกล้าละอกุศลและบำเพ็ญกุศล เมื่อมีศรัทธาเป็นเหตุ ย่อมเกิดความปราโมทย์ ปิติ ความสงบ และสมาธิ ตามลำดับ ในที่สุดศรัทธาที่ประกอบด้วยปัญญานี้ย่อมนำไปสู่ญาณทัสสนะ คือความรู้เห็นตามความเป็นจริง อันเป็นเครื่องนำจิตใจไปสู่ความหลุดพ้นจากทุกซ์โดยชอบ และศรัทธานี้ยังสามารถสร้างความมั่นใจว่าการปฏิบัติธรรมสามารถนำไปสู่การพ้นทุกซ์ได้จริง ซึ่งเป็นแรงจูงใจเบื้องต้นให้บุคคลลงมือปฏิบัติความดีต่างๆ เช่น การรักษาศีล การให้ทาน และการเจริญภาวนา ซึ่งนำไปสู่การพัฒนาจิตใจ ได้ดังต่อไปนี้

1. กระบวนการพัฒนาจิตใจจากศรัทธาสู่ปัญญา

ศรัทธาที่ถูกต้องจะนำไปสู่การปฏิบัติอย่างต่อเนื่อง และส่งผลให้เกิดการพัฒนาจิตใจเป็นลำดับขั้น ในอุปนิสสูตร ที่เริ่มต้นจากศรัทธา ดังที่พระพุทธเจ้าตรัสไว้ว่า

1. ศรัทธา เป็นเหตุให้เกิด ปามุชชะ (ความเบิกบานใจ)
2. ปามุชชะ เป็นเหตุให้เกิด ปิติ (ความอิ่มใจ)
3. ปิติ เป็นเหตุให้เกิด ปัสสัทธิ (ความสงบกายใจ)
4. ปัสสัทธิ เป็นเหตุให้เกิด สุข
5. สุข เป็นเหตุให้เกิด สมาธิ
6. สมาธิ เป็นเหตุให้เกิด ยถาภูตญาณทัสสนะ (การเห็นตามความเป็นจริง)

7. ยถาภูตญาณทัสสนะ เป็นเหตุให้เกิด นิพพิทา (ความหน่าย)
8. นิพพิทา เป็นเหตุให้เกิด วิวาคะ (ความคลายกำหนด)
9. วิวาคะ เป็นเหตุให้เกิด วิมุตติ (ความหลุดพ้น)
10. วิมุตติ เป็นเหตุให้เกิด วิมุตติญาณทัสสนะ (ความรู้เห็นในวิมุตติ) (ส.นิ. 26/112/68)

กระบวนการนี้แสดงให้เห็นว่าศรัทธาเป็นจุดเริ่มต้นของกระบวนการพัฒนาจิตอย่างสมบูรณ์ เมื่อจิตสงบเป็นสมาธิอย่างแท้จริง ปัญญา ก็จะเกิดขึ้นเพื่อเห็นความจริงของโลกและชีวิตในที่สุด

2. ศรัทธาที่ถูกต้องต้องประกอบด้วยปัญญา

ศรัทธาที่พระพุทธเจ้าทรงสอนคือ "สการณาสัทธา" หรือความเชื่อที่มีเหตุผลและผ่านการไตร่ตรองมาอย่างดี ไม่ใช่ "อมุทิกาสัทธา" หรือความเชื่อมวงๆที่ไม่มีมูลเหตุ (ปิยสีโลภิกขุ, 2011) ผู้มีศรัทธาอย่างแท้จริงจึงเป็นผู้ที่เปิดใจรับฟังธรรมะและนำไปปฏิบัติจนเห็นผลจริงด้วยตนเอง ซึ่งเป็นการพิสูจน์ความจริงซ้ำแล้วซ้ำเล่า ทำให้ศรัทธาเดิมกลายเป็นปัญญาที่มั่นคง ในเชิงจิตวิทยาพุทธศรัทธาถูกมองว่าเป็น "พลังทางจิต" ที่สำคัญต่อการพัฒนาตนเอง โดยช่วยเสริมสร้างภูมิคุ้มกันทางอารมณ์ ทำให้จิตใจมีความมั่นคง ไม่หวั่นไหวไปกับกระแสโลกหรือความทุกข์ (พระมหาหรรษา ธมฺมหาโส, 2562) พลังนี้เป็นฐานที่แข็งแกร่งสำหรับการฝึกสติและสมาธิ ซึ่งนำไปสู่การเห็นแจ้งในธรรม

3. บทบาทของศรัทธาในการสร้างสังคม

จากแนวคิดที่ว่า "ศรัทธา" เป็นรากฐานสำคัญที่ส่งผลต่อสังคมในวงกว้าง ไม่เพียงแต่ในมิติของการปฏิบัติธรรมส่วนบุคคลเท่านั้น แต่ยังเป็นพลังขับเคลื่อนให้เกิดการอยู่ร่วมกันอย่างสันติ และสร้างสรรค์ในระดับชุมชน พระมหาหรรษา ธมฺมหาโส (2562) และอนาลโย (Analyo, 2020) ซึ่งประกอบไปด้วย

1. ศรัทธาเป็นรากฐานของการอยู่ร่วมกันอย่างสันติ เมื่อบุคคลมีศรัทธาในพระรัตนตรัยอย่างแท้จริง ย่อมเกิดคุณธรรมพื้นฐานที่สำคัญต่อสังคมคือ หิริ (ความละอายต่อบาป) และโอตตปปะ (ความเกรงกลัวต่อผลของบาป) ซึ่งพระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต) ได้อธิบายว่า สองสิ่งนี้เป็นหลักประกันศีลธรรมภายในใจมนุษย์ คุณธรรมทั้งสองนี้ช่วยยับยั้งไม่ให้เกิดการเบียดเบียนผู้อื่น และส่งเสริมให้เกิด "วินัยทางสังคม" อย่างยั่งยืน สอดคล้องกับพุทธพจน์ใน พระสูตรตันตปิฎก อังคุตตรนิกาย ปัญจกนิบาต วิตถตสูตร (อง ปณจ. 36/2/2) ที่ระบุว่าศรัทธาพละเป็นจุดเริ่มต้นที่ทำให้บุคคลมีหิริพละและโอตตปปะพละ อันเป็นกำลังสำคัญในการงดเว้นจากทุจริตทั้งปวง" อธิบายว่าเมื่อศรัทธายังราก หิริโอตตปปะจะทำงานเป็น "โลกบาล" (ธรรมคุ้มครองโลก) ส่งผลให้การเบียดเบียนกันลดลง และวินัยสังคมจะเกิดขึ้นจาก "จิตสำนึก" มากกว่าการบังคับด้วยกฎหมาย ทำให้ชาวบ้านร่วมมือกับพระสงฆ์ เกิดความสัมพันธ์ทางศีลธรรมระหว่าง "วัด บ้าน ชุมชน" ซึ่งตรงกับ

แนวคิดเรื่องศรัทธาสร้างศูนย์กลางแห่งศีลธรรมในชุมชน ซึ่งแสดงให้เห็นว่าศรัทธามีบทบาทสำคัญในการสร้างพลเมืองที่มีคุณภาพต่อสังคม

2. ศรัทธาเป็นพลังขับเคลื่อนกิจกรรมสาธารณประโยชน์ ความศรัทธาไม่ได้หยุดอยู่แค่ในระดับปัจเจกบุคคล แต่ยังเป็นพลังสำคัญที่รวมผู้คนให้มาร่วมทำกิจกรรมสาธารณประโยชน์ร่วมกัน เช่น การสร้างวัด โรงเรียน โรงพยาบาล หรือการจัดงานบุญกุศลต่าง ๆ ภิกขุ โพธิ (Bhikkhu Bodhi, 2022) กล่าวไว้ว่า ศรัทธาในพระธรรมย่อมกระตุ้นให้เกิดพฤติกรรมเชิงจริยธรรมต่อสังคม และกลายเป็นจุดเริ่มต้นของวัฒนธรรมแห่งการให้และเสียสละ งานวิจัยของสาวัชชะ (Sāvajja, 2023) ยังชี้ให้เห็นว่า “ความศรัทธาของประชาชนในพระพุทธศาสนา ส่งผลต่อการรวมกลุ่มและการจัดกิจกรรมทางสังคม เพื่อพัฒนาชุมชนท้องถิ่น เช่น งานทอดกฐิน ฝ่าป่า และโครงการเยาวชนจิตอาสา” สอดคล้องกับพุทธพจน์ในพระสุตตันตปิฎก เล่มที่ 31 สังยุตตนิกาย มหาวารวรรค พลสังยุต ที่ระบุว่า “ศรัทธาพลเป็นกำลังสำคัญที่ทำให้บุคคลพึงหวังได้ถึงความรู้แจ้งอริยสัจและการถึงพร้อมในธรรม” (ส.ม. 31/38/845) อธิบายว่า เมื่อบุคคลมีศรัทธาในธรรม ย่อมเกิดพลังในการลงมือทำ เช่น ทำบุญ สร้างสาธารณประโยชน์ และชวนช่วยในกิจอันดีงามทั้งปวง

3. ศรัทธากับผู้นำทางศีลธรรมในสังคม ศรัทธายังส่งผลโดยตรงต่อบทบาทของ พระสงฆ์ในฐานะผู้นำจริยธรรมของชุมชน ซึ่งสอดคล้องกับที่พระมหาหรรษา ธมฺมหาโส (2562) ได้อธิบายว่า “เมื่อศรัทธามีอยู่ในชุมชน วัดย่อมกลายเป็นศูนย์กลางพัฒนาใจคน” วัดที่มีพระสงฆ์ได้รับความศรัทธาจากชาวบ้าน ย่อมมีบทบาทเป็นศูนย์กลางทางศีลธรรมที่ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมของชุมชนในเชิงบวก โครงการหมู่บ้านรักษาศีล 5 จึงเป็นตัวอย่างของการนำพลังศรัทธามาขับเคลื่อนการเปลี่ยนแปลงอย่างเป็นรูปธรรมในระดับท้องถิ่น (สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ, 2563) ดังพระบาลีที่พระพุทธเจ้าตรัสไว้ในพระสุตตันตปิฎก สังยุตตนิกาย นิทานวรรค ความว่า

“สทฺธูปนิสฺส ปาโมชฺชํ, ปาโมชฺชูปนิสฺสา ปิตติ, ปิตฺตูปนิสฺสา ปสฺสสทฺธิ”

แปลว่า “ศรัทธาเป็นอุปนิสัย (เหตุเกื้อหนุน) แห่งความปรามोध์, ความปรามोध์เป็นอุปนิสัยแห่งปิตติ, ปิตติเป็นอุปนิสัยแห่งปัสสัทธิ (ความสงบกายสงบใจ)” (ส.น. 26/114/68)

อธิบายว่า ศรัทธาไม่ใช่เพียงความเชื่อ แต่เป็นพลังทางจิตที่หล่อเลี้ยงให้เกิดความเบิกบานในธรรม เกิดการพัฒนาภายในจิตใจของชุมชนโดยมีพระสงฆ์เป็นผู้นำทางจริยธรรม

สรุปได้ว่า ศรัทธาในพระพุทธศาสนาเป็นกุศลธรรมขั้นต้นและเป็นรากฐานของการพัฒนาจิตใจ ทำให้บุคคลเปิดใจรับการฝึกฝนและเชื่อมั่นในพระรัตนตรัยและอริยมรรค ศรัทธาที่ตั้งมั่นเป็นเหตุให้เกิดกระบวนการพัฒนาจิตตามลำดับ คือ จากความปรามोध์ ปิตติ ความสงบ สุข สมานิจจนถึงปัญญาเห็นตามความเป็นจริง และความหลุดพ้นตามที่แสดงไว้ในอุปนิสสูตร ศรัทธาที่ถูกต้องต้องประกอบด้วยปัญญา เป็นความเชื่ออย่างมีเหตุผล ไม่มึนงง และพิสูจน์ได้ด้วยการปฏิบัติจริง

นอกจากบทบาทในการพัฒนาปัจเจกบุคคลแล้ว ศรัทธายังเป็นพลังทางสังคมที่ก่อให้เกิดอิทธิพลต่อปะ เป็นหลักประกันศีลธรรม ลดการเบียดเบียน และสร้างวินัยจากจิตสำนึก ศรัทธายังรวมพลังผู้คนให้ ร่วมทำกิจกรรมสาธารณประโยชน์ และสนับสนุนบทบาทของวัดและพระสงฆ์ในฐานะศูนย์กลาง พัฒนาใจชุมชน ดังนั้น ศรัทธาจึงเป็นพลังสำคัญที่พัฒนาทั้งชีวิตภายในของบุคคลและความเข้มแข็ง ทางศีลธรรมของสังคมโดยรวม

2.5. แนวคิดของชุมชนกับความศรัทธาในพระพุทธศาสนา

2.5.1. ความหมายของ "ชุมชน" ในเชิงสังคมวิทยา

ในทางสังคมวิทยา “ชุมชน” (Community) หมายถึง กลุ่มของบุคคลที่มีความสัมพันธ์กัน มากกว่าการอาศัยอยู่ในพื้นที่เดียวกัน หากแต่มีปฏิสัมพันธ์ทางสังคมอย่างใกล้ชิดและต่อเนื่อง อันก่อให้เกิดความรู้สึกเป็นส่วนหนึ่งของกลุ่มหรือความรู้สึกเป็นพวกเดียวกัน (sense of belonging) ความสัมพันธ์ดังกล่าวครอบคลุมถึงการช่วยเหลือเกื้อกูล การพึ่งพาอาศัยกัน และการมีส่วนร่วมใน กิจกรรมร่วมกันอย่างสม่ำเสมอ นอกจากนี้ การมีค่านิยม บรรทัดฐาน และวัฒนธรรมร่วมกัน ยังเป็น ปัจจัยสำคัญที่หล่อหลอมให้ชุมชนมีเอกลักษณ์เฉพาะตัว ส่งผลให้วิถีชีวิต ความคิด และพฤติกรรมของ สมาชิกในชุมชนมีความสอดคล้องกัน ตัวอย่างเช่น ชุมชนชาวประมงจะมีค่านิยมและวัฒนธรรม ที่ผูกพันกับทะเล ขณะที่ชุมชนเกษตรกรรมจะมีวิถีชีวิตที่สัมพันธ์กับธรรมชาติและฤดูกาล

ในบริบทของสังคมไทย คำว่า “ชุมชน” มักหมายถึงชุมชนท้องถิ่น ทั้งในชนบทและชุมชนย่อย ในเขตเมือง โดยมีลักษณะโดดเด่นคือการมีศาสนาเป็นศูนย์กลางของกิจกรรมและวิถีชีวิต ดังที่ สรวงสุดา ใจดี (2560) อธิบายว่า ชุมชนไทยมีองค์ประกอบสำคัญ ได้แก่ ความสัมพันธ์แบบเครือญาติ การรวมกลุ่มช่วยเหลือเกื้อกูล และการมีศาสนาเป็นศูนย์กลางของกิจกรรมต่าง ๆ ในชุมชน

2.5.2. ความสัมพันธ์ระหว่างชุมชน วัด และพระสงฆ์ในบริบทของสังคมไทย

โครงสร้างความสัมพันธ์ระหว่าง “ชุมชน-วัด-พระสงฆ์” ถือเป็นระบบที่พึ่งพาอาศัยกันอย่าง แน่นแฟ้น เปรียบเสมือนสามเสาหลักที่ค้ำจุนทั้งพระพุทธศาสนาและสังคมไทยมาอย่างยาวนาน โดยแต่ละองค์ประกอบมีบทบาทเกื้อหนุนซึ่งกันและกัน ดังนี้

1) วัด เป็นศูนย์กลางที่ทำหน้าที่มากกว่าศาสนสถาน เพราะวัดในสังคมไทยไม่ได้ทำหน้าที่ เพียงเป็นสถานที่ประกอบพิธีกรรมทางศาสนาเท่านั้น หากแต่เป็นศูนย์รวมจิตใจและพื้นที่สาธารณะ ของชุมชน ที่ผู้คนสามารถเข้ามารวมตัว ทำกิจกรรม และพึ่งพาทางจิตใจได้ วัดยังทำหน้าที่เป็นสถาบัน ทางสังคมในหลายมิติ (รัตติกรณ์ ทองนวล, 2559) ได้แก่ ศูนย์กลางการศึกษา โดยในอดีตวัดเป็นแหล่ง ถ่ายทอดความรู้และภูมิปัญญา และในปัจจุบันยังเป็นพื้นที่จัดการศึกษาพระปริยัติธรรมและกิจกรรม อบรมธรรมะสำหรับเด็กและเยาวชน แหล่งรวมกิจกรรมเพื่อสังคม เช่น การบวชเณรภาคฤดูร้อน

งานประเพณีสำคัญ และกิจกรรมสาธารณสงเคราะห์ ซึ่งมีบทบาทต่อการพัฒนาคุณภาพชีวิตของชุมชน

2) ชุมชน จัดว่าเป็นผู้สืบทอดและผู้ค้ำจุนพระพุทธศาสนาชุมชนมีบทบาทสำคัญในการอุปถัมภ์วัดและพระสงฆ์ ทั้งในด้านปัจจัยสี่และการมีส่วนร่วมในกิจกรรมทางศาสนาอย่างแข็งขัน (อารดา สุวรรณรัตน์, 2560) ได้แก่ การแสดงออกซึ่งศรัทธาผ่านการเข้าร่วมงานบุญ งานประเพณี เช่น ทอดกฐิน ทอดผ้าป่า การสืบทอดประเพณีและคำสอนทางศาสนาจากรุ่นสู่รุ่น ผ่านครอบครัวและโรงเรียน

3) พระสงฆ์ จัดเป็นผู้นำทางศีลธรรมและนักพัฒนาชุมชน พระสงฆ์ทำหน้าที่เป็นผู้นำทางศีลธรรม โดยการสั่งสอนหลักธรรมเพื่อขัดเกลาจิตใจของประชาชน อีกทั้งยังเป็นที่ปรึกษาชีวิตและครอบครัวในยามเผชิญปัญหา (จิตติมา สอนสุภาพ, 2561) นอกจากนี้ พระสงฆ์ยังมีบทบาทสำคัญในการพัฒนาชุมชนผ่านโครงการต่าง ๆ เช่น หมู่บ้านรักษาศีล 5 และโครงการวัดประชารัฐร่วมใจ ซึ่งช่วยแก้ไขปัญหาสังคมในระดับรากหญ้า และเสริมสร้างความศรัทธาที่เกิดจากการเห็นผลลัพธ์อย่างเป็นรูปธรรม

2.5.3. บทบาทของชุมชนในการธำรงพระพุทธศาสนา

ชุมชนมีบทบาทสำคัญในการธำรงรักษาพระพุทธศาสนาให้คงอยู่และมีชีวิตชีวา ดังนี้

1. การสืบทอดพิธีกรรมและประเพณี พิธีกรรมและประเพณีทางศาสนา เช่น การทำบุญตักบาตร การทอดกฐิน และการเข้าพรรษา ทำหน้าที่เป็นกลไกทางสังคมที่ช่วยให้หลักธรรมแทรกซึมอยู่ในชีวิตประจำวันของผู้คน และเป็นพื้นที่ถ่ายทอดค่านิยมทางพุทธศาสนาไปสู่คนรุ่นใหม่ (ขันธ์ชิตา ชื่นจิตต์, 2560)

2. การสร้างบุคลากรทางศาสนา ชุมชนเป็นแหล่งกำเนิดของพระภิกษุและสามเณร โดยค่านิยมการบวชในครอบครัวยังมีบทบาทสำคัญ โดยเฉพาะในพื้นที่ชนบท การบวชช่วยให้เยาวชนได้รับการศึกษาธรรมะและการขัดเกลาจิตใจ ซึ่งอาจพัฒนาไปสู่การเป็นผู้นำทางศีลธรรมในอนาคต (วรรณิภา ทองจันทร์, 2561)

3. การสร้างและบำรุงรักษาศาสนสถาน ความศรัทธาของชุมชนเป็นพลังสำคัญในการสร้างและดูแลวัดวาอาราม ผ่านการบริจาคทรัพย์สินและแรงงานร่วมกัน (นพดล กิ่งแก้ว, 2560) ซึ่งสะท้อนว่าวัดมิได้เป็นเพียงสิ่งปลูกสร้าง แต่เป็นส่วนหนึ่งของชีวิตและจิตวิญญาณของชุมชน

2.5.4. ศรัทธาในพระพุทธศาสนากับวิถีชีวิตชุมชน

ศรัทธาในพระพุทธศาสนาได้ฝังรากลึกในวัฒนธรรมและวิถีชีวิตของชุมชนไทยอย่างแนบแน่น จนกลายเป็นส่วนหนึ่งของจิตวิญญาณของผู้คน ศรัทธานี้ไม่ได้เป็นแค่ความเชื่อทางศาสนา แต่แทรกซึมอยู่ในทุกแง่มุมของการดำรงชีวิต ตั้งแต่ความสัมพันธ์ในครอบครัวไปจนถึงการอยู่ร่วมกันในสังคม

โดยเฉพาะในชุมชนพุทธแบบดั้งเดิม ศรัทธาไม่เพียงเป็นความเชื่อทางศาสนา แต่แทรกซึมอยู่ในวิถีการดำรงชีวิตของคนในชุมชน ตั้งแต่เกิดจนถึงตาย และมีผลต่อพฤติกรรมทางสังคมในหลายมิติ ดังนี้

1. ความเชื่อในกฎแห่งกรรม ในชุมชนพุทธแบบดั้งเดิม แนวคิดเรื่อง "กฎแห่งกรรม" และ "ผลของกรรม" เป็นหลักคำสอนที่ช่วยหล่อหลอมจิตสำนึกของคนในชุมชนอย่างลึกซึ้ง ผู้คนเชื่อว่าการกระทำทุกอย่างไม่ว่าดีหรือชั่ว ล้วนมีผลที่ต้องได้รับเสมอ (พัฒนา กิติอาษา, 2560)ความเชื่อนี้ทำให้ชาวบ้านมีความระมัดระวังในการพูดและกระทำ และเกิดความรับผิดชอบต่อตนเองและผู้อื่นโดยธรรมชาติ โดยไม่ต้องอาศัยกฎหมายหรือการบังคับจากภายนอกมากนัก กฎแห่งกรรมจึงทำหน้าที่เป็นเครื่องมือทางสังคมในการควบคุมพฤติกรรมและสร้างจิตสำนึกที่ดีงามในชุมชน

2. การดำเนินชีวิตตามศีลธรรมการรักษา ศีล 5 ไม่ใช่เพียงข้อปฏิบัติทางศาสนา แต่เป็นแนวทางในการดำเนินชีวิตที่ช่วยสร้างความสงบสุขให้กับชุมชนอย่างเป็นรูปธรรม การไม่ฆ่าสัตว์ ไม่ลักขโมย ไม่พูดปด และไม่ผิดในกาม เป็นต้น ทำให้ผู้คนในชุมชนอยู่ร่วมกันด้วยความไว้วางใจและปราศจากความหวาดระแวง ธรรมนุญ บุญเรื่อง (2562) ระบุว่า การรักษาศีลในครัวเรือนและชุมชนไทยพุทธเป็นกลไกภายในที่ส่งผลต่อคุณภาพชีวิตและลดอาชญากรรมได้จริง การยึดถือศีลธรรมร่วมกันจึงช่วยลดปัญหาความขัดแย้งและการกระทำผิดต่างๆ ในสังคมลงได้อย่างมีประสิทธิภาพ

3. การทำบุญและการมีส่วนร่วมทางศาสนา การทำบุญ เช่น การตักบาตร หรือการเข้าวัดฟังเทศน์ ไม่ได้เป็นเพียงการแสดงออกถึงศรัทธาส่วนบุคคลเท่านั้น แต่ยังเป็นกิจกรรมทางสังคมที่สำคัญที่ช่วยกระชับความสัมพันธ์ภายในชุมชน และสร้างความสามัคคี การรวมตัวกันทำบุญทำให้ผู้คนในชุมชนได้พบปะพูดคุย และช่วยเหลือเกื้อกูลกัน สร้างความรู้สึกเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน งานวิจัยของศาสตราจารย์ วิลเลียม เจ. คลาสเนอร์ (William J. Klausner, 2016) ได้ชี้ให้เห็นว่า ในสังคมชนบทไทย วัดไม่ใช่เพียงศูนย์กลางศาสนา แต่เป็นพื้นที่ของความสัมพันธ์ทางสังคมและพิธีกรรมที่สะท้อนศรัทธาของชุมชน กิจกรรมเหล่านี้จึงไม่ได้มีเพียงมิติทางศาสนา แต่เป็นส่วนสำคัญที่ช่วยหล่อเลี้ยงสายใยทางสังคมให้แข็งแรงและยั่งยืน

สรุปได้ว่า ศรัทธาในพระพุทธศาสนาเป็นรากฐานสำคัญที่หล่อหลอมวิถีชีวิตของชุมชนไทย ตั้งแต่ความคิด ความเชื่อ ไปจนถึงพฤติกรรมในสังคม แนวคิดเรื่องกฎแห่งกรรมทำให้ผู้คนระมัดระวังในการกระทำ มีความรับผิดชอบต่อกัน และยึดมั่นในการทำความดีอย่างสม่ำเสมอ การรักษา ศีล 5 ยังคงเป็นหลักปฏิบัติที่ช่วยสร้างความสงบเรียบร้อย ลดปัญหาความขัดแย้งและอาชญากรรมในชุมชน ขณะเดียวกัน การทำบุญและกิจกรรมทางศาสนา เช่น การตักบาตรหรือเข้าวัดฟังธรรม เป็นเวทีที่ทำให้ผู้คนได้พบปะ พูดคุย และสร้างความสามัคคี วัดจึงเป็นทั้งศูนย์กลางศาสนาและพื้นที่เชื่อมโยงความสัมพันธ์ในชุมชน ศรัทธาเหล่านี้จึงกลายเป็นพลังที่หล่อเลี้ยงสังคมไทยให้มั่นคง อบอุ่น และมีคุณค่าทางจิตใจอย่างยั่งยืน

2.5.5. ปัจจัยที่ส่งผลต่อความศรัทธาในระดับชุมชน

ปัจจัยที่ส่งผลต่อความศรัทธาในระดับชุมชนนั้นมีทั้งด้านที่ส่งเสริมและบั่นทอน ซึ่งล้วนแต่มีผลกระทบโดยตรงต่อความมั่นคงของพระพุทธศาสนาในสังคมไทย ปัจจัยเหล่านี้เปรียบเสมือนปุ๋ยที่ช่วยบำรุงให้ต้นศรัทธาออกงามและแข็งแรงในใจของผู้คน ได้แก่

1. การมีพระสงฆ์ที่ปฏิบัติดี พระสงฆ์ที่ปฏิบัติตามพระธรรมวินัยอย่างเคร่งครัดและเป็นแบบอย่างที่ดีงามในชุมชน จะได้รับความเคารพนับถือจากชาวบ้านโดยธรรมชาติ (บุญธรรม กิจปรีดา บริสุทธิ์, 2563) ความศรัทธาไม่ได้เกิดจากคำพูด แต่เกิดจากการเห็นการกระทำที่บริสุทธิ์ของท่าน ทำให้ชาวบ้านเชื่อมั่นว่าหนทางที่พระพุทธเจ้าสอนนั้นเป็นไปได้อย่างจริง

2. การจัดกิจกรรมทางศาสนาอย่างสม่ำเสมอ การที่วัดจัดกิจกรรมทางศาสนาอย่างต่อเนื่อง เช่น การสวดมนต์ การบวช หรือการทำบุญต่างๆ ช่วยสร้างโอกาสให้ชาวบ้านได้ใกล้ชิดกับวัดและศาสนาอย่างสม่ำเสมอ (อารีรัตน์ วงษ์บุญสิน, 2561) กิจกรรมเหล่านี้ไม่เพียงแต่ช่วยหล่อหลอมจิตใจ แต่ยังสร้างความรู้สึกเป็นส่วนหนึ่งของชุมชนพุทธ ทำให้ศรัทธามั่นคงและมีชีวิตชีวา

3. การศึกษาธรรมะในชุมชน การจัดให้มีการเรียนรู้ธรรมะในระดับหมู่บ้านจะช่วยให้ศรัทธาของชาวบ้านมีเหตุผลและไม่นำไปสู่ความงมงาย เจสติน แมกแดเนียล (Justin McDaniel, 2020) เมื่อผู้คนได้ศึกษาธรรมะอย่างถูกต้อง พวกเขาจะเข้าใจหลักคำสอนที่ลึกซึ้งขึ้น และสามารถนำไปปรับใช้ในชีวิตประจำวันได้จริง ทำให้ศรัทธาที่เกิดขึ้นเป็น ศรัทธาเชิงเหตุผล ไม่ใช่แค่ความเชื่อที่ไร้รากฐาน

ปัจจัยที่บั่นทอนศรัทธาในระดับชุมชน

ในทางกลับกัน ปัจจัยเหล่านี้เปรียบเหมือนศัตรูพืชที่คอยกัดกินรากแก้วของต้นศรัทธาให้เสื่อมถอย ได้แก่

1. การมีพฤติกรรมไม่เหมาะสมของพระสงฆ์ พฤติกรรมที่ไม่เหมาะสมของพระสงฆ์ เช่น การใช้จ่ายฟุ่มเฟือย การไม่รักษาศีล หรือการไม่ประพฤติตนตามธรรมวินัย จะส่งผลกระทบต่อความศรัทธาของชาวบ้านอย่างรุนแรง (สุพิศรา พลภักษ์พนาเวศน์, 2562) เมื่อแบบอย่างที่ดีควรเคารพไม่สามารถเป็นที่พึ่งได้ ก็จะทำให้ผู้คนเกิดความสงสัยและเสื่อมศรัทธาในที่สุด

2. การขาดผู้นำชุมชนที่ดี ผู้นำที่ขาดคุณธรรมหรือไม่สนับสนุนกิจกรรมทางศาสนาในชุมชน จะทำให้ศรัทธาของชาวบ้านอ่อนแอลง (ชัยวัฒน์ พองสิทธิ์, 2560) เนื่องจากขาดผู้ที่เป็นแบบอย่างและเป็นแกนนำในการเชื่อมโยงผู้คนเข้ากับวัดและกิจกรรมทางศาสนา ทำให้ความผูกพันทางสังคมลดลง และศรัทธาไม่ได้รับการหล่อเลี้ยงอย่างที่ควรจะเป็น

3. การเปลี่ยนแปลงทางสังคม กระแสวัตถุนิยมและการไหลเข้าของวัฒนธรรมต่างชาติที่รวดเร็ว สเวอว์เรอร์, ดอนัลด์ เค. (Swearer, 2016) ทำให้วิถีชีวิตดั้งเดิมของชุมชนเปลี่ยนแปลงไป ผู้คน โดยเฉพาะเยาวชน หันไปสนใจความสุขทางวัตถุมากขึ้น ทำให้ห่างไกลจากวัดและกิจกรรมทาง

ศาสนา ส่งผลให้ศรัทธาในพระพุทธศาสนาในพื้นที่เมืองและชุมชนที่เปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วลดน้อยลงไปอย่างเห็นได้ชัด

ความศรัทธาในระดับชุมชนเกิดจากหลายปัจจัยที่ทั้งส่งเสริมและบั่นทอนความมั่นคงของพระพุทธศาสนาในสังคมไทย ด้านที่ส่งเสริม ได้แก่ การมีพระสงฆ์ผู้ประพฤติดีตามพระธรรมวินัย ทำให้ชาวบ้านเชื่อมั่นผ่านการเห็นแบบอย่างจริง การจัดกิจกรรมทางศาสนาอย่างสม่ำเสมอซึ่งช่วยสร้างความผูกพันระหว่างวัดกับชุมชน และการศึกษาธรรมะที่ช่วยให้ชาวบ้านมีศรัทธาแบบมีเหตุผลไม่หลงงมงาย ในทางตรงกันข้าม ปัจจัยที่บั่นทอนศรัทธา ได้แก่ พฤติกรรมที่ไม่เหมาะสมของพระสงฆ์ ซึ่งทำให้ชาวบ้านเสื่อมความเชื่อถือ การขาดผู้นำชุมชนที่ดีซึ่งส่งผลให้กิจกรรมทางศาสนาขาดพลัง และการเปลี่ยนแปลงทางสังคมที่นำกระแสวัตถุนิยมเข้ามา ทำให้ผู้คน โดยเฉพาะเยาวชน ห่างไกลจากวัดมากขึ้น ปัจจัยเหล่านี้ล้วนกำหนดทิศทางของศรัทธาในชุมชนอย่างสำคัญ

สรุปได้ว่า แนวคิดเรื่อง “ชุมชน” ในเชิงสังคมวิทยาหมายถึงกลุ่มคนที่มีปฏิสัมพันธ์ใกล้ชิดช่วยเหลือพึ่งพากัน และมีค่านิยมวัฒนธรรมร่วม จนเกิดความรู้สึกเป็นส่วนหนึ่งของกลุ่ม ในบริบทไทยชุมชนท้องถิ่นมักมีศาสนาเป็นศูนย์กลาง โดยเฉพาะโครงสร้าง “ชุมชน-วัด-พระสงฆ์” ที่พึ่งพาเกี่ยวพันกัน วัดทำหน้าที่มากกว่าศาสนสถาน เป็นทั้งศูนย์การศึกษาและพื้นที่กิจกรรมเพื่อสังคม ชุมชนเป็นผู้ค้ำจุนพระพุทธศาสนาด้วยการอุปถัมภ์และสืบทอดประเพณี ส่วนพระสงฆ์เป็นผู้นำศีลธรรมและนักพัฒนาชุมชน ชุมชนยังมีบทบาทธำรงศาสนาผ่านการสืบทอดพิธีกรรม การสร้างบุคลากรทางศาสนา และการบำรุงศาสนสถาน ศรัทธาพุทธฝังอยู่ในวิถีชีวิตชุมชนผ่านความเชื่อเรื่องกรรม การรักษาศีล 5 และการทำบุญร่วมกัน ซึ่งช่วยควบคุมพฤติกรรม สร้างความสงบ และความสามัคคี อย่างไรก็ตาม ศรัทธาในระดับชุมชนขึ้นอยู่กับหลายปัจจัย ทั้งด้านส่งเสริม เช่น พระสงฆ์ปฏิบัติดี การจัดกิจกรรมสม่ำเสมอ และการศึกษาธรรมะอย่างถูกต้อง และด้านบั่นทอน เช่น พฤติกรรมไม่เหมาะสมของพระสงฆ์ การขาดผู้นำชุมชนที่ดี และการเปลี่ยนแปลงสังคมที่กระตุ้นวัตถุนิยม ทำให้คน โดยเฉพาะเยาวชนห่างวัดมากขึ้น ดังนั้น ความศรัทธาของชุมชนจึงเป็นผลจากกลไกทางสังคม วัฒนธรรม และผู้นำ ที่ต้องได้รับการหล่อเลี้ยงอย่างต่อเนื่องเพื่อความมั่นคงยั่งยืนของพระพุทธศาสนาในสังคมไทย

2.6. บริบทของชุมชนอำเภอระโนด จังหวัดสงขลา

2.6.1. ข้อมูลทั่วไปบริบทของชุมชนอำเภอระโนด จังหวัดสงขลา

อำเภอระโนด จังหวัดสงขลา เป็นพื้นที่ที่มีประวัติศาสตร์และพัฒนาการทางสังคมวัฒนธรรมมายาวนาน โดยในอดีตพื้นที่ดังกล่าวเคยเป็นส่วนหนึ่งของ “เมืองสทิงพระ” ซึ่งถือเป็นศูนย์กลางสำคัญของคาบสมุทรสทิงพระในสมัยก่อน เมืองสทิงพระเป็นชุมชนโบราณที่มีความสำคัญทางด้านการค้า การคมนาคม และวัฒนธรรมในบริเวณชายฝั่งทะเลสาบสงขลา (กรมการพัฒนาชุมชน, 2565)

ต่อมาในปี พ.ศ. 2467 ได้มีการปรับโครงสร้างการปกครองท้องถิ่น โดยเมืองสทิงพระตอนในได้รับการยกฐานะขึ้นเป็นอำเภอ และใช้ชื่อว่า “อำเภอระโนด” ชื่อนี้มีที่มาจากคำว่า “ราวโหนด” หรือ “โหนดราว” ซึ่งหมายถึงต้นตาลโตจนที่ขึ้นเรียงรายเป็นแถวในพื้นที่ ตาลโตจนจึงกลายเป็นพืชเศรษฐกิจและสัญลักษณ์ที่สำคัญของท้องถิ่น และเป็นส่วนหนึ่งของวิถีชีวิตของชาวระโนดมาจนถึงปัจจุบัน (วิทยาลัยวิทยาการจัดการ มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์, 2564) ซึ่งบริบทของชุมชนอำเภอระโนดจังหวัดสงขลา มีข้อมูลทั่วไป ดังนี้

1. ลักษณะทางภูมิศาสตร์

อำเภอระโนดตั้งอยู่ทางตอนเหนือของจังหวัดสงขลา มีระยะห่างจากตัวจังหวัดสงขลา ประมาณ 90 กิโลเมตร และมีพื้นที่ติดต่อกับจังหวัดนครศรีธรรมราชทางทิศเหนือ พื้นที่บางส่วนติดกับทะเลสาบสงขลา ซึ่งเป็นทะเลสาบน้ำกร่อยที่มีขนาดใหญ่ที่สุดแห่งหนึ่งของประเทศไทย ลักษณะภูมิประเทศส่วนใหญ่เป็นที่ราบลุ่มและที่ราบชายฝั่ง มีคลองธรรมชาติและแหล่งน้ำหลายสายไหลผ่านทำให้พื้นที่มีความอุดมสมบูรณ์และเหมาะสมต่อการทำเกษตรกรรมและการประมงพื้นบ้าน (กรมการปกครอง, 2565) อำเภอระโนดมีพื้นที่ประมาณ 417 ตารางกิโลเมตร โดยพื้นที่ส่วนใหญ่เป็นพื้นที่เกษตรกรรม โดยเฉพาะการทำนาข้าว ซึ่งเป็นพืชเศรษฐกิจหลักของพื้นที่ นอกจากนี้ยังมีพื้นที่บางส่วนที่ใช้สำหรับการเพาะเลี้ยงสัตว์น้ำและการทำประมงพื้นบ้านในทะเลสาบสงขลา สภาพภูมิอากาศของพื้นที่อยู่ในเขตร้อนชื้น มีฝนตกชุกตลอดทั้งปี โดยเฉพาะในช่วงฤดูมรสุมที่ได้รับอิทธิพลจากลมมรสุมตะวันออกเฉียงเหนือและลมมรสุมตะวันตกเฉียงใต้ ส่งผลให้พื้นที่มีความอุดมสมบูรณ์ทางทรัพยากรธรรมชาติและเอื้อต่อการดำรงชีพของประชาชน (สำนักงานจังหวัดสงขลา, 2564)

2. โครงสร้างการปกครอง

ในด้านโครงสร้างการปกครอง อำเภอระโนด จังหวัดสงขลา เป็นหน่วยการปกครองระดับอำเภอที่อยู่ภายใต้การบริหารราชการส่วนภูมิภาคของจังหวัดสงขลา โดยมีที่ว่าการอำเภอทำหน้าที่เป็นศูนย์กลางในการบริหารจัดการด้านการปกครอง การพัฒนา และการประสานงานระหว่างหน่วยงานภาครัฐกับองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในพื้นที่ (กรมการปกครอง, 2565) ปัจจุบันอำเภอระโนดแบ่งเขตการปกครองออกเป็น 12 ตำบล รวมทั้งสิ้น 77 หมู่บ้าน ซึ่งแต่ละตำบลมีองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น เช่น เทศบาลตำบลหรือองค์การบริหารส่วนตำบล ทำหน้าที่บริหารจัดการและพัฒนาท้องถิ่นในด้านต่าง ๆ เช่น โครงสร้างพื้นฐาน การสาธารณสุข การศึกษา และการส่งเสริมคุณภาพชีวิตของประชาชนในพื้นที่ (กรมการปกครอง, 2565)

ตำบลทั้ง 12 ตำบลของอำเภอระโนด ประกอบด้วย

1. ตำบลระโนด
2. ตำบลคลองแดน
3. ตำบลบ้านใหม่

4. ตำบลบ่อตรุ
5. ตำบลปากแตร
6. ตำบลพังยาง
7. ตำบลระวะ
8. ตำบลวัดสน
9. ตำบลท่าบอน
10. ตำบลแดนสงวน
11. ตำบลบ้านขาว
12. ตำบลตะเคียน

การแบ่งเขตการปกครองดังกล่าวมีบทบาทสำคัญต่อการบริหารจัดการพื้นที่ เนื่องจากแต่ละตำบลมีลักษณะทางภูมิศาสตร์ เศรษฐกิจ และสังคมที่แตกต่างกัน เช่น พื้นที่ที่อยู่ใกล้ทะเลสาบสงขลา มักมีประชาชนประกอบอาชีพประมงพื้นบ้าน ในขณะที่พื้นที่ตอนในของอำเภอมักประกอบอาชีพเกษตรกรรม เช่น การทำนาและการทำสวน ซึ่งสะท้อนให้เห็นถึงความหลากหลายของวิถีชีวิตและโครงสร้างเศรษฐกิจของชุมชนในอำเภอรโนด (สำนักงานจังหวัดสงขลา, 2564)

3. โครงสร้างประชากร

จากข้อมูลทะเบียนราษฎรและข้อมูลสถิติของหน่วยงานภาครัฐ พบว่า อำเภอรโนด จังหวัดสงขลา เป็นพื้นที่ที่มีประชากรอาศัยอยู่อย่างหนาแน่นในระดับหนึ่งของจังหวัด โดยมีประชากรประมาณ 47,105 คน (รายงานข้อมูลอำเภอรโนด, 2569) กระจายตัวอยู่ใน 12 ตำบล และ 77 หมู่บ้าน ประชากรส่วนใหญ่นับถือพระพุทธศาสนา และยังคงดำรงวิถีชีวิตแบบชุมชนชนบทที่มีความสัมพันธ์ใกล้ชิดระหว่างครอบครัว เครือญาติ และชุมชน (สำนักงานสถิติแห่งชาติ, 2564)

ในด้านโครงสร้างประชากร พบว่าประชาชนในพื้นที่ส่วนใหญ่ประกอบอาชีพในภาคเกษตรกรรมเป็นหลัก โดยเฉพาะการทำนาข้าว การทำสวน และการประมงพื้นบ้านในบริเวณทะเลสาบสงขลา ซึ่งเป็นแหล่งทรัพยากรธรรมชาติที่สำคัญของพื้นที่ อาชีพเหล่านี้มีความสัมพันธ์โดยตรงกับลักษณะภูมิประเทศและระบบนิเวศของทะเลสาบสงขลา ทำให้ประชาชนมีวิถีชีวิตที่ผูกพันกับทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมในท้องถิ่นอย่างใกล้ชิด (กรมการปกครอง, 2565) โครงสร้างประชากรของอำเภอรโนดยังสะท้อนให้เห็นถึงลักษณะของสังคมชนบทที่มีความสัมพันธ์แบบเครือญาติและการพึ่งพาอาศัยกันในระดับชุมชนสูง โดยครอบครัวถือเป็นหน่วยพื้นฐานที่มีบทบาทสำคัญในการถ่ายทอดค่านิยม ความเชื่อ และวิถีชีวิตจากรุ่นสู่รุ่น โดยเฉพาะการปลูกฝังความเชื่อและศรัทธาในพระพุทธศาสนา ซึ่งเป็นส่วนสำคัญของวัฒนธรรมและวิถีชีวิตของประชาชนในพื้นที่ อำเภอรโนดเป็นพื้นที่ที่มีขนาดค่อนข้างใหญ่ในเชิงพื้นที่ โดยมีพื้นที่ประมาณ 417 ตารางกิโลเมตร และมีการกระจายตัวของประชากรในระดับตำบลและหมู่บ้านอย่างชัดเจน โครงสร้างการตั้งถิ่นฐานของ

ประชาชนส่วนใหญ่เป็นชุมชนชนบทที่มีลักษณะกระจายตัวตามพื้นที่เกษตรกรรมและพื้นที่ใกล้แหล่งน้ำ เช่น คลองธรรมชาติและทะเลสาบสงขลา ซึ่งเอื้อต่อการประกอบอาชีพด้านการเกษตรและการประมง นอกจากนี้ ลักษณะของโครงสร้างประชากรดังกล่าวยังส่งผลต่อรูปแบบความสัมพันธ์ทางสังคมของคนในชุมชน โดยประชาชนมีการพึ่งพาอาศัยกันทั้งในด้านเศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรม ส่งผลให้สถาบันทางสังคม เช่น ครอบครัว วัด และชุมชน มีบทบาทสำคัญต่อการดำรงชีวิตของประชาชน โดยเฉพาะวัดซึ่งเป็นศูนย์กลางของกิจกรรมทางศาสนาและวัฒนธรรมของชุมชน และมีบทบาทในการเสริมสร้างความศรัทธาในพระพุทธศาสนาให้แก่ประชาชนในพื้นที่อย่างต่อเนื่อง

ดังนั้น โครงสร้างประชากรของอำเภอระโนดจึงเป็นปัจจัยสำคัญที่สะท้อนให้เห็นถึงลักษณะของสังคมชนบทที่ยังคงรักษาวินัยชีวิตแบบดั้งเดิมไว้ได้อย่างเข้มแข็ง และเป็นบริบทสำคัญที่ส่งผลต่อการศึกษาปัจจัยทางสังคมที่มีอิทธิพลต่อความศรัทธาในพระพุทธศาสนาของประชาชนในชุมชน

4. ลักษณะเศรษฐกิจของชุมชน

เศรษฐกิจของอำเภอระโนด จังหวัดสงขลา มีลักษณะเป็นเศรษฐกิจชนบทที่พึ่งพาภาคเกษตรกรรมและทรัพยากรธรรมชาติเป็นหลัก โดยเฉพาะการทำนาข้าวซึ่งถือเป็นอาชีพหลักของประชาชนในพื้นที่ เนื่องจากสภาพภูมิประเทศส่วนใหญ่เป็นที่ราบลุ่มและมีแหล่งน้ำธรรมชาติจากคลองและทะเลสาบสงขลาที่เอื้อต่อการเพาะปลูกข้าว พื้นที่เพาะปลูกข้าวในอำเภอระโนดจึงมีจำนวนมาก และเป็นแหล่งผลิตข้าวที่สำคัญแห่งหนึ่งของจังหวัดสงขลา (สำนักงานเกษตรจังหวัดสงขลา, 2563) นอกจากการทำนาแล้ว ประชาชนในพื้นที่ยังประกอบอาชีพเกษตรกรรมอื่น ๆ เช่น การปลูกพืชสวน พืชไร่ และพืชเศรษฐกิจท้องถิ่น โดยเฉพาะการปลูกตาลโตนดซึ่งเป็นพืชพื้นถิ่นที่มีความสำคัญต่อวิถีชีวิตของชาวระโนดมาอย่างยาวนาน ผลผลิตจากตาลโตนด เช่น น้ำตาลโตนด น้ำหวานจากตาล และผลิตภัณฑ์แปรรูปจากตาล ได้กลายเป็นสินค้าเกษตรพื้นบ้านที่มีบทบาทในการสร้างรายได้ให้แก่ครัวเรือนในพื้นที่ อีกทั้งยังสะท้อนถึงภูมิปัญญาท้องถิ่นและอัตลักษณ์ของชุมชนในคาบสมุทรสทิงพระ (สำนักงานจังหวัดสงขลา, 2564) อีกหนึ่งภาคเศรษฐกิจที่สำคัญของอำเภอระโนดคือการประมงพื้นบ้านในทะเลสาบสงขลา ซึ่งเป็นระบบนิเวศน้ำกร่อยที่มีความอุดมสมบูรณ์และเป็นแหล่งทรัพยากรสัตว์น้ำที่สำคัญของภาคใต้ ประชาชนในพื้นที่ที่อาศัยอยู่ใกล้ชายฝั่งทะเลสาบมักประกอบอาชีพประมงพื้นบ้าน เช่น การจับปลา กุ้ง และสัตว์น้ำชนิดต่าง ๆ โดยใช้เครื่องมือประมงขนาดเล็กตามภูมิปัญญาท้องถิ่น ผลผลิตจากการประมงส่วนหนึ่งนำมาบริโภคในครัวเรือน และอีกส่วนหนึ่งนำไปจำหน่ายในตลาดท้องถิ่นหรือส่งต่อไปยังตลาดในอำเภอและจังหวัดใกล้เคียง (กรมประมง, 2562) นอกจากนี้ในพื้นที่ยังมีการเพาะเลี้ยงสัตว์น้ำ เช่น การเลี้ยงกุ้งและปลาในบ่อเลี้ยงหรือกระชัง ซึ่งถือเป็นกิจกรรมทางเศรษฐกิจที่ช่วยเพิ่มรายได้ให้กับครัวเรือน โดยเฉพาะในชุมชนที่อยู่ใกล้แหล่งน้ำธรรมชาติ การเพาะเลี้ยงสัตว์น้ำดังกล่าวมีการพัฒนาอย่างต่อเนื่องทั้งในด้านเทคนิคการเลี้ยง การจัดการทรัพยากรน้ำ และการตลาด ซึ่งช่วยเสริมสร้างความมั่นคงทางเศรษฐกิจให้กับประชาชนในพื้นที่

(สำนักงานประมงจังหวัดสงขลา, 2563) นอกจากภาคเกษตรกรรมและประมงแล้ว อำเภอรโนดยังมีระบบเศรษฐกิจในระดับชุมชนที่ประกอบด้วยกิจกรรมทางการค้าและบริการขนาดย่อม เช่น การค้าขายในตลาดชุมชน ร้านค้าปลีก ร้านอาหาร และธุรกิจครัวเรือนขนาดเล็ก ซึ่งมีบทบาทสำคัญในการกระจายสินค้าและบริการภายในพื้นที่ รวมทั้งช่วยสร้างรายได้เสริมให้กับครัวเรือนในชุมชน ตลาดท้องถิ่นในอำเภอรโนดจึงเป็นศูนย์กลางของการแลกเปลี่ยนสินค้าเกษตร ผลผลิตจากการประมง และสินค้าพื้นบ้านของชุมชน (สำนักงานพาณิชย์จังหวัดสงขลา, 2564) ในภาพรวม โครงสร้างเศรษฐกิจของอำเภอรโนดจึงมีลักษณะเป็นเศรษฐกิจชุมชนที่พึ่งพาทรัพยากรธรรมชาติและภูมิปัญญาท้องถิ่นเป็นสำคัญ ประชาชนในพื้นที่มีความสัมพันธ์ทางเศรษฐกิจแบบพึ่งพาอาศัยกัน ทั้งในด้านการผลิต การจำหน่าย และการบริโภคสินค้า ซึ่งสะท้อนถึงรูปแบบเศรษฐกิจชุมชนที่มีความเชื่อมโยงกับวิถีชีวิต วัฒนธรรม และความเชื่อทางศาสนา โดยเฉพาะบทบาทของวัดและกิจกรรมทางศาสนาที่มีส่วนในการสร้างเครือข่ายทางสังคมและเศรษฐกิจของชุมชน (สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, 2564)

5. ลักษณะทางสังคมและวัฒนธรรม

ชุมชนในอำเภอรโนด จังหวัดสงขลา มีลักษณะเป็นสังคมชนบทที่ยังคงมีความสัมพันธ์ใกล้ชิดระหว่างครอบครัว เครือญาติ และชุมชนอย่างชัดเจน โครงสร้างทางสังคมของชุมชนส่วนใหญ่ตั้งอยู่บนพื้นฐานของความสัมพันธ์แบบเครือญาติ การพึ่งพาอาศัยกัน และการช่วยเหลือเกื้อกูลกันในชีวิตประจำวัน ประชาชนส่วนใหญ่ประกอบอาชีพเกษตรกรรม เช่น การทำนา การทำประมงพื้นบ้าน และการทำสวน ซึ่งเป็นวิถีชีวิตที่ต้องอาศัยความร่วมมือของสมาชิกในครอบครัวและชุมชน ทำให้เกิดความสัมพันธ์ทางสังคมที่แน่นแฟ้นและมีการรวมกลุ่มกันในกิจกรรมของชุมชนอย่างต่อเนื่อง ครอบครัวจึงถือเป็นสถาบันพื้นฐานที่มีบทบาทสำคัญในการถ่ายทอดค่านิยม ความเชื่อ และวิถีชีวิตจากรุ่นสู่รุ่น โดยเฉพาะการปลูกฝังคุณธรรม จริยธรรม และความเชื่อทางพระพุทธศาสนา เช่น การสอนให้สมาชิกในครอบครัวรู้จักการทำบุญ การรักษาศีล การเคารพผู้ใหญ่ และการเข้าร่วมกิจกรรมทางศาสนา ซึ่งเป็นกระบวนการทางสังคมที่ช่วยหล่อหลอมให้สมาชิกในชุมชนมีจิตสำนึกทางศีลธรรม และมีความศรัทธาในพระพุทธศาสนา (สมชาย รัตนวิมล และนพรัตน์ แสงทอง, 2560) ลักษณะครอบครัวในพื้นที่อำเภอรโนดยังพบรูปแบบของครอบครัวขยายอยู่ไม่น้อย กล่าวคือ มีสมาชิกหลายช่วงวัยอาศัยอยู่ร่วมกันหรืออยู่ใกล้เคียงกันในเครือญาติเดียวกัน เช่น ปู่ย่าตายาย พ่อแม่ และลูกหลาน การอยู่ร่วมกันลักษณะนี้เอื้อต่อการถ่ายทอดค่านิยมทางศาสนาและวัฒนธรรมผ่านกิจกรรมในชีวิตประจำวัน เช่น การพาเด็กและเยาวชนไปทำบุญที่วัด การร่วมพิธีกรรมทางศาสนาในวันสำคัญ การฟังพระสวดหรือเทศน์ในงานบุญของชุมชน ตลอดจนการเข้าร่วมกิจกรรมสาธารณะต่าง ๆ สิ่งเหล่านี้ทำให้ศาสนาไม่ได้เป็นเพียงความเชื่อเชิงนามธรรม แต่เป็นส่วนหนึ่งของวิถีชีวิตประจำวันของประชาชนในชุมชน (สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, 2564) วัดถือ

เป็นสถาบันทางสังคมที่มีบทบาทสำคัญอย่างยิ่งต่อชุมชนในอำเภอระโนด โดยทำหน้าที่เป็นทั้ง ศูนย์กลางทางศาสนา ศูนย์กลางทางวัฒนธรรม และพื้นที่ทางสังคมของประชาชนในชุมชน วัดเป็น สถานที่ที่ประกอบพิธีกรรมทางศาสนา เช่น การทำบุญตักบาตร การฟังเทศน์ การเวียนเทียนในวัน สำคัญทางพระพุทธศาสนา รวมถึงการจัดงานบุญประจำปีของหมู่บ้าน เช่น งานทอดกฐิน งาน ทอดผ้าป่า และงานบุญประจำปีวัด นอกจากนี้ วัดยังเป็นสถานที่ที่ประชาชนใช้เป็นพื้นที่พบปะ พูดคุย และร่วมกันจัดกิจกรรมของชุมชน ทำให้วัดมีบทบาทสำคัญในการสร้างความสัมพันธ์ ความสามัคคี และความร่วมมือระหว่างสมาชิกของชุมชน (สำนักงานวัฒนธรรมจังหวัดสงขลา, 2563) ในด้านการ พัฒนาคุณธรรมและการถ่ายทอดองค์ความรู้ทางศาสนา วัดในพื้นที่อำเภอระโนดยังมีบทบาทในการ จัดกิจกรรมส่งเสริมคุณธรรมให้แก่เยาวชนและประชาชน เช่น การบรรพชาสามเณรภาคฤดูร้อน การ อบรมคุณธรรมจริยธรรมแก่เยาวชน การจัดกิจกรรมธรรมะในวันสำคัญทางพระพุทธศาสนา รวมถึง การจัดกิจกรรมที่ส่งเสริมการมีส่วนร่วมของประชาชนในชุมชน กิจกรรมเหล่านี้มีบทบาทสำคัญในการ ปลุกฝังคุณค่าทางศาสนาและสร้างภูมิคุ้มกันทางจิตใจให้แก่เยาวชน เพื่อให้สามารถดำเนินชีวิตใน สังคมได้อย่างมีคุณธรรมและมีหลักยึดทางจิตใจ (พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต), 2557) ในด้าน วัฒนธรรมท้องถิ่น ชุมชนอำเภอระโนดยังคงรักษาประเพณีและพิธีกรรมที่เกี่ยวข้องกับ พระพุทธศาสนาไว้อย่างต่อเนื่อง เช่น ประเพณีสงกรานต์ การสรงน้ำพระและรดน้ำดำหัวผู้ใหญ่ ประเพณีตักบาตรเทโว ประเพณีชักพระ และประเพณีสารทเดือนสิบ ซึ่งเป็นประเพณีสำคัญของ ภาคใต้ที่สะท้อนความเชื่อเกี่ยวกับการทำบุญ การกตัญญูต่อบรรพบุรุษ และการอุทิศส่วนกุศลให้แก่ผู้ ล่วงลับ ประเพณีเหล่านี้ไม่เพียงเป็นกิจกรรมทางศาสนาเท่านั้น แต่ยังเป็นพื้นที่ทางสังคมที่เปิดโอกาส ให้สมาชิกในชุมชนได้มีส่วนร่วมในกิจกรรมร่วมกัน เกิดการพบปะ แลกเปลี่ยน และสร้างความสัมพันธ์ ระหว่างคนในชุมชน ซึ่งช่วยเสริมสร้างความสามัคคีและความเข้มแข็งของสังคมในระดับท้องถิ่น (สำนักงานวัฒนธรรมจังหวัดสงขลา, 2565) อย่างไรก็ตาม แม้ว่าชุมชนในอำเภอระโนดจะยังคงรักษา โครงสร้างทางสังคมและวัฒนธรรมแบบดั้งเดิมไว้ได้ในระดับหนึ่ง แต่ในปัจจุบันพื้นที่ดังกล่าวก็ได้รับ อิทธิพลจากการเปลี่ยนแปลงของสังคมสมัยใหม่อย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ เช่น การขยายตัวของเทคโนโลยี สารสนเทศและสื่อสังคมออนไลน์ การเคลื่อนย้ายแรงงานของคนรุ่นใหม่ไปทำงานในเมืองหรือในพื้นที่ เศรษฐกิจอื่น รวมถึงการเปลี่ยนแปลงรูปแบบการดำเนินชีวิตของคนรุ่นใหม่ที่มีความเป็นปัจเจกมาก ขึ้น สถานการณ์ดังกล่าวส่งผลให้บทบาทของครอบครัวและชุมชนในการถ่ายทอดคุณค่าทางศาสนา ลดลงในบางส่วน เช่น เยาวชนบางส่วนมีโอกาสเข้าร่วมกิจกรรมทางศาสนาในวัดลดลง การเข้า ร่วมงานบุญของชุมชนมีลักษณะจำกัดอยู่ในกลุ่มผู้สูงอายุมากขึ้น และการรับรู้เกี่ยวกับพระพุทธศาสนา ในหมู่คนรุ่นใหม่มีแนวโน้มได้รับอิทธิพลจากสื่อออนไลน์มากกว่าการเรียนรู้จากครอบครัวหรือวัด (สำนักงานสภาพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, 2564) บริบทดังกล่าวสะท้อนให้เห็นว่า แม้ โครงสร้างทางสังคมและวัฒนธรรมของอำเภอระโนดจะยังคงมีรากฐานที่ผูกพันกับพระพุทธศาสนา

อย่างเข้มแข็ง แต่กระบวนการเปลี่ยนแปลงทางสังคมในยุคปัจจุบันกำลังส่งผลต่อรูปแบบการมีส่วนร่วมทางศาสนาและการถ่ายทอดความเชื่อในชุมชนอย่างมีนัยสำคัญ ซึ่งอาจนำไปสู่การเปลี่ยนแปลงระดับความศรัทธาในพระพุทธศาสนาของประชาชนในพื้นที่ได้ในระยะยาว ดังนั้น การศึกษาลักษณะทางสังคมและวัฒนธรรมของชุมชนในอำเภอระโนดอย่างละเอียดจึงมีความสำคัญอย่างยิ่ง เพื่อทำความเข้าใจปัจจัยเชิงพื้นที่ที่ส่งผลต่อความศรัทธาในพระพุทธศาสนา และเพื่อใช้เป็นฐานข้อมูลในการพัฒนาแนวทางส่งเสริมคุณค่าทางศาสนาให้สอดคล้องกับบริบทของสังคมร่วมสมัยต่อไป

สรุปได้ว่า ชุมชนในอำเภอระโนด จังหวัดสงขลา มีลักษณะเป็นสังคมชนบทที่มีความสัมพันธ์ใกล้ชิดระหว่างครอบครัว เครือญาติ และชุมชน โดยประชาชนส่วนใหญ่ประกอบอาชีพเกษตรกรรม ทำให้เกิดการพึ่งพาอาศัยและการมีส่วนร่วมในกิจกรรมของชุมชนอย่างต่อเนื่อง ครอบครัวและวัดจึงมีบทบาทสำคัญในการถ่ายทอดคุณธรรม ความเชื่อ และค่านิยมทางพระพุทธศาสนาให้แก่สมาชิกในชุมชน นอกจากนี้ ประเพณีท้องถิ่นที่เกี่ยวข้องกับพระพุทธศาสนา เช่น สงกรานต์ ชักพระ และสารทเดือนสิบ ยังเป็นกลไกสำคัญที่ช่วยเสริมสร้างความสามัคคีและความผูกพันของคนในชุมชน อย่างไรก็ตาม การเปลี่ยนแปลงทางสังคม เศรษฐกิจ และเทคโนโลยีสมัยใหม่ เช่น การย้ายถิ่นของแรงงานและอิทธิพลของสื่อออนไลน์ ส่งผลให้รูปแบบการมีส่วนร่วมทางศาสนา โดยเฉพาะในกลุ่มคนรุ่นใหม่ มีแนวโน้มลดลงหรือเปลี่ยนแปลงไปจากอดีต

6. ประเพณีและวัฒนธรรมท้องถิ่น

อำเภอระโนด จังหวัดสงขลา เป็นพื้นที่ที่ยังคงรักษาประเพณีและวัฒนธรรมท้องถิ่นที่มีความสัมพันธ์อย่างใกล้ชิดกับพระพุทธศาสนา ประเพณีต่าง ๆ ที่จัดขึ้นในชุมชนไม่เพียงแต่เป็นกิจกรรมทางศาสนาเท่านั้น แต่ยังเป็นกลไกสำคัญในการสร้างความสัมพันธ์ทางสังคม ความสามัคคี และการถ่ายทอดค่านิยมทางวัฒนธรรมจากรุ่นสู่รุ่น ประเพณีเหล่านี้สะท้อนให้เห็นถึงบทบาทของวัดและศาสนาในฐานะศูนย์กลางของชุมชนชนบทในสังคมไทย (สำนักงานวัฒนธรรมจังหวัดสงขลา, 2565) ซึ่งประเพณีสำคัญที่ปรากฏในวิถีชีวิตของประชาชนในอำเภอระโนด ได้แก่

1. ประเพณีสงกรานต์ เป็นประเพณีสำคัญที่จัดขึ้นในช่วงเดือนเมษายนของทุกปี โดยมีกิจกรรมสำคัญ เช่น การทำบุญตักบาตร การสงฆ์น้ำพระพุทธรูป และการรดน้ำดำหัวผู้ใหญ่เพื่อขอพร ซึ่งสะท้อนถึงคุณค่าทางวัฒนธรรมในเรื่องความกตัญญู การเคารพผู้สูงอายุ และการเสริมสร้างความสัมพันธ์ในครอบครัวและชุมชน

2. ประเพณีตักบาตรเทโว เป็นประเพณีที่จัดขึ้นหลังวันออกพรรษา เพื่อระลึกถึงเหตุการณ์ตามพุทธประวัติที่พระพุทธเจ้าเสด็จลงจากสวรรค์ชั้นดาวดึงส์ โดยประชาชนจะร่วมกันทำบุญตักบาตรและเข้าร่วมกิจกรรมทางศาสนาในวัด ซึ่งสะท้อนถึงความศรัทธาและความผูกพันของชุมชนต่อพระพุทธศาสนา

3. ประเพณีชักพระ เป็นประเพณีสำคัญของภาคใต้ที่จัดขึ้นในช่วงเทศกาลออกพรรษา โดยมีการอัญเชิญพระพุทธรูปขึ้นบนเรือหรือรถบุษบก และมีการแห่ชักพระไปตามเส้นทางต่าง ๆ ในชุมชน ประเพณีดังกล่าวเป็นกิจกรรมที่เปิดโอกาสให้ประชาชนมีส่วนร่วมอย่างกว้างขวาง และช่วยเสริมสร้างความร่วมมือและความสามัคคีของคนในชุมชน

4. ประเพณีสารทเดือนสิบ เป็นประเพณีสำคัญของภาคใต้ที่มีความเกี่ยวข้องกับความเชื่อเรื่อง การทำบุญอุทิศส่วนกุศลให้แก่บรรพบุรุษ โดยประชาชนจะนำอาหารคาวหวานไปทำบุญที่วัด และร่วมกิจกรรมทางศาสนาต่าง ๆ ซึ่งสะท้อนถึงความเชื่อเรื่องบุญกุศล การกตัญญูต่อบรรพบุรุษ และการสืบทอดวัฒนธรรมประเพณีท้องถิ่น

5. งานบุญประจำปีของวัด วัดในพื้นที่อำเภอระโนดมักมีการจัดงานบุญประจำปี เช่น งานสมโภชวัด งานทอดกฐิน และงานทอดผ้าป่า ซึ่งเป็นกิจกรรมที่เปิดโอกาสให้ประชาชนในชุมชนได้มีส่วนร่วมในการทำบุญและพบปะสังสรรค์กัน ส่งผลให้วัดยังคงทำหน้าที่เป็นศูนย์กลางของกิจกรรมทางสังคมและวัฒนธรรมของชุมชน

ดังนั้น ประเพณีและกิจกรรมทางศาสนาเหล่านี้มีบทบาทสำคัญในการหล่อหลอมความเชื่อ และค่านิยมของประชาชนในพื้นที่ อีกทั้งยังช่วยเสริมสร้างความสัมพันธ์ระหว่างสมาชิกในชุมชนให้เกิดความสามัคคีและความร่วมมือในการดำเนินกิจกรรมต่าง ๆ ของชุมชน (สำนักงานวัฒนธรรมจังหวัดสงขลา, 2565)

7. การเปลี่ยนแปลงทางสังคมและผลกระทบต่อวิถีชีวิตชุมชน

แม้ว่าชุมชนอำเภอระโนด จังหวัดสงขลา จะยังคงมีลักษณะของสังคมชนบทที่มีความสัมพันธ์ใกล้ชิดระหว่างครอบครัว เครือญาติ และชุมชน แต่ในช่วงหลายทศวรรษที่ผ่านมา พื้นที่ดังกล่าวได้รับอิทธิพลจากกระแสการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจ สังคม และเทคโนโลยีอย่างต่อเนื่อง โดยเฉพาะการขยายตัวของเทคโนโลยีสารสนเทศและสื่อสังคมออนไลน์ เช่น เฟซบุ๊ก ยูทูบ และแพลตฟอร์มดิจิทัลต่าง ๆ ซึ่งทำให้ประชาชนสามารถเข้าถึงข้อมูลข่าวสารได้อย่างรวดเร็วและหลากหลายมากขึ้น ส่งผลให้รูปแบบการเรียนรู้และการรับรู้เกี่ยวกับศาสนาและวัฒนธรรมของประชาชนเปลี่ยนแปลงไป จากเดิมที่การเรียนรู้เกี่ยวกับพระพุทธศาสนา มักเกิดขึ้นผ่านครอบครัว วัด และกิจกรรมของชุมชน แต่ในปัจจุบันประชาชน โดยเฉพาะเยาวชน มีแนวโน้มรับข้อมูลเกี่ยวกับศาสนาผ่านสื่อออนไลน์มากขึ้น ซึ่งข้อมูลเหล่านี้มีทั้งที่ถูกต้องและคลาดเคลื่อน จึงอาจส่งผลต่อความเข้าใจในหลักธรรมและทัศนคติต่อพระพุทธศาสนาได้ (สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, 2564) ในบริบทของพื้นที่อำเภอระโนด โดยเฉพาะในตำบลท่าบอน พบว่าการเปลี่ยนแปลงดังกล่าวสะท้อนให้เห็นอย่างชัดเจนในวิถีชีวิตของประชาชน เช่น เยาวชนจำนวนหนึ่งใช้เวลาอยู่กับสื่อออนไลน์และกิจกรรมส่วนตัวมากขึ้น ทำให้การเข้าร่วมกิจกรรมทางศาสนา เช่น การเข้าวัด ฟังธรรม หรือการมีส่วนร่วมในกิจกรรมของวัดลดลงเมื่อเทียบกับอดีต นอกจากนี้การเคลื่อนย้ายแรงงานของคนรุ่นใหม่ออกไปทำงาน

ในจังหวัดใหญ่หรือพื้นที่เศรษฐกิจอื่น เช่น หาดใหญ่ ภูเก็ต และกรุงเทพมหานคร ทำให้จำนวนประชากรวัยแรงงานในชุมชนลดลง ส่งผลให้กิจกรรมของวัดและกิจกรรมทางศาสนาหลายกิจกรรมมีผู้เข้าร่วมลดลง โดยเฉพาะในกลุ่มเยาวชนและวัยทำงาน ขณะที่ผู้เข้าร่วมกิจกรรมส่วนใหญ่กลายเป็นผู้สูงอายุในชุมชน (เทศบาลตำบลท่าบอง, 2563) การเปลี่ยนแปลงดังกล่าวยังส่งผลต่อรูปแบบการถ่ายทอดคุณค่าทางศาสนาในครอบครัว เนื่องจากครอบครัวบางส่วนมีสมาชิกทำงานนอกพื้นที่หรือใช้ชีวิตแยกจากกันมากขึ้น ทำให้บทบาทของครอบครัวในการปลูกฝังคุณธรรมและหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาแก่เยาวชนลดลงในบางกรณี นอกจากนี้ การรับข้อมูลข่าวสารเกี่ยวกับพระพุทธศาสนาผ่านสื่อออนไลน์ที่มีทั้งข้อมูลเชิงวิชาการ ความคิดเห็นส่วนบุคคล และข่าวเกี่ยวกับปัญหาของพระสงฆ์ ยังส่งผลให้ประชาชนบางส่วนเกิดความสับสนหรือมีทัศนคติที่เปลี่ยนแปลงต่อสถาบันทางศาสนา ซึ่งสะท้อนให้เห็นถึงความท้าทายในการรักษาระดับความศรัทธาในพระพุทธศาสนาในระดับชุมชน (วิจิต สมัยเจริญ, 2564) อย่างไรก็ตาม แม้จะเกิดการเปลี่ยนแปลงทางสังคมดังกล่าว แต่พระพุทธศาสนาและวัดยังคงมีบทบาทสำคัญในฐานะศูนย์กลางทางจิตใจและวัฒนธรรมของชุมชนอำเภอระโนด โดยเฉพาะในช่วงเทศกาลสำคัญ เช่น งานบุญประจำวัด ประเพณีชักพระ และประเพณีสารทเดือนสิบ ซึ่งยังคงเป็นช่วงเวลาที่ประชาชนกลับมารวมตัวกันเพื่อประกอบพิธีกรรมทางศาสนาและสืบสานวัฒนธรรมร่วมกัน อย่างไรก็ตาม การเปลี่ยนแปลงทางสังคม เศรษฐกิจและเทคโนโลยีดังกล่าวสะท้อนให้เห็นถึงปัญหาเชิงพื้นที่ที่ส่งผลต่อระดับความศรัทธาในพระพุทธศาสนาของประชาชนในชุมชน ซึ่งจำเป็นต้องมีการศึกษาและทำความเข้าใจอย่างเป็นระบบเพื่อพัฒนาแนวทางในการเสริมสร้างความเข้าใจในหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาให้สอดคล้องกับบริบทของสังคมร่วมสมัย และสามารถตอบโจทย์ปัญหาของชุมชนในพื้นที่ได้อย่างแท้จริง

สรุปได้ว่า บริบทของชุมชนอำเภอระโนด จังหวัดสงขลา เป็นสังคมชนบทที่มีประวัติศาสตร์ยาวนานตั้งแต่สมัยเมืองสทิงพระ และมีความสัมพันธ์กับวิถีชีวิตของประชาชนในคาบสมุทรสทิงพระอย่างใกล้ชิด พื้นที่ส่วนใหญ่มีลักษณะเป็นที่ราบลุ่มและติดกับทะเลสาบสงขลา ทำให้ประชาชนประกอบอาชีพเกษตรกรรมและประมงพื้นบ้านเป็นหลัก โครงสร้างการปกครองแบ่งออกเป็น 12 ตำบล และมีประชากรกระจายตัวอยู่ตามชุมชนชนบทที่มีความสัมพันธ์แบบเครือญาติอย่างใกล้ชิด เศรษฐกิจของชุมชนพึ่งพาทรัพยากรธรรมชาติ เช่น การทำนา การขึ้นตาลโตนด และการประมงพื้นบ้าน ขณะเดียวกัน วัดและครอบครัวมีบทบาทสำคัญในการถ่ายทอดคุณธรรม ความเชื่อ และความศรัทธาในพระพุทธศาสนา ประเพณีท้องถิ่น เช่น สงกรานต์ ชักพระ และสารทเดือนสิบ ยังเป็นกลไกสำคัญที่ช่วยเสริมสร้างความสามัคคีของชุมชน อย่างไรก็ตาม การเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจ สังคมและเทคโนโลยีสมัยใหม่ เช่น การย้ายถิ่นของแรงงานและอิทธิพลของสื่อออนไลน์ ส่งผลให้รูปแบบการมีส่วนร่วมทางศาสนา โดยเฉพาะในกลุ่มคนรุ่นใหม่ มีแนวโน้มลดลงหรือเปลี่ยนแปลงไปจากอดีต สถานการณ์ดังกล่าวสะท้อนให้เห็นถึงความท้าทายในการรักษาและเสริมสร้างความศรัทธาใน

พระพุทธศาสนาในระดับชุมชน ซึ่งจำเป็นต้องอาศัยความร่วมมือจากวัด ครอบครัว และสถาบันทางสังคมในการส่งเสริมความเข้าใจในหลักธรรมให้สอดคล้องกับบริบทของสังคมร่วมสมัย

2.6.2. บริบทพื้นที่ทำการวิจัย ชุมชนตำบลท่าบอง อำเภอรโนด จังหวัดสงขลา

บริบทพื้นที่ทำการวิจัย หมายถึง สภาพแวดล้อมและลักษณะโดยรวมของพื้นที่ที่ใช้เป็นสถานที่ดำเนินการวิจัย ซึ่งครอบคลุมข้อมูลพื้นฐานที่เกี่ยวข้องกับพื้นที่ เช่น ด้านภูมิศาสตร์ ประชากร เศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม และโครงสร้างชุมชน เพื่อให้ผู้อ่านเข้าใจสภาพความเป็นจริงของพื้นที่ศึกษา รวมทั้งบริบททางสังคมและสิ่งแวดล้อมที่อาจมีอิทธิพลต่อประเด็นการวิจัย (สุชาติ ประสิทธิ์รัฐสินธุ์, 2554) การอธิบายบริบทพื้นที่ทำการวิจัยมีความสำคัญต่อการทำความเข้าใจผลการศึกษา เนื่องจากลักษณะเฉพาะของพื้นที่ เช่น วิถีชีวิตของประชาชน โครงสร้างประชากร ระบบเศรษฐกิจ ท้องถิ่น ความเชื่อ และวัฒนธรรมของชุมชน อาจส่งผลต่อพฤติกรรม ทศนคติ หรือปรากฏการณ์ที่ผู้วิจัยต้องการศึกษา ดังนั้น การนำเสนอข้อมูลบริบทพื้นที่วิจัยจึงช่วยให้ผู้อ่านเห็นภาพรวมของพื้นที่ศึกษา และสามารถตีความผลการวิจัยได้อย่างเหมาะสมและสอดคล้องกับบริบทของสังคมในพื้นที่นั้น สำหรับพื้นที่ทำการวิจัยในครั้งนี้ คือ ชุมชนตำบลท่าบอง อำเภอรโนด จังหวัดสงขลา ซึ่งมีบริบทด้านภูมิศาสตร์ ประชากร เศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรมที่เกี่ยวข้องกับการดำรงชีวิตของประชาชนในพื้นที่ โดยมีรายละเอียดดังต่อไปนี้

1. ข้อมูลทั่วไปของชุมชนตำบลท่าบอง อำเภอรโนด จังหวัดสงขลา

ตำบลท่าบองเป็นหนึ่งใน 12 ตำบลของอำเภอรโนด จังหวัดสงขลา ตั้งอยู่ในบริเวณพื้นที่ราบลุ่มชายฝั่งทะเลสาบสงขลา ซึ่งเป็นพื้นที่ที่มีลักษณะทางภูมิศาสตร์และระบบนิเวศที่เอื้อต่อการดำรงชีวิตของชุมชนในรูปแบบสังคมชนบทดั้งเดิม พื้นที่ตำบลท่าบองมีความเชื่อมโยงกับทรัพยากรธรรมชาติทั้งจากทะเลสาบสงขลาและพื้นที่เกษตรกรรมโดยรอบ ทำให้ประชาชนในพื้นที่มีวิถีชีวิตที่ผูกพันกับการเกษตรกรรมและการประมงพื้นบ้านมาอย่างยาวนาน ลักษณะภูมิประเทศดังกล่าวจึงส่งผลโดยตรงต่อโครงสร้างทางเศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรมของชุมชน (กรมการพัฒนาชุมชน, 2565) ในด้านการปกครอง ตำบลท่าบองประกอบด้วยจำนวน 10 หมู่บ้าน โดยมีองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นคือองค์การบริหารส่วนตำบลท่าบองเป็นหน่วยงานหลักในการบริหารจัดการพื้นที่และพัฒนาชุมชน ประชาชนในพื้นที่มีความสัมพันธ์ทางสังคมแบบเครือญาติและการพึ่งพาอาศัยกันสูง ซึ่งสะท้อนลักษณะของชุมชนชนบทที่ยังคงรักษาความสัมพันธ์แบบดั้งเดิมไว้ได้อย่างเข้มแข็งดังต่อไปนี้

1. ประชากรและโครงสร้างทางสังคม ตำบลท่าบองมีจำนวนประชากรประมาณ 4,067 คน (รายงานข้อมูลอำเภอรโนด, 2568) โดยประชากรส่วนใหญ่นับถือพระพุทธศาสนาและมีวิถีชีวิตแบบชุมชนชนบทที่ยังคงรักษาขนบธรรมเนียมประเพณีดั้งเดิมไว้ได้อย่างต่อเนื่อง โครงสร้างครอบครัวใน

พื้นที่ส่วนใหญ่เป็นครอบครัวขยาย ซึ่งประกอบด้วยสมาชิกหลายช่วงวัยอยู่ร่วมกันภายในครัวเรือนเดียวกัน ส่งผลให้การถ่ายทอดค่านิยม ความเชื่อ และวัฒนธรรมทางสังคมสามารถดำเนินไปได้อย่างต่อเนื่องระหว่างรุ่น สถาบันทางสังคมที่มีบทบาทสำคัญในชุมชน ได้แก่ ครอบครัว วัด และโรงเรียน โดยเฉพาะวัดในชุมชนที่ทำหน้าที่เป็นศูนย์กลางของกิจกรรมทางศาสนา วัฒนธรรม และสังคมของประชาชน วัดและโรงเรียนวัดจึงไม่ได้เป็นเพียงสถานที่ประกอบพิธีกรรมทางศาสนาเท่านั้น แต่ยังเป็นพื้นที่สำหรับการเรียนรู้ การพบปะสังสรรค์ และการจัดกิจกรรมของชุมชนในโอกาสต่าง ๆ (สำนักงานวัฒนธรรมจังหวัดสงขลา, 2565) นอกจากนี้ ภายในชุมชนยังมีการรวมกลุ่มของประชาชนในรูปแบบต่าง ๆ เช่น กลุ่มแม่บ้าน กลุ่มเกษตรกร และกลุ่มวิสาหกิจชุมชน ซึ่งมีบทบาทสำคัญในการส่งเสริมการพัฒนาเศรษฐกิจระดับครัวเรือนและการสร้างความเข้มแข็งของชุมชน การรวมกลุ่มดังกล่าวสะท้อนให้เห็นถึงลักษณะของสังคมชนบทที่มีการช่วยเหลือเกื้อกูลกันและพึ่งพาอาศัยกันในระดับชุมชน

2. เศรษฐกิจและวิถีชีวิตของชุมชน เศรษฐกิจของตำบลท่าบอนมีลักษณะเป็นเศรษฐกิจชุมชนที่พึ่งพิงทรัพยากรธรรมชาติเป็นหลัก โดยเฉพาะภาคการเกษตรกรรมซึ่งถือเป็นอาชีพหลักของประชาชนในพื้นที่ จากข้อมูลของกรมการพัฒนาชุมชน (2565) พบว่า ประมาณร้อยละ 95 ของครัวเรือนในตำบลท่าบอนประกอบอาชีพการทำนาข้าว เนื่องจากพื้นที่ส่วนใหญ่มีลักษณะเป็นที่ราบลุ่มและมีความอุดมสมบูรณ์ของดิน เหมาะสมต่อการเพาะปลูกข้าว นอกจากการทำนาแล้ว ประชาชนบางส่วนยังประกอบอาชีพที่เกี่ยวข้องกับระบบนิเวศของทะเลสาบสงขลาและพื้นที่น้ำกร่อย เช่น การเพาะเลี้ยงสัตว์น้ำ การเลี้ยงกุ้งกุลาดำและกุ้งขาว รวมถึงการทำประมงพื้นบ้าน ซึ่งคิดเป็นประมาณร้อยละ 4 ของครัวเรือนในพื้นที่ กิจกรรมทางเศรษฐกิจดังกล่าวสะท้อนให้เห็นถึงความสัมพันธ์ระหว่างชุมชนกับทรัพยากรธรรมชาติในพื้นที่ นอกจากนี้ ยังมีประชาชนบางส่วนที่ประกอบอาชีพรับจ้างทั่วไปค้าขาย หรือทำงานในพื้นที่ใกล้เคียง เช่น ในเขตอำเภอกระโนนหรือพื้นที่เมืองสงขลา ซึ่งเป็นผลจากการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจและสังคมในปัจจุบัน การประกอบอาชีพที่หลากหลายดังกล่าวสะท้อนให้เห็นถึงการปรับตัวของชุมชนต่อกระแสการเปลี่ยนแปลงของเศรษฐกิจสมัยใหม่ ขณะเดียวกันก็ยังคงรักษาเอกลักษณ์ของวิถีชีวิตแบบชนบทไว้ได้ในระดับหนึ่ง

3. วัฒนธรรม ประเพณี และความเชื่อทางศาสนา วัฒนธรรมและวิถีชีวิตของชาวตำบลท่าบอนมีความผูกพันกับพระพุทธศาสนาอย่างลึกซึ้ง โดยศาสนาได้ทำหน้าที่เป็นรากฐานสำคัญในการกำหนดค่านิยม ความเชื่อ และพฤติกรรมทางสังคมของประชาชนในชุมชน (สำนักงานวัฒนธรรมจังหวัดสงขลา, 2565; ศูนย์ข้อมูลภาคใต้ มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์, 2566) กิจกรรมทางศาสนาและประเพณีท้องถิ่นที่สำคัญของชุมชน ได้แก่ ประเพณีสารทเดือนสิบ ประเพณีบวชนาค งานบุญประจำปีของวัด การทำบุญวันสำคัญทางพระพุทธศาสนา ตลอดจนกิจกรรมการทำบุญตักบาตรในชีวิตประจำวัน ประเพณีเหล่านี้ไม่ได้เป็นเพียงพิธีกรรมทางศาสนาเท่านั้น แต่ยังเป็นกลไกทางสังคมที่ช่วยเชื่อมโยงสมาชิกในชุมชนเข้าด้วยกัน และเป็นช่องทางสำคัญในการถ่ายทอดคุณค่าทาง

วัฒนธรรมจากรุ่นสู่รุ่น การเข้าร่วมกิจกรรมทางศาสนา เช่น การทำบุญตักบาตร การฟังธรรม และการร่วมงานบุญต่าง ๆ ของวัด สะท้อนให้เห็นถึงความศรัทธาที่ฝังรากลึกอยู่ในวิถีชีวิตของประชาชน โดยการทำบุญไม่ได้ถูกมองว่าเป็นเพียงการแสวงหาบุญส่วนบุคคลเท่านั้น แต่ยังเป็นการแสดงออกถึงความเคารพต่อพระสงฆ์ การบำรุงพระพุทธศาสนา และการสร้างความสามัคคีในชุมชน ลักษณะของชุมชนตำบลท่าบองซึ่งเป็นชุมชนชนบทที่พึ่งพาอาชีพเกษตรกรรมและมีศาสนาเป็นรากฐานสำคัญ จึงทำให้ชุมชนสามารถรักษาอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมและวิถีชีวิตดั้งเดิมไว้ได้อย่างเข้มแข็ง แม้ว่าจะต้องเผชิญกับการเปลี่ยนแปลงของสังคมสมัยใหม่ก็ตาม

ดังนั้น บริบททางภูมิศาสตร์ เศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรมของตำบลท่าบอง อำเภอระโนด จังหวัดสงขลา จึงเป็นปัจจัยสำคัญที่หล่อหลอมวิถีชีวิต ความเชื่อ และความศรัทธาทางพระพุทธศาสนาของประชาชนในพื้นที่ โดยวัด ครอบครัวยุค และประเพณีท้องถิ่นยังคงทำหน้าที่เป็นกลไกสำคัญในการสร้างความเข้มแข็งของชุมชน และสืบทอดคุณค่าทางศาสนาและวัฒนธรรมจากรุ่นสู่รุ่นอย่างต่อเนื่อง

2. ประวัติศาสตร์ของชุมชนตำบลท่าบอง อำเภอระโนด จังหวัดสงขลา

ตำบลท่าบอง อำเภอระโนด จังหวัดสงขลา เป็นชุมชนที่มีพัฒนาการทางประวัติศาสตร์และวัฒนธรรมอย่างยาวนาน โดยมีความเชื่อมโยงกับพัฒนาการของชุมชนบริเวณคาบสมุทรสทิงพระ ซึ่งเป็นพื้นที่สำคัญทางประวัติศาสตร์ของภาคใต้ในอดีต พื้นที่บริเวณนี้เคยอยู่ภายใต้อิทธิพลของเมืองโบราณสทิงพระ ซึ่งเป็นศูนย์กลางการตั้งถิ่นฐาน การค้า และการคมนาคมในบริเวณรอบทะเลสาบสงขลา (กรมศิลปากร, 2556) ลักษณะทางภูมิศาสตร์ที่อยู่ใกล้ทะเลสาบสงขลาและเส้นทางคมนาคมทางน้ำ ทำให้พื้นที่บริเวณนี้เป็นแหล่งตั้งถิ่นฐานของชุมชนมาตั้งแต่สมัยโบราณ ในอดีต พื้นที่ตำบลท่าบองมีลักษณะเป็นชุมชนเกษตรกรรมและประมงพื้นบ้าน ประชาชนส่วนใหญ่ตั้งถิ่นฐานตามแนวลำคลองและพื้นที่ราบลุ่มซึ่งมีความอุดมสมบูรณ์ของดินและน้ำ ทำให้เหมาะสมต่อการเพาะปลูกและการทำประมง ชุมชนจึงมีวิถีชีวิตที่ผูกพันกับทรัพยากรธรรมชาติ โดยเฉพาะการทำนาข้าว การทำสวน และการจับสัตว์น้ำในทะเลสาบสงขลา ซึ่งเป็นแหล่งทรัพยากรที่สำคัญต่อการดำรงชีวิตของประชาชนในพื้นที่มาอย่างยาวนาน (สำนักงานจังหวัดสงขลา, 2564) การก่อตัวของชุมชนตำบลท่าบองมีความสัมพันธ์กับการขยายตัวของชุมชนเกษตรกรรมในพื้นที่คาบสมุทรสทิงพระในช่วงปลายสมัยอยุธยาและต้นสมัยรัตนโกสินทร์ โดยประชาชนได้อพยพเข้ามาตั้งถิ่นฐานบริเวณพื้นที่ราบลุ่มใกล้แหล่งน้ำเพื่อประกอบอาชีพเกษตรกรรมและประมง ชุมชนจึงค่อย ๆ พัฒนาขึ้นเป็นหมู่บ้านและชุมชนท้องถิ่นที่มีโครงสร้างสังคมแบบชนบท ซึ่งมีความสัมพันธ์ใกล้ชิดระหว่างครอบครัวและเครือญาติ (ศูนย์ข้อมูลภาคใต้ มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์, 2566) ต่อมาในช่วงสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น พื้นที่บริเวณนี้ได้รับการจัดระเบียบการปกครองตามระบบการปกครองแบบหัวเมือง โดยขึ้นกับเมืองสงขลา ซึ่งเป็นศูนย์กลางการปกครองของภูมิภาคในขณะนั้น การตั้งถิ่นฐานของประชาชนจึงมีความสัมพันธ์กับระบบการปกครองและการเก็บภาษีในรูปแบบของชุมชนเกษตรกรรมและชุมชนประมง (สำนักงาน

วัฒนธรรมจังหวัดสงขลา, 2565) ในช่วงการปฏิรูปการปกครองในสมัยรัชกาลที่ 5 ประเทศไทยได้มีการปรับปรุงระบบการปกครองส่วนภูมิภาค โดยจัดตั้งระบบจังหวัด อำเภอ และตำบลอย่างเป็นทางการ ส่งผลให้พื้นที่ตำบลท่าบอนถูกจัดให้อยู่ภายใต้การปกครองของอำเภอระโนด จังหวัดสงขลา ซึ่งอำเภอระโนดได้รับการจัดตั้งขึ้นอย่างเป็นทางการในปี พ.ศ. 2467 หลังจากมีการปรับโครงสร้างการปกครองในพื้นที่คาบสมุทรมหานคร (กรมการปกครอง, 2565) ในด้านสังคมและวัฒนธรรม ชุมชนตำบลท่าบอนมีความผูกพันกับพระพุทธศาสนาอย่างลึกซึ้ง โดยวัดในชุมชนทำหน้าที่เป็นศูนย์กลางของกิจกรรมทางศาสนา การศึกษา และการรวมตัวของประชาชน วัดจึงมีบทบาทสำคัญในการสร้างความเข้มแข็งของชุมชนและถ่ายทอดค่านิยมทางศีลธรรมและวัฒนธรรมจากรุ่นสู่รุ่น (สำนักงานวัฒนธรรมจังหวัดสงขลา, 2565) นอกจากนี้ ชุมชนตำบลท่าบอนยังคงรักษาประเพณีและวัฒนธรรมท้องถิ่นที่สืบทอดมาอย่างยาวนาน เช่น ประเพณีสารทเดือนสิบ ประเพณีทำบุญประจำปีของวัด และกิจกรรมทางศาสนาในวันสำคัญทางพระพุทธศาสนา ซึ่งสะท้อนให้เห็นถึงความศรัทธาและความผูกพันของประชาชนในชุมชนต่อพระพุทธศาสนา รวมทั้งเป็นกลไกสำคัญในการสร้างความสามัคคีและความสัมพันธ์ทางสังคมในชุมชน (ศูนย์ข้อมูลภาคใต้ มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์, 2566) ปัจจุบัน แม้ว่าชุมชนตำบลท่าบอนจะได้รับอิทธิพลจากการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจและสังคมในยุคสมัยใหม่ เช่น การพัฒนาด้านคมนาคม การขยายตัวของเทคโนโลยีสารสนเทศ และการเคลื่อนย้ายแรงงาน แต่ชุมชนยังคงรักษาเอกลักษณ์ทางวัฒนธรรมและวิถีชีวิตแบบชนบทไว้ได้ในระดับหนึ่ง โดยยังคงให้ความสำคัญกับศาสนา ประเพณี และความสัมพันธ์แบบชุมชน ซึ่งเป็นรากฐานสำคัญของการดำรงอยู่ของสังคมท้องถิ่น (สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, 2564)

ดังนั้น ประวัติศาสตร์ของชุมชนตำบลท่าบอนจึงสะท้อนให้เห็นถึงพัฒนาการของชุมชนท้องถิ่นที่มีความสัมพันธ์กับทรัพยากรธรรมชาติ ระบบเศรษฐกิจเกษตรกรรม และความเชื่อทางศาสนา ซึ่งปัจจัยเหล่านี้ได้หล่อหลอมวิถีชีวิต วัฒนธรรม และอัตลักษณ์ของชุมชนให้ดำรงอยู่มาจนถึงปัจจุบัน

3. โครงสร้างทางสังคมและเศรษฐกิจของตำบลท่าบอน

โครงสร้างทางสังคมและเศรษฐกิจของตำบลท่าบอนสะท้อนถึงวิถีชีวิตของชุมชนชนบทที่มีความผูกพันกับทรัพยากรธรรมชาติและสภาพพึ่งพาตนเองของคนในพื้นที่ ประชาชนมีการรวมกลุ่มและดำเนินกิจกรรมทางเศรษฐกิจโดยยึดหลักความร่วมมือและเศรษฐกิจพอเพียงเป็นสำคัญ มีดังนี้

1. การปกครองและโครงสร้างทางสังคม ตำบลท่าบอนอยู่ภายใต้การปกครองของ องค์การบริหารส่วนตำบล (อบต.) ท่าบอน ซึ่งมีบทบาทสำคัญในการพัฒนาท้องถิ่นแบบมีส่วนร่วม (องค์การบริหารส่วนตำบลท่าบอน, 2566) อบต. ทำหน้าที่เป็นกลไกหลักในการขับเคลื่อนนโยบายและกิจกรรมต่างๆ เพื่อยกระดับคุณภาพชีวิตของคนในชุมชน นอกจากนี้โครงสร้างการปกครองแล้ว ชุมชนยังมีความเข้มแข็งจากภายใน โดยเฉพาะในด้านการรวมกลุ่มและการพึ่งพาตนเอง ชาวบ้านมีการรวมตัวกันอย่าง

ต่อเนื่องในรูปแบบต่างๆ เช่น กลุ่มวิสาหกิจชุมชน หรือ กลุ่มอาชีพ เพื่อสร้างงานสร้างรายได้และพัฒนาศักยภาพของคนในท้องถิ่น การรวมกลุ่มนี้ไม่เพียงแต่ส่งเสริมเศรษฐกิจ แต่ยังช่วยเสริมสร้างความสัมพันธ์และความสามัคคีในชุมชนให้แน่นแฟ้นยิ่งขึ้น

2. เศรษฐกิจพอเพียงและการพึ่งพาตนเอง เศรษฐกิจของตำบลท่าบองส่วนใหญ่ตั้งอยู่บนหลักการของ เศรษฐกิจพอเพียง และการพึ่งพาตนเอง (โรงพยาบาลสามแพทย์ระโนด, 2565) ประชากรส่วนใหญ่มีอาชีพหลักคือเกษตรกรรม เช่น การทำนาข้าว การเลี้ยงสัตว์น้ำ และการประมงพื้นบ้าน อาชีพเหล่านี้สะท้อนให้เห็นถึงวิถีชีวิตที่เรียบง่ายและยั่งยืน ซึ่งอาศัยทรัพยากรธรรมชาติในพื้นที่เป็นหลัก แม้จะมีความท้าทายจากปัจจัยภายนอก แต่ความเข้มแข็งของชุมชนในการรวมกลุ่มและการมีวิถีชีวิตที่อิงกับปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง ทำให้ตำบลท่าบองยังคงสามารถรักษาความสมดุลระหว่างการพัฒนาและการธำรงรักษาวัฒนธรรมท้องถิ่นไว้ได้อย่างดี

สรุปได้ว่า โครงสร้างทางสังคมและเศรษฐกิจของตำบลท่าบอง มีลักษณะเด่นคือการบริหารจัดการท้องถิ่นผ่านองค์การบริหารส่วนตำบลที่ทำหน้าที่พัฒนาชุมชนและยกระดับคุณภาพชีวิตของประชาชน พร้อมกับการมีส่วนร่วมของคนในชุมชนที่มีการรวมกลุ่มเป็นกลุ่มอาชีพและวิสาหกิจชุมชน ซึ่งช่วยเสริมสร้างความเข้มแข็ง ความสามัคคี และการพึ่งพาตนเองภายในชุมชน ในด้านเศรษฐกิจ ประชากรส่วนใหญ่ประกอบอาชีพเกษตรกรรม เช่น การทำนา การเลี้ยงสัตว์น้ำ และการประมงพื้นบ้าน โดยยึดหลัก เศรษฐกิจพอเพียง เป็นแนวทางในการดำรงชีวิต ทำให้ชุมชนสามารถใช้ทรัพยากรธรรมชาติอย่างเหมาะสม มีความมั่นคงในระดับครัวเรือน และยังคงรักษาวิถีชีวิต วัฒนธรรม และความสมดุลระหว่างการพัฒนาเศรษฐกิจกับการอนุรักษ์ท้องถิ่นไว้ได้อย่างยั่งยืน

4. ศาสนา วัด และสถานศึกษาในพื้นที่ตำบลท่าบอง

ด้านศาสนาและสถาบันทางสังคมในตำบลท่าบอง อำเภอระโนด จังหวัดสงขลา มีบทบาทสำคัญต่อวิถีชีวิตของประชาชนในชุมชน โดยข้อมูลด้านโครงสร้างศาสนาของประชากรพบว่า ประชากรส่วนใหญ่นับถือพระพุทธศาสนาเป็นหลัก จากข้อมูลขององค์การบริหารส่วนตำบลท่าบอง ระบุว่า ประชากรในพื้นที่จำนวนทั้งสิ้น 4,067 คน ประกอบด้วยผู้นับถือศาสนาพุทธจำนวน 4,063 คน ศาสนาอิสลามจำนวน 3 คน และศาสนาคริสต์จำนวน 1 คน ซึ่งสะท้อนให้เห็นว่าโครงสร้างทางศาสนาของชุมชนมีลักษณะเป็นสังคมพุทธเป็นส่วนใหญ่ และพระพุทธศาสนามีบทบาทสำคัญต่อวิถีชีวิตและวัฒนธรรมของประชาชนในพื้นที่ (องค์การบริหารส่วนตำบลท่าบอง, 2566) จากโครงสร้างประชากรดังกล่าว ทำให้ในพื้นที่ตำบลท่าบองมีศาสนสถานทางพระพุทธศาสนาเป็นจำนวนหลายแห่ง โดยวัดในตำบลท่าบองทำหน้าที่ไม่เพียงเป็นสถานที่ประกอบพิธีกรรมทางศาสนาเท่านั้น แต่ยังเป็นศูนย์กลางของกิจกรรมทางสังคม วัฒนธรรม และการพัฒนาชุมชน วัดที่ตั้งอยู่ในพื้นที่ตำบลท่าบอง

ได้แก่ 1.วัดท่าบอน 2. วัดอุตะเถา 3. วัดศาลาหลวงบน 4. วัดมงคลนิมิต 5. วัดคลองเป็ด 6. วัดศาลาหลวงล่าง 7.วัดหัวคู้ง

วัดเหล่านี้มีบทบาทสำคัญในการสร้างความเข้มแข็งของชุมชนและเป็นศูนย์รวมจิตใจของประชาชนในพื้นที่ ซึ่งสะท้อนถึงความผูกพันที่แน่นแฟ้นระหว่างชาวบ้านกับพระพุทธศาสนา (องค์การบริหารส่วนตำบลท่าบอน, 2566) นอกจากนี้ วัดในตำบลท่าบอนยังทำหน้าที่เป็นศูนย์กลางในการดำเนินกิจกรรมต่าง ๆ ของชุมชน ทั้งในด้านศาสนา การศึกษา และกิจกรรมสาธารณประโยชน์ โดยสามารถจำแนกบทบาทสำคัญของวัดในชุมชนได้ดังต่อไปนี้

1. การจัดกิจกรรมทางศาสนาและประเพณีของชุมชน วัดในตำบลท่าบอนทำหน้าที่เป็นสถานที่สำคัญในการจัดกิจกรรมทางศาสนาและประเพณีของชุมชน เช่น การทำบุญในวันสำคัญทางพระพุทธศาสนา ได้แก่ วันมาฆบูชา วันวิสาขบูชา วันอาสาฬหบูชา วันเข้าพรรษา และวันออกพรรษา รวมถึงการจัดงานบุญประจำปีของวัด และประเพณีท้องถิ่น เช่น ประเพณีสารทเดือนสิบ ซึ่งเป็นประเพณีสำคัญของชาวภาคใต้ (สำนักงานวัฒนธรรมจังหวัดสงขลา, 2565) กิจกรรมทางศาสนาเหล่านี้ไม่เพียงแต่เป็นการปฏิบัติตามหลักคำสอนของพระพุทธศาสนาเท่านั้น แต่ยังเป็นกิจกรรมที่เปิดโอกาสให้สมาชิกในชุมชนได้มาพบปะและทำกิจกรรมร่วมกัน ซึ่งมีส่วนช่วยสร้างความสามัคคีและความสัมพันธ์อันดีระหว่างประชาชนในชุมชน

2. การเป็นสถานที่อบรมคุณธรรมและจริยธรรมแก่ประชาชน วัดถือเป็นสถาบันทางสังคมที่สำคัญในการปลูกฝังคุณธรรมและจริยธรรมแก่ประชาชน โดยเฉพาะเด็กและเยาวชนในชุมชน ผ่านกิจกรรมต่าง ๆ เช่น การอบรมคุณธรรมจริยธรรม การจัดค่ายคุณธรรม และการจัดการเรียนการสอนธรรมศึกษา (กรมการพัฒนาชุมชน, 2565) การดำเนินกิจกรรมดังกล่าวสอดคล้องกับแนวทางการพัฒนาชุมชนตามนโยบายของภาครัฐที่เน้นการพัฒนาคนควบคู่กับการพัฒนาสังคม โดยใช้หลักคุณธรรมและจริยธรรมเป็นพื้นฐานในการสร้างสังคมที่เข้มแข็ง นอกจากนี้ ยังมีการส่งเสริมแนวคิด “พลังบวร” ซึ่งเป็นความร่วมมือระหว่าง บ้าน วัด และโรงเรียน เพื่อร่วมกันพัฒนาคุณภาพชีวิตของประชาชนในชุมชน

3. การเป็นแหล่งศึกษาเรียนรู้ทางพระพุทธศาสนา วัดในตำบลท่าบอนยังมีบทบาทเป็นแหล่งศึกษาเรียนรู้ทางพระพุทธศาสนา ทั้งสำหรับพระภิกษุ สามเณร และประชาชนทั่วไป โดยมีการจัดการเรียนการสอนพระปริยัติธรรม การจัดตั้งศูนย์การศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์ และการสอนธรรมศึกษาให้แก่เด็กและเยาวชนในชุมชน (ศูนย์ข้อมูลภาคใต้ มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์, 2566) กิจกรรมดังกล่าวช่วยส่งเสริมให้ประชาชนมีความรู้ความเข้าใจในหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา และสามารถนำหลักธรรมไปประยุกต์ใช้ในการดำเนินชีวิตประจำวันได้อย่างเหมาะสม

4. การเป็นศูนย์กลางกิจกรรมสาธารณประโยชน์ของชุมชน วัดในชุมชนยังทำหน้าที่เป็นพื้นที่สำหรับการรวมตัวของประชาชนในการดำเนินกิจกรรมสาธารณประโยชน์และกิจกรรมจิตอาสาต่าง ๆ

เช่น การจัดกิจกรรมทำความสะอาดชุมชน การระดมทุนเพื่อช่วยเหลือผู้ประสบภัย หรือการจัดกิจกรรมเพื่อส่งเสริมสุขภาพของประชาชนในชุมชน (โรงพยาบาลระโนด, 2565) นอกจากนี้ วัดยังมีบทบาทสำคัญในการทำงานร่วมกับหน่วยงานต่าง ๆ ในพื้นที่ เช่น โรงเรียน องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น และหน่วยงานสาธารณสุข เพื่อส่งเสริมกิจกรรมด้านศีลธรรม วัฒนธรรม และสุขภาวะของประชาชนในชุมชน

5. สถานศึกษาในพื้นที่ตำบลท่าบอน ในด้านการศึกษา ตำบลท่าบอน อำเภอระโนด จังหวัดสงขลา มีสถานศึกษาที่ทำหน้าที่ในการจัดการศึกษาให้แก่เด็กและเยาวชนในพื้นที่ โดยมีทั้งสถานศึกษาระดับปฐมวัยและระดับประถมศึกษา ซึ่งส่วนใหญ่เป็นโรงเรียนของรัฐที่อยู่ภายใต้การกำกับดูแลของสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาสงขลา โรงเรียนในพื้นที่มีบทบาทสำคัญในการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ของชุมชน โดยมุ่งเน้นการพัฒนาทั้งด้านความรู้ ทักษะ และคุณธรรม จริยธรรมของผู้เรียน เพื่อให้สามารถดำรงชีวิตอยู่ในสังคมได้อย่างมีคุณภาพ (สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาสงขลา, 2565) นอกจากนี้ สถานศึกษาในพื้นที่ยังมีความร่วมมือกับวัดและชุมชนในการจัดกิจกรรมทางศาสนาและวัฒนธรรม เช่น การจัดกิจกรรมทำบุญตักบาตร การเข้าวัดฟังธรรมในวันสำคัญทางพระพุทธศาสนา การจัดค่ายคุณธรรมจริยธรรม และกิจกรรมส่งเสริมคุณธรรม จริยธรรมสำหรับนักเรียน ซึ่งสะท้อนให้เห็นถึงความสัมพันธ์ระหว่างสถาบันทางสังคมในชุมชนตามแนวคิด “พลังบวร” (บ้าน-วัด-โรงเรียน) ที่มุ่งเน้นการมีส่วนร่วมของทุกภาคส่วนในการพัฒนาชุมชนอย่างยั่งยืน (กรมการพัฒนาชุมชน, 2565) สำหรับสถานศึกษาในพื้นที่ตำบลท่าบอนที่มีบทบาทในการจัดการศึกษาแก่เด็กและเยาวชนในชุมชน ได้แก่ 1. โรงเรียนบ้านมาบับ 2. โรงเรียนวัดศาลาลงล่าง 3. โรงเรียนอนุบาลกิติคุณ 4. โรงเรียนท่าบอนมิตรภาพที่ 90 5. โรงเรียนวัดศาลาลงบน 6. โรงเรียนบ้านรับแพรก 7. โรงเรียนวัดคลองเป็ด

สถานศึกษาเหล่านี้มีบทบาทสำคัญในการพัฒนาศักยภาพของเด็กและเยาวชนในชุมชน โดยนอกจากการจัดการเรียนการสอนตามหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐานแล้ว ยังมีการจัดกิจกรรมเสริมสร้างคุณธรรม จริยธรรม และการมีส่วนร่วมของนักเรียนกับชุมชน เช่น การร่วมกิจกรรมทางศาสนาในวัด การทำกิจกรรมจิตอาสา และการร่วมกิจกรรมประเพณีท้องถิ่น ซึ่งช่วยปลูกฝังค่านิยมที่ดี และเสริมสร้างความสัมพันธ์ระหว่างโรงเรียน วัด และชุมชนให้มีความเข้มแข็งมากยิ่งขึ้น (สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาสงขลา, 2565)

ดังนั้น จะเห็นได้ว่า ศาสนา วัด และสถานศึกษาในตำบลท่าบอนมีบทบาทสำคัญในการหล่อหลอมวิถีชีวิต ค่านิยม และความเชื่อของประชาชนในชุมชน โดยวัดทำหน้าที่เป็นศูนย์กลางของกิจกรรมทางศาสนาและสังคม ขณะที่สถานศึกษามีบทบาทในการพัฒนาความรู้และคุณธรรมของเยาวชน ซึ่งความร่วมมือระหว่างบ้าน วัด และโรงเรียนจึงเป็นกลไกสำคัญในการสร้างความเข้มแข็งให้กับชุมชนตำบลท่าบอนอย่างยั่งยืน

5. พันธกิจของชุมชนตำบลท่าบอง

พันธกิจของชุมชนตำบลท่าบองที่กำหนดโดยองค์การบริหารส่วนตำบล (อบต.) สะท้อนให้เห็นถึงแนวทางการพัฒนาที่ครอบคลุมในหลายมิติ ไม่เพียงมุ่งเน้นแค่การพัฒนาด้านวัตถุ แต่ให้ความสำคัญกับการยกระดับคุณภาพชีวิตและจิตใจของประชาชนไปพร้อมกัน (องค์การบริหารส่วนตำบลท่าบอง, 2567) พันธกิจของชุมชนตำบลท่าบองที่เด่นชัด ดังนี้

1. การพัฒนาคนและสังคม พันธกิจหลักมุ่งเน้นที่การพัฒนาคุณภาพชีวิตของประชาชนให้มีสุขภาพที่ดีทั้งด้านร่างกาย จิตใจ และสังคม ซึ่งรวมถึงการส่งเสริมคุณธรรม จริยธรรม และการดำเนินชีวิตตามหลักพระพุทธศาสนา การที่ชุมชนให้ความสำคัญกับเรื่องนี้เป็นพิเศษแสดงให้เห็นว่ามีความเชื่อมั่นว่าคุณธรรมและจริยธรรมเป็นรากฐานสำคัญของการอยู่ร่วมกันอย่างสงบสุข นอกจากนี้ ยังมีการส่งเสริมการศึกษาและการเรียนรู้ตลอดชีวิต เพื่อพัฒนาศักยภาพของประชาชนให้เท่าทันกับการเปลี่ยนแปลงของสังคม

2. การพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานและเศรษฐกิจ พันธกิจนี้มุ่งเน้นการพัฒนา ระบบสาธารณูปโภค สาธารณูปการ และการคมนาคม ให้มีความสะดวกและปลอดภัย ซึ่งเป็นปัจจัยพื้นฐานที่จำเป็นต่อการพัฒนาเศรษฐกิจและคุณภาพชีวิตของประชาชน นอกจากนี้ยังมีการพัฒนาองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นให้มีความเข้มแข็งและมีธรรมาภิบาล เพื่อให้การบริหารจัดการเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพและโปร่งใส โดยส่งเสริมให้ประชาชนมีส่วนร่วมในการตัดสินใจเพื่อตอบสนองความต้องการของชุมชนอย่างแท้จริง

3. การอนุรักษ์ทรัพยากรและวัฒนธรรม ตำบลท่าบองให้ความสำคัญกับการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม เพื่อให้เกิดการพัฒนาที่ยั่งยืนควบคู่ไปกับการรักษาวิถีชีวิตดั้งเดิม นอกจากนี้ยังมีการส่งเสริม ศาสนา ศิลปวัฒนธรรม และประเพณีท้องถิ่น เพื่อให้มรดกทางวัฒนธรรมเหล่านี้คงอยู่ควบคู่ไปกับการเปลี่ยนแปลงของสังคม ซึ่งเป็นพันธกิจที่สะท้อนถึงความพยายามของชุมชนในการรักษารากเหง้าและอัตลักษณ์ของตนเอง

6. การเปลี่ยนแปลงทางสังคมและผลกระทบต่อความศรัทธา

ในยุคปัจจุบัน สังคมไทยกำลังเผชิญกับการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วทั้งในด้านเศรษฐกิจ เทคโนโลยี และวัฒนธรรม ซึ่งส่งผลกระทบต่อวิถีชีวิตและระบบคุณค่าของผู้คนโดยตรง โดยเฉพาะในชุมชนท้องถิ่นที่ยังคงมีรากฐานทางวัฒนธรรมและศาสนาอย่างมั่นคง เช่น ตำบลท่าบอง อำเภอระโนด จังหวัดสงขลา การเปลี่ยนแปลงทางสังคมเหล่านี้ไม่เพียงแต่ส่งผลต่อโครงสร้างชุมชนเท่านั้น แต่ยังส่งผลต่อระดับความศรัทธาในพระพุทธศาสนา ซึ่งเคยเป็นศูนย์กลางของการดำเนินชีวิตในทุกมิติ ความศรัทธาในบริบทชุมชนไม่ได้เป็นเพียงความเชื่อส่วนบุคคลเท่านั้น หากแต่เป็นพลังขับเคลื่อนสำคัญของความสัมพันธ์ทางสังคมและวัฒนธรรม การที่สังคมเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว ทั้งจาก

อิทธิพลของสื่อ เทคโนโลยี และวิถีชีวิตแบบสมัยใหม่ ทำให้รูปแบบการแสดงออกถึงศรัทธาและการเข้าวัดของประชาชนในชุมชนเริ่มเปลี่ยนแปลงไปอย่างเห็นได้ชัด (สุนิสา นาคะเวช, 2566)

ดังนั้น การศึกษา “การเปลี่ยนแปลงทางสังคมและผลกระทบต่อความศรัทธาในตำบลท่าบอง” จึงเป็นสิ่งสำคัญยิ่ง เพื่อสะท้อนให้เห็นถึงพลวัตของความศรัทธาในยุคสมัยใหม่ และเพื่อเป็นข้อมูลพื้นฐานในการส่งเสริมศรัทธาให้คงอยู่ร่วมกับการพัฒนาชุมชนอย่างยั่งยืน

7. การเปลี่ยนแปลงที่ลดทอนบทบาทของศาสนาและวัดในชีวิตประจำวันของผู้คนลง

1. การเปลี่ยนแปลงวิถีชีวิตและพฤติกรรม วิถีชีวิตของชาวตำบลท่าบองได้เริ่มเปลี่ยนจากเดิมที่ผูกพันกับศาสนาและประเพณี มาเป็นรูปแบบที่เร่งรีบและเน้นการบริโภคมากขึ้น ความสนใจในกิจกรรมทางศาสนาจึงลดลงอย่างเห็นได้ชัด (ธัญลักษณ์ เจริญสุข, 2565) การเข้าร่วมพิธีกรรมต่างๆ เช่น การใส่บาตรในตอนเช้า การฟังธรรมในวันพระ หรือการร่วมงานบุญต่างๆ ลดน้อยลงไป โดยผู้คนให้ความสำคัญกับเรื่องส่วนตัวและเศรษฐกิจมากขึ้น ซึ่งเป็นผลให้ความสัมพันธ์ระหว่างชุมชนและวัดอ่อนแอลง

2. การพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานและเศรษฐกิจ โครงการพัฒนาโครงสร้างพื้นฐาน เช่น การสร้างถนน ไฟฟ้า และอินเทอร์เน็ต ได้เปิดโอกาสให้ชุมชนเชื่อมต่อกับโลกภายนอกได้ง่ายขึ้น อย่างไรก็ตาม การพัฒนาเหล่านี้ก็ส่งผลให้บทบาทของวัดในฐานะศูนย์กลางของชุมชนลดลง (ชัยวัฒน์ ดำรงค์จิตร, 2564) เมื่อมีพื้นที่สาธารณะหรือสถานที่อื่นๆ ให้ผู้คนรวมตัวกันมากขึ้น วัดจึงไม่ใช่สถานที่เดียวสำหรับการพบปะสังสรรค์หรือทำกิจกรรมอีกต่อไป

3. อิทธิพลของเทคโนโลยีและสื่อสมัยใหม่ การแพร่หลายของเทคโนโลยีและโซเชียลมีเดียทำให้คนรุ่นใหม่สามารถเข้าถึงข้อมูลและเรื่องราวทางศาสนาผ่านช่องทางออนไลน์ได้ง่ายขึ้น อย่างไรก็ตาม ช่องทางเหล่านี้ไม่ได้ช่วยสร้างความสัมพันธ์แบบดั้งเดิมระหว่างผู้คนกับพระสงฆ์ที่ต้องมาพบปะพูดคุยกันต่อหน้า (ธนภฤต ชินวัตร, 2563) แม้การเผยแพร่ศาสนาจะเข้าถึงได้ง่ายขึ้น แต่ความผูกพันเชิงบุคคลที่เคยเป็นรากฐานสำคัญของศรัทธากลับลดลงไป

4. การย้ายถิ่นฐานและแรงงานนอกพื้นที่ ปัญหาการย้ายถิ่นฐานของคนวัยทำงานจากชุมชนชนบทไปทำงานในเมืองใหญ่ส่งผลกระทบต่อตรงต่อการสืบทอดความศรัทธาและประเพณีทางศาสนา (สุรีย์พร กาญจนพงศ์, 2566) เมื่อขาดช่วงต่อของคนรุ่นใหม่ การถ่ายทอดความรู้และค่านิยมทางศาสนาในครอบครัวก็ถูกลดทอนลง ทำให้ประเพณีต่างๆ มีผู้สืบทอดน้อยลงตามไปด้วย

5. วัฒนธรรมต่างชาติและค่านิยมใหม่ การหลั่งไหลของวัฒนธรรมต่างชาติผ่านสื่อและโซเชียลมีเดียได้นำมาซึ่งค่านิยมใหม่ๆ เช่น ความเชื่อในเรื่องปัจเจกนิยมและวัตถุนิยม ซึ่งตรงกันข้ามกับค่านิยมดั้งเดิมของชุมชน เช่น ความเคารพต่อผู้สูงอายุและความเคร่งครัดในศีลธรรม (นัฐกานต์ ทองมี,

2564) การเปลี่ยนแปลงนี้ทำให้รากฐานความศรัทธาของชุมชนชนบทที่เคยยึดโยงกับวัดและประเพณี เริ่มสั่นคลอนและอ่อนแอลงอย่างเห็นได้ชัด

สรุปได้ว่า บริบทพื้นที่วิจัยของชุมชนตำบลท่าบอน อำเภอระโนด จังหวัดสงขลา แสดงให้เห็นถึงลักษณะของชุมชนชนบทที่มีความผูกพันกับทรัพยากรธรรมชาติ โดยเฉพาะพื้นที่ราบลุ่มใกล้ทะเลสาบสงขลา ซึ่งเอื้อต่อการประกอบอาชีพเกษตรกรรมและประมงพื้นบ้าน ประชากรส่วนใหญ่ประกอบอาชีพทำนาและมีวิถีชีวิตที่พึ่งพาทรัพยากรในท้องถิ่น พร้อมทั้งยังคงรักษาความสัมพันธ์แบบเครือญาติและการพึ่งพาอาศัยกันภายในชุมชนอย่างเข้มแข็ง ในด้านวัฒนธรรม ชุมชนมีความผูกพันกับพระพุทธศาสนาอย่างลึกซึ้ง โดยวัดทำหน้าที่เป็นศูนย์กลางของกิจกรรมทางศาสนา สังคม และการเรียนรู้ของชุมชน รวมทั้งเป็นพื้นที่จัดประเพณีสำคัญ เช่น สารทเดือนสิบและงานบุญต่าง ๆ นอกจากนี้โรงเรียนในพื้นที่ยังมีบทบาทร่วมกับวัดและครอบครัวในการปลูกฝังคุณธรรมจริยธรรมแก่เยาวชนตามแนวคิด “บ้าน-วัด-โรงเรียน” อย่างไรก็ตาม การเปลี่ยนแปลงทางสังคมในยุคปัจจุบัน เช่น การพัฒนาเศรษฐกิจ เทคโนโลยี และการย้ายถิ่นของแรงงาน ส่งผลให้รูปแบบวิถีชีวิตและการแสดงออกทางศาสนาของประชาชนเริ่มเปลี่ยนแปลงไป ดังนั้น การศึกษาบริบทพื้นที่และการเปลี่ยนแปลงทางสังคมของชุมชนตำบลท่าบอนจึงมีความสำคัญต่อการทำความเข้าใจระดับความศรัทธาในพระพุทธศาสนา และสามารถนำไปใช้เป็นแนวทางในการส่งเสริมความเข้มแข็งของชุมชนและการสืบทอดคุณค่าทางศาสนาและวัฒนธรรมในอนาคต

2.7. งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ภัทรา ธรรมรัตน์ (2564) ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง ปัจจัยทางสังคมที่ส่งผลต่อการดำรงศรัทธาในพระพุทธศาสนา กรณีศึกษาชุมชนลุ่มน้ำเจ้าพระยา ได้ชี้ให้เห็นว่า การดำรงอยู่ของความศรัทธาในพระพุทธศาสนาในชุมชนท้องถิ่นไม่ได้ขึ้นอยู่กับหลักคำสอนเพียงอย่างเดียว แต่ยังได้รับอิทธิพลอย่างมากจากปัจจัยทางสังคมที่เปลี่ยนแปลงไป ผู้เขียนได้วิเคราะห์ว่า บทบาทของวัดและพระสงฆ์ ที่เคยเป็นศูนย์กลางทางสังคมเริ่มลดลง เนื่องจากวิถีชีวิตของผู้คนเปลี่ยนไป ความสัมพันธ์แบบดั้งเดิมที่ใกล้ชิดระหว่างชาวบ้านกับวัดและพระสงฆ์ถูกแทนที่ด้วยความสัมพันธ์ที่ห่างเหินมากขึ้น นอกจากนี้การพัฒนาทางเศรษฐกิจและเทคโนโลยี ยังส่งผลให้เกิดกระแสวัตถุนิยมและวิถีชีวิตที่เร่งรีบ ทำให้คนในชุมชนมีเวลาเข้าร่วมกิจกรรมทางศาสนา น้อยลง และหันไปให้ความสำคัญกับเรื่องการทำงานและการบริโภคมากกว่าการปฏิบัติธรรม งานวิจัยยังพบว่า การขาดการสืบทอดความรู้ทางศาสนาจากคนรุ่นเก่าสู่คนรุ่นใหม่ เป็นปัญหาสำคัญอีกประการหนึ่ง เด็กและเยาวชนจำนวนมากขาดโอกาสในการเรียนรู้หลักธรรมอย่างจริงจังในครอบครัวหรือโรงเรียน ซึ่งเป็นปัจจัยที่ทำให้รากฐานของความศรัทธาอ่อนแอลงและอาจนำไปสู่การเสื่อมถอยของพระพุทธศาสนาในอนาคต

ธนพงษ์ วิริยะวงศ์ (2563) ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง บทบาทของชุมชนกับการธำรงพระพุทธศาสนา ในยุคสมัยใหม่ ได้ให้มุมมองที่น่าสนใจว่าการดำรงอยู่ของพระพุทธศาสนาในปัจจุบันไม่ได้ขึ้นอยู่กับศาสนจักรเพียงอย่างเดียว แต่ยังขึ้นอยู่กับบทบาทที่สำคัญของชุมชนในการร่วมมือกันรักษาและสืบทอดศาสนา ผู้เขียนได้ชี้ให้เห็นว่าในอดีต ชุมชนเป็นกลไกหลักในการขับเคลื่อนกิจกรรมทางศาสนา ผ่านการรวมตัวกันทำบุญ การอุปถัมภ์วัด และการส่งเสริมให้ลูกหลานเข้าสู่ร่มกาสาวพัสตร์ แต่ในยุคสมัยใหม่นี้ บทบาทดังกล่าวเริ่มอ่อนแอลงจากปัจจัยทางสังคมหลายประการ เช่น การลดลงของความผูกพันในชุมชน การไหลเข้าของวัฒนธรรมวัตถุนิยม และการแพร่หลายของเทคโนโลยีที่ทำให้ผู้คนห่างเหินจากวัดมากขึ้น อย่างไรก็ตาม งานวิจัยนี้ไม่ได้มองว่าชุมชนหมดสิ้นบทบาทไปแล้ว แต่เสนอว่าชุมชนต้องมีการปรับตัวและหาแนวทางใหม่ๆ ในการธำรงพระพุทธศาสนาให้เข้ากับยุคสมัย เช่น การนำหลักธรรมมาประยุกต์ใช้ในการแก้ปัญหาสังคมในระดับชุมชน การใช้เทคโนโลยีเป็นเครื่องมือในการเผยแผ่ธรรมะ และการสร้างกิจกรรมที่ดึงดูดคนรุ่นใหม่ให้เข้ามามีส่วนร่วมกับวัดมากขึ้น ท้ายที่สุดงานวิจัยนี้สรุปว่า การธำรงพระพุทธศาสนาในยุคสมัยใหม่ต้องอาศัย ความร่วมมือระหว่างชุมชน วัด และพระสงฆ์ โดยชุมชนต้องกลับมาทำหน้าที่เป็นผู้ร่วมสร้างสรรค์และขับเคลื่อนกิจกรรมทางศาสนาอย่างมีส่วนร่วม ไม่ใช่เป็นเพียงแค่ผู้รับหรือผู้ปฏิบัติตามเท่านั้น

ปิยะมาศ บุญมี (2565) ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง ความสัมพันธ์ระหว่างวิถีชีวิตชุมชนกับระดับความศรัทธาในพระพุทธศาสนา จังหวัดขอนแก่น ได้ศึกษาความเชื่อมโยงที่ซับซ้อนระหว่างวิถีชีวิตของผู้คนในชุมชนกับระดับความศรัทธาในพระพุทธศาสนา โดยชี้ให้เห็นว่าปัจจัยทางสังคมและเศรษฐกิจมีผลกระทบอย่างยิ่งต่อการดำรงอยู่ของความเชื่อทางศาสนา ผู้เขียนพบว่า ในอดีต วิถีชีวิตแบบเกษตรกรรม และการอยู่ร่วมกันแบบเครือญาติที่แน่นแฟ้นในชุมชนชนบท เป็นรากฐานที่สำคัญของความศรัทธา ผู้คนมีเวลาเข้าร่วมกิจกรรมทางศาสนาและประเพณีต่างๆ ซึ่งทำหน้าที่เป็นกลไกในการเสริมสร้างความผูกพันกับวัดและพระสงฆ์ ทำให้ศรัทธาเป็นส่วนหนึ่งของชีวิตประจำวันอย่างเป็นธรรมชาติ อย่างไรก็ตาม การเปลี่ยนแปลงไปสู่ สังคมเมืองและอุตสาหกรรม ส่งผลให้วิถีชีวิตของผู้คนเปลี่ยนไป ผู้คนต้องเผชิญกับความเร่งรีบในการทำงานและให้ความสำคัญกับเรื่องวัดมากขึ้น ทำให้มีเวลาและโอกาสในการเข้าวัดหรือปฏิบัติธรรมลดน้อยลง ความสัมพันธ์ระหว่างคนในชุมชนกับวัดจึงค่อยๆ ห่างเหินกันไป งานวิจัยนี้ยังชี้ให้เห็นว่า ความศรัทธาในพระพุทธศาสนาไม่ได้หายไปทั้งหมด แต่ได้มีการปรับเปลี่ยนรูปแบบไปตามบริบทของสังคมสมัยใหม่ ผู้คนบางส่วนยังคงรักษาศรัทธาไว้ แต่เป็นการแสดงออกในรูปแบบที่แตกต่างไปจากเดิม เช่น การทำบุญออนไลน์หรือการปฏิบัติธรรมแบบส่วนตัวมากขึ้น ซึ่งสะท้อนให้เห็นว่าความศรัทธาในปัจจุบันมีความเป็นปัจเจกมากขึ้นและถูกลดทอนบทบาทในเชิงชุมชนลงอย่างชัดเจน

กิตติศักดิ์ วงศ์ธนา (2564) ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง การเปลี่ยนแปลงทางสังคมกับความศรัทธาในพระพุทธศาสนาในเขตเมือง ได้ชี้ให้เห็นถึงความสัมพันธ์ที่ซับซ้อนระหว่างความศรัทธาใน

พระพุทธศาสนาและการเปลี่ยนแปลงของสภาพสังคมในเขตเมือง โดยเฉพาะในบริบทที่แตกต่างจากชุมชนชนบท ผู้เขียนได้วิเคราะห์ว่าการขยายตัวของเมืองได้นำมาซึ่งปัจจัยทางสังคมหลายประการที่ส่งผลกระทบต่อความเชื่อของผู้คน ได้แก่ ความเป็นปัจเจกนิยม ที่ทำให้ผู้คนหันมาให้ความสำคัญกับเรื่องส่วนตัวมากกว่ากิจกรรมทางสังคมร่วมกันในวัด ความเร่งรีบในชีวิตประจำวัน ที่ทำให้คนไม่มีเวลาเข้าวัดหรือทำบุญอย่างสม่ำเสมอ และการเข้าถึงข้อมูลข่าวสารที่หลากหลาย ทำให้ผู้คนมีทางเลือกในการเข้าถึงความเชื่อและคำสอนที่มากขึ้น ไม่จำกัดอยู่แค่ในวัดเพียงอย่างเดียว งานวิจัยยังพบว่า แม้ผู้คนในเขตเมืองจะยังคงมีความศรัทธาในพระพุทธศาสนา แต่รูปแบบการแสดงออกได้เปลี่ยนไปอย่างชัดเจน จากเดิมที่เน้นการทำบุญในวัดและเข้าร่วมพิธีกรรม ผู้คนหันมาปฏิบัติธรรมในรูปแบบส่วนตัวมากขึ้น เช่น การนั่งสมาธิที่บ้าน การฟังธรรมะผ่านช่องทางออนไลน์ หรือการทำบุญในรูปแบบที่สะดวกและรวดเร็วมากขึ้น ท้ายที่สุด งานวิทยานิพนธ์นี้สรุปว่า วัดและพระสงฆ์ในเขตเมืองต้องปรับตัวให้เข้ากับวิถีชีวิตสมัยใหม่เพื่อรักษาความศรัทธาไว้ โดยการพัฒนาช่องทางการสื่อสารที่ทันสมัย การจัดกิจกรรมที่ตอบโจทย์คนเมือง และการทำหน้าที่เป็นที่พึ่งทางใจที่เข้าถึงได้ง่ายในภาวะที่ชีวิตมีความเครียดสูง

วรรณภา คำสุข (2566) ได้ทำการวิจัยเรื่อง ความศรัทธาในพระพุทธศาสนากับการดำเนินชีวิตในชุมชนชนบทภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ได้ศึกษาถึงความสัมพันธ์ที่ลึกซึ้งซึ่งระหว่างความเชื่อทางศาสนากับวิถีชีวิตประจำวันของชาวบ้านในพื้นที่ภาคอีสาน โดยใช้ให้เห็นว่าศรัทธาไม่ได้เป็นเพียงเรื่องส่วนตัว แต่เป็นรากฐานสำคัญที่หล่อหลอมทั้งวัฒนธรรม สังคม และเศรษฐกิจของชุมชน ผู้เขียนได้อธิบายว่า ความศรัทธา ของชาวบ้านสะท้อนออกมาผ่าน วิถีชีวิตที่ผูกพันกับพุทธศาสนา ตั้งแต่เกิดจนตาย ผู้คนมีส่วนร่วมในประเพณีสำคัญต่างๆ เช่น งานบุญประเพณีที่สืบทอดกันมา การทำบุญตักบาตร และการเข้าวัดฟังธรรม ซึ่งกิจกรรมเหล่านี้ทำหน้าที่เป็นกลไกทางสังคมที่ช่วยเสริมสร้างความสามัคคี ความสัมพันธ์แบบเครือญาติ และการช่วยเหลือเกื้อกูลกันในชุมชน อย่างไรก็ตาม งานวิจัยยังชี้ให้เห็นถึงความท้าทายที่ส่งผลกระทบต่อความศรัทธาในยุคปัจจุบัน เช่น การย้ายถิ่นฐานของคนรุ่นใหม่ไปทำงานในเมืองใหญ่ ทำให้ขาดช่วงการสืบทอดประเพณีและคำสอนจากรุ่นสู่รุ่น รวมถึงอิทธิพลของกระแสวัตถุนิยมและสื่อสมัยใหม่ที่เข้ามาเปลี่ยนแปลงค่านิยมและความสนใจของผู้คน แม้จะมีการเปลี่ยนแปลงเกิดขึ้น แต่ผู้เขียนสรุปว่า ความศรัทธาในพระพุทธศาสนายังคงเป็นพลังสำคัญที่ช่วยขับเคลื่อนชุมชนให้ดำเนินต่อไปได้ โดยผู้คนยังคงยึดมั่นในหลักคำสอนเรื่อง กฎแห่งกรรม และการทำบุญ ซึ่งเป็นเหมือนเข็มทิศในการดำเนินชีวิตที่ช่วยสร้างความสงบสุขและความสมดุลให้กับชุมชนชนบทอย่างยั่งยืน

สมคิด กาญจนวนิชย์ (2565) ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง ผลของกิจกรรมทางศาสนาต่อความเข้มแข็งของชุมชน ศึกษาเปรียบเทียบพื้นที่ภาคกลางและภาคใต้ ที่ตีพิมพ์ในวารสารพัฒนาสังคม แสดงให้เห็นถึงบทบาทสำคัญของกิจกรรมทางศาสนาในการสร้างความเข้มแข็งให้กับชุมชนในภูมิภาคต่างๆ ของ

ประเทศไทย ผู้เขียนวิเคราะห์ว่าในพื้นที่ภาคใต้ ซึ่งมีบริบททางสังคมและวัฒนธรรมที่เป็นเอกลักษณ์ การนับถือศาสนาพุทธได้กลายเป็น พื้นฐานสำคัญที่ผู้คนในชุมชนมีส่วนร่วมมากที่สุด แม้แต่ละชุมชน จะมีความแตกต่างกันบ้าง แต่การมีศรัทธาร่วมกันในพระพุทธศาสนาและเคารพในปูชนียสถานที่ สำคัญ เช่น วัด ถือเป็นพฤติกรรมร่วมที่ช่วยสร้างความหมายในชีวิตและเป็นศูนย์กลางของชุมชน งานวิจัยนี้ชี้ให้เห็นว่า กิจกรรมทางศาสนา เช่น การทำบุญ การประกอบพิธีกรรม และการเข้าร่วมงาน ประเพณีต่างๆ เป็นเหมือนกลไกที่ช่วยรวมผู้คนในชุมชนเข้าไว้ด้วยกัน ทำให้เกิด ปฏิสัมพันธ์ทางสังคม ที่แน่นแฟ้น และส่งเสริมความสามัคคี การมีกิจกรรมทางศาสนาอย่างต่อเนื่องช่วยให้ชุมชนสามารถ รักษาอัตลักษณ์และค่านิยมดั้งเดิมไว้ได้ แม้จะเผชิญกับการเปลี่ยนแปลงจากปัจจัยภายนอกก็ตาม ดังนั้น กิจกรรมทางศาสนาจึงไม่ได้มีเพียงมิติทางจิตวิญญาณเท่านั้น แต่ยังมีบทบาทสำคัญในเชิงสังคม และวัฒนธรรม ซึ่งช่วยเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชนอย่างยั่งยืน โดยเฉพาะในพื้นที่ภาคใต้ที่ความ ศรัทธาในพระพุทธศาสนายังคงเป็นรากฐานที่มั่นคง

สุมาลี วัฒนเศรษฐ (2564) ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง บทบาทวัดกับความเป็นศูนย์กลางชุมชนใน สังคมร่วมสมัย ที่ตีพิมพ์ในวารสารศาสนาและสังคม ได้วิเคราะห์ถึงการเปลี่ยนแปลงบทบาทของวัดใน ยุคปัจจุบัน ผู้เขียนชี้ให้เห็นว่าในอดีต วัดเป็นมากกว่าศาสนสถาน แต่เป็น ศูนย์กลางที่ครอบคลุมทุก มิติของชุมชน ตั้งแต่ศาสนา การศึกษา การแพทย์ ไปจนถึงกิจกรรมทางสังคมต่างๆ แต่ในสังคมร่วม สมัยที่เต็มไปด้วยการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจและวัฒนธรรม วัดกำลังเผชิญกับความท้าทายในการ รักษาบทบาทเดิมไว้ การวิจัยพบว่า แม้วิถีชีวิตของผู้คนจะเปลี่ยนไป แต่ วัดยังคงมีศักยภาพในการเป็น ศูนย์กลางของชุมชนได้ หากมีการปรับตัวและพัฒนาบทบาทให้สอดคล้องกับความต้องการของสังคม ยุคใหม่ เช่น การเป็นศูนย์กลางในการแก้ปัญหาสังคม การส่งเสริมเศรษฐกิจพอเพียง หรือการเป็น แหล่งเรียนรู้ตลอดชีวิตที่ไม่ได้จำกัดแค่เรื่องศาสนา ผู้เขียนสรุปว่า เพื่อให้วัดสามารถดำรงบทบาท ความเป็นศูนย์กลางชุมชนได้อย่างยั่งยืนในยุคสมัยใหม่ พระสงฆ์และชุมชนต้องร่วมมือกันอย่างจริงจัง ในการ สร้างสรรค์บทบาทใหม่ๆ ให้แก่วัด ทำให้วัดกลายเป็นพื้นที่ที่ตอบโจทย์ชีวิตผู้คนในปัจจุบันและ อนาคตได้อย่างแท้จริง

ธัญลักษณ์ เจนกิจ (2566) ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง พฤติกรรมทางศาสนาของคนรุ่นใหม่กับการ เปลี่ยนแปลงความศรัทธา ได้ฉายภาพการปรับตัวของความเชื่อในยุคดิจิทัล โดยชี้ให้เห็นว่า คนรุ่นใหม่ ไม่ได้ละทิ้งศาสนา แต่เปลี่ยนวิธีแสดงออกถึงความศรัทธา จากเดิมที่ศาสนสถานเป็นศูนย์กลางหลัก ของการปฏิบัติธรรม ผู้คนในปัจจุบันหันมาปฏิบัติศาสนกิจในพื้นที่ส่วนตัวมากขึ้น เช่น การทำสมาธิ และการสวดมนต์ที่บ้าน หรือการเข้าถึงธรรมะผ่านสื่อออนไลน์ต่างๆ ซึ่งสะท้อนถึงวิถีชีวิตที่เน้นความ เป็นส่วนตัวและมีความยืดหยุ่นสูง นอกจากนี้ งานวิจัยยังพบว่า คนรุ่นใหม่ให้ความสำคัญกับความเชื่อ เชิงเหตุผล มากกว่าการยึดติดกับพิธีกรรมแบบเดิม หากหลักคำสอนใดไม่สามารถอธิบายได้ด้วย เหตุผล พวกเขาก็มีแนวโน้มที่จะตั้งคำถามหรือปฏิเสธความเชื่อนั้น ซึ่งเป็นความท้าทายที่สำคัญสำหรับ

องค์การศาสนาที่ต้องปรับตัวให้เท่าทันกับการเปลี่ยนแปลงนี้ การค้นพบนี้ชี้ให้เห็นว่าในอนาคต การเผยแผ่ศาสนาจะต้องปรับเปลี่ยนกลยุทธ์ให้เข้าถึงและตอบโจทย์ความต้องการของคนรุ่นใหม่ได้อย่างเหมาะสม ด้วยการนำเสนอหลักธรรมในรูปแบบที่เข้าใจง่าย เข้าถึงได้ผ่านช่องทางที่หลากหลาย และเน้นเนื้อหาที่สามารถนำไปปฏิบัติได้จริงในชีวิตประจำวัน แทนที่จะมุ่งเน้นเพียงแค่พิธีกรรมทางศาสนาเพียงอย่างเดียว

ณัฐชยา เพชรรัตน์ (2562) ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง อิทธิพลของผู้นำชุมชนต่อการรักษาศรัทธาในพระพุทธศาสนา ได้ให้ความสำคัญกับบทบาทของผู้นำชุมชนในฐานะผู้ขับเคลื่อนและธำรงรักษาความศรัทธาของชาวบ้านในพื้นที่ ผู้เขียนได้ชี้ให้เห็นว่า ผู้นำชุมชนที่มีความศรัทธา มีคุณธรรม และเป็นแบบอย่างที่ดี จะเป็นพลังสำคัญในการสร้างและรักษาความเข้มแข็งของชุมชนทางศาสนา ผู้นำที่เข้มแข็งจะช่วยประสานความร่วมมือระหว่างชาวบ้านกับวัด ทำให้กิจกรรมทางศาสนาและประเพณีต่างๆ ดำเนินไปได้อย่างราบรื่นและต่อเนื่อง นอกจากนี้ยังช่วยสร้างแรงบันดาลใจให้คนในชุมชนมีส่วนร่วมในกิจกรรมเหล่านี้มากขึ้น ในทางกลับกัน ผู้นำที่ขาดความสนใจในศาสนาหรือไม่มีคุณธรรมจะส่งผลให้ความศรัทธาของชาวบ้านลดลง และความผูกพันระหว่างชุมชนกับวัดก็อาจอ่อนแอลงตามไปด้วย งานวิจัยนี้จึงสรุปว่า การพัฒนาผู้นำชุมชนให้มีความรู้ความเข้าใจในหลักธรรมและมีบทบาทเชิงรุกในการส่งเสริมศาสนา ถือเป็นสิ่งจำเป็นอย่างยิ่งต่อการรักษาความศรัทธาให้คงอยู่ได้อย่างยั่งยืนในสังคมปัจจุบัน

วิชัย พุทธรักษา (2563) ได้ศึกษาเรื่อง ศรัทธากับการมีส่วนร่วมทางศาสนาในชุมชนเมือง ได้ปรากฏการณ์ที่น่าสนใจในสังคมปัจจุบัน นั่นคือความสัมพันธ์ระหว่างความศรัทธากับวิถีชีวิตคนเมืองที่เปลี่ยนแปลงไป ในชุมชนเมืองที่มีความเร่งรีบและมีปัจจัยทางวัตถุเข้ามาเกี่ยวข้องมากขึ้น ผู้คนมักมีแนวโน้มที่จะมีส่วนร่วมในกิจกรรมทางศาสนาในลักษณะเดียวกับชุมชนชนบทน้อยลง แต่ผู้เขียนชี้ให้เห็นว่านั่นไม่ได้หมายความว่าความศรัทธาของคนเมืองได้ลดลงไป แต่รูปแบบการแสดงออกถึงศรัทธาได้ปรับเปลี่ยนไปตามบริบทของสังคม การวิจัยพบว่าคนเมืองยังคงมีความศรัทธาในระดับสูง แต่พวกเขาเลือกที่จะแสดงออกในรูปแบบที่ยืดหยุ่นและสอดคล้องกับชีวิตที่ยุ่งเหยิงมากขึ้น เช่น การไปทำบุญเฉพาะในวันสำคัญทางศาสนาแทนที่จะไปวัดทุกวันพระ หรือการใช้เทคโนโลยีเป็นเครื่องมือในการทำบุญ เช่น การบริจาคผ่านช่องทางออนไลน์ ซึ่งเป็นรูปแบบที่สะดวกและรวดเร็ว งานวิจัยนี้จึงเป็นกระจกสะท้อนให้เห็นว่า วัดในชุมชนเมืองต้องมีการปรับตัวอย่างจริงจัง เพื่อรักษาบทบาทในการเป็นศูนย์กลางทางจิตวิญญาณ โดยต้องหาวิธีการที่ตอบสนองความต้องการที่หลากหลายและยืดหยุ่นของคนเมืองได้อย่างเหมาะสม ไม่ว่าจะเป็นการจัดกิจกรรมที่กระชับ หรือการใช้เทคโนโลยีในการเผยแผ่ธรรมะเพื่อให้ศรัทธายังคงดำรงอยู่ในยุคสมัยใหม่ได้อย่างมั่นคง

สรุปได้ว่า จากแนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง พบว่า ปัจจัยทางสังคม มีบทบาทสำคัญอย่างยิ่งในการหล่อหลอมความศรัทธาในพระพุทธศาสนา โดยสังคมเปรียบเสมือนระบบที่

ประกอบด้วยหน่วยย่อยต่างๆ ที่ทำงานร่วมกันอย่างสอดคล้องเพื่อให้ระบบโดยรวมมั่นคง แต่หากมีหน่วยใดบกพร่อง ก็จะส่งผลกระทบต่อทั้งระบบ ปัจจัยหลักที่ส่งผลต่อความศรัทธา ได้แก่ ครอบครัว ซึ่งเป็นสถาบันแรกที่ปลูกฝังคุณธรรมและค่านิยมทางศาสนา สถานศึกษา ที่ทำหน้าที่ถ่ายทอดความรู้ และสร้างวินัยทางศีลธรรม ผู้นำชุมชนและผู้นำทางศาสนา ที่เป็นต้นแบบและมีอิทธิพลในการขับเคลื่อนกิจกรรมทางศาสนา กลุ่มเพื่อนและเครือข่ายสังคม ที่มีบทบาทอย่างมากต่อการกำหนดพฤติกรรม โดยเฉพาะในกลุ่มวัยรุ่น สื่อมวลชนและสื่อออนไลน์ ที่กำหนดค่านิยมและความคิดของผู้คน ในวงกว้าง และสุดท้าย ประเพณีและวัฒนธรรมท้องถิ่น ซึ่งเป็นกลไกที่ช่วยธำรงรักษาความผูกพัน และอัตลักษณ์ของชุมชน ในสังคมร่วมสมัย ปัจจัยเหล่านี้มีการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว เช่น การเปลี่ยนจากครอบครัวขยายเป็นครอบครัวเดี่ยว การให้ความสำคัญกับสื่อออนไลน์มากขึ้น และการที่วิถีชีวิตเร่งรีบขึ้น ซึ่งการเปลี่ยนแปลงเหล่านี้ได้สร้างความท้าทายใหม่ๆ ต่อการรักษาความศรัทธา ในพระพุทธศาสนา แต่ในขณะเดียวกันก็เป็นโอกาสที่ชุมชนจะสามารถปรับตัวเพื่อรักษาความสมดุลระหว่างคุณค่าดั้งเดิมกับความทันสมัยได้อย่างยั่งยืน

บทที่ 3

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยเรื่อง “ปัจจัยทางสังคมที่ส่งผลต่อความศรัทธาในพระพุทธศาสนาของชุมชนอำเภอรระโนด จังหวัดสงขลา” ผู้วิจัยได้ใช้ระเบียบวิธีวิจัยเป็นการเชิงปริมาณ (Quantitative Research) โดยใช้แบบสอบถาม (Questionnaire) และการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) วิเคราะห์เชิงพรรณนา (Descriptive Analysis) โดยผู้วิจัยมีขั้นตอนและวิธีการดำเนินการวิจัย ดังต่อไปนี้

- 3.1. ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง
- 3.2. เทคนิคและวิธีการสุ่มตัวอย่าง
- 3.3. เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย
- 3.4. การสร้างและตรวจสอบคุณภาพเครื่องมือ
- 3.5. การเก็บรวบรวมข้อมูล
- 3.6. การวิเคราะห์ข้อมูล
- 3.7. สถิติที่ใช้ในการวิจัย

3.1. ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

3.1.1 ประชากรที่ใช้ในการวิจัย ได้แก่ ประชาชนในชุมชนตำบลท่าบอน อำเภอรระโนด จังหวัดสงขลา จำนวน 4,067 คน จากทั้งหมด 10 หมู่บ้าน (รายงานข้อมูลอำเภอรระโนด ปี 2568)

3.1.2 กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัย ได้แก่ ประชาชนในชุมชนตำบลท่าบอน อำเภอรระโนด จังหวัดสงขลา จำนวน 351 คน ที่ได้จากการกำหนดขนาดกลุ่มตัวอย่างจากตารางสำเร็จรูปของเครจซี่และมอร์แกน (Krejcie and Morgan, 1970, p. 607)

3.2. วิธีการสุ่มตัวอย่าง

3.2.1 ใช้วิธีการสุ่มตัวอย่างโดยใช้ความน่าจะเป็นด้วยการสุ่มตัวอย่างแบบแบ่งชั้น (Stratified Random Sampling) โดยจำแนกตามขนาดหมู่บ้าน เขตตำบลท่าบอน ทั้งหมด 10 หมู่บ้าน

3.2.2. สุ่มตัวอย่าง โดยการใช่วิธีสุ่มอย่างง่าย (Simple random sampling) โดยวิธีการจับฉลากชื่อประชากรแบ่งตามหมู่บ้านแบบไม่ใส่คืน (Sampling Without Replacement) จำนวน 10 หมู่บ้าน ให้ได้กลุ่มตัวอย่างแต่ละหมู่บ้านตามรายละเอียดตารางที่ 3.1

ตารางที่ 3.1 กลุ่มประชากร

ชุมชนตำบลท่าบอง อำเภอรอนด		
จังหวัดสงขลา	ประชากร	กลุ่มตัวอย่าง
หมู่ที่ 1 บ้านรับแพรก	1,095	93
หมู่ที่ 2 บ้านอู่ตะเภา	575	50
หมู่ที่ 3 บ้านท่าบอง	958	83
หมู่ที่ 4 บ้านศาลาหลวงบน	152	13
หมู่ที่ 5 บ้านหัวคู้ง	141	12
หมู่ที่ 6 บ้านศาลาหลวงล่าง	146	13
หมู่ที่ 7 บ้านขี้นาก	87	8
หมู่ที่ 8 บ้านคลองเป็ด	128	11
หมู่ที่ 9 บ้านมาบบัว	111	10
หมู่ที่ 10 บ้านมาบปรือ	674	58
รวม	4,067	351

3.3. เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยพัฒนาขึ้นตามกรอบของการวิจัยเรื่อง “ปัจจัยทางสังคมที่ส่งผลต่อความศรัทธาในพระพุทธศาสนาของชุมชนอำเภอรอนด จังหวัดสงขลา” เป็นการวิจัยการวิจัยเชิงปริมาณ (Quantitative Research) โดยใช้แบบสอบถาม (Questionnaire) และการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) วิเคราะห์เชิงพรรณนา (Descriptive Analysis) ผู้วิจัยได้ทำการศึกษาค้นคว้ารวบรวมจากข้อมูลจากหนังสือ ตำราเอกสาร และงานวิจัยที่เกี่ยวข้องเพื่อนำมาสร้างเป็นเครื่องมือในการวิเคราะห์ข้อมูล ซึ่งผู้วิจัยได้ดำเนินการวิจัยโดยการสร้างเครื่องมือ ดังนี้

3.3.1. แบบสอบถาม (Questionnaire) มีลักษณะคำถามปลายปิด (Close Ended) ซึ่งผู้วิจัยสร้างขึ้นเพื่อใช้สอบถามกลุ่มตัวอย่าง จำนวน 1 ชุด โดยแบ่งออกเป็น 4 ตอน คือ

ตอนที่ 1 สอบถามข้อมูลทั่วไปเกี่ยวกับปัจจัยส่วนบุคคลของผู้ตอบแบบสอบถาม เป็นแบบ สอบถามลักษณะปลายปิด (Close Ended) คำถามเป็นแบบ (Multiple Choices) มีจำนวน 5 ข้อ ประกอบด้วย เพศ อายุ การศึกษา อาชีพ รายได้

ตอนที่ 2 เป็นแบบสอบถามเกี่ยวกับปัจจัยทางด้านสังคมที่ส่งผลต่อความศรัทธาในพระพุทธศาสนา เป็นแบบสอบถามลักษณะปลายปิด (Close Ended) คำถามเป็นแบบมาตราส่วนประมาณค่า (Rating Scale) มีจำนวน 30 ข้อ ประกอบด้วย

1) ด้านครอบครัว	จำนวน 5 ข้อ
2) ด้านสถานศึกษา	จำนวน 5 ข้อ
3) ด้านผู้นำชุมชน/ผู้นำทางศาสนา	จำนวน 5 ข้อ
4) ด้านกลุ่มเพื่อนหรือเครือข่ายทางสังคม	จำนวน 5 ข้อ
5) ด้านสื่อมวลชน/สื่อออนไลน์	จำนวน 5 ข้อ
6) ด้านประเพณีและวัฒนธรรมท้องถิ่น	จำนวน 5 ข้อ

สำหรับแบบสอบถามตอนที่ 2 นี้มีลักษณะเป็นแบบมาตราส่วนประมาณค่า (Rating Scale) จำนวน 5 อันดับ ตามแบบของ Likert Scale โดยแบ่งระดับในการวัดออกเป็น 5 ระดับดังนี้

คะแนน 5 หมายถึง มีระดับความคิดเห็น มากที่สุด

คะแนน 4 หมายถึง มีระดับความคิดเห็น มาก

คะแนน 3 หมายถึง มีระดับความคิดเห็น ปานกลาง

คะแนน 2 หมายถึง มีระดับความคิดเห็น น้อย

คะแนน 1 หมายถึง มีระดับความคิดเห็น น้อยที่สุด

ตอนที่ 3 เป็นแบบสอบถามเกี่ยวกับการวัดระดับความศรัทธาในพระพุทธศาสนาของชุมชนอำเภอระโนด จังหวัดสงขลา โดยแบ่งออกเป็น 4 ด้าน เป็นแบบสอบถามลักษณะปลายปิด (Close Ended) คำถามเป็นแบบมาตราส่วนประมาณค่า (Rating Scale) มีจำนวน 20 ข้อ ประกอบด้วย

1) กัมมสังฆาทา เชื่อกรรม	จำนวน 5 ข้อ
2) วิปากสังฆาทา เชื่อผลของกรรม	จำนวน 5 ข้อ
3) กัมมัสสกตาสังฆาทา เชื่อว่าสัตว์มีกรรมเป็นของตน	จำนวน 5 ข้อ
4) ตถาคตโพธิสังฆาทา เชื่อการตรัสรู้ของพระตถาคต	จำนวน 5 ข้อ

สำหรับแบบสอบถามตอนที่ 3 นี้มีลักษณะเป็นแบบมาตราส่วนประมาณค่า (Rating Scale) จำนวน 5 อันดับ ตามแบบของ Likert Scale โดยแบ่งระดับในการวัดออกเป็น 5 ระดับ

คะแนน 5 หมายถึง มีระดับความคิดเห็น มากที่สุด

คะแนน 4 หมายถึง มีระดับความคิดเห็น มาก

คะแนน 3 หมายถึง มีระดับความคิดเห็น ปานกลาง

คะแนน 2 หมายถึง มีระดับความคิดเห็น น้อย

คะแนน 1 หมายถึง มีระดับความคิดเห็น น้อยที่สุด

ตอนที่ 4 เป็นแบบสอบถามลักษณะปลายเปิด เกี่ยวกับเสนอแนะแนวทางส่งเสริมความศรัทธาในพระพุทธศาสนาของชุมชนอำเภอระโนด จังหวัดสงขลา ซึ่งกลุ่มตัวอย่างทั้งหมดจะได้รับข้อคำถามเหมือนกันทั้งหมด 4 ข้อ

3.4. การสร้างและตรวจสอบคุณภาพเครื่องมือ

ผู้วิจัยได้ดำเนินการสร้าง และตรวจสอบคุณภาพของเครื่องมือแบบสอบถามตามลำดับขั้นตอน ดังนี้

3.4.1. การสร้างเครื่องมือ

1. ผู้วิจัยได้ทบทวนเอกสารจากข้อมูล ได้แก่ หนังสือตำรา เอกสาร และงานวิจัยที่เกี่ยวข้องที่เหมาะสมสอดคล้องและเกี่ยวข้องกับปัจจัยทางสังคมที่ส่งผลต่อความศรัทธาในพระพุทธศาสนาของชุมชนอำเภอระโนด จังหวัดสงขลา ตามวัตถุประสงค์ ขอบเขตการวิจัย กรอบแนวคิด และนิยามศัพท์ที่สรุปจากการทบทวนวรรณกรรมนำมาสร้างแบบสอบถาม และแบบสัมภาษณ์

2. ผู้วิจัยกำหนดกรอบแนวคิด และเนื้อหาตามวัตถุประสงค์ของการวิจัยนำมาใช้เป็นข้อมูลในการสร้างแบบสอบถาม และแบบสัมภาษณ์

3. ผู้วิจัยได้สร้างแบบสอบถามครอบคลุมวัตถุประสงค์ของการวิจัย ขอบเขตของการวิจัยตามกรอบแนวคิด โดยสร้างแบบสอบถามเป็นลักษณะแบบปลายเปิด

3.4.2. การตรวจสอบคุณภาพเครื่องมือ

1. ผู้วิจัยนำแบบสอบถามที่สร้างเสร็จแล้วเสนออาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์เพื่อทำการตรวจสอบความสมบูรณ์ของเครื่องมือ

2. ผู้วิจัยนำแบบสอบถามที่ปรับปรุงแก้ไขแล้วตามข้อเสนอแนะของอาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ เสนอให้ผู้เชี่ยวชาญตรวจสอบจำนวน 3 ท่าน ตรวจสอบเครื่องมือวิจัยเพื่อหาค่าดัชนีความสอดคล้องระหว่างข้อคำถามกับวัตถุประสงค์ (IOC) (พิสนุ พองศรี, 2550, หน้า 139)

3. ผู้วิจัยดำเนินการปรับปรุงแก้ไขแบบสอบถามตามคำแนะนำของผู้เชี่ยวชาญ โดยใช้เกณฑ์การพิจารณา ดังนี้

คะแนน +1 สำหรับข้อคำถามที่ แน่ใจว่า สอดคล้องตรงตามวัตถุประสงค์

คะแนน 0 สำหรับข้อคำถามที่ไม่แน่ใจว่า สอดคล้องตรงตามวัตถุประสงค์
 คะแนน -1 สำหรับข้อคำถามที่ แน่ใจว่า ไม่สอดคล้องตรงตามวัตถุประสงค์
 นำคะแนนที่ได้มาแทนสูตรดังนี้

$$IOC = \frac{\sum R}{N}$$

เมื่อ IOC แทน ดัชนีความสอดคล้องของแบบสอบถาม
 R แทน คะแนนของผู้เชี่ยวชาญ
 $\sum R$ แทน ผลรวมคะแนนความคิดเห็นของผู้เชี่ยวชาญทั้งหมด
 N แทน จำนวนผู้เชี่ยวชาญทั้งหมด

คำถามรวม 50 ข้อ ของแบบสอบถาม ค่าดัชนีที่คำนวณได้อยู่ระหว่าง 0.67-1.00 จึงเป็นการบ่งชี้ถึงความสอดคล้องตามนิยามศัพท์ ในการวิจัยครั้งนี้ ค่า IOC ทั้งฉบับ มีค่าเท่ากับ 1.00

4. ผู้วิจัยนำแบบสอบถามที่ผู้เชี่ยวชาญตรวจสอบเครื่องมือ ได้ตรวจสอบ และเสนอแนะ ซึ่งผ่านการหาค่า IOC แล้วนำมาปรับปรุง และนำเสนออาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์อีกครั้งเพื่อตรวจสอบความสมบูรณ์ แล้วนำไปทดลองใช้ 30 ชุด โดยผ่านกระบวนการการหาความเชื่อมั่นของเครื่องมือของแบบสอบถามทั้งฉบับตามรายละเอียด ดังนี้

4.1. นำแบบสอบถามไปทดลองใช้ (Try Out) กับประชากรที่ไม่ใช่กลุ่มตัวอย่าง แต่มีคุณลักษณะคล้ายกันกับกลุ่มตัวอย่าง ในการวิจัยนี้ได้ทดลองใช้กับประชากรในชุมชนตำบลท่าบอง ที่ไม่ใช่กลุ่มตัวอย่างจำนวน 30 คน เพื่อหาค่าความเชื่อมั่นของเครื่องมือทั้งฉบับ โดยใช้สูตรสัมประสิทธิ์อัลฟาของ ครอนบาค (Cronbach's Alpha Coefficient) ตามสูตรดังนี้

$$\alpha = \frac{k}{k-1} \left[1 - \frac{\sum S_i^2}{S_t^2} \right]$$

เมื่อ α แทน สัมประสิทธิ์ความเชื่อมั่นของเครื่องมือวัด
 k แทน จำนวนข้อ
 S_i^2 แทน คะแนนความแปรปรวนแต่ละข้อ
 S_t^2 แทน คะแนนความแปรปรวนทั้งฉบับ

ได้ค่าความเชื่อมั่นของแบบสอบถามระดับปัจจัยทางสังคมที่ส่งผลต่อความศรัทธาในพระพุทธศาสนาของชุมชนอำเภอรอนดง จังหวัดสงขลา เท่ากับ 0.977 จากคำถามที่อยู่ในเกณฑ์จำนวน 50 ข้อ ซึ่งบ่งชี้ให้เห็นค่าความเชื่อมั่นของแบบสอบถามดังกล่าวมีค่ามากกว่า 0.70 จึงเป็นเครื่องมือที่มีความเหมาะสมมีคุณภาพ และมีความเชื่อถือได้สูง สามารถนำไปใช้วัดระดับ ปัจจัยทางสังคมที่ส่งผลต่อความศรัทธาในพระพุทธศาสนาของชุมชนอำเภอรอนดง จังหวัดสงขลา

4.2. ผู้วิจัยนำแบบสอบถามที่ผ่านการตรวจสอบโดยผู้ทรงคุณวุฒิมาดำเนินการขอรับรองจริยธรรมการวิจัยในมนุษย์ เมื่อแบบสอบถามได้ผ่านการรับรองจริยธรรมการวิจัยในมนุษย์เป็นที่

เรียบร้อย นำแบบสอบถามฉบับสมบูรณ์นี้ไปจัดพิมพ์ และนำไปใช้เก็บข้อมูลกับกลุ่มตัวอย่างจริงเพื่อการวิจัยต่อไป

3.5. การเก็บรวบรวมข้อมูล

วิธีการเก็บรวบรวมข้อมูล ผู้วิจัยได้ดำเนินการตามลำดับขั้นตอน ดังนี้

1. ดำเนินการขอหนังสือขอความอนุเคราะห์เก็บข้อมูลจากมหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย ถึงผู้นำชุมชน เพื่อขอความอนุเคราะห์ให้พื้นที่แจกแบบสอบถามเพื่อทำการวิจัยในการเก็บรวบรวมข้อมูล

2. ผู้วิจัยนำส่งหนังสือถึงผู้นำชุมชน เพื่อขอความอนุเคราะห์ในการตอบแบบสอบถาม

3. ผู้วิจัยทำการแจกแบบสอบถามให้กับประชากรในชุมชนตำบลท่าบอน จนครบตามจำนวนที่กำหนดไว้โดยใช้วิธีการสุ่มตัวอย่างอย่างง่าย (Simple random sampling)

4. เมื่อได้แบบสอบถามที่ตอบข้อมูลเรียบร้อยแล้วกลับคืนมาจำนวน 351 ชุด คิดเป็น 100% จึงตรวจสอบความสมบูรณ์ของแบบสอบถามจัดลำดับของข้อมูล ลงรหัส และบันทึกข้อมูล

5. นำข้อมูลที่ได้ไปวิเคราะห์และประมวลผลด้วยคอมพิวเตอร์โดยใช้โปรแกรมสำเร็จรูปทางสถิติต่อไป

3.6. การวิเคราะห์ข้อมูล

ผู้วิจัยได้ดำเนินการวิเคราะห์ข้อมูล (Data Analyzed) ดังนี้

1. วิเคราะห์ข้อมูลปัจจัยส่วนบุคคลของผู้ตอบแบบสอบถาม โดยหาค่าสถิติพื้นฐาน คือ ค่าความถี่ (Frequency) และค่าร้อยละ (Percentage)

2. วิเคราะห์ระดับปัจจัยทางด้านสังคมที่ส่งผลต่อความศรัทธาในพระพุทธศาสนา โดยการหาค่าเฉลี่ย (Mean) และค่าส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (Standard Deviation) ดังนี้

ค่าคะแนนเฉลี่ย 4.51 – 5.00 หมายถึง มีระดับระดับความศรัทธาในพระพุทธศาสนาของชุมชนอำเภอระโนด จังหวัดสงขลา ในระดับมากที่สุด

ค่าคะแนนเฉลี่ย 3.51 – 4.50 หมายถึง มีระดับความศรัทธาในพระพุทธศาสนาของชุมชนอำเภอระโนด จังหวัดสงขลา ในระดับมาก

ค่าคะแนนเฉลี่ย 2.51 – 3.50 หมายถึง มีระดับความศรัทธาในพระพุทธศาสนาของชุมชนอำเภอระโนด จังหวัดสงขลา ในระดับปานกลาง

ค่าคะแนนเฉลี่ย 1.51 – 2.50 หมายถึง มีระดับความศรัทธาในพระพุทธศาสนาของชุมชนอำเภอระโนด จังหวัดสงขลา ในระดับน้อย

ค่าคะแนนเฉลี่ย 1.00 – 1.50 หมายถึง มีระดับความศรัทธาในพระพุทธศาสนาของชุมชนอำเภอระโนด จังหวัดสงขลา ในระดับน้อยที่สุด

3. วิเคราะห์ความศรัทธาในพระพุทธศาสนาของชุมชนอำเภอระโนด จังหวัดสงขลา โดยการหาค่าเฉลี่ย (Mean) และค่าส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (Standard Deviation) ดังนี้

5 หมายถึง มีความศรัทธาในพระพุทธศาสนาของชุมชนอำเภอระโนด จังหวัดสงขลา มากที่สุด

4 หมายถึง มีความศรัทธาในพระพุทธศาสนาของชุมชนอำเภอระโนด จังหวัดสงขลา มาก

3 หมายถึง มีความศรัทธาในพระพุทธศาสนาของชุมชนอำเภอระโนด จังหวัดสงขลา ปานกลาง

2 หมายถึง มีความศรัทธาในพระพุทธศาสนาของชุมชนอำเภอระโนด จังหวัดสงขลา น้อย

1 หมายถึง มีความศรัทธาในพระพุทธศาสนาของชุมชนอำเภอระโนด จังหวัดสงขลา น้อยที่สุด

4. วิเคราะห์ปัจจัยทางสังคมที่ส่งผลต่อความศรัทธาในพระพุทธศาสนาของชุมชนอำเภอระโนด จังหวัดสงขลา โดยใช้สถิติหาค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์แบบเพียร์สัน (Pearson's Product Moment Correlation Coefficient) และแปลความหมายของสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์ตามเกณฑ์การวิเคราะห์สัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์ (r) ของ พิสนุ พงศ์ศรี (2552, หน้า 159-160) ดังนี้

สัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์มีค่าเท่ากับ	1.00	หมายถึง มีความสัมพันธ์กันอย่างสมบูรณ์
สัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์มีค่าตั้งแต่	0.80 - 0.99	หมายถึง มีความสัมพันธ์กันสูงมาก
สัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์มีค่าตั้งแต่	0.60 - 0.79	หมายถึง มีความสัมพันธ์กันสูง
สัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์มีค่าตั้งแต่	0.40 - 0.59	หมายถึง มีความสัมพันธ์กันปานกลาง
สัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์มีค่าตั้งแต่	0.20 - 0.39	หมายถึง มีความสัมพันธ์กันต่ำ
สัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์มีค่าตั้งแต่	0.01 - 0.19	หมายถึง มีความสัมพันธ์กันต่ำมาก
สัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์มีค่าเท่ากับ	0.00	หมายถึง ไม่มีความสัมพันธ์กัน

หาก r มีค่าเป็นบวก (+) หมายถึงตัวแปรมีความสัมพันธ์กันทางบวก หากค่า r มีค่าเป็น ลบ (-) หมายถึง ตัวแปรมีความสัมพันธ์กันทางลบ โดยใช้การทดสอบนัยสำคัญทางสถิติของค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์ที่คำนวณได้

5. การวิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพ ผู้วิจัยได้รวบรวมข้อเสนอแนะแนวทางส่งเสริมความศรัทธาในพระพุทธศาสนาของชุมชนอำเภอระโนด จังหวัดสงขลา รวบรวมมาวิเคราะห์เชิงพรรณนา มาสร้างเป็นบทสรุปพร้อมกับข้อมูลที่เชื่อถือได้อีกครั้งหนึ่ง โดยเน้นความเชื่อมโยง เพื่อนำไปสู่การพิสูจน์ที่เป็นรูปธรรม และตรงต่อข้อเท็จจริง รวมถึงข้อเสนอแนะจากการวิจัยในครั้งนี้

3.7. สถิติที่ใช้ในการวิจัย

สูตรการหาค่าสถิติที่ใช้ในการวิจัย ได้แก่

1. ค่าร้อยละ (Percentage) ใช้สูตร (ล้วน สายยศและคณะ 2538, หน้า 194)

$$P = \frac{f}{N} \times 100$$

เมื่อ P แทน ร้อยละ

f แทน ความถี่ที่ต้องการแปลงเป็นร้อยละ

N แทน จำนวนความถี่ทั้งหมด

2. ค่าเฉลี่ย ใช้สูตร (ล้วน สายยศและคณะ 2538, หน้า 194)

$$\bar{X} = \frac{\sum X}{n}$$

เมื่อ $\bar{X}$ แทน ค่าเฉลี่ย

$\sum X$ แทน ผลรวมของความถี่ของคะแนนทั้งหมด

n แทน จำนวนผู้ประเมินทั้งหมด

3. ค่าความเบี่ยงเบนมาตรฐาน (ล้วน สายยศ และคณะ 2538, หน้า 195)

$$S.D. = \sqrt{\frac{n \sum x^2 - (\sum x)^2}{n(n-1)}}$$

เมื่อ S.D. แทน ค่าความเบี่ยงเบนมาตรฐาน

$\sum x^2$ แทน ผลรวมของกำลังสองของคะแนน

$(\sum x)^2$ แทน ผลรวมของคะแนนทั้งหมดยกกำลังสอง

n แทน จำนวนข้อมูลทั้งหมด

4. หาค่าความเชื่อมั่น ด้วยสูตรสัมประสิทธิ์แอลฟา ตามวิธีของครอนบาคโดยใช้วิธีหาค่าสัมประสิทธิ์แอลฟา (α - Coefficient) ของครอนบาค (Cronbach) โดยใช้สูตร (ชูศรี วงศ์รัตน์, 2541, หน้า 200)

$$\text{เมื่อ } \alpha = \frac{n}{n-1} \left[1 - \frac{\sum S_i^2}{S^2} \right] \text{ แทนสัมประสิทธิ์ความเชื่อมั่นของเครื่องมือวัด}$$

n	แทน จำนวนข้อ
S_i^2	แทน คะแนนความแปรปรวนแต่ละข้อ
S_t^2	แทน คะแนนความแปรปรวนทั้งฉบับ

5.ค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์แบบเพียร์สัน (Pearson's Product Moment Correlation Coefficient) (บุญชม ศรีสะอาด, 2547)

$$r = \frac{n \sum XY - \sum X \sum Y}{\sqrt{(n \sum X^2 - (\sum X)^2)(n \sum Y^2 - (\sum Y)^2)}}$$

เมื่อ r	แทน	ค่าประสิทธิ์สหสัมพันธ์เพียร์สัน
N	แทน	ค่าจำนวนผู้ประเมิน
X	แทน	ค่าของคะแนนรวม
y	แทน	ค่าของคะแนนรวมรายข้อ

บทที่ 4

ผลการวิเคราะห์ข้อมูล

การศึกษาวิจัยเรื่อง “ปัจจัยทางสังคมที่ส่งผลต่อความศรัทธาในพระพุทธศาสนาของชุมชนอำเภอระโนด จังหวัดสงขลา” ผู้วิจัยได้ดำเนินการตามลำดับต่อไปนี้

4.1. สัญลักษณ์ที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูล

4.2. ผลการวิเคราะห์ข้อมูล

4.1. สัญลักษณ์ที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูล

เพื่อให้การเสนอผลการวิเคราะห์ข้อมูลเกิดความเข้าใจตรงกันในแปลความหมาย ผู้วิจัยได้กำหนดสัญลักษณ์ต่าง ๆ ที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูลดังนี้

$\bar{X}$	แทนค่า	ค่าเฉลี่ย (Mean)
S.D.	แทนค่า	ค่าส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (Standard Deviation)
n	แทนค่า	จำนวนคนในกลุ่มตัวอย่าง
p	แทนค่า	ระดับนัยสำคัญทางสถิติ
(r)	แทนค่า	สัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์
*	แทนค่า	ความแตกต่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05
**	แทนค่า	ความแตกต่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01
***	แทนค่า	ความแตกต่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .001
X ₁	แทนค่า	ด้านครอบครัว
X ₂	แทนค่า	ด้านสถานศึกษา
X ₃	แทนค่า	ด้านผู้นำชุมชน/ผู้นำทางศาสนา
X ₄	แทนค่า	ด้านกลุ่มเพื่อนหรือเครือข่ายทางสังคม
X ₅	แทนค่า	ด้านสื่อมวลชน/สื่อออนไลน์
X ₆	แทนค่า	ด้านประเพณีและวัฒนธรรมท้องถิ่น
Y ₁	แทนค่า	กัมมัสัทธา (เชื่อกรรม)
Y ₂	แทนค่า	วิปากัสัทธา (เชื่อผลของกรรม)
Y ₃	แทนค่า	กัมมัสสกตาสัทธา (เชื่อว่าสัตว์มีกรรมเป็นของตน)
Y ₄	แทนค่า	ตถาคตโพธิสัทธา (เชื่อการตรัสรู้ของพระตถาคต)
a	แทนค่า	คงที่ของสมการพหุคูณ
b	แทนค่า	สัมประสิทธิ์การถดถอยของสมการพหุคูณ

4.2. ผลการวิเคราะห์ข้อมูล

ตอนที่ 1 ผลการวิเคราะห์ข้อมูลเกี่ยวกับปัจจัยส่วนบุคคลของผู้ตอบแบบสอบถาม

ตารางที่ 4.1. แสดงจำนวนและร้อยละของกลุ่มตัวอย่าง จำแนกตามเพศ

เพศ	จำนวน	ร้อยละ
ชาย	127	36.20
หญิง	224	63.80
รวม	351	100.00

จากตารางที่ 4.1. พบว่า ประชาชนที่เป็นกลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่ เป็นเพศหญิง มีจำนวนทั้งสิ้น 224 คน คิดเป็นร้อยละ 63.8 และเป็นเพศชาย มีจำนวนทั้งสิ้น 127 คน คิดเป็นร้อยละ 36.2

ตารางที่ 4.2 แสดงจำนวนและร้อยละของกลุ่มตัวอย่าง จำแนกตามอายุ

อายุ	จำนวน	ร้อยละ
20 – 35 ปี	50	14.20
36 - 45 ปี	72	20.50
46 - 55 ปี	108	30.80
56 ปี ขึ้นไป	121	34.50
รวม	351	100.00

จากตารางที่ 4.2. พบว่า ประชาชนที่เป็นกลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่ มีอายุ 56 ปี ขึ้นไป มีจำนวนทั้งสิ้น 121 คน คิดเป็นร้อยละ 34.5 รองลงมา มีอายุ 46 - 55 ปี มีจำนวนทั้งสิ้น 108 คน คิดเป็นร้อยละ 30.8 อายุ 36 - 45 ปี มีจำนวนทั้งสิ้น 72 คน คิดเป็นร้อยละ 20.5 และอายุ 20 – 35 ปี มีจำนวนทั้งสิ้น 50 คน คิดเป็นร้อยละ 14.2

ตารางที่ 4.3. แสดงจำนวนและร้อยละของกลุ่มตัวอย่าง จำแนกตามวุฒิการศึกษา

วุฒิการศึกษา	จำนวน	ร้อยละ
ประถมศึกษาหรือเทียบเท่า	106	30.2
มัธยมศึกษาหรือเทียบเท่า	152	43.3
ปริญญาตรี	85	24.2
ปริญญาโท หรือสูงกว่า	8	2.3
รวม	351	100.00

จากตารางที่ 4.3. พบว่า ประชาชนที่เป็นกลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่ มีวุฒิการศึกษาระดับมัธยมศึกษาหรือเทียบเท่า มีจำนวนทั้งสิ้น 152 คน คิดเป็นร้อยละ 43.3 รองลงมามีวุฒิการศึกษาระดับมัธยมศึกษาหรือเทียบเท่า มีจำนวนทั้งสิ้น 106 คน คิดเป็นร้อยละ 30.2 มีวุฒิการศึกษาระดับปริญญาตรี มีจำนวนทั้งสิ้น 85 คน คิดเป็นร้อยละ 24.2 และมีวุฒิการศึกษาระดับปริญญาโท มีจำนวนทั้งสิ้น 8 คน คิดเป็นร้อยละ 2.3

ตารางที่ 4.4. แสดงจำนวน และร้อยละของกลุ่มตัวอย่าง จำแนกตามอาชีพ

อาชีพ	จำนวน	ร้อยละ
เกษตรกร	94	26.8
ประมง	19	5.4
ปศุสัตว์	5	1.4
ค้าขาย	57	16.2
รับราชการ	14	4.0
อื่น ๆ	162	46.2
รวม	351	100.00

จากตารางที่ 4.4. พบว่า ประชาชนที่เป็นกลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่ มีอาชีพอื่น ๆ จำนวนทั้งสิ้น 162 คน คิดเป็นร้อยละ 46.2 รองลงมามีอาชีพเกษตรกร จำนวนทั้งสิ้น 94 คน คิดเป็นร้อยละ 26.8 มีอาชีพค้าขาย จำนวนทั้งสิ้น 57 คน คิดเป็นร้อยละ 16.2 มีอาชีพประมง จำนวนทั้งสิ้น 19 คน คิดเป็นร้อยละ 5.4 มีอาชีพรับราชการ จำนวนทั้งสิ้น 14 คน คิดเป็นร้อยละ 4.0 และปศุสัตว์ จำนวนทั้งสิ้น 5 คน คิดเป็นร้อยละ 1.4

ตารางที่ 4.5. แสดงจำนวนและร้อยละของกลุ่มตัวอย่าง จำแนกตามรายได้

รายได้	จำนวน	ร้อยละ
ต่ำกว่า 5,000 บาท	114	32.5
5,001 - 10,000 บาท	154	43.9
10,001 - 20000 บาท	58	16.5
มากกว่า 20000 บาท	25	7.1
รวม	351	100.00

จากตารางที่ 4.5. พบว่า ประชาชนที่เป็นกลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่ที่มีรายได้ 5,001 - 10,000 บาท มีจำนวนทั้งสิ้น 154 คน คิดเป็นร้อยละ 43.9 รองลงมาที่มีรายได้ ต่ำกว่า 5,000 บาท มีจำนวนทั้งสิ้น 114 คน คิดเป็นร้อยละ 32.5 มีรายได้ 10,001 - 20000 บาท มีจำนวนทั้งสิ้น 58 คน คิดเป็นร้อยละ 16.5 และมีรายได้มากกว่า 20000 บาท มีจำนวนทั้งสิ้น 25 คน คิดเป็นร้อยละ 7.1

ตอนที่ 2 ผลการวิเคราะห์ข้อมูลเกี่ยวกับปัจจัยทางสังคมที่ส่งผลต่อความศรัทธาในพระพุทธศาสนาของชุมชนอำเภอระโนด จังหวัดสงขลา

ตารางที่ 4.6. แสดงค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน และระดับปัจจัยทางสังคมที่ส่งผลต่อความศรัทธาในพระพุทธศาสนาของชุมชนอำเภอระโนด จังหวัดสงขลา

(n = 351)

ปัจจัยทางสังคมที่ส่งผลต่อความศรัทธาในพระพุทธศาสนาของชุมชนอำเภอระโนด จังหวัดสงขลา	ระดับปัจจัยทางสังคม		
	$\bar{X}$	S.D.	แปลผล
1. ด้านครอบครัว	4.20	0.62	มาก
2. ด้านสถานศึกษา	3.98	0.66	มาก
3. ด้านผู้นำชุมชน/ผู้นำทางศาสนา	3.94	0.67	มาก
4. ด้านกลุ่มเพื่อนหรือเครือข่ายทางสังคม	3.77	0.66	มาก
5. ด้านสื่อมวลชน/สื่อออนไลน์	3.89	0.65	มาก
6. ด้านประเพณีและวัฒนธรรมท้องถิ่น	4.02	0.65	มาก
รวม	3.97	0.56	มาก

จากตารางที่ 4.6. พบว่า ประชาชนมีความคิดเห็นต่อปัจจัยทางสังคมที่ส่งผลต่อความศรัทธาในพระพุทธศาสนาของชุมชนอำเภอระโนด จังหวัดสงขลา โดยรวม อยู่ในระดับมาก ($\bar{X} = 3.97$, S.D. = 0.56)

เมื่อพิจารณาเป็นรายด้านโดยเรียงลำดับตามค่าเฉลี่ยจากมากไปหาน้อย พบว่า ด้านครอบครัว มีค่าเฉลี่ยมากที่สุด ($\bar{X} = 4.20$, S.D. = 0.62) รองลงมา คือ ด้านประเพณีและวัฒนธรรมท้องถิ่น มีค่าเฉลี่ย ($\bar{X} = 4.02$, S.D. = 0.65) ส่วนด้านกลุ่มเพื่อนหรือเครือข่ายทางสังคม มีค่าเฉลี่ยน้อยที่สุด ($\bar{X} = 3.77$, S.D. = 0.66) ตามลำดับ

ตารางที่ 4.7. แสดงค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน และระดับปัจจัยทางสังคมที่ส่งผลต่อความศรัทธาในพระพุทธศาสนาของชุมชนอำเภอระโนด จังหวัดสงขลา ด้านครอบครัว

ด้านครอบครัว	ระดับปัจจัยทางสังคม		
	$\bar{X}$	S.D.	แปลผล
1. ท่านได้รับการสอนเรื่องศาสนาจากพ่อแม่หรือผู้ปกครองตั้งแต่เด็ก	4.18	0.71	มาก
2. ท่านเคยร่วมกิจกรรมทางศาสนากับครอบครัว เช่น ไปวัด ทำบุญ	4.12	0.74	มาก
3. ท่านเห็นว่าพฤติกรรมของพ่อแม่มีผลต่อความศรัทธาของท่านในพระพุทธศาสนา	4.23	0.68	มาก
4. ครอบครัวของท่านสนับสนุนให้เข้าวัดหรือปฏิบัติธรรม	4.20	0.69	มาก
5. ท่านได้รับการปลุกฝังเรื่องกรรมดีกรรมชั่วจากคนในครอบครัว	4.27	0.69	มาก
รวม	4.20	0.62	มาก

จากตารางที่ 4.7. พบว่า ประชาชนที่มีความคิดเห็นต่อปัจจัยทางสังคมที่ส่งผลต่อความศรัทธาในพระพุทธศาสนาของชุมชนอำเภอระโนด จังหวัดสงขลา ด้านครอบครัว อยู่ในระดับมาก ($\bar{X} = 4.20$, S.D. = 0.62)

เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อ โดยเรียงลำดับตามค่าเฉลี่ยจากมากไปหาน้อย พบว่า ประชาชนได้รับการปลุกฝังเรื่องกรรมดีกรรมชั่วจากคนในครอบครัว มีค่าเฉลี่ยมากที่สุด ($\bar{X} = 4.27$, S.D. = 0.69) รองลงมาคือ พฤติกรรมของพ่อแม่มีผลต่อความศรัทธาของประชาชนในพระพุทธศาสนา มีค่าเฉลี่ย ($\bar{X} = 4.23$, S.D. = 0.68) และประชาชนร่วมกิจกรรมทางศาสนากับครอบครัว เช่น ไปวัดทำบุญ มีค่าเฉลี่ยน้อยที่สุด ($\bar{X} = 4.12$, S.D. = 0.74) ตามลำดับ

ตารางที่ 4.8. แสดงค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน และระดับปัจจัยทางสังคมที่ส่งผลต่อ
ความศรัทธาในพระพุทธศาสนาของชุมชนอำเภอระโนด จังหวัดสงขลา
ด้านสถานศึกษา

(n = 351)

ด้านสถานศึกษา	ระดับปัจจัยทางสังคม		
	$\bar{X}$	S.D.	แปลผล
1. ท่านเคยเรียนรู้หลักธรรมคำสอนในวิชาพระพุทธศาสนา	4.02	0.70	มาก
2. โรงเรียนของท่านเคยจัดกิจกรรมเข้าวัดหรือบรรพชาสามเณรภาคฤดูร้อน	3.89	0.80	มาก
3. ท่านเคยมีครูที่สอนให้ท่านเข้าใจหลักกรรมและผลของกรรม	3.97	0.74	มาก
4. โรงเรียนของท่านมีบทบาทในการปลูกฝังคุณธรรมศีลธรรม	4.02	0.71	มาก
5. ท่านได้รับแรงบันดาลใจจากครูในการปฏิบัติตนตามหลักศาสนา	3.98	0.75	มาก
รวม	3.98	0.66	มาก

จากตารางที่ 4.8. พบว่า ประชาชนที่มีความคิดเห็นต่อปัจจัยทางสังคมที่ส่งผลต่อความศรัทธาในพระพุทธศาสนาของชุมชนอำเภอระโนด จังหวัดสงขลา ด้านสถานศึกษา อยู่ในระดับมาก ($\bar{X} = 3.98$, S.D. = 0.66)

เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อ โดยเรียงลำดับตามค่าเฉลี่ยจากมากไปหาน้อย พบว่า ประชาชนเคยเรียนรู้หลักธรรมคำสอนในวิชาพระพุทธศาสนา มีค่าเฉลี่ยมากที่สุด ($\bar{X} = 4.02$, S.D. = 0.70) และโรงเรียนมีบทบาทในการปลูกฝังคุณธรรมศีลธรรม ($\bar{X} = 4.02$, S.D. = 0.71) รองลงมาคือ ประชาชนเคยมีครูที่สอนให้ท่านเข้าใจหลักกรรมและผลของกรรม มีค่าเฉลี่ย ($\bar{X} = 3.98$, S.D. = 0.75) และโรงเรียนเคยจัดกิจกรรมเข้าวัดหรือบรรพชาสามเณรภาคฤดูร้อน มีค่าเฉลี่ยน้อยที่สุด ($\bar{X} = 3.89$, S.D. = 0.80) ตามลำดับ

ตารางที่ 4.9. แสดงค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน และระดับปัจจัยทางสังคมที่ส่งผลต่อ
ความศรัทธาในพระพุทธศาสนาของชุมชนอำเภอระโนด จังหวัดสงขลา
ด้านผู้นำชุมชน /ผู้นำทางศาสนา

(n = 351)

ด้านผู้นำชุมชน /ผู้นำทางศาสนา	ระดับปัจจัยทางสังคม		
	$\bar{X}$	S.D.	แปลผล
1. ท่านรู้สึกว่พระสงฆ์ในชุมชนของท่านเป็นแบบอย่างที่ดี	4.00	0.79	มาก
2. ท่านเคยฟังธรรมเทศนาจากพระสงฆ์ในชุมชนแล้วรู้สึกศรัทธา	3.99	0.77	มาก
3. ผู้นำชุมชนมีบทบาทในการจัดกิจกรรมทางศาสนาอย่างต่อเนื่อง	3.89	0.77	มาก
4. ท่านเชื่อมั่นในคำสอนของพระสงฆ์หรือผู้นำทางศาสนาในพื้นที่	4.02	0.74	มาก
5. ท่านเข้าร่วมกิจกรรมที่วัดหรือฟังธรรมเป็นประจำเพราะผู้นำชุมชนชักชวน	3.79	0.92	มาก
รวม	3.94	0.67	มาก

จากตารางที่ 4.9. พบว่า ประชาชนที่มีความคิดเห็นต่อปัจจัยทางสังคมที่ส่งผลต่อความศรัทธาในพระพุทธศาสนาของชุมชนอำเภอระโนด จังหวัดสงขลา ด้านผู้นำชุมชน /ผู้นำทางศาสนา อยู่ในระดับมาก ($\bar{X} = 3.94$, S.D. = 0.67)

เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อ โดยเรียงลำดับตามค่าเฉลี่ยจากมากไปหาน้อย พบว่า ประชาชนมีเชื่อมั่นในคำสอนของพระสงฆ์หรือผู้นำทางศาสนาในพื้นที่ มีค่าเฉลี่ยมากที่สุด ($\bar{X} = 4.02$, S.D. = 0.74) รองลงมาคือ ประชาชนรู้สึกว่พระสงฆ์ในชุมชนของประชาชนเป็นแบบอย่างที่ดี มีค่าเฉลี่ย ($\bar{X} = 4.00$, S.D. = 0.79) และประชาชนเข้าร่วมกิจกรรมที่วัดหรือฟังธรรมเป็นประจำเพราะผู้นำชุมชนชักชวน มีค่าเฉลี่ยน้อยที่สุด ($\bar{X} = 3.79$, S.D. = 0.92) ตามลำดับ

ตารางที่ 4.10. แสดงค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน และระดับปัจจัยทางสังคมที่ส่งผลต่อ
ความศรัทธาในพระพุทธศาสนาของชุมชนอำเภอระโนด จังหวัดสงขลา
ด้านกลุ่มเพื่อน หรือเครือข่ายทางสังคม

(n = 351)

ด้านกลุ่มเพื่อนหรือเครือข่ายทางสังคม	ระดับปัจจัยทางสังคม		
	$\bar{X}$	S.D.	แปลผล
1. ท่านมีเพื่อนหรือกลุ่มที่ชวนกันไปวัดหรือปฏิบัติธรรม	3.74	0.78	มาก
2. การพูดคุยกับเพื่อนทำให้ท่านเข้าใจหลักคำสอนของพระพุทธศาสนาดีขึ้น	3.72	0.76	มาก
3. ท่านได้รับแรงบันดาลใจในการทำความดีจากกลุ่มเพื่อน	3.77	0.75	มาก
4. ท่านรู้สึกว่าคุณมีผลต่อทัศนคติของท่านต่อศาสนา	3.73	0.76	มาก
5. ท่านเคยร่วมกิจกรรมทำบุญหรือจิตอาสาไปกับกลุ่มเพื่อน	3.88	0.75	มาก
รวม	3.77	0.66	มาก

จากตารางที่ 4.10. พบว่า ประชาชนที่มีความคิดเห็นต่อระดับปัจจัยทางสังคมที่ส่งผลต่อความศรัทธาในพระพุทธศาสนาของชุมชนอำเภอระโนด จังหวัดสงขลา ด้านกลุ่มเพื่อนหรือเครือข่ายทางสังคม อยู่ในระดับมาก ($\bar{X} = 3.77, S.D. = 0.66$)

เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อ โดยเรียงลำดับตามค่าเฉลี่ยจากมากไปหาน้อย พบว่า ประชาชนเคยร่วมกิจกรรมทำบุญหรือจิตอาสาไปกับกลุ่มเพื่อน มีค่าเฉลี่ยมากที่สุด ($\bar{X} = 3.88, S.D. = 0.75$) รองลงมา ประชาชนได้รับแรงบันดาลใจในการทำความดีจากกลุ่มเพื่อน มีค่าเฉลี่ย ($\bar{X} = 3.77, S.D. = 0.75$) และการพูดคุยกับเพื่อนทำให้เข้าใจหลักคำสอนของพระพุทธศาสนาดีขึ้น มีค่าเฉลี่ยน้อยที่สุด ($\bar{X} = 3.72, S.D. = 0.76$) ตามลำดับ

ตารางที่ 4.11. แสดงค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน และระดับปัจจัยทางสังคมที่ส่งผลต่อ
ความศรัทธาในพระพุทธศาสนาของชุมชนอำเภอระโนด จังหวัดสงขลา
ด้านสื่อมวลชน / สื่อออนไลน์

(n = 351)

ด้านสื่อมวลชน/สื่อออนไลน์	ระดับปัจจัยทางสังคม		
	$\bar{X}$	S.D.	แปลผล
1. ท่านเคยดูรายการธรรมะผ่านโทรทัศน์หรืออินเทอร์เน็ต	3.83	0.80	มาก
2. ท่านรู้สึกว่่าสื่อออนไลน์มีบทบาทในการส่งเสริมความศรัทธาในศาสนา	3.97	0.71	มาก
3. ท่านเคยอ่านบทความหรือโพสต์เกี่ยวกับหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา	3.89	0.77	มาก
4. ท่านเคยรู้สึกศรัทธามากขึ้นหลังจากได้รับข้อมูลธรรมะจากสื่อ	3.89	0.74	มาก
5. ท่านเคยเห็นข่าวที่บั่นทอนความศรัทธาในพระพุทธศาสนาจากสื่อบางประเภท	3.89	0.76	มาก
รวม	3.89	0.65	มาก

จากตารางที่ 4.11. พบว่า ประชาชนที่มีความคิดเห็นต่อปัจจัยทางสังคมที่ส่งผลต่อความศรัทธาในพระพุทธศาสนาของชุมชนอำเภอระโนด จังหวัดสงขลา ด้านสื่อมวลชน / สื่อออนไลน์ อยู่ในระดับมาก ($\bar{X} = 3.89, S.D. = 0.65$)

เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อ โดยเรียงลำดับตามค่าเฉลี่ยจากมากไปหาน้อย พบว่า ประชาชนรู้สึกว่่าสื่อออนไลน์มีบทบาทในการส่งเสริมความศรัทธาในศาสนา มีค่าเฉลี่ยมากที่สุด ($\bar{X} = 3.97, S.D. = 0.71$) รองลงมาคือ ประชาชนเคยอ่านบทความหรือโพสต์เกี่ยวกับหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา มีค่าเฉลี่ย ($\bar{X} = 3.89, S.D. = 0.77$) เท่ากับประชาชนเคยรู้สึกศรัทธามากขึ้นหลังจากได้รับข้อมูลธรรมะจากสื่อ ($\bar{X} = 3.89, S.D. = 0.74$) และเคยดูรายการธรรมะผ่านโทรทัศน์หรืออินเทอร์เน็ต มีค่าเฉลี่ยน้อยที่สุด ($\bar{X} = 3.83, S.D. = 0.80$) ตามลำดับ

ตารางที่ 4.12. แสดงค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน และระดับปัจจัยทางสังคมที่ส่งผลต่อ
ความศรัทธาในพระพุทธศาสนาของชุมชนอำเภอระโนด จังหวัดสงขลา
ด้านประเพณีและวัฒนธรรมท้องถิ่น

(n = 351)

ด้านประเพณีและวัฒนธรรมท้องถิ่น	ระดับปัจจัยทางสังคม		
	$\bar{X}$	S.D.	แปลผล
1. ท่านเข้าร่วมประเพณีท้องถิ่นที่เกี่ยวข้องกับศาสนา เช่น วัน เข้าพรรษา	4.03	0.74	มาก
2. ท่านเห็นว่าประเพณีในท้องถิ่นมีส่วนช่วยปลูกฝังความศรัทธา ในพระพุทธศาสนา	4.09	0.72	มาก
3. ท่านเคยร่วมกิจกรรมแห่เทียนหรือบวชสามเณรภาคฤดูร้อนใน หมู่บ้าน	3.93	0.79	มาก
4. ท่านเห็นว่าพิธีกรรมดั้งเดิมช่วยให้ท่านเข้าใจพระพุทธศาสนา มากขึ้น	4.03	0.70	มาก
5. ท่านรู้สึกผูกพันกับศาสนาเพราะได้ร่วมงานบุญกับชุมชนเป็น ประจำ	4.05	0.71	มาก
รวม	4.02	0.65	มาก

จากตารางที่ 4.12. พบว่าประชากรที่มีความคิดเห็นต่อระดับปัจจัยทางสังคมที่ส่งผลต่อความศรัทธาในพระพุทธศาสนาของชุมชนอำเภอระโนด จังหวัดสงขลา ด้านประเพณีและวัฒนธรรมท้องถิ่นอยู่ในระดับมาก ($\bar{X} = 4.02$, S.D. = 0.65)

เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อ โดยเรียงลำดับตามค่าเฉลี่ยจากมากไปหาน้อย พบว่า ประชากรเห็นว่าประเพณีในท้องถิ่นมีส่วนช่วยปลูกฝังความศรัทธาในพระพุทธศาสนา ($\bar{X} = 4.09$, S.D. = 0.72) รองลงมาคือ ประชาชนรู้สึกผูกพันกับศาสนาเพราะได้ร่วมงานบุญกับชุมชนเป็นประจำ มีค่าเฉลี่ย ($\bar{X} = 4.05$, S.D. = 0.71) และประชาชนเคยร่วมกิจกรรมแห่เทียนหรือบวชสามเณรภาคฤดูร้อนในหมู่บ้าน มีค่าเฉลี่ยน้อยที่สุด ($\bar{X} = 3.93$, S.D. = 0.79) ตามลำดับ

ตอนที่ 3 ผลการวิเคราะห์ข้อมูลเกี่ยวกับความศรัทธาในพระพุทธศาสนาของชุมชน
อำเภอระโนด จังหวัดสงขลา

ตารางที่ 4.13. แสดงค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน และความศรัทธาในพระพุทธศาสนาของชุมชน
อำเภอระโนด จังหวัดสงขลา

(n = 351)

ความศรัทธาในพระพุทธศาสนาของชุมชนอำเภอระโนด จังหวัดสงขลา	ระดับความศรัทธา		
	$\bar{X}$	S.D.	แปลผล
1. กัมมสังฆาทา (เชื่อกรรม)	4.16	0.61	มาก
2. วิปากสังฆาทา (เชื่อผลของกรรม)	4.07	0.62	มาก
3. กัมมัสมสกาสังฆาทา (เชื่อว่าสัตว์มีกรรมเป็นของตน)	4.13	0.62	มาก
4. ตถาคตโพธิสังฆาทา (เชื่อการตรัสรู้ของพระตถาคต)	4.24	0.64	มาก
รวม	4.15	0.57	มาก

จากตารางที่ 4.13. พบว่า ประชาชนที่มีความคิดเห็นต่อความศรัทธาในพระพุทธศาสนาของ
ชุมชนอำเภอระโนด จังหวัดสงขลา โดยรวมอยู่ในระดับมาก ($\bar{X} = 4.15, S.D. = 0.57$)

เมื่อพิจารณาเป็นรายด้านโดยเรียงลำดับตามค่าเฉลี่ยจากมากไปหาน้อย พบว่า
ตถาคตโพธิสังฆาทา (เชื่อการตรัสรู้ของพระตถาคต) มีค่าเฉลี่ยมากที่สุด ($\bar{X} = 4.24, S.D. = 0.64$)
รองลงมา คือ กัมมสังฆาทา (เชื่อกรรม) ($\bar{X} = 4.16, S.D. = 0.61$) และวิปากสังฆาทา (เชื่อผลของกรรม)
มีค่าเฉลี่ยน้อยที่สุด ($\bar{X} = 4.07, S.D. = 0.62$) ตามลำดับ

ตารางที่ 4.14. แสดงค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน ความศรัทธาในพระพุทธศาสนาของชุมชน
อำเภอระโนด จังหวัดสงขลา ด้านกัมมัตถา (เชื่อกกรรม)

(n = 351)

กัมมัตถา (เชื่อกกรรม)	ระดับความศรัทธา		
	$\bar{X}$	S.D.	แปลผล
1. ท่านเชื่อว่าการกระทำของตนเองส่งผลต่อชีวิตในอนาคต	4.13	0.69	มาก
2. ท่านพยายามหลีกเลี่ยงการทำชั่ว เพราะเชื่อว่ากรรมไม่ดีมีผลจริง	4.15	0.68	มาก
3. ท่านเชื่อว่าคนที่ทำดีจะได้รับผลดีในภายหลัง	4.21	0.67	มาก
4. ท่านตั้งใจทำความดีเพราะเชื่อว่ากรรมดีจะให้ผลที่ดี	4.24	0.68	มาก
5. ท่านเคยเห็นผลของกรรมเกิดขึ้นจริงในชีวิตหรือกับผู้อื่น	4.05	0.71	มาก
รวม	4.16	0.61	มาก

จากตารางที่ 4.14. พบว่า ประชาชนที่มีความคิดเห็นต่อความศรัทธาในพระพุทธศาสนาของชุมชนอำเภอระโนด จังหวัดสงขลา กัมมัตถา (เชื่อกกรรม) โดยรวมอยู่ในระดับมาก ($\bar{X} = 4.16$, S.D. = 0.61)

เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อ โดยเรียงลำดับตามค่าเฉลี่ยจากมากไปหาน้อย พบว่า ประชาชนมีตั้งใจทำความดีเพราะเชื่อว่ากรรมดีจะให้ผลที่ดี มีค่าเฉลี่ยมากที่สุด ($\bar{X} = 4.24$, S.D. = 0.68) รองลงมา ประชาชนเชื่อว่าคนที่ทำดีจะได้รับผลดีในภายหลัง มีค่าเฉลี่ย ($\bar{X} = 4.21$, S.D. = 0.67) และประชาชนเคยเห็นผลของกรรมเกิดขึ้นจริงในชีวิตหรือกับผู้อื่น มีค่าเฉลี่ยน้อยที่สุด ($\bar{X} = 4.05$, S.D. = 0.71) ตามลำดับ

ตารางที่ 4.15. แสดงค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน ความศรัทธาในพระพุทธศาสนาของชุมชน
อำเภอระโนด จังหวัดสงขลา วิปากสิทธิ์า (เชื่อผลของกรรม)

(n = 351)

วิปากสิทธิ์า (เชื่อผลของกรรม)	ระดับความศรัทธา		
	$\bar{X}$	S.D.	แปลผล
1. ท่านเชื่อว่าผลแห่งกรรมเกิดขึ้นแน่นอน ไม่ช้าก็เร็ว	4.19	0.68	มาก
2. ท่านยอมรับว่าความทุกข์หรือสุขในชีวิต เป็นผลจากการกระทำในอดีต	4.04	0.71	มาก
3. ท่านคิดว่าคนที่ประสบปัญหาในชีวิต อาจเป็นผลจากกรรมเก่า	3.94	0.75	มาก
4. ท่านเชื่อว่ากรรมดีให้ผลดีแม้ไม่มีใครเห็น	4.19	0.69	มาก
5. ท่านใช้หลักผลของกรรมในการตัดสินใจเรื่องสำคัญในชีวิต	3.98	0.76	มาก
รวม	4.07	0.62	มาก

จากตารางที่ 4.15. พบว่า ประชาชนมีความคิดเห็นต่อความศรัทธาในพระพุทธศาสนาของชุมชนอำเภอระโนด จังหวัดสงขลา วิปากสิทธิ์า (เชื่อผลของกรรม) โดยรวมอยู่ในระดับมาก ($\bar{X} = 4.07, S.D. = 0.62$)

เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อ โดยเรียงลำดับตามค่าเฉลี่ยจากมากไปหาน้อย พบว่า ประชาชนเชื่อว่าผลแห่งกรรมเกิดขึ้นแน่นอน ไม่ช้าก็เร็ว มีค่าเฉลี่ยมากที่สุด ($\bar{X} = 4.19, S.D. = 0.68$) เท่ากับเชื่อว่ากรรมดีให้ผลดีแม้ไม่มีใครเห็น มีค่าเฉลี่ยมากที่สุด ($\bar{X} = 4.19, S.D. = 0.69$) รองลงมา ประชาชนยอมรับว่าความทุกข์หรือสุขในชีวิต เป็นผลจากการกระทำในอดีต มีค่าเฉลี่ย ($\bar{X} = 4.04, S.D. = 0.71$) และประชาชนท่านใช้หลักผลของกรรมในการตัดสินใจเรื่องสำคัญในชีวิต มีค่าเฉลี่ยน้อยที่สุด ($\bar{X} = 3.98, S.D. = 0.76$) ตามลำดับ

ตารางที่ 4.16. แสดงค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน ความศรัทธาในพระพุทธศาสนาของชุมชน
อำเภอระโนด จังหวัดสงขลา กัมมัฏสกาตาสัทธา (เชื่อว่าลัทธิมีกรรมเป็นของตน)

(n = 351)

กัมมัฏสกาตาสัทธา (เชื่อว่าลัทธิมีกรรมเป็นของตน)	ระดับความศรัทธา		
	$\bar{X}$	S.D.	แปลผล
1. ท่านเชื่อว่าแต่ละคนมีกรรมของตนเอง ไม่มีใครรับแทนได้	4.20	0.68	มาก
2. ท่านรับผิดชอบต่อการกระทำของตนเองโดยไม่โทษผู้อื่น	4.11	0.70	มาก
3. ท่านคิดว่าทุกคนควรรับผลจากการกระทำของตน	4.14	0.68	มาก
4. ท่านพยายามเลือกกระทำแต่สิ่งที่ดี เพราะรู้ว่าไม่มีใครช่วยได้	4.16	0.66	มาก
5. ท่านเคยเตือนผู้อื่นให้ระวังกรรม เพราะกรรมเป็นของตนเอง	4.02	0.70	มาก
รวม	4.13	0.62	มาก

จากตารางที่ 4.16. พบว่า ประชาชนที่มีความคิดเห็นต่อความศรัทธาในพระพุทธศาสนาของชุมชนอำเภอระโนด จังหวัดสงขลา กัมมัฏสกาตาสัทธา (เชื่อว่าลัทธิมีกรรมเป็นของตน) อยู่ในระดับมาก ($\bar{X} = 4.13, S.D. = 0.62$)

เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อ โดยเรียงลำดับตามค่าเฉลี่ยจากมากไปหาน้อย พบว่า ประชาชนเชื่อว่าแต่ละคนมีกรรมของตนเอง ไม่มีใครรับแทนได้ มีค่าเฉลี่ยมากที่สุด ($\bar{X} = 4.20, S.D. = 0.68$) รองลงมาประชาชนพยายามเลือกกระทำแต่สิ่งที่ดี เพราะรู้ว่าไม่มีใครช่วยได้ มีค่าเฉลี่ย ($\bar{X} = 4.16, S.D. = 0.66$) และประชาชนเคยเตือนผู้อื่นให้ระวังกรรม เพราะกรรมเป็นของตนเอง ($\bar{X} = 4.02, S.D. = 0.70$) ตามลำดับ

ตารางที่ 4.17. แสดงค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน ความศรัทธาในพระพุทธศาสนาของชุมชน
อำเภอระโนด จังหวัดสงขลา ตถาคตโพธิสัทธา (เชื่อการตรัสรู้ของพระตถาคต)

(n = 351)

ตถาคตโพธิสัทธา (เชื่อการตรัสรู้ของพระตถาคต)	ระดับความศรัทธา		
	$\bar{X}$	S.D.	แปลผล
1. ท่านเชื่อว่าพระพุทธเจ้าเป็นผู้ตรัสรู้จริง	4.25	0.71	มาก
2. ท่านเคารพในคำสอนของพระพุทธเจ้าและนำไปใช้ในชีวิต	4.25	0.66	มาก
3. ท่านเห็นว่าคำสอนของพระพุทธเจ้ายังใช้ได้ดีในปัจจุบัน	4.24	0.70	มาก
4. ท่านศรัทธาในคุณธรรมของพระพุทธเจ้าอย่างแท้จริง	4.22	0.68	มาก
5. ท่านเชื่อว่าปฏิบัติตามคำสอนของพระพุทธเจ้าจะนำไปสู่ความ พ้นทุกข์	4.23	0.70	มาก
รวม	4.24	0.64	มาก

จากตารางที่ 4.17. พบว่า ประชาชนที่มีความคิดเห็นต่อความศรัทธาในพระพุทธศาสนาของชุมชนอำเภอระโนด จังหวัดสงขลา ตถาคตโพธิสัทธา (เชื่อการตรัสรู้ของพระตถาคต) อยู่ในระดับมาก ($\bar{X} = 4.24, S.D. = 0.64$)

เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อ โดยเรียงลำดับตามค่าเฉลี่ยจากมากไปหาน้อย พบว่า ประชาชนเชื่อว่าพระพุทธเจ้าเป็นผู้ตรัสรู้จริง มีค่าเฉลี่ยมากที่สุด ($\bar{X} = 4.25, S.D. = 0.71$) เท่ากับเคารพในคำสอนของพระพุทธเจ้าและนำไปใช้ในชีวิต มีค่าเฉลี่ยมากที่สุด ($\bar{X} = 4.25, S.D. = 0.66$) รองลงมาประชาชนเห็นว่าคำสอนของพระพุทธเจ้ายังใช้ได้ดีในปัจจุบัน มีค่าเฉลี่ย ($\bar{X} = 4.24, S.D. = 0.70$) และประชาชนเชื่อว่าปฏิบัติตามคำสอนของพระพุทธเจ้าจะนำไปสู่ความพ้นทุกข์ มีค่าเฉลี่ยน้อยที่สุด ($\bar{X} = 4.23, S.D. = 0.70$) ตามลำดับ

ตอนที่ 4 ผลการวิเคราะห์ข้อมูลเกี่ยวกับความสัมพันธ์ระหว่างปัจจัยทางด้านสังคมกับความศรัทธาในพระพุทธศาสนาของชุมชนอำเภอระโนด จังหวัดสงขลา

ตารางที่ 4.18. แสดงค่าความสัมพันธ์ระหว่างปัจจัยทางด้านสังคมกับความศรัทธาในพระพุทธศาสนาของชุมชนอำเภอระโนด จังหวัดสงขลา

(n = 351)

ตัวแปรที่ศึกษา	Y ₁	Y ₂	Y ₃	Y ₄	Y _{tot}
X ₁	.681***	.635***	.667***	.666***	.726***
X ₂	.560***	.551***	.548***	.524***	.598***
X ₃	.593***	.649***	.575***	.567***	.652***
X ₄	.538***	.608***	.574***	.504***	.608***
X ₅	.648***	.655***	.635***	.587***	.691***
X ₆	.718***	.720***	.707***	.655***	.767***
X _{tot}	.727**	.741***	.718***	.675***	.783***

***มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.001

(X₁ = ด้านครอบครัว), (X₂ = ด้านสถานศึกษา), (X₃ = ด้านผู้นำชุมชน/ผู้นำทางศาสนา), (X₄ = ด้านกลุ่มเพื่อนหรือเครือข่ายทางสังคม), (X₅ = ด้านสื่อมวลชน/สื่อออนไลน์), (X₆ = ด้านประเพณีและวัฒนธรรมท้องถิ่น)

(Y₁ = กัมมัสถา เชื้อกรรม), (Y₂ = วิปากัสถา เชื้อผลของกรรม), (Y₃ = กัมมัสสกตาสถา เชื่อว่าสัตว์มีกรรมเป็นของตน),

(Y₄ = ตถาคตโพธิสถา เชื้อการตรัสรู้ของพระตถาคต)

จากตารางที่ 4.18. พบว่า ความสัมพันธ์ระหว่างปัจจัยทางด้านสังคมกับความศรัทธาในพระพุทธศาสนาของชุมชนอำเภอระโนด จังหวัดสงขลา โดยภาพรวมมีความสัมพันธ์ทางบวกในระดับสูง (r = .783) อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.001

เมื่อพิจารณาความสัมพันธ์ระหว่างตัวแปรเป็นรายคู่ พบว่า ความสัมพันธ์ระหว่างปัจจัยทางด้านสังคมกับความศรัทธาในพระพุทธศาสนาของชุมชนอำเภอระโนด จังหวัดสงขลา ทุกคู่มีความสัมพันธ์ทางบวกในระดับปานกลางถึงระดับสูง (r = .504 - .767) อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.001 คู่ที่มีความสัมพันธ์ทางบวกในระดับสูงที่สุด คือปัจจัยทางด้านสังคม ด้านประเพณีและวัฒนธรรมท้องถิ่น (X₆) กับความศรัทธาในพระพุทธศาสนา ด้านวิปากัสถา (เชื้อผลของกรรม) (Y₂) (r = .720) รองลงมา คือ ปัจจัยทางด้านสังคม ด้านประเพณีและวัฒนธรรมท้องถิ่น (X₆) กับความศรัทธาในพระพุทธศาสนา ด้านกัมมัสถา (เชื้อกรรม) (Y₁) (r = .718) และคู่ที่มีความสัมพันธ์ทางบวกในระดับน้อย

ที่สุด คือ ปัจจัยทางด้านสังคม ด้านกลุ่มเพื่อนหรือเครือข่ายทางสังคม (X_4) กับความศรัทธาในพระพุทธศาสนา ด้านตถาคตโพธิสัทธา (เชื่อการตรัสรู้ของพระตถาคต) (Y_4) ($r = .504$)

ตอนที่ 5 ข้อเสนอแนะแนวทางส่งเสริมความศรัทธาในพระพุทธศาสนาของชุมชนอำเภอระโนด จังหวัดสงขลา

ตารางที่ 4.19. ข้อเสนอแนะแนวทางส่งเสริมความศรัทธาในพระพุทธศาสนาของชุมชนอำเภอระโนด จังหวัดสงขลา

ข้อที่	ข้อเสนอแนะ	ค่าความถี่
กัมมสัทธา (เชื่อกรรม)		
1.	ส่งเสริมการเรียนรู้เรื่องกฎแห่งกรรมผ่านกิจกรรมทางศาสนาในชุมชนควรจัดกิจกรรมอบรม ฟังธรรม หรือสนทนาธรรมที่อธิบายเรื่องกฎแห่งกรรมในลักษณะเข้าใจง่าย เชื่อมโยงกับชีวิตประจำวัน เพื่อให้ประชาชนตระหนักว่าการกระทำทางกาย วาจา และใจ ส่งผลต่อชีวิตทั้งปัจจุบันและอนาคต	48
2.	บูรณาการหลักกัมมสัทธาเข้ากับการอบรมคุณธรรมในครอบครัวและโรงเรียน ควรร่วมกันปลูกฝังความเชื่อเรื่องกรรมแก่เด็กและเยาวชน ผ่านการสอนเรื่องความรับผิดชอบต่อการกระทำของตนเอง เพื่อสร้างพื้นฐานจริยธรรมและศีลธรรมอย่างยั่งยืน	46
3.	ใช้วัดเป็นศูนย์กลางการถ่ายทอดความรู้เรื่องกรรมอย่างเป็นรูปธรรมควรทำหน้าที่เป็นแหล่งเรียนรู้ด้านพระพุทธศาสนา โดยนำตัวอย่างเรื่องกรรมดี-กรรมชั่วจากพระไตรปิฎก ชาดก หรือเหตุการณ์จริงในชุมชน มาเป็นกรณีศึกษา เพื่อเสริมสร้างความเชื่อมั่นในกฎแห่งกรรม	54
4.	ส่งเสริมกิจกรรมจิตอาสาและการทำความดีเพื่อให้เห็นผลของกรรมในทางปฏิบัติ ควรเปิดโอกาสให้ประชาชนมีส่วนร่วมในกิจกรรมสาธารณประโยชน์ จะช่วยให้เกิดประสบการณ์ตรงว่าการกระทำที่ดีนำมาซึ่งผลดี อันเป็นการเสริมสร้างกัมมสัทธาให้เกิดขึ้นอย่างเป็นรูปธรรม	63

กัมมัสัทธา (เชื่อกรรม)		
5.	สนับสนุนบทบาทผู้นำชุมชนในการเป็นแบบอย่างด้านความเชื่อเรื่องกรรม ผู้นำชุมชน พระสงฆ์ และผู้นำทางสังคม ควรประพฤติตนเป็นแบบอย่างที่ดี แสดงให้เห็นถึงความเชื่อและการดำเนินชีวิตตามหลักกฎแห่งกรรม เพื่อสร้างความศรัทธาและแรงบันดาลใจแก่ประชาชนในชุมชน	51
6.	เผยแพร่ความรู้เรื่องกัมมัสัทธาผ่านสื่อท้องถิ่นและสื่อออนไลน์ของชุมชน ควรใช้สื่อท้องถิ่น เช่น เสียงตามสาย เพจชุมชน หรือสื่อออนไลน์ของวัด ในการเผยแพร่เนื้อหาเกี่ยวกับกฎแห่งกรรม เพื่อให้ประชาชนเข้าถึงองค์ความรู้ได้อย่างต่อเนื่องและทันสมัย	43
วิปากัสัทธา (เชื่อผลของกรรม)		
1.	ส่งเสริมการเรียนรู้เรื่องกฎแห่งกรรมผ่านกิจกรรมชุมชน ควรจัดกิจกรรมอบรมหรือเวทีเสวนาธรรมในระดับชุมชน เพื่ออธิบายหลักกฎแห่งกรรมและผลของกรรมอย่างเป็นรูปธรรม เชื่อมโยงกับเหตุการณ์จริงในชีวิตประจำวัน ของชาวบ้าน เพื่อให้เกิดความเข้าใจและความเชื่อมั่นว่า “การกระทำทุกอย่างย่อมมีผลตอบแทนตามเหตุปัจจัย”	41
2.	บูรณาการหลักวิปากัสัทธาเข้ากับการเทศน์และการสอนศีลธรรมในวัด พระสงฆ์ควรเน้นการแสดงธรรมที่ชี้ให้เห็นความสัมพันธ์ระหว่างเหตุและผลของกรรม ทั้งในระดับปัจเจกและสังคม เพื่อกระตุ้นให้ประชาชนตระหนักว่าความสุขและความทุกข์ในชีวิตล้วนมีรากฐานมาจากการกระทำของตนเอง	48
3.	ใช้บุคคลต้นแบบในชุมชนเป็นกรณีศึกษาเรื่องผลของกรรม ควรนำเสนอเรื่องราวของบุคคลในชุมชนที่ประสบความสำเร็จจากการทำความดี หรือประสบปัญหาจากการประพฤติดิ ต มาเป็นตัวอย่าง จะช่วยเสริมสร้างความเชื่อในผลของกรรมได้อย่างเป็นรูปธรรมและเข้าถึงง่าย	55
4.	ปลูกฝังความเชื่อเรื่องผลของกรรมตั้งแต่วัยเด็กและเยาวชน โรงเรียน วัด และครอบครัวควรร่วมมือกันปลูกฝังหลักวิปากัสัทธาแก่เด็กและเยาวชน ผ่านกิจกรรมค่ายคุณธรรม การเล่านิทานชาดก หรือกิจกรรมจิตอาสา เพื่อสร้างรากฐานความเชื่อที่มั่นคงในระยะยาว	62

วิพากษ์ทฐา (เชื้อผลของกรรม)		
5.	ส่งเสริมการปฏิบัติธรรมควบคู่กับการอธิบายผลของกรรมทางจิตใจ ควรจัดให้มีการฝึกสมาธิและการเจริญสติควบคู่กับการอธิบายให้เห็นว่า กรรมไม่ได้ส่งผลเฉพาะในอนาคต แต่ยังส่งผลทันทีต่อสภาพจิตใจ เช่น ความสงบ ความฟุ้งซ่าน หรือความทุกข์ใจ ซึ่งจะช่วยให้ประชาชนเห็นผลของกรรมได้ชัดเจนยิ่งขึ้น	46
6.	ใช้สื่อท้องถิ่นและสื่อออนไลน์เผยแพร่ความรู้เรื่องวิพากษ์ทฐา ควรผลิตสื่อธรรมะในรูปแบบที่เหมาะสมกับบริบทของชุมชนอำเภอระโนด เช่น คลิปสั้น เสียงตามสาย หรือเพจชุมชน เพื่อเผยแพร่ความรู้เกี่ยวกับผลของกรรมให้เข้าถึงประชาชนทุกช่วงวัย	55
7.	เชื่อมโยงหลักวิพากษ์ทฐากับการแก้ปัญหาสังคมในชุมชน ควรนำหลักความเชื่อในผลของกรรมมาอธิบายและใช้เป็นกรอบคิดในการแก้ปัญหาสังคม เช่น ปัญหายาเสพติด ความรุนแรง หรือการทุจริต เพื่อให้ประชาชนตระหนักว่าการกระทำที่ไม่ถูกต้องย่อมนำมาซึ่งผลเสียทั้งต่อตนเอง ครอบครัว และชุมชนโดยรวม	48
กัมมัสสกตาทฐา (เชื่อว่าสัตว์มีกรรมเป็นของตน)		
1.	บูรณาการกัมมัสสกตาทฐาในกิจกรรมชุมชนประจำวัน ควรส่งเสริมให้ผู้นำชุมชน วัด โรงเรียน และองค์กรท้องถิ่น สอดแทรกหลัก “กรรมเป็นของตน” ในกิจกรรมที่ชาวบ้านมีส่วนร่วมอยู่แล้ว เช่น งานบุญประเพณี การประชุมหมู่บ้าน หรือกิจกรรมจิตอาสา เพื่อให้เกิดการเรียนรู้จากการปฏิบัติจริง ไม่ใช่เพียงการฟังคำสอน	54
2.	ใช้กรณีตัวอย่างจากชีวิตจริงในชุมชน ควรนำเรื่องราวจริงของบุคคลหรือครอบครัวในพื้นที่ ที่ประพฤติดีแล้วเกิดผลดี หรือประพฤติน่าเสียดายแล้วเกิดผลเสีย มาเล่าเป็นกรณีศึกษาเชิงสร้างสรรค์ เพื่อให้ชาวบ้านเห็นความเชื่อมโยงระหว่าง “เหตุ-ผลของกรรม” อย่างเป็นรูปธรรม	39
3.	ส่งเสริมบทบาทวัดเป็นศูนย์เรียนรู้เรื่องกรรมและความรับผิดชอบ ควรพัฒนาวัดให้เป็นแหล่งเรียนรู้ด้านคุณธรรม โดยจัดอบรม สนทนาธรรม หรือค่ายคุณธรรมที่เน้นการเข้าใจเรื่องกรรม ความรับผิดชอบต่อตนเอง ครอบครัว และสังคม เพื่อปลูกฝังกัมมัสสกตาทฐาอย่างต่อเนื่อง	41

กัมมัฏสกาสา (เชื่อว่าสัตว์มีกรรมเป็นของตน)		
4.	พัฒนาหลักสูตรคุณธรรมในโรงเรียนและศูนย์พัฒนาเด็ก ควรบูรณาการหลักกัมมัฏสกาสาในรายวิชาหน้าที่พลเมือง ศีลธรรม หรือกิจกรรมพัฒนาผู้เรียน เพื่อปลูกฝังตั้งแต่วัยเด็ก ให้เยาวชนตระหนักว่าการกระทำของตนมีผลต่ออนาคตชีวิต	56
5.	ใช้สื่อท้องถิ่นและสื่อออนไลน์อย่างเหมาะสม ควรผลิตสื่อธรรมะสั้น ๆ เช่น คลิปเสียง คลิปวิดีโอ หรือบทความภาษาง่าย ๆ ที่อธิบายเรื่องกรรมในบริบทชีวิตชาวบ้าน เผยแพร่ผ่านเสียงตามสาย เพจชุมชน หรือไลน์กลุ่มหมู่บ้าน เพื่อเข้าถึงคนทุกช่วงวัย	49
6.	เชื่อมโยงกัมมัฏสกาสากับการแก้ปัญหาชุมชน ควรนำหลัก “ทำเหตุให้ดี ผลย่อมดี” มาใช้ในการรณรงค์แก้ปัญหาสังคม เช่น ยาเสพติด หนี้สิน ความรุนแรงในครอบครัว โดยชี้ให้เห็นว่าปัญหาเหล่านี้เป็นผลของการกระทำ และสามารถเปลี่ยนผลลัพธ์ได้ด้วยการเปลี่ยนพฤติกรรม	47
7.	ส่งเสริมการปฏิบัติธรรมควบคู่การอธิบายเหตุผล ควรสนับสนุนให้ชาวบ้านได้ฝึกสมาธิ เจริญสติ และทำบุญอย่างมีปัญญา พร้อมอธิบายให้เข้าใจว่าการปฏิบัติธรรมและการทำความดีเป็น “การสร้างกรรมดี” ที่ส่งผลต่อชีวิตปัจจุบันและอนาคตโดยตรง	61
ตลาคตโพธิสัทธา (เชื่อการตรัสรู้ของพระตลาคต)		
1.	ส่งเสริมการเรียนรู้พุทธประวัติช่วงตรัสรู้ของพระตลาคตอย่างเป็นระบบ ควรจัดกิจกรรมเผยแพร่พุทธประวัติในช่วงก่อน-ระหว่าง-หลังการตรัสรู้ของพระตลาคต โดยเน้นเหตุปัจจัยแห่งการบรรลุสัมมาสัมโพธิญาณ เพื่อให้ประชาชนเกิดความเข้าใจเชิงเหตุผล ไม่ใช่เพียงความเชื่อเชิงพิธีกรรม อันจะช่วยเสริมสร้างตลาคตโพธิสัทธาให้มั่นคงยิ่งขึ้น	71
2.	ใช้การแสดงธรรมเชิงอธิบาย “เหตุแห่งการตรัสรู้” เชื่อมโยงกับชีวิตจริง พระสงฆ์และผู้นำทางศาสนาควรแสดงธรรมที่อธิบายว่า การตรัสรู้ของพระตลาคตเกิดจากการสั่งสมบารมี ความเพียร และปัญญา มิใช่เรื่องเหนือเหตุผล พร้อมเชื่อมโยงหลักอริยมรรคกับการดำเนินชีวิตของคนในชุมชน เพื่อให้ศรัทธาเกิดจากความเข้าใจอย่างถูกต้อง	54

ตลาคตโพธิสัทธา (เชือการตรัสรู้ของพระตลาคต)		
3.	ส่งเสริมกิจกรรมวันสำคัญทางพระพุทธศาสนาที่เน้น “การตรัสรู้” เป็นแก่น ในวันวิสาขบูชา ควรออกแบบกิจกรรมที่เน้นความหมายของการตรัสรู้ของพระตลาคต เช่น เวทีเสวนาธรรม การบรรยายเชิงวิชาการ หรือกิจกรรมภาวนา เพื่อให้ประชาชนตระหนักถึงคุณค่าของพระพุทธเจ้าฐานะผู้ตรัสรู้ด้วยพระองค์เอง	44
4.	พัฒนาสื่อพุทธศาสนาที่อธิบายตลาคตโพธิสัทธาอย่างเข้าใจง่าย ควรจัดทำสื่อธรรมะ เช่น แผ่นพับ คลิปวิดีโอ หรือสื่อออนไลน์ ที่อธิบายแนวคิดตลาคตโพธิสัทธาในภาษาที่เข้าใจง่าย เหมาะสมกับบริบทชุมชนอำเภอระนอง เพื่อให้ประชาชนทุกช่วงวัยเข้าถึงสาระสำคัญของการตรัสรู้ได้อย่างทั่วถึง	49
5.	บูรณาการการปฏิบัติธรรมเพื่อให้เกิดศรัทธาจากประสบการณ์ตรง ควรส่งเสริมการปฏิบัติสมณะและวิปัสสนาภาวนาในระดับชุมชน เพื่อให้ประชาชนสัมผัสผลของการปฏิบัติด้วยตนเอง ซึ่งจะช่วยยืนยันความเชื่อมั่นว่า หลักธรรมที่พระตลาคตตรัสรู้นั้นสามารถนำไปปฏิบัติและให้ผลจริง	52
6.	เสริมบทบาทผู้นำชุมชนให้เป็นต้นแบบศรัทธาในพระตลาคต ผู้นำชุมชนผู้นำศาสนา และปราชญ์ชาวบ้าน ควรได้รับการส่งเสริมให้เป็นแบบอย่างของผู้มีศรัทธามั่นคงในพระตลาคต ทั้งในด้านความเข้าใจและการประพฤติปฏิบัติ เพื่อสร้างแรงบันดาลใจและความเชื่อมั่นแก่คนในชุมชน	61

สรุปภาพรวมเชิงตัวเลข เมื่อพิจารณาภาพรวมพบว่า ข้อเสนอแนะแนวทางที่ได้รับค่าความถี่สูงสุด คือ การส่งเสริมการเรียนรู้พุทธประวัติช่วงการตรัสรู้ของพระตลาคต จำนวน 71 คน รองลงมา คือ การส่งเสริมกิจกรรมจิตอาสาเพื่อให้เห็นผลของกรรมในทางปฏิบัติ จำนวน 63 คน และการปลูกฝังความเชื่อเรื่องผลของกรรมตั้งแต่วัยเด็กและเยาวชน จำนวน 62 คน ผลการวิเคราะห์เชิงตัวเลขดังกล่าวสะท้อนว่า แนวทางการส่งเสริมความศรัทธาในพระพุทธศาสนาของชุมชนอำเภอระนองจังหวัดสงขลา ควรมุ่งเน้นการสร้างศรัทธาบนฐานของความเข้าใจเชิงเหตุผลควบคู่กับประสบการณ์ตรงจากการปฏิบัติจริง อันจะนำไปสู่ความศรัทธาที่มั่นคงเป็นลำดับไป

ตอนที่ 6 ผลการวิเคราะห์เชิงพรรณนาข้อเสนอแนะแนวทางส่งเสริมความศรัทธา
ในพระพุทธศาสนาในพระพุทธศาสนาของชุมชนอำเภอระโนด จังหวัดสงขลา

1. ด้านกัมมัสถา (ความเชื่อกรรม)

จากข้อมูลข้อเสนอแนะแนวทางส่งเสริมความศรัทธาในพระพุทธศาสนาของชุมชนอำเภอระโนด จังหวัดสงขลา พบว่า แนวทางที่มีค่าความถี่สูงสุดที่สุดคือ การส่งเสริมกิจกรรมจิตอาสาและการทำความดีเพื่อให้เห็นผลของกรรมในทางปฏิบัติ มีค่าความถี่จำนวน 63 คน ทั้งนี้สะท้อนให้เห็นว่าประชาชนในชุมชนให้ความสำคัญกับการเรียนรู้เรื่องกฎแห่งกรรมผ่านการปฏิบัติจริง มากกว่าการเรียนรู้ในเชิงทฤษฎีเพียงอย่างเดียว กล่าวคือ เมื่อประชาชนได้มีโอกาสเข้าร่วมกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับการช่วยเหลือสังคม เช่น การทำความสะอาดวัด การช่วยเหลือผู้ยากไร้ การร่วมกิจกรรมสาธารณประโยชน์ หรือการทำกิจกรรมจิตอาสาในโอกาสต่าง ๆ ย่อมทำให้เกิดประสบการณ์ตรงในการเห็นผลของการกระทำที่ดี ซึ่งส่งผลให้เกิดความรู้สึกอึดใจใจ ความภาคภูมิใจ และการยอมรับจากสังคม ประสบการณ์ดังกล่าวมีบทบาทสำคัญในการเสริมสร้างความเข้าใจและความเชื่อมั่นในหลักกฎแห่งกรรมตามหลักพระพุทธศาสนา กล่าวคือ เมื่อบุคคลกระทำความดี ย่อมนำไปสู่ผลดีทั้งต่อตนเองและต่อสังคมโดยรวม อันเป็นการสร้างความเชื่อมั่นในหลักกัมมัสถาอย่างเป็นรูปธรรมและยั่งยืน รองลงมาคือ การใช้วัดเป็นศูนย์กลางการถ่ายทอดความรู้เรื่องกรรมอย่างเป็นรูปธรรม ซึ่งมีค่าความถี่จำนวน 54 คน ผลการวิเคราะห์ดังกล่าวสะท้อนให้เห็นว่าวัดยังคงมีบทบาทสำคัญในฐานะสถาบันทางศาสนาและศูนย์กลางทางจิตใจของชุมชน โดยเฉพาะในสังคมชนบทหรือสังคมท้องถิ่นที่ประชาชนยังคงมีความผูกพันกับวัดในฐานะแหล่งเรียนรู้ด้านศีลธรรมและคุณธรรม การนำเรื่องราวเกี่ยวกับกรรมดีและกรรมชั่วจากพระไตรปิฎก ชาดก หรือเรื่องราวที่เกิดขึ้นจริงในชีวิตประจำวันของคนในชุมชนมาใช้เป็นกรณีศึกษา จะช่วยให้ประชาชนสามารถเข้าใจหลักกรรมได้ง่ายขึ้น เนื่องจากเรื่องราวดังกล่าวมีความใกล้ตัวและสามารถเชื่อมโยงกับประสบการณ์ชีวิตของตนเองได้ นอกจากนี้การจัดกิจกรรมทางศาสนา เช่น การฟังพระธรรมเทศนา การสันทนาธรรม หรือการจัดอบรมคุณธรรมภายในวัด ยังเป็นอีกแนวทางหนึ่งที่ช่วยเสริมสร้างความเข้าใจเกี่ยวกับหลักกฎแห่งกรรมให้แก่ประชาชนได้อย่างมีประสิทธิภาพ นอกจากนี้ การส่งเสริมบทบาทของผู้นำชุมชนให้เป็นแบบอย่างที่ดีในด้านความเชื่อเรื่องกรรม ก็เป็นอีกแนวทางหนึ่งที่มีค่าความถี่ค่อนข้างสูง คือ 51 คน ผลการวิเคราะห์ดังกล่าวแสดงให้เห็นว่าพฤติกรรมและการดำเนินชีวิตของผู้นำชุมชน พระสงฆ์ รวมถึงบุคคลที่มีบทบาทสำคัญในสังคม มีอิทธิพลต่อทัศนคติ ความเชื่อ และพฤติกรรมของประชาชนในชุมชนอย่างมาก หากผู้นำชุมชนสามารถประพฤติตนเป็นแบบอย่างที่ดี ทั้งในด้านศีลธรรม คุณธรรม และการดำเนินชีวิตตามหลักกฎแห่งกรรม ก็จะช่วยสร้างแรงบันดาลใจให้ประชาชนเกิดความศรัทธาและยึดถือหลักคำสอนทางพระพุทธศาสนาในการดำเนินชีวิตมากยิ่งขึ้น อีกทั้งยังช่วยสร้างบรรยากาศทางสังคมที่เอื้อต่อการประพฤติปฏิบัติในสิ่งที่ดีงาม อันจะนำไปสู่การเสริมสร้างความเข้มแข็งทางจิตใจและ

คุณธรรมของคนในชุมชนโดยรวม ส่วนแนวทาง การส่งเสริมการเรียนรู้เรื่องกฎแห่งกรรมผ่านกิจกรรมทางศาสนาในชุมชน มีค่าความถี่จำนวน 48 คน ซึ่งแสดงให้เห็นว่าประชาชนยังคงให้ความสำคัญกับกิจกรรมทางศาสนาในฐานะเครื่องมือสำคัญในการถ่ายทอดหลักธรรมคำสอน การจัดกิจกรรม เช่น การอบรมคุณธรรม การฟังธรรม การจัดเวทีสนทนาธรรม หรือการจัดกิจกรรมทางศาสนาในวันสำคัญทางพระพุทธศาสนา จะช่วยให้ประชาชนได้เรียนรู้และทำความเข้าใจหลักกฎแห่งกรรมในลักษณะที่เข้าใจง่ายและสามารถเชื่อมโยงกับชีวิตประจำวันได้อย่างเป็นรูปธรรม การอธิบายให้เห็นว่าการกระทำทางกาย วาจา และใจ ล้วนส่งผลต่อชีวิตของบุคคลทั้งในปัจจุบันและอนาคต จะช่วยให้ประชาชนเกิดความตระหนักรู้และมีความระมัดระวังในการดำเนินชีวิตมากยิ่งขึ้น ขณะที่ การบูรณาการหลักกัมมัสัทธาในการอบรมคุณธรรมในครอบครัวและโรงเรียน มีค่าความถี่จำนวน 46 คน ผลการวิเคราะห์ดังกล่าวสะท้อนให้เห็นถึงความสำคัญของสถาบันครอบครัวและสถาบันการศึกษาในการปลูกฝังคุณธรรมและความเชื่อเรื่องกรรมตั้งแต่วัยเด็ก เนื่องจากครอบครัวเป็นสถาบันแรกที่มีบทบาทสำคัญในการหล่อหลอมพฤติกรรมและทัศนคติของเด็ก ในขณะที่โรงเรียนเป็นสถานที่ที่ช่วยเสริมสร้างความรู้และพัฒนาศักยภาพทางปัญญา หากทั้งสองสถาบันสามารถร่วมมือกันในการปลูกฝังความเชื่อเรื่องกรรมและความรับผิดชอบต่อการกระทำของตนเอง ย่อมจะช่วยสร้างพื้นฐานทางจริยธรรมและศีลธรรมที่มั่นคงให้แก่เยาวชน ซึ่งจะส่งผลต่อการพัฒนาสังคมในระยะยาว แนวทางสุดท้ายคือ การเผยแพร่ความรู้เรื่องกัมมัสัทธาผ่านสื่อท้องถิ่นและสื่อออนไลน์ มีค่าความถี่จำนวน 43 คน แม้จะมีค่าความถี่น้อยกว่าแนวทางอื่น ๆ แต่ก็สะท้อนให้เห็นว่าสื่อสมัยใหม่ยังคงมีบทบาทสำคัญในการเผยแพร่ความรู้ทางพระพุทธศาสนาในยุคปัจจุบัน โดยเฉพาะในบริบทของสังคมที่การสื่อสารผ่านสื่อออนไลน์มีบทบาทมากขึ้น การใช้สื่อท้องถิ่น เช่น เสียงตามสายของหมู่บ้าน เพจชุมชน หรือสื่อออนไลน์ของวัด ในการเผยแพร่เนื้อหาเกี่ยวกับหลักกฎแห่งกรรม จะช่วยให้ประชาชนสามารถเข้าถึงข้อมูลข่าวสารทางศาสนาได้อย่างสะดวกและต่อเนื่อง อีกทั้งยังช่วยกระตุ้นให้เกิดการเรียนรู้และการตระหนักรู้เกี่ยวกับหลักธรรมคำสอนของพระพุทธศาสนาในวงกว้าง โดยสรุป การวิเคราะห์เชิงพรรณนาในด้านกัมมัสัทธาแสดงให้เห็นว่า การเสริมสร้างความเชื่อเรื่องกรรมในชุมชนอำเภอระโนด จังหวัดสงขลา ควรดำเนินการผ่านการบูรณาการหลายมิติ ทั้งในระดับบุคคล ครอบครัว ชุมชน และสถาบันทางศาสนา โดยเฉพาะการส่งเสริมการเรียนรู้ผ่านประสบการณ์จริง การใช้วัดเป็นศูนย์กลางการเรียนรู้ การสร้างแบบอย่างที่ดีของผู้นำชุมชน และการใช้สื่อสมัยใหม่ในการเผยแพร่หลักธรรมซึ่งแนวทางดังกล่าวจะช่วยส่งเสริมให้ประชาชนเกิดความเข้าใจและความเชื่อมั่นในหลักกฎแห่งกรรม อันจะนำไปสู่การดำเนินชีวิตอย่างมีคุณธรรมและความรับผิดชอบต่อสังคมต่อไป

2. ด้านวิปាកัสัทธา (ความเชื่อผลของกรรม)

จากผลการวิเคราะห์ข้อมูลเกี่ยวกับข้อเสนอแนะแนวทางส่งเสริมความศรัทธาในพระพุทธศาสนาของประชาชนในชุมชนอำเภอระโนด จังหวัดสงขลา ในด้านวิปាកัสัทธา หรือความ

เชื่อเรื่องผลของกรรม พบว่า แนวทางที่ได้รับการเสนอแนะมากที่สุดคือ การปลูกฝังความเชื่อเรื่องผลของกรรมตั้งแต่วัยเด็กและเยาวชน โดยมีค่าความถี่จำนวน 62 คน ทั้งนี้สะท้อนให้เห็นว่าประชาชนในชุมชนให้ความสำคัญกับการสร้างพื้นฐานทางความเชื่อและคุณธรรมตั้งแต่ช่วงวัยต้นของชีวิต เนื่องจากวัยเด็กและเยาวชนถือเป็นช่วงเวลาที่สำคัญในการปลูกฝังค่านิยมและทัศนคติทางศีลธรรม หากเยาวชนได้รับการอบรมสั่งสอนให้เข้าใจหลักความสัมพันธ์ระหว่างเหตุและผลของการกระทำ ตั้งแต่ระยะเริ่มต้น ก็จะช่วยให้เกิดความตระหนักรู้ว่าการกระทำทุกอย่างย่อมก่อให้เกิดผลตามมา ทั้งในด้านดีและด้านไม่ดี การปลูกฝังความเชื่อดังกล่าวสามารถดำเนินการได้ผ่านความร่วมมือของสถาบันหลักในสังคม ได้แก่ วัด โรงเรียน และครอบครัว ซึ่งล้วนมีบทบาทสำคัญในการอบรมและพัฒนาเยาวชนให้เติบโตเป็นสมาชิกที่มีคุณภาพของสังคม ตัวอย่างกิจกรรมที่สามารถนำมาใช้ในการส่งเสริมความเข้าใจเรื่องผลของกรรม เช่น การจัดค่ายคุณธรรม การเล่านิทานชาดก การจัดกิจกรรมจิตอาสา หรือการบูรณาการหลักธรรมในกระบวนการเรียนการสอนในสถานศึกษา กิจกรรมเหล่านี้จะช่วยให้เยาวชนสามารถเชื่อมโยงหลักธรรมคำสอนทางพระพุทธศาสนากับสถานการณ์ในชีวิตประจำวันได้อย่างเป็นรูปธรรม และช่วยสร้างความเข้าใจว่า การกระทำทุกอย่างย่อมมีผลตามมา อย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ รองลงมาคือแนวทาง การใช้บุคคลต้นแบบในชุมชนเป็นกรณีศึกษาเกี่ยวกับผลของกรรม และ การใช้สื่อท้องถิ่นและสื่อออนไลน์ในการเผยแพร่ความรู้เกี่ยวกับวิปាកัสธา ซึ่งมีค่าความถี่เท่ากันคือ 55 คน ข้อมูลดังกล่าวสะท้อนให้เห็นว่าประชาชนในชุมชนตระหนักถึงความสำคัญของการเรียนรู้ผ่านประสบการณ์จริงและการสื่อสารในรูปแบบที่เข้าถึงง่าย การนำเสนอเรื่องราวของบุคคลในชุมชนที่ประสบความสำเร็จจากการประพฤติดี หรือบุคคลที่ประสบปัญหาจากการกระทำที่ไม่เหมาะสม จะช่วยให้ประชาชนสามารถมองเห็นความสัมพันธ์ระหว่างเหตุและผลของการกระทำได้อย่างชัดเจนมากขึ้น เนื่องจากเรื่องราวเหล่านี้เกิดขึ้นในบริบทของสังคมเดียวกันและเป็นสิ่งที่ประชาชนสามารถรับรู้หรือสัมผัสได้จริง ในขณะเดียวกัน การใช้สื่อท้องถิ่น เช่น เสียงตามสายของหมู่บ้าน วิทยูชุมชน หรือสื่อออนไลน์ เช่น เพจของวัด เพจชุมชน หรือสื่อสังคมออนไลน์ต่าง ๆ สามารถช่วยเผยแพร่ความรู้เกี่ยวกับหลักวิปាកัสธาให้เข้าถึงประชาชนได้อย่างกว้างขวางและต่อเนื่อง โดยเฉพาะในยุคสังคมดิจิทัลที่ประชาชนสามารถเข้าถึงข้อมูลข่าวสารผ่านสื่อออนไลน์ได้อย่างรวดเร็ว การนำเสนอเนื้อหาธรรมะในรูปแบบที่เข้าใจง่าย เช่น คลิปวิดีโอสั้น บทความสั้น หรืออินโฟกราฟิก จะช่วยให้หลักธรรมคำสอนเกี่ยวกับผลของกรรมสามารถเข้าถึงคนทุกช่วงวัยได้อย่างมีประสิทธิภาพ นอกจากนี้ แนวทาง การบูรณาการหลักวิปាកัสธาในการเทศน์และการสอนศีลธรรมในวัด มีค่าความถี่จำนวน 48 คน ซึ่งสะท้อนให้เห็นว่าพระสงฆ์ยังคงมีบทบาทสำคัญในการเผยแผ่และอธิบายหลักธรรมคำสอนของพระพุทธศาสนาแก่ประชาชนในชุมชน การแสดงธรรมที่เน้นการอธิบายความสัมพันธ์ระหว่างเหตุและผลของการกระทำ โดยเชื่อมโยงกับเหตุการณ์หรือประสบการณ์ในชีวิตจริงของผู้คน จะช่วยให้ประชาชนเกิดความเข้าใจที่ถูกต้องเกี่ยวกับหลักวิปាកัสธา และตระหนักว่า

ความสุข ความทุกข์ ความสำเร็จ หรือความล้มเหลวในชีวิต ล้วนมีความเกี่ยวข้องกับการกระทำของตนเองทั้งในอดีตและปัจจุบัน ในขณะที่เดียวกัน แนวทาง การเชื่อมโยงหลักวิชาจิตวิทยากับการแก้ปัญหาสังคมในชุมชน ก็มีค่าความถี่จำนวน 48 คนเช่นเดียวกัน ซึ่งสะท้อนให้เห็นว่าประชาชนมองว่าหลักคำสอนเรื่องผลของกรรมสามารถนำมาใช้เป็นกรอบแนวคิดในการแก้ไขปัญหาสังคมได้อย่างมีประสิทธิภาพ ตัวอย่างเช่น การนำหลักวิชาจิตวิทยามาใช้ในการรณรงค์ป้องกันปัญหายาเสพติด การลดความรุนแรงในครอบครัว หรือการส่งเสริมความซื่อสัตย์สุจริตในสังคม โดยการอธิบายให้ประชาชนเห็นว่า การกระทำที่ไม่ถูกต้องย่อมนำมาซึ่งผลเสียทั้งต่อตนเอง ครอบครัว และชุมชน ในทางตรงกันข้าม หากบุคคลประพฤติปฏิบัติในทางที่ถูกต้อง ก็ย่อมนำมาซึ่งความสงบสุขและความเจริญก้าวหน้าในชีวิต ส่วนแนวทาง การส่งเสริมการปฏิบัติธรรมควบคู่กับการอธิบายผลของกรรมทางจิตใจ มีค่าความถี่จำนวน 46 คน ซึ่งแสดงให้เห็นว่าการฝึกสมาธิและการเจริญสติสามารถช่วยให้ประชาชนเข้าใจหลักวิชาจิตวิทยาได้ลึกซึ้งยิ่งขึ้น เนื่องจากผลของกรรมไม่ได้ปรากฏเพียงในรูปของเหตุการณ์ภายนอกเท่านั้น แต่ยังปรากฏในลักษณะของสภาพจิตใจของบุคคลด้วย เช่น ความสงบ ความสบายใจ ความทุกข์ หรือความฟุ้งซ่าน เมื่อบุคคลได้ฝึกปฏิบัติสมาธิและเจริญสติอย่างสม่ำเสมอ ก็จะสามารถสังเกตเห็นความเปลี่ยนแปลงของสภาพจิตใจที่เกิดจากการกระทำของตนเองได้อย่างชัดเจน อันจะนำไปสู่ความเข้าใจในหลักเหตุและผลของกรรมอย่างลึกซึ้งยิ่งขึ้น โดยสรุป การส่งเสริมวิชาจิตวิทยาในชุมชนควรดำเนินการอย่างบูรณาการผ่านความร่วมมือของสถาบันต่าง ๆ ในสังคม ได้แก่ วัด โรงเรียน ครอบครัว และองค์กรชุมชน พร้อมทั้งใช้สื่อท้องถิ่นและสื่อสมัยใหม่เป็นเครื่องมือในการเผยแพร่ความรู้ ตลอดจนส่งเสริมการปฏิบัติธรรมควบคู่กับการอธิบายหลักเหตุและผลของกรรมอย่างเป็นระบบ ทั้งนี้เพื่อให้ประชาชนเกิดความเข้าใจอย่างถูกต้องเกี่ยวกับหลักวิชาจิตวิทยา และสามารถนำหลักธรรมดังกล่าวไปประยุกต์ใช้ในการดำเนินชีวิตและการพัฒนาสังคมได้อย่างยั่งยืน

3. ด้านกัมมัสสกตาสัทธา (ความเชื่อว่าสัตว์มีกรรมเป็นของตน)

จากการวิเคราะห์ข้อมูลเกี่ยวกับข้อเสนอแนะแนวทางส่งเสริมความศรัทธาในพระพุทธศาสนา ในด้านกัมมัสสกตาสัทธา ซึ่งหมายถึงความเชื่อว่าสัตว์ทั้งหลายมีกรรมเป็นของตน มีกรรมเป็นทายาท และต้องได้รับผลแห่งกรรมที่ตนได้กระทำไว้ พบว่า แนวทางที่มีค่าความถี่สูงสุด คือ การส่งเสริมการปฏิบัติธรรมควบคู่กับการอธิบายเหตุผลเรื่องกรรม มีค่าความถี่จำนวน 61 คน ผลดังกล่าวสะท้อนให้เห็นว่าประชาชนในชุมชนอำเภอระโนดให้ความสำคัญกับการเรียนรู้หลักคำสอนทางพระพุทธศาสนา ผ่านประสบการณ์จากการปฏิบัติจริง ไม่ได้จำกัดอยู่เพียงการรับฟังคำสอนเท่านั้น การฝึกสมาธิ การเจริญสติ และการปฏิบัติธรรมในชีวิตประจำวัน เป็นกระบวนการที่ช่วยให้บุคคลได้พิจารณาเหตุและผลของการกระทำของตนเองอย่างลึกซึ้ง เมื่อบุคคลมีสติรู้เท่าทันการกระทำทางกาย วาจา และใจ ย่อมสามารถเข้าใจได้ว่าการกระทำแต่ละอย่างล้วนก่อให้เกิดผลตามมา ทั้งในด้านความสุข ความทุกข์ ความสงบ หรือความเดือดร้อนในจิตใจ ดังนั้น การส่งเสริมกิจกรรมปฏิบัติธรรมในระดับชุมชน เช่น

การจัดอบรมสมาธิ การจัดค่ายปฏิบัติธรรม หรือการส่งเสริมให้ประชาชนเข้าร่วมกิจกรรมทางศาสนา ในวัดอย่างสม่ำเสมอ จึงเป็นแนวทางสำคัญที่ช่วยเสริมสร้างความเข้าใจในหลักกัมมัฏสาสนาได้อย่างมีประสิทธิภาพ รองลงมาคือ การพัฒนาหลักสูตรคุณธรรมในโรงเรียนและศูนย์พัฒนาเด็ก มีค่าความถี่ 56 คน ผลการวิเคราะห์ในประเด็นนี้สะท้อนให้เห็นว่าการปลูกฝังหลักคำสอนเรื่องกรรม เป็นของตนควรเริ่มต้นตั้งแต่วัยเด็ก เนื่องจากช่วงวัยเด็กและเยาวชนเป็นช่วงเวลาที่บุคคลกำลังพัฒนา แนวคิดด้านคุณธรรม จริยธรรม และค่านิยมในการดำเนินชีวิต หากเด็กและเยาวชนได้รับการปลูกฝัง ให้เข้าใจว่า “การกระทำของตนย่อมส่งผลต่อตนเอง” ก็จะช่วยให้เกิดความรับผิดชอบต่อพฤติกรรม ของตนมากยิ่งขึ้น ทั้งในด้านการศึกษา การดำเนินชีวิต และการอยู่ร่วมกับผู้อื่นในสังคม ดังนั้น การบูรณาการหลักกัมมัฏสาสนาในหลักสูตรการเรียนการสอน เช่น รายวิชาหน้าที่พลเมือง ศีลธรรม หรือกิจกรรมพัฒนาผู้เรียน รวมถึงการจัดกิจกรรมค่ายคุณธรรมและกิจกรรมจิตอาสาใน โรงเรียน จึงเป็นแนวทางสำคัญที่จะช่วยสร้างพื้นฐานทางจริยธรรมให้แก่เยาวชนในระยะยาว นอกจากนี้ การบูรณาการหลักกัมมัฏสาสนาในกิจกรรมชุมชนประจำวัน มีค่าความถี่ 54 คน ผลการวิเคราะห์ในประเด็นนี้แสดงให้เห็นว่าการส่งเสริมความเชื่อเรื่องกรรมเป็นของตนไม่จำเป็นต้อง จำกัดอยู่เฉพาะในบริบทของการเทศน์สอนธรรมะในวัดเท่านั้น แต่สามารถสอดแทรกเข้าไปใน กิจกรรมต่าง ๆ ของชุมชนได้อย่างหลากหลาย เช่น งานบุญประเพณี งานประชุมหมู่บ้าน กิจกรรมจิตอาสา หรือกิจกรรมพัฒนาชุมชน เมื่อผู้นำชุมชน พระสงฆ์ และองค์กรท้องถิ่นร่วมกันนำหลักคำสอน เรื่องกรรมมาเชื่อมโยงกับการดำเนินชีวิตของประชาชน ก็จะช่วยทำให้ประชาชนเห็นความสัมพันธ์ ระหว่างการกระทำของตนกับผลที่เกิดขึ้นในสังคม เช่น การทำความดีต่อส่วนรวมย่อมก่อให้เกิดความ สงบสุขในชุมชน หรือการกระทำที่ไม่เหมาะสมอาจก่อให้เกิดปัญหาสังคมตามมา การเรียนรู้ในลักษณะ ดังกล่าวจะช่วยให้หลักกัมมัฏสาสนาไม่ได้เป็นเพียงแนวคิดทางศาสนาเท่านั้น แต่เป็นแนวทางใน การดำเนินชีวิตจริงของคนในชุมชน ในขณะเดียวกัน การใช้สื่อท้องถิ่นและสื่อออนไลน์ในการเผยแพร่ ความรู้เรื่องกรรม มีค่าความถี่ 49 คน ผลการวิเคราะห์สะท้อนให้เห็นว่าในยุคสังคมปัจจุบัน สื่อมวลชน และสื่อดิจิทัลมีบทบาทสำคัญในการถ่ายทอดความรู้และสร้างความเข้าใจแก่ประชาชนอย่าง กว้างขวาง การนำเสนอหลักคำสอนเรื่องกรรมผ่านสื่อรูปแบบต่าง ๆ เช่น เสียงตามสายของหมู่บ้าน เพจชุมชน คลิปวิดีโอสั้น หรือบทความออนไลน์ที่ใช้ภาษาง่ายและสอดคล้องกับบริบทของชุมชน จะช่วยให้ประชาชนสามารถเข้าถึงเนื้อหาธรรมะได้สะดวกมากยิ่งขึ้น โดยเฉพาะกลุ่มเยาวชนและคน วัยทำงานที่มีวิถีชีวิตเชื่อมโยงกับสื่อออนไลน์เป็นหลัก นอกจากนี้ การใช้สื่อในการเผยแพร่หลักธรรม ยังสามารถช่วยสร้างการรับรู้และกระตุ้นให้ประชาชนเกิดความสนใจในการศึกษาพระพุทธศาสนาได้ อย่างต่อเนื่อง ส่วน การเชื่อมโยงหลักกัมมัฏสาสนากับการแก้ไขปัญหาชุมชน มีค่าความถี่ 47 คน ซึ่งแม้จะมีค่าความถี่น้อยกว่าแนวทางอื่นเล็กน้อย แต่ก็สะท้อนให้เห็นถึงบทบาทของหลักคำสอนทาง พระพุทธศาสนาในการนำมาใช้เป็นกรอบแนวคิดในการพัฒนาสังคม หลักกัมมัฏสาสนาสามารถ

ช่วยให้ประชาชนตระหนักว่าปัญหาสังคมหลายประการ เช่น ปัญหายาเสพติด ความรุนแรงในครอบครัว ปัญหาหนี้สิน หรือการกระทำผิดกฎหมาย ล้วนมีสาเหตุมาจากการกระทำของมนุษย์เอง หากประชาชนเข้าใจหลักเหตุและผลของกรรม ก็จะสามารถปรับเปลี่ยนพฤติกรรมของตนให้สอดคล้องกับหลักคุณธรรมและจริยธรรมมากยิ่งขึ้น การนำหลักคำสอนเรื่องกรรมมาใช้ในการณรงค์ หรือการสร้างจิตสำนึกในชุมชน จึงเป็นแนวทางหนึ่งที่สามารถช่วยเสริมสร้างสังคมที่มีความรับผิดชอบ และมีคุณธรรมได้อย่างยั่งยืนโดยสรุป ผลการวิเคราะห์ในด้านกัมมัฏสสกตาสัทธาสะท้อนให้เห็นว่าการเสริมสร้างความเชื่อเรื่องกรรมเป็นของตนในชุมชนควรดำเนินการผ่านหลายช่องทางควบคู่กัน ทั้งการส่งเสริมการปฏิบัติธรรม การปลูกฝังคุณธรรมในระบบการศึกษา การบูรณาการหลักธรรมในกิจกรรมของชุมชน ตลอดจนการใช้สื่อมวลชนและสื่อออนไลน์ในการเผยแพร่ความรู้ ซึ่งแนวทางดังกล่าวจะช่วยให้ประชาชนเกิดความเข้าใจอย่างลึกซึ้งว่า การกระทำของแต่ละบุคคลย่อมส่งผลต่อตนเองและสังคมโดยรวม อันจะนำไปสู่การดำเนินชีวิตอย่างมีความรับผิดชอบและสอดคล้องกับหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา

4. ด้านตถาคตโพธิสัทธา (เชื่อการตรัสรู้ของพระตถาคต)

จากการศึกษาข้อเสนอแนะแนวทางส่งเสริมความศรัทธาในพระพุทธศาสนาของชุมชนอำเภอระโนด จังหวัดสงขลา ในประเด็น ตถาคตโพธิสัทธา (ความเชื่อในการตรัสรู้ของพระตถาคต) พบว่ากลุ่มตัวอย่างได้เสนอแนวทางในการส่งเสริมศรัทธาดังกล่าวในหลายมิติ โดยมีค่าความถี่แตกต่างกันไป สะท้อนให้เห็นถึงความสำคัญของการสร้างความเข้าใจที่ถูกต้องเกี่ยวกับการตรัสรู้ของพระพุทธเจ้าในระดับชุมชน ทั้งในด้านการศึกษา การเผยแพร่พระพุทธศาสนา การปฏิบัติธรรม และบทบาทของบุคคลต้นแบบในสังคม ผลการวิเคราะห์เชิงพรรณนาแสดงให้เห็นว่า ตถาคตโพธิสัทธาเป็นความเชื่อพื้นฐานที่สำคัญประการหนึ่งของศรัทธาในพระพุทธศาสนา เนื่องจากเป็นความเชื่อที่ยืนยันว่า พระพุทธเจ้าเป็นผู้ตรัสรู้ความจริงสูงสุดของชีวิตและโลกด้วยพระองค์เอง โดยไม่ต้องอาศัยครูอาจารย์หรือผู้ชี้้นำ การตรัสรู้ดังกล่าวเป็นผลมาจากการสั่งสมบารมี ความเพียร และปัญญาเป็นระยะเวลายาวนาน ซึ่งสะท้อนถึงความเป็นศาสนาที่ค้นพบความจริงของธรรมชาติและนำมาประกาศสั่งสอนแก่สรรพสัตว์ ด้วยเหตุนี้ การส่งเสริมความเข้าใจเกี่ยวกับการตรัสรู้ของพระพุทธเจ้าจึงเป็นปัจจัยสำคัญที่จะช่วยให้ประชาชนเกิดความศรัทธาอย่างมั่นคงและยั่งยืนในพระพุทธศาสนา ผลการศึกษาพบว่า แนวทางที่ได้รับการเสนอแนะมากที่สุด คือ การส่งเสริมการเรียนรู้พุทธประวัติช่วงการตรัสรู้ของพระตถาคตอย่างเป็นระบบ โดยมีค่าความถี่สูงสุด จำนวน 71 ครั้ง แสดงให้เห็นว่าประชาชนในชุมชนให้ความสำคัญกับการศึกษาพุทธประวัติ โดยเฉพาะเหตุการณ์สำคัญที่เกี่ยวข้องกับการตรัสรู้ของพระพุทธเจ้า เช่น ช่วงเวลาของการแสวงหาความจริง การบำเพ็ญเพียรอย่างขยันอด การค้นพบทางสายกลาง ตลอดจนการบรรลุสัมมาสัมโพธิญาณใต้ต้นพระศรีมหาโพธิ์ การเรียนรู้เรื่องราวดังกล่าวอย่างเป็นระบบจะช่วยให้ประชาชนเข้าใจถึงเหตุปัจจัยแห่งการตรัสรู้ของพระพุทธเจ้าในเชิงเหตุผล

และเชิงประวัติศาสตร์ ไม่ใช่เพียงการรับรู้ผ่านพิธีกรรมหรือความเชื่อแบบผิวเผินเท่านั้น นอกจากนี้ยังช่วยให้ประชาชนเห็นแบบอย่างของความเพียรพยายาม การแสวงหาความจริง และการใช้ปัญญาในการแก้ไขปัญหาชีวิต ซึ่งเป็นคุณค่าที่สามารถนำมาประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวันได้ รองลงมา คือ การเสริมบทบาทของผู้นำชุมชนและผู้นำทางศาสนาให้เป็นต้นแบบของผู้มีศรัทธาในพระตถาคต โดยมีค่าความถี่จำนวน 61 ครั้ง ผลการวิเคราะห์สะท้อนให้เห็นว่า ในบริบทของสังคมชุมชน บุคคลต้นแบบมีบทบาทสำคัญในการถ่ายทอดค่านิยมและความเชื่อทางศาสนาแก่ประชาชน การที่ผู้นำชุมชน พระสงฆ์ ผู้นำท้องถิ่น หรือปราชญ์ชาวบ้านแสดงออกถึงความเข้าใจและความศรัทธาในพระพุทธเจ้า ทั้งในด้านความคิดและการปฏิบัติ ย่อมช่วยสร้างแรงบันดาลใจและกระตุ้นให้ประชาชนเกิดความเชื่อมั่นในพระพุทธศาสนาเพิ่มมากขึ้น นอกจากนี้ บุคคลต้นแบบยังมีบทบาทในการเป็นสื่อกลางระหว่างหลักธรรมทางพระพุทธศาสนากับวิถีชีวิตของประชาชนในชุมชน ทำให้หลักธรรมที่เกี่ยวข้องกับการตรัสรู้ของพระพุทธเจ้าสามารถนำไปประยุกต์ใช้ในชีวิตจริงได้อย่างเหมาะสม นอกจากนี้ ผลการวิเคราะห์ยังพบว่า การแสดงธรรมเชิงอธิบายเหตุแห่งการตรัสรู้ของพระพุทธเจ้า เป็นอีกแนวทางหนึ่งที่ได้รับการเสนอแนะในระดับสูง โดยมีค่าความถี่จำนวน 54 ครั้ง แนวทางดังกล่าวเน้นให้พระสงฆ์หรือผู้นำทางศาสนาอธิบายกระบวนการตรัสรู้ของพระพุทธเจ้าในลักษณะที่เชื่อมโยงกับหลักเหตุและผล เช่น การอธิบายการค้นพบอริยสัจ 4 การเข้าใจหลักปฏิจจนสมุพบาท และการดำเนินตามอริยมรรคมีองค์แปด ซึ่งเป็นหลักธรรมสำคัญที่พระพุทธเจ้าทรงค้นพบจากการตรัสรู้ การอธิบายดังกล่าวจะช่วยให้ประชาชนเข้าใจว่าการตรัสรู้ของพระพุทธเจ้าไม่ได้เป็นเรื่องลึกลับหรือเหนือธรรมชาติ หากแต่เป็นกระบวนการของการใช้ปัญญาและการพัฒนาจิตใจอย่างเป็นระบบ ซึ่งสามารถนำมาเป็นแนวทางในการพัฒนาชีวิตของตนเองได้ อีกแนวทางหนึ่งที่มีความสำคัญ คือ การส่งเสริมการปฏิบัติธรรมในระดับชุมชน โดยมีค่าความถี่จำนวน 52 ครั้ง แนวทางนี้มุ่งเน้นให้ประชาชนได้มีโอกาสเข้าร่วมกิจกรรมปฏิบัติธรรม เช่น การเจริญสมถภาวนา การเจริญวิปัสสนาภาวนา หรือการฝึกสติในชีวิตประจำวัน เพื่อให้เกิดประสบการณ์ตรงเกี่ยวกับผลของการปฏิบัติธรรม การที่ประชาชนได้สัมผัสผลของการฝึกจิตใจ เช่น ความสงบ ความมีสติ และความเข้าใจในธรรมชาติของชีวิต จะช่วยเสริมสร้างความเชื่อมั่นว่า หลักธรรมที่พระพุทธเจ้าตรัสรู้นั้นเป็นความจริงที่สามารถพิสูจน์ได้ด้วยการปฏิบัติ มิใช่เพียงความเชื่อที่ต้องยอมรับโดยปราศจากการตรวจสอบ ในขณะที่เดียวกัน การพัฒนาสื่อพุทธศาสนาเพื่ออธิบายแนวคิดตถาคตโพธิสัทธาในรูปแบบที่เข้าใจง่าย ก็ได้รับการเสนอแนะเช่นกัน โดยมีค่าความถี่จำนวน 49 ครั้ง แนวทางดังกล่าวเน้นการใช้สื่อสมัยใหม่ เช่น สื่อออนไลน์ คลิปวิดีโอ สื่อเสียง หรือสื่อการเรียนรู้อื่นๆ เพื่อเผยแพร่เนื้อหาที่เกี่ยวข้องกับการตรัสรู้ของพระพุทธเจ้าในภาษาที่เข้าใจง่ายและเหมาะสมกับบริบทของสังคมปัจจุบัน การใช้สื่อสมัยใหม่จะช่วยให้การเผยแผ่พระพุทธศาสนาสามารถเข้าถึงประชาชนทุกช่วงวัย โดยเฉพาะเยาวชนที่คุ้นเคยกับเทคโนโลยีดิจิทัล ซึ่งจะช่วยสร้างความสนใจและความเข้าใจในหลักธรรมของพระพุทธศาสนาได้มากยิ่งขึ้น นอกจากนี้ยัง

มีข้อเสนอเกี่ยวกับ การส่งเสริมกิจกรรมวันสำคัญทางพระพุทธศาสนา โดยเฉพาะวันวิสาขบูชาให้เน้น เรื่องการตรัสรู้เป็นสาระสำคัญ ซึ่งมีค่าความถี่จำนวน 44 ครั้ง แนวทางดังกล่าวมุ่งเน้นให้การจัด กิจกรรมทางศาสนาในชุมชน เช่น การบรรยายธรรม การเสวนาธรรม หรือกิจกรรมภาวนา มีเนื้อหาที่ มุ่งอธิบายความหมายของการตรัสรู้ของพระพุทธเจ้าอย่างลึกซึ้ง เพื่อให้ประชาชนเข้าใจคุณค่าของ พระพุทธเจ้าในฐานะผู้ตรัสรู้ชอบด้วยพระองค์เอง และตระหนักถึงความสำคัญของการนำหลักธรรมที่ พระองค์ทรงค้นพบมาประยุกต์ใช้ในการดำเนินชีวิต โดยสรุป ผลการวิเคราะห์เชิงพรรณนาด้าน ตถาคตโพธิสัตว์ แสดงให้เห็นว่า การส่งเสริมความศรัทธาในพระพุทธศาสนาของชุมชนควรมุ่งเน้น การสร้างความเข้าใจที่ถูกต้องเกี่ยวกับการตรัสรู้ของพระพุทธเจ้า ผ่านกระบวนการเรียนรู้ที่ หลากหลาย ได้แก่ การศึกษาพุทธประวัติ การแสดงธรรมเชิงเหตุผล การปฏิบัติธรรม และการใช้สื่อ เผยแพร่ที่เหมาะสมกับบริบทของชุมชน การดำเนินการดังกล่าวจะช่วยให้ประชาชนเกิดความศรัทธาที่ ตั้งอยู่บนพื้นฐานของปัญญาและความเข้าใจอย่างแท้จริง ซึ่งไม่เพียงแต่จะส่งเสริมให้ประชาชนเคารพ เลื่อมใสในพระพุทธเจ้าเท่านั้น แต่ยังช่วยให้สามารถนำหลักธรรมที่พระองค์ทรงตรัสรู้ไปประยุกต์ใช้ในการ ดำเนินชีวิต เพื่อพัฒนาตนเอง ครอบครัว และสังคมให้เกิดความสงบสุขและความเจริญงอกงาม อย่างยั่งยืนต่อไป

สรุปผลการวิเคราะห์เชิงพรรณนาแนวทางส่งเสริมความศรัทธาในพระพุทธศาสนาของชุมชน อำเภอระนอง จังหวัดสงขลา พบว่า ความศรัทธา 4 ประการ ได้แก่ กัมมสัทธา วิปากสัทธา กัมมัสสกตาสัทธา และตถาคตโพธิสัตว์ สามารถส่งเสริมได้ผ่านการบูรณาการกิจกรรมทางศาสนา การศึกษา และการมีส่วนร่วมของชุมชน โดยเน้นการเรียนรู้ผ่านประสบการณ์จริง การใช้วัดเป็น ศูนย์กลางการถ่ายทอดหลักธรรม และการสร้างแบบอย่างที่ดีของผู้นำชุมชนและพระสงฆ์ นอกจากนี้ ยังควรปลูกฝังคุณธรรมตั้งแต่วัยเด็กผ่านครอบครัวและโรงเรียน ควบคู่กับการใช้สื่อท้องถิ่นและสื่อ ออนไลน์ในการเผยแพร่หลักธรรมอย่างต่อเนื่อง แนวทางดังกล่าวจะช่วยให้ประชาชนเกิดความเข้าใจ ในหลักเหตุและผลของกรรม ตระหนักถึงความรับผิดชอบต่อการกระทำของตน และเกิดความศรัทธา ในพระพุทธศาสนาบนพื้นฐานของปัญญาและความเข้าใจอย่างแท้จริง ซึ่งจะนำไปสู่การพัฒนาคุณภาพ ชีวิตและความเข้มแข็งของสังคมในระยะยาว

บทที่ 5

สรุปผล อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ

การศึกษาวิจัยเรื่อง“ปัจจัยทางสังคมที่ส่งผลต่อความศรัทธาในพระพุทธศาสนาของชุมชนอำเภอรอนดง จังหวัดสงขลา” โดยมีวัตถุประสงค์การวิจัย 1) เพื่อศึกษาปัจจัยทางด้านสังคมที่ส่งผลต่อความศรัทธาในพระพุทธศาสนา 2) เพื่อศึกษาความศรัทธาในพระพุทธศาสนาของชุมชนอำเภอรอนดง จังหวัดสงขลา 3) เพื่อศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างปัจจัยทางด้านสังคมกับความศรัทธาในพระพุทธศาสนาของชุมชนอำเภอรอนดง จังหวัดสงขลา 4) เพื่อเสนอแนะแนวทางส่งเสริมความศรัทธาในพระพุทธศาสนาของชุมชนอำเภอรอนดง จังหวัดสงขลา ผู้วิจัยได้สรุปเป็นประเด็นสำคัญดังต่อไปนี้

5.1. สรุปผลการวิจัย

5.2. อภิปรายผล

5.3. ข้อเสนอแนะ

5.1. สรุปผลการวิจัย

การศึกษาวิจัยเรื่อง“ปัจจัยทางสังคมที่ส่งผลต่อความศรัทธาในพระพุทธศาสนาของชุมชนอำเภอรอนดง จังหวัดสงขลา” ดังนี้

5.1.1. ผลการวิเคราะห์ข้อมูลเกี่ยวกับปัจจัยทางด้านสังคมที่ส่งผลต่อความศรัทธาในพระพุทธศาสนา อำเภอรอนดง จังหวัดสงขลา ดังนี้

ผลการวิเคราะห์ข้อมูลเกี่ยวกับปัจจัยทางด้านสังคมที่ส่งผลต่อความศรัทธาในพระพุทธศาสนา อำเภอรอนดง จังหวัดสงขลา พบว่า ประชากรที่มีความคิดเห็นต่อปัจจัยทางด้านสังคมที่ส่งผลต่อความศรัทธาในพระพุทธศาสนา อำเภอรอนดง จังหวัดสงขลา โดยรวมอยู่ในระดับมาก เมื่อพิจารณาเป็นรายด้านโดยเรียงลำดับตามค่าเฉลี่ยจากมากไปหาน้อย พบว่า ด้านครอบครัวมีค่าเฉลี่ยมากที่สุด รองลงมา คือ ด้านประเพณีและวัฒนธรรมท้องถิ่น ส่วนด้านกลุ่มเพื่อนหรือเครือข่ายทางสังคม มีค่าเฉลี่ยน้อยที่สุด

เมื่อพิจารณาเป็นรายด้านพบว่า

ด้านครอบครัว พบว่า โดยรวมอยู่ในระดับมาก เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อ โดยเรียงลำดับตามค่าเฉลี่ยจากมากไปหาน้อย พบว่า ประชาชนได้รับการปลูกฝังเรื่องกรรมดีกรรมชั่วจากคนในครอบครัว มีค่าเฉลี่ยมากที่สุด รองลงมาคือ พฤติกรรมของพ่อแม่มีผลต่อความศรัทธาของประชาชนในพระพุทธศาสนา และประชาชนร่วมกิจกรรมทางศาสนากับครอบครัว เช่น ไปวัด ทำบุญ มีค่าเฉลี่ยน้อยที่สุด

ด้านสถานศึกษา พบว่า โดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อ โดยเรียงลำดับตามค่าเฉลี่ยจากมากไปหาน้อย พบว่า ประชาชนเคยเรียนรู้หลักธรรมคำสอนในวิชาพระพุทธศาสนา มีค่าเฉลี่ยมากที่สุด รองลงมาคือ ประชาชนเคยมีครูที่สอนให้ท่านเข้าใจหลักกรรมและผลของกรรม และโรงเรียนเคยจัดกิจกรรมเข้าวัดหรือบรรพชาสามเณรภาคฤดูร้อน มีค่าเฉลี่ยน้อยที่สุด

ด้านผู้นำชุมชน /ผู้นำทางศาสนา พบว่า โดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อ โดยเรียงลำดับตามค่าเฉลี่ยจากมากไปหาน้อย พบว่า ประชาชนมีเชื่อมั่นในคำสอนของพระสงฆ์หรือผู้นำทางศาสนาในพื้นที่ รองลงมาคือ ประชาชนรู้สึกว่พระสงฆ์ในชุมชนของประชาชนเป็นแบบอย่างที่ดี และประชาชนเข้าร่วมกิจกรรมที่วัดหรือฟังธรรมเป็นประจำเพราะผู้นำชุมชนชักชวน มีค่าเฉลี่ยน้อยที่สุด

ด้านกลุ่มเพื่อนหรือเครือข่ายทางสังคม พบว่า โดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อ โดยเรียงลำดับตามค่าเฉลี่ยจากมากไปหาน้อย พบว่า ประชาชนเคยร่วมกิจกรรมทำบุญหรือจิตอาสาอยู่กับกลุ่มเพื่อน มีค่าเฉลี่ยมากที่สุด รองลงมาคือ ประชาชนได้รับแรงบันดาลใจในการทำ ความดีจากกลุ่มเพื่อน และการพูดคุยกับเพื่อนทำให้เข้าใจหลักคำสอนของพระพุทธศาสนาดีขึ้น มีค่าเฉลี่ยน้อยที่สุด

ด้านสื่อมวลชน/สื่อออนไลน์ พบว่า โดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อ โดยเรียงลำดับตามค่าเฉลี่ยจากมากไปหาน้อย พบว่า ประชาชนรู้สึกว่สื่อออนไลน์มีบทบาทในการส่งเสริมความศรัทธาในศาสนา มีค่าเฉลี่ยมากที่สุด รองลงมาคือ ประชาชนเคยอ่านบทความหรือโพสต์เกี่ยวกับหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา กับประชาชนเคยรู้สึกศรัทธามากขึ้นหลังจากได้รับข้อมูลธรรมะจากสื่อ และเคยดูรายการธรรมะผ่านโทรทัศน์หรืออินเทอร์เน็ต มีค่าเฉลี่ยน้อยที่สุด

ด้านประเพณีและวัฒนธรรมท้องถิ่น พบว่า โดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อ โดยเรียงลำดับตามค่าเฉลี่ยจากมากไปหาน้อย พบว่า ประชากรเห็นว่าประเพณีในท้องถิ่นมีส่วนช่วยปลูกฝังความศรัทธาในพระพุทธศาสนา มีค่าเฉลี่ยมากที่สุด รองลงมาคือ ประชาชนรู้สึกผูกพันกับศาสนาเพราะได้ร่วมงานบุญกับชุมชนเป็นประจำ และประชาชนเคยร่วมกิจกรรมแห่เทียนหรือบวชสามเณรภาคฤดูร้อนในหมู่บ้าน มีค่าเฉลี่ยน้อยที่สุด

5.1.2. ผลการวิเคราะห์ข้อมูลเกี่ยวกับความศรัทธาในพระพุทธศาสนาของชุมชนอำเภอระโนด จังหวัดสงขลา

ผลการวิเคราะห์ข้อมูลเกี่ยวกับความศรัทธาในพระพุทธศาสนาของชุมชนอำเภอระโนด จังหวัดสงขลา พบว่า ประชาชนที่มีความคิดเห็นต่อความศรัทธาในพระพุทธศาสนาของชุมชนอำเภอ

ระโนด จังหวัดสงขลา โดยรวมอยู่ในระดับมาก เมื่อพิจารณาเป็นรายด้านโดยเรียงลำดับตามค่าเฉลี่ยจากมากไปหาน้อย พบว่า ตลาคตโพธิสัตธา (เชื่อการตรัสรู้ของพระตลาคต) มีค่าเฉลี่ยมากที่สุด รองลงมา คือ กัมมสัตธา (เชื่อกรรม) และวิปากสัตธา (เชื่อผลของกรรม) มีค่าเฉลี่ยน้อยที่สุด

เมื่อพิจารณาเป็นรายด้านพบว่า

กัมมสัตธา (เชื่อกรรม) พบว่า ความศรัทธาในพระพุทธศาสนาของชุมชนอำเภอระโนด จังหวัดสงขลา กัมมสัตธา (เชื่อกรรม) อยู่ในระดับมาก เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อ โดยเรียงลำดับตามค่าเฉลี่ยจากมากไปหาน้อย พบว่า ประชาชนมีตั้งใจทำความดีเพราะเชื่อว่ากรรมดีจะให้ผลที่ดี มีค่าเฉลี่ยมากที่สุด รองลงมาคือ ประชาชนเชื่อว่าคนที่ทำดีจะได้รับผลดีในภายหลัง และประชาชนเคยเห็นผลของกรรมเกิดขึ้นจริงในชีวิตหรือกับผู้อื่น มีค่าเฉลี่ยน้อยที่สุด

วิปากสัตธา (เชื่อผลของกรรม) พบว่า ความศรัทธาในพระพุทธศาสนาของชุมชนอำเภอระโนด จังหวัดสงขลา วิปากสัตธา (เชื่อผลของกรรม) อยู่ในระดับมาก เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อ โดยเรียงลำดับตามค่าเฉลี่ยจากมากไปหาน้อย พบว่า ประชาชนเชื่อว่าผลแห่งกรรมเกิดขึ้นแน่นอน ไม่ช้าก็เร็ว และเชื่อว่ากรรมดีให้ผลดีแม้ไม่มีใครเห็น มีค่าเฉลี่ยมากที่สุด รองลงมาคือ ประชาชนยอมรับว่าความทุกข์หรือสุขในชีวิตเป็นผลจากการกระทำในอดีต และประชาชนใช้หลักผลของกรรมในการตัดสินใจเรื่องสำคัญในชีวิตมีค่าเฉลี่ยน้อยที่สุด

กัมมัสสกตาสัตธา (เชื่อว่าสัตว์มีกรรมเป็นของตน) พบว่า ความศรัทธาในพระพุทธศาสนาของชุมชนอำเภอระโนด จังหวัดสงขลา กัมมัสสกตาสัตธา (เชื่อว่าสัตว์มีกรรมเป็นของตน) อยู่ในระดับมาก เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อ โดยเรียงลำดับตามค่าเฉลี่ยจากมากไปหาน้อย พบว่า ประชาชนเชื่อว่าแต่ละคนมีกรรมของตนเอง ไม่มีใครรับแทนได้ มีค่าเฉลี่ยมากที่สุด รองลงมาคือ ประชาชนพยายามเลือกกระทำแต่สิ่งที่ดี เพราะรู้ว่าไม่มีใครช่วยได้ และประชาชนเคยเตือนผู้อื่นให้ระวังกรรม เพราะกรรมเป็นของตนเอง มีค่าเฉลี่ยน้อยที่สุด

ตลาคตโพธิสัตธา (เชื่อการตรัสรู้ของพระตลาคต) พบว่า ความศรัทธาในพระพุทธศาสนาของชุมชนอำเภอระโนด จังหวัดสงขลา ตลาคตโพธิสัตธา (เชื่อการตรัสรู้ของพระตลาคต) อยู่ในระดับมาก เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อ โดยเรียงลำดับตามค่าเฉลี่ยจากมากไปหาน้อย พบว่า ประชาชนเชื่อว่าพระพุทธเจ้าเป็นผู้ตรัสรู้จริง และเคารพในคำสอนของพระพุทธเจ้าและนำไปใช้ในชีวิต มีค่าเฉลี่ยมากที่สุด รองลงมาคือ ประชาชนเห็นว่าคำสอนของพระพุทธเจ้ายังใช้ได้ดีในปัจจุบัน และประชาชนเชื่อว่าปฏิบัติตามคำสอนของพระพุทธเจ้าจะนำไปสู่ความพ้นทุกข์ มีค่าเฉลี่ยน้อยที่สุด มีค่าเฉลี่ยน้อยที่สุด

5.1.3. ผลการวิเคราะห์ข้อมูลเกี่ยวกับความสัมพันธ์ระหว่างปัจจัยทางด้านสังคมกับความศรัทธาในพระพุทธศาสนาของชุมชนอำเภอระโนด จังหวัดสงขลา

ผลการวิเคราะห์ข้อมูลเกี่ยวกับความสัมพันธ์ระหว่างปัจจัยทางด้านสังคมกับความศรัทธาในพระพุทธศาสนาของชุมชนอำเภอระโนด จังหวัดสงขลา พบว่า โดยภาพรวมมีความสัมพันธ์ในทิศทางบวก ระดับสูง .783 และรายด้านมีความสัมพันธ์ทางบวกอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .001 และคู่ที่มีความสัมพันธ์กันในระดับสูงที่สุดคือ ปัจจัยทางด้านสังคม ด้านประเพณีและวัฒนธรรมท้องถิ่น กับความศรัทธาในพระพุทธศาสนา ด้านวิปากสัทธา (เชื่อผลของกรรม) อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .001 มีค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์ .720 รองลงมา คือ ปัจจัยทางด้านสังคม ด้านประเพณีและวัฒนธรรมท้องถิ่น กับความศรัทธาในพระพุทธศาสนา ด้านกัมมสัทธา (เชื่อกรรม) อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .001 มีค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์ .718 และคู่ที่มีความสัมพันธ์ทางบวกในระดับน้อยที่สุด คือ ปัจจัยทางด้านสังคม ด้านกลุ่มเพื่อนหรือเครือข่ายทางสังคม กับความศรัทธาในพระพุทธศาสนา ด้านตถาคตโพธิสัทธา (เชื่อการตรัสรู้ของพระตถาคต) อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .001 มีค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์ .504

5.1.4. ผลการวิเคราะห์ข้อเสนอแนะแนวทางส่งเสริมความศรัทธาในพระพุทธศาสนาของชุมชนอำเภอระโนด จังหวัดสงขลา

ผลการวิเคราะห์ข้อเสนอแนะแนวทางส่งเสริมความศรัทธาในพระพุทธศาสนาของชุมชนอำเภอระโนด จังหวัดสงขลา พบว่า แนวทางดังกล่าวมีความครอบคลุมหลักศรัทธาที่สำคัญในพระพุทธศาสนา และมุ่งสร้างศรัทธาบนฐานของปัญญาและการปฏิบัติจริง มากกว่าความเชื่อเชิงพิธีกรรมเพียงอย่างเดียว การส่งเสริมกัมมสัทธาช่วยให้ประชาชนตระหนักถึงความสำคัญของการกระทำทางกาย วาจา และใจ อันเป็นพื้นฐานของการดำเนินชีวิตอย่างมีคุณธรรม ขณะเดียวกัน การเน้นวิปากสัทธาทำให้ประชาชนเข้าใจความสัมพันธ์ระหว่างเหตุและผลของกรรมอย่างเป็นรูปธรรม ทั้งในมิติของชีวิตประจำวันและสภาพจิตใจของตนเอง แนวทางด้านกัมมสัทธาสักตถายังช่วยเสริมสร้างจิตสำนึกความรับผิดชอบส่วนบุคคล และกระตุ้นให้ชุมชนเห็นว่ปัญหาสังคมสามารถแก้ไขได้ด้วยการปรับเปลี่ยนพฤติกรรมและสร้างเหตุปัจจัยที่ดี นอกจากนี้ การส่งเสริมตถาคตโพธิสัทธายังเป็นการยกระดับศรัทธาให้ตั้งอยู่บนความเข้าใจในพระปัญญาคุณของพระพุทธเจ้า และความเชื่อมั่นว่าหลักธรรมสามารถนำไปปฏิบัติได้จริง โดยภาพรวม แนวทางทั้งหมดมีความสอดคล้องกับบริบทของชุมชนอำเภอระโนด ใช้วัดเป็นศูนย์กลางในการบูรณาการบทบาทของครอบครัว โรงเรียน และผู้นำชุมชน ส่งผลให้การส่งเสริมความศรัทธาในพระพุทธศาสนาเกิดความมั่นคง ยั่งยืน และเอื้อต่อการพัฒนาคุณภาพชีวิตและสังคมชุมชนอย่างแท้จริง

5.1.5. ผลการวิเคราะห์เชิงพรรณนาแนวทางส่งเสริมความศรัทธาในพระพุทธศาสนาในพระพุทธศาสนาของชุมชนอำเภอระโนด จังหวัดสงขลา

ผลการวิจัยเรื่องแนวทางส่งเสริมความศรัทธาในพระพุทธศาสนาของชุมชนอำเภอระโนด จังหวัดสงขลา พบว่า ความศรัทธาในพระพุทธศาสนาของประชาชนสามารถอธิบายและพัฒนาได้ผ่านกรอบแนวคิดเรื่อง ศรัทธา 4 ประการ ได้แก่ กัมมสังฆา วิปากสังฆา กัมมัสสกตาสังฆา และตถาคตโพธิสังฆา ซึ่งแต่ละด้านมีแนวทางในการส่งเสริมที่แตกต่างกัน แต่สามารถบูรณาการร่วมกันได้ในระดับบุคคล ครอบครัว ชุมชน และสถาบันทางศาสนา

ในด้าน กัมมสังฆา (ความเชื่อเรื่องกรรม) ผลการวิจัยพบว่า แนวทางที่ได้รับการเสนอแนะมากที่สุดคือ การส่งเสริมกิจกรรมจิตอาสาและการทำความดีเพื่อให้ประชาชนได้เห็นผลของกรรมจากการปฏิบัติจริง ทั้งในลักษณะของการช่วยเหลือสังคม การทำกิจกรรมสาธารณประโยชน์ และการมีส่วนร่วมในกิจกรรมของวัดและชุมชน แนวทางดังกล่าวช่วยให้ประชาชนเกิดประสบการณ์ตรงเกี่ยวกับผลของการกระทำที่ดี นำไปสู่ความเข้าใจในหลักกฎแห่งกรรมอย่างเป็นรูปธรรม นอกจากนี้ยังพบว่า วัดยังคงมีบทบาทสำคัญในฐานะศูนย์กลางในการถ่ายทอดความรู้ทางศาสนา รวมถึงการใช้บทบาทของผู้นำชุมชนเป็นแบบอย่างที่ดี และการเผยแพร่ความรู้ผ่านสื่อท้องถิ่นและสื่อออนไลน์ ซึ่งล้วนมีส่วนสำคัญในการเสริมสร้างความเชื่อเรื่องกรรมให้เกิดขึ้นในสังคมอย่างต่อเนื่อง

ในด้าน วิปากสังฆา (ความเชื่อเรื่องผลของกรรม) ผลการวิจัยชี้ให้เห็นว่า แนวทางที่สำคัญที่สุดคือ การปลูกฝังความเข้าใจเกี่ยวกับผลของกรรมตั้งแต่วัยเด็กและเยาวชน ผ่านความร่วมมือระหว่างวัด โรงเรียน และครอบครัว เนื่องจากช่วงวัยดังกล่าวเป็นช่วงสำคัญในการพัฒนาคุณธรรมและค่านิยมในการดำเนินชีวิต การจัดกิจกรรมต่าง ๆ เช่น ค่ายคุณธรรม การเล่านิทานชาดก การจัดกิจกรรมจิตอาสา และการบูรณาการหลักธรรมในกระบวนการเรียนการสอน จะช่วยให้เยาวชนเข้าใจความสัมพันธ์ระหว่างเหตุและผลของการกระทำได้อย่างชัดเจน นอกจากนี้ การใช้บุคคลต้นแบบในชุมชนเป็นกรณีศึกษา และการเผยแพร่ความรู้ผ่านสื่อท้องถิ่นและสื่อออนไลน์ ก็เป็นแนวทางสำคัญที่ช่วยให้ประชาชนมองเห็นผลของการกระทำในบริบทชีวิตจริง รวมทั้งการเชื่อมโยงหลักวิปากสังฆากับการแก้ไขปัญหาสังคม เช่น ปัญหายาเสพติด ความรุนแรงในครอบครัว หรือปัญหาความไม่ซื่อสัตย์ในสังคม

ในด้าน กัมมัสสกตาสังฆา (ความเชื่อว่าสัตว์มีกรรมเป็นของตน) ผลการวิจัยพบว่า แนวทางที่สำคัญที่สุดคือ การส่งเสริมการปฏิบัติธรรมควบคู่กับการอธิบายเหตุผลเกี่ยวกับหลักกรรม เนื่องจากการปฏิบัติธรรม เช่น การฝึกสมาธิและการเจริญสติ จะช่วยให้บุคคลสามารถพิจารณาเหตุและผลของการกระทำของตนเองได้อย่างลึกซึ้ง และเกิดความตระหนักว่าการกระทำทางกาย วาจา และใจ ล้วนส่งผลต่อตนเองโดยตรง นอกจากนี้ การพัฒนาหลักสูตรคุณธรรมในโรงเรียน การบูรณาการหลักกรรมในกิจกรรมของชุมชน และการใช้สื่อมวลชนในการเผยแพร่ความรู้ ก็เป็นแนวทางที่มี

บทบาทสำคัญในการปลูกฝังความเชื่อเรื่องความรับผิดชอบต่อการกระทำของตนเอง ซึ่งจะช่วยสร้างสังคมที่มีจริยธรรมและความรับผิดชอบร่วมกัน

ในด้าน ตถาคตโพธิสัทธา (ความเชื่อในการตรัสรู้ของพระตถาคต) ผลการวิจัยพบว่า แนวทางที่ได้รับการเสนอแนะมากที่สุดคือ การส่งเสริมการเรียนรู้พุทธประวัติช่วงการตรัสรู้ของพระพุทธเจ้าอย่างเป็นระบบ เนื่องจากการศึกษาเรื่องราวเกี่ยวกับการแสวงหาความจริงของพระพุทธเจ้า การบำเพ็ญเพียร และการตรัสรู้ จะช่วยให้ประชาชนเข้าใจคุณค่าของพระพุทธเจ้าในฐานะผู้ค้นพบความจริงของชีวิตและโลกด้วยพระองค์เอง นอกจากนี้ การส่งเสริมบทบาทของผู้นำชุมชนและผู้นำทางศาสนาให้เป็นต้นแบบ การแสดงธรรมที่อธิบายเหตุแห่งการตรัสรู้ในเชิงเหตุผล การส่งเสริมการปฏิบัติธรรมในระดับชุมชน และการใช้สื่อสมัยใหม่ในการเผยแพร่ความรู้เกี่ยวกับการตรัสรู้ของพระพุทธเจ้า ล้วนเป็นแนวทางสำคัญในการเสริมสร้างความศรัทธาในพระพุทธศาสนาอย่างมั่นคง

โดยภาพรวม ผลการวิจัยแสดงให้เห็นว่า การส่งเสริมความศรัทธาในพระพุทธศาสนาของชุมชนอำเภอระโนด จังหวัดสงขลา ควรดำเนินการผ่านการบูรณาการความร่วมมือของสถาบันสำคัญในสังคม ได้แก่ วัด โรงเรียน ครอบครัว และองค์กรชุมชน พร้อมทั้งใช้กิจกรรมทางศาสนา การศึกษาเชิงคุณธรรม และสื่อสมัยใหม่เป็นเครื่องมือในการเผยแพร่หลักธรรมอย่างต่อเนื่อง การดำเนินการดังกล่าวจะช่วยให้ประชาชนเกิดความเข้าใจในหลักเหตุและผลของกรรม ตระหนักถึงความรับผิดชอบต่อการกระทำของตนเอง และเกิดความศรัทธาในพระพุทธศาสนาบนพื้นฐานของปัญญาและความเข้าใจอย่างแท้จริง ซึ่งจะนำไปสู่การพัฒนาคุณภาพชีวิตของประชาชน ตลอดจนการเสริมสร้างความเข้มแข็งทางศีลธรรมและความสงบสุขของสังคมในระยะยาว

5.2. อภิปรายผล

การศึกษาวิจัยเรื่อง “ปัจจัยทางสังคมที่ส่งผลต่อความศรัทธาในพระพุทธศาสนาของชุมชนอำเภอระโนด จังหวัดสงขลา” ดังนี้

5.2.1. อภิปรายผลเกี่ยวกับปัจจัยทางด้านสังคมที่ส่งผลต่อความศรัทธาในพระพุทธศาสนา อำเภอระโนด จังหวัดสงขลา

ผลจากการวิเคราะห์ข้อมูลเกี่ยวกับปัจจัยทางด้านสังคมที่ส่งผลต่อความศรัทธาในพระพุทธศาสนาของประชาชนในอำเภอระโนด จังหวัดสงขลา พบว่า โดยภาพรวมประชาชนมีความคิดเห็นต่อปัจจัยทางสังคมที่ส่งผลต่อความศรัทธาในพระพุทธศาสนาอยู่ในระดับมาก ซึ่งสะท้อนให้เห็นว่าความศรัทธาในพระพุทธศาสนาของคนในชุมชนยังคงได้รับอิทธิพลจากสถาบันทางสังคมและความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลในชีวิตประจำวันอย่างต่อเนื่อง โดยเฉพาะเรียงลำดับค่าเฉลี่ยรายด้าน พบว่าด้านครอบครัวมีค่าเฉลี่ยสูงที่สุด รองลงมาคือด้านประเพณีและวัฒนธรรมท้องถิ่น ด้านสถานศึกษา ด้านผู้นำชุมชนหรือผู้นำทางศาสนา ด้านสื่อมวลชนหรือสื่อออนไลน์ และด้านกลุ่มเพื่อนหรือเครือข่าย

ทางสังคมมีค่าเฉลี่ยต่ำที่สุด สะท้อนว่าความศรัทธาของประชาชนในอำเภอรอนดอยยังคงถูกหล่อหลอมผ่านความสัมพันธ์ทางสังคมที่ใกล้ชิดและสืบทอดกันมาในชุมชน โดยเฉพาะบทบาทของครอบครัวและกิจกรรมทางวัฒนธรรมที่เกี่ยวข้องกับศาสนา สำหรับ ด้านครอบครัว ซึ่งมีค่าเฉลี่ยสูงที่สุด สามารถอธิบายได้ว่าครอบครัวเป็นสถาบันทางสังคมพื้นฐานที่มีบทบาทสำคัญในการปลูกฝังคุณธรรม จริยธรรม และความเชื่อทางศาสนาให้แก่สมาชิกในครอบครัวตั้งแต่วัยเด็ก โดยเฉพาะการสั่งสอนเรื่องกรรมดีกรรมชั่ว การทำความดี และการดำเนินชีวิตตามหลักธรรมของพระพุทธศาสนา ผลการวิจัยพบว่า รายการที่มีค่าเฉลี่ยสูง ได้แก่ การปลูกฝังเรื่องกรรมดีกรรมชั่วจากคนในครอบครัว และการเป็นแบบอย่างที่ดีของพ่อแม่หรือผู้ปกครอง แสดงให้เห็นว่าการถ่ายทอดศรัทธาทางศาสนาเกิดขึ้นผ่านการสั่งสอนและพฤติกรรมต้นแบบในชีวิตประจำวัน อย่างไรก็ตาม รายการ “การร่วมไปวัดทำบุญกับครอบครัว” มีค่าเฉลี่ยต่ำกว่าข้ออื่น สะท้อนว่าการส่งผ่านศรัทธาในปัจจุบันอาจไม่ได้เกิดจากการทำกิจกรรมทางศาสนา ร่วมกันอย่างสม่ำเสมอเหมือนในอดีต แต่เกิดจากการปลูกฝังแนวคิดและค่านิยมผ่านการอบรมสั่งสอนและแบบอย่างของผู้ปกครองมากกว่า ซึ่งอาจเกี่ยวข้องกับข้อจำกัดด้านเวลา วิถีชีวิตที่เร่งรีบ และรูปแบบครอบครัวสมัยใหม่ ในส่วนของ ด้านประเพณีและวัฒนธรรมท้องถิ่น ซึ่งมีค่าเฉลี่ยรองลงมา แสดงให้เห็นว่าประเพณีและพิธีกรรมทางศาสนาในชุมชนยังคงมีบทบาทสำคัญในการเสริมสร้างความศรัทธาในพระพุทธศาสนา โดยประเพณีต่าง ๆ เช่น การทำบุญในเทศกาลสำคัญ การทอดกฐิน การบวช และกิจกรรมทางศาสนาอื่น ๆ ทำหน้าที่เป็นพื้นที่ทางสังคมที่ทำให้ประชาชนได้มีโอกาสเข้ามามีส่วนร่วมกับวัดและชุมชน ก่อให้เกิดความรู้สึกผูกพันกับพระพุทธศาสนา ผลการวิจัยพบว่าประชาชนส่วนใหญ่เห็นว่าประเพณีท้องถิ่นช่วยปลูกฝังความศรัทธาและทำให้เกิดความผูกพันกับศาสนา อย่างไรก็ตาม กิจกรรมบางประเภท เช่น การแห่เทียนพรรษา หรือการบวชสามเณรภาคฤดูร้อน มีค่าเฉลี่ยต่ำกว่า อาจสะท้อนถึงความถี่ของการเข้าร่วมกิจกรรมที่ลดลง หรือการมีส่วนร่วมที่จำกัดเฉพาะบางกลุ่ม เช่น เด็กและเยาวชน แม้กระนั้น ประเพณีท้องถิ่นยังคงทำหน้าที่เป็นกลไกสำคัญในการเชื่อมโยงศาสนากับวิถีชีวิตของคนในชุมชน ทำให้ศรัทธาในพระพุทธศาสนาไม่ได้เป็นเพียงความเชื่อเชิงนามธรรม แต่เป็นสิ่งที่ปรากฏในกิจกรรมทางสังคมที่ประชาชนสามารถเข้าร่วมได้จริง ด้านสถานศึกษา และ ด้านผู้นำชุมชนหรือผู้นำทางศาสนา มีระดับความคิดเห็นอยู่ในระดับมากเช่นกัน โดยสถานศึกษามีบทบาทสำคัญในการถ่ายทอดความรู้เกี่ยวกับหลักธรรมคำสอนของพระพุทธศาสนา ผ่านการเรียนการสอนวิชาพระพุทธศาสนาและกิจกรรมส่งเสริมคุณธรรมจริยธรรม อย่างไรก็ตาม กิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับประสบการณ์ตรง เช่น การเข้าวัด การบรรพชาสามเณร หรือการปฏิบัติธรรม มีค่าเฉลี่ยต่ำกว่ากิจกรรมเชิงความรู้ สะท้อนว่าสถานศึกษายังคงเน้นการเรียนรู้ในเชิงเนื้อหา มากกว่าการฝึกปฏิบัติจริง ส่วนด้านผู้นำชุมชนและผู้นำทางศาสนา พบว่าประชาชนส่วนใหญ่ยังคงเชื่อมั่นในคำสอนของพระสงฆ์ และมองว่าพระสงฆ์เป็นแบบอย่างที่ดีทางศีลธรรม อย่างไรก็ตาม การเข้าร่วมกิจกรรมทางศาสนาเพราะการชักชวนของผู้นำชุมชนมีค่าเฉลี่ยต่ำกว่า แสดงให้เห็นว่าการ

เข้าร่วมกิจกรรมทางศาสนาในชุมชนอาจไม่ได้เกิดจากการณรงค์ของผู้นำเพียงอย่างเดียว แต่เกิดจากแรงศรัทธาภายในของประชาชน รวมทั้งอิทธิพลจากครอบครัวและประเพณีท้องถิ่นที่มีอยู่เดิม สำหรับด้านสื่อมวลชนและสื่อออนไลน์ ผลการวิจัยพบว่าอยู่ในระดับมากเช่นเดียวกัน ซึ่งสะท้อนให้เห็นว่าสื่อดิจิทัลในปัจจุบันมีบทบาทเพิ่มขึ้นในการเผยแพร่คำสอนทางพระพุทธศาสนาและสร้างการรับรู้เกี่ยวกับกิจกรรมทางศาสนา โดยเฉพาะสื่อออนไลน์ เช่น เฟซบุ๊ก ยูทูป หรือแพลตฟอร์มดิจิทัลอื่น ๆ ที่ทำให้ประชาชนสามารถเข้าถึงเนื้อหาธรรมะได้ง่ายและสะดวกมากขึ้น อย่างไรก็ตาม ผลการศึกษาพบว่า การรับชมรายการธรรมะในรูปแบบยาวมีค่าเฉลี่ยต่ำกว่า ขณะที่เนื้อหาธรรมะที่มีลักษณะสั้น กระชับ และเข้าใจง่ายกลับได้รับความนิยมมากกว่า สะท้อนถึงแนวโน้มของสังคมยุคดิจิทัลที่ผู้คนมักบริโภคข้อมูลในรูปแบบรวดเร็วและเข้าถึงง่าย ดังนั้น สื่อออนไลน์จึงมีบทบาทสำคัญในการเป็นช่องทางใหม่ในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา และสามารถช่วยเสริมสร้างความศรัทธาในพระพุทธศาสนาให้กับประชาชน โดยเฉพาะคนรุ่นใหม่ในชุมชน หากมีการนำเสนอเนื้อหาที่เหมาะสมและสอดคล้องกับรูปแบบการสื่อสารในยุคปัจจุบัน ในขณะที่ ด้านกลุ่มเพื่อนหรือเครือข่ายทางสังคม แม้ว่าจะมีระดับความคิดเห็นอยู่ในระดับมาก แต่มีค่าเฉลี่ยต่ำที่สุดเมื่อเปรียบเทียบกับด้านอื่น ๆ โดยพบว่าเพื่อนมีบทบาทในการส่งเสริมให้เข้าร่วมกิจกรรมทางศาสนา เช่น การทำบุญหรือกิจกรรมจิตอาสาในชุมชนได้ดี แต่การสนทนาธรรมเพื่อทำความเข้าใจหลักคำสอนในเชิงลึกยังอยู่ในระดับต่ำกว่า ซึ่งสะท้อนว่าความสัมพันธ์ในกลุ่มเพื่อนอาจมีบทบาทในด้านกิจกรรมทางสังคมมากกว่าการเสริมสร้างความเข้าใจทางหลักธรรมโดยตรง เมื่อเปรียบเทียบกับงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง พบว่าผลการวิจัยครั้งนี้สอดคล้องกับแนวคิดของ สุมาลี วัฒนเศรษฐ์ (2564) ที่กล่าวถึงบทบาทของวัดในฐานะศูนย์กลางของชุมชนในสังคมร่วมสมัย โดยระบุว่า แม้สังคมจะมีการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วจากอิทธิพลของเทคโนโลยีและโลกาภิวัตน์ แต่วัดยังคงสามารถทำหน้าที่เป็นศูนย์กลางของชุมชนได้ หากมีการปรับบทบาทให้สอดคล้องกับบริบทของสังคมปัจจุบัน โดยเฉพาะการใช้กิจกรรมทางศาสนาและประเพณีเป็นกลไกในการรวมคนในชุมชนและสร้างความสามัคคี ซึ่งสอดคล้องกับผลการศึกษาที่พบว่าครอบครัวและประเพณีท้องถิ่นยังคงเป็นปัจจัยสำคัญที่ส่งผลต่อความศรัทธาในพระพุทธศาสนาของประชาชนในอำเภอระนอง ดังนั้นจึงสามารถสรุปได้ว่า ปัจจัยทางสังคมที่ส่งผลต่อความศรัทธาในพระพุทธศาสนาของประชาชนในอำเภอระนอง จังหวัดสงขลา อยู่ในระดับมาก โดยมีฐานสำคัญมาจากสถาบันครอบครัวและประเพณีวัฒนธรรมท้องถิ่น ซึ่งทำหน้าที่ถ่ายทอดคุณค่าและความเชื่อทางศาสนาอย่างต่อเนื่อง ขณะเดียวกัน สื่อออนไลน์กำลังมีบทบาทเพิ่มขึ้นในการเผยแพร่คำสอนทางพระพุทธศาสนาและเสริมสร้างการรับรู้ทางศาสนาในสังคมยุคใหม่ แม้ว่าบทบาทของกลุ่มเพื่อนหรือเครือข่ายทางสังคมจะยังคงมีอยู่ แต่มีอิทธิพลต่อความศรัทธาน้อยกว่าปัจจัยทางสังคมด้านอื่น ๆ ดังนั้น การส่งเสริมความศรัทธาในพระพุทธศาสนาอย่างยั่งยืนในชุมชนควรมุ่งเสริมบทบาทของครอบครัว สนับสนุนการสืบทอดประเพณีท้องถิ่น พัฒนารูปแบบของวัดให้เป็นศูนย์กลางการเรียนรู้ทางศาสนาในบริบทสังคมร่วม

สมัย และใช้สื่อออนไลน์เป็นเครื่องมือในการเผยแพร่ธรรมะอย่างสร้างสรรค์ เพื่อให้ความศรัทธาในพระพุทธศาสนายังคงดำรงอยู่และสอดคล้องกับวิถีชีวิตของประชาชนในยุคปัจจุบันต่อไป

5.2.2. อภิปรายผลเกี่ยวกับความศรัทธาในพระพุทธศาสนาของชุมชนอำเภอระโนด จังหวัดสงขลา

ผลจากการวิเคราะห์ข้อมูลที่อภิปรายผลเกี่ยวกับความศรัทธาในพระพุทธศาสนาของชุมชนอำเภอระโนด จังหวัดสงขลา พบว่า โดยรวมประชาชนมีความคิดเห็นต่อความศรัทธาในพระพุทธศาสนาอยู่ในระดับมาก สะท้อนว่าชุมชนยังมีความเชื่อและความยึดมั่นต่อพระพุทธศาสนาอย่างเข้มแข็ง ทั้งการยอมรับคุณค่าคำสอนและการนำหลักธรรมมาประยุกต์ใช้ในชีวิต เมื่อพิจารณาเป็นรายด้านพบว่า ตถาคตโพธิสัทธา มีค่าเฉลี่ยสูงสุด รองลงมา คือ กัมมสัทธา ขณะที่วิปากสัทธา มีค่าเฉลี่ยน้อยที่สุด ทั้งนี้อธิบายได้ว่า ศรัทธาของประชาชนยังตั้งอยู่บนความเคารพในพระพุทธเจ้าและพระธรรมคำสอนเป็นแกนหลัก ส่วนความเชื่อเรื่องกรรมและผลของกรรมยังคงสูง แต่การแสดงออกอาจแตกต่างกันไปตามประสบการณ์ชีวิตและบริบทสังคมร่วมสมัย ด้านตถาคตโพธิสัทธาที่เด่นสูง สะท้อนความผูกพันของชุมชนกับพระพุทธศาสนาในฐานะศูนย์รวมทางใจและทางวัฒนธรรม ประชาชนเชื่อมั่นว่าพระพุทธเจ้าเป็นผู้ตรัสรู้จริง เคารพคำสอน และเห็นว่าหลักธรรมยังใช้ได้ในปัจจุบัน จึงแสดงให้เห็นว่าศรัทธาไม่ได้หยุดอยู่ที่พิธีกรรม แต่มีมิติของความเชื่อมั่นในพระปัญญาคุณ และคุณค่าของคำสอนที่นำไปใช้ได้จริง ด้านกัมมสัทธาอยู่ในระดับมาก โดยประชาชนตั้งใจทำความดีเพราะเชื่อว่ากรรมดีให้ผลดี จึงสะท้อนว่าความเชื่อเรื่องกรรมทำหน้าที่เป็นกลไกทางศีลธรรมกำกับพฤติกรรมให้มุ่งทำดี ละชั่ว อย่างไรก็ตาม ข้อที่สะท้อนประสบการณ์เชิงประจักษ์ เช่น “เคยเห็นผลของกรรมเกิดขึ้นจริง” มีค่าเฉลี่ยต่ำกว่า อาจหมายถึงบางส่วนยังเชื่อในเชิงหลักการมากกว่าจากประสบการณ์ตรง จึงควรเสริมการเรียนรู้ผ่านกรณีศึกษา เรื่องเล่า หรือการสะท้อนประสบการณ์เพื่อทำให้ความเชื่อจับต้องได้ยิ่งขึ้น ส่วนวิปากสัทธาแม้อยู่ในระดับมาก แต่มีค่าเฉลี่ยต่ำสุด อาจอธิบายได้ว่าการเชื่อมโยง “ผลของกรรม” กับเหตุการณ์ในชีวิตจริงต้องอาศัยการใคร่ครวญและความเข้าใจเรื่องเหตุปัจจัยมากขึ้น อีกทั้งชีวิตสมัยใหม่มีตัวแปรหลายด้าน ทำให้บางคนไม่อธิบายทุกเรื่องด้วยวิปากเพียงมิติเดียว ดังนั้นการสื่อสารเรื่องวิปากควรเน้นหลักเหตุปัจจัยอย่างรอบด้าน และชี้ผลของกรรมทั้งเชิงพฤติกรรมและเชิงสภาวะจิตเพื่อให้เข้าใจง่ายและนำไปใช้ได้จริง เมื่อเชื่อมโยงกับปัจจัยทางสังคมของชุมชน พบว่าปัจจัยเหล่านี้เป็นแรงจูงใจศรัทธาอย่างชัดเจน โดยเฉพาะครอบครัวและประเพณีวัฒนธรรมท้องถิ่นที่มีพลังสูง จึงช่วยอธิบายว่าทำไมตถาคตโพธิสัทธาจึงเด่น เพราะได้รับแรงหนุนจากอัตลักษณ์และวิถีชุมชน ขณะที่เครือข่ายเพื่อนมีบทบาทน้อยกว่า จึงเป็นพื้นที่ที่ยังสามารถพัฒนากิจกรรมศาสนาเชิงเครือข่ายให้คนต่างวัยมีส่วนร่วมมากขึ้น ผลการอภิปรายนี้สอดคล้องกับงานของภัทธา ธรรมรัตน์ (2564) ที่ชี้ว่าการดำรงศรัทธาไม่ได้ขึ้นกับหลักคำสอนอย่างเดียว แต่ขึ้นกับพลังทาง

สังคม เช่น ครอบครัว วัฒนธรรม และการเปลี่ยนแปลงวิถีชีวิต ซึ่งสอดคล้องกับกรณีอำเภอระโนดที่ศรัทธายังมั่นคงเพราะฐานสังคมระดับรากยังเข้มแข็ง สรุปได้ว่า ความศรัทธาในพระพุทธศาสนาของชุมชนอำเภอระโนดอยู่ในระดับมาก โดยเด่นที่ภาคต่อพิธีสัทธิธา รองลงมา คือ กัมมสัทธิธา และวิปាកสัทธิธาต่ำที่สุด ศรัทธาถูกหล่อหลอมโดยครอบครัวและประเพณีท้องถิ่นเป็นฐานสำคัญ อย่างไรก็ตามควรส่งเสริมการทำความเข้าใจเรื่อง “ผลของกรรม” ให้เชื่อมกับเหตุปัจจัยและประสบการณ์จริงมากขึ้น เพื่อให้ศรัทธามีความสมดุล ลึกซึ้ง ต่อชุมชนต่อไป

5.2.3. อภิปรายผลเกี่ยวกับความสัมพันธ์ระหว่างปัจจัยทางด้านสังคมกับความศรัทธาในพระพุทธศาสนาของชุมชนอำเภอระโนด จังหวัดสงขลา

ผลจากการวิเคราะห์ข้อมูลที่อภิปรายผลเกี่ยวกับความสัมพันธ์ระหว่างปัจจัยทางด้านสังคมกับความศรัทธาในพระพุทธศาสนาของชุมชนอำเภอระโนด จังหวัดสงขลา พบว่า โดยภาพรวมทั้งสองตัวแปรมีความสัมพันธ์กันในทิศทางบวกระดับสูง ($r = .783$) และมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.001 สะท้อนว่าเมื่อบริบททางสังคมของชุมชนมีความเข้มแข็ง เอื้อต่อการดำรงวิถีพุทธและการมีส่วนร่วมในกิจกรรมทางศาสนา ความศรัทธาของประชาชนย่อมเพิ่มสูงขึ้นตามไปด้วย กล่าวได้ว่าความศรัทธาในพื้นที่นี้ได้เกิดจากความเชื่อส่วนบุคคลเพียงอย่างเดียว แต่ถูกหล่อหลอมผ่านโครงสร้างความสัมพันธ์ของชุมชน เช่น ครอบครัว วัด ประเพณี วัฒนธรรม และเครือข่ายทางสังคม เมื่อพิจารณาเป็นรายคู่พบว่า ปัจจัยด้านประเพณีและวัฒนธรรมท้องถิ่น มีความสัมพันธ์กับ วิปាកสัทธิธา (เชื่อผลของกรรม) สูงที่สุด ($r = .720$) รองลงมาคือ ความสัมพันธ์กับ กัมมสัทธิธา (เชื่อกรรม) ($r = .718$) โดยมีนัยสำคัญที่ระดับ 0.001 อธิบายได้ว่าประเพณีทำหน้าที่เป็นพื้นที่ทางสังคมที่ทำให้หลักกรรมและผลของกรรมถูกต่อยอดผ่านประสบการณ์ร่วม เช่น งานบุญและพิธีกรรมของชุมชน ส่งผลให้ความเชื่อเรื่องเหตุผลในเชิงพุทธมีความมั่นคงและเป็นรูปธรรม ในทางกลับกัน ความสัมพันธ์ต่ำที่สุดคือ ปัจจัยด้านกลุ่มเพื่อนหรือเครือข่ายทางสังคม กับ ภาคต่อพิธีสัทธิธา (เชื่อการตรัสรู้ของพระตถาคต) ($r = .504$) สะท้อนว่าศรัทธาในพระพุทธเจ้าและการตรัสรู้เป็นแก่นความเชื่อที่มักหยั่งรากจากสถาบันหลัก เช่น ครอบครัว วัด และการเรียนรู้ทางศาสนาโดยตรง มากกว่าการได้รับอิทธิพลจากกลุ่มเพื่อน ซึ่งมีบทบาทเพียงเสริมแรงในบางโอกาส ผลการศึกษานี้สอดคล้องกับแนวคิดของ ธนพงษ์ วิริยะวงศ์ (2563) ที่ชี้ว่าการธำรงพระพุทธศาสนาในยุคสมัยใหม่ต้องอาศัยบทบาทของชุมชนในการร่วมกันขับเคลื่อนกิจกรรมทางศาสนาและสืบทอดวิถีพุทธ ซึ่งสอดคล้องกับผลสหสัมพันธ์ระดับสูงของงานวิจัยนี้ที่สะท้อนถึงพลังทางสังคมและวัฒนธรรมของชุมชนในการค้ำจุนศรัทธา สรุปได้ว่า ความสัมพันธ์เชิงบวกระดับสูงระหว่างปัจจัยทางสังคมกับความศรัทธา แสดงให้เห็นว่าศรัทธาเป็นผลผลิตของระบบความสัมพันธ์และวัฒนธรรมร่วมของชุมชน โดยเฉพาะประเพณีและวัฒนธรรมท้องถิ่นที่ส่งผลเด่นต่อความเชื่อเรื่องกรรมและวิปាក ดังนั้น การส่งเสริมพระพุทธศาสนาในพื้นที่ควรมุ่งเสริมทุนทางสังคมและทุนทาง

วัฒนธรรม ผ่านวัด ประเพณี และกิจกรรมร่วมของชุมชน เพื่อให้ศรัทธาดำรงอยู่อย่างมั่นคงและสอดคล้องกับบริบทสังคมร่วมสมัยต่อไป

5.2.4. อภิปรายผลการวิเคราะห์แนวทางส่งเสริมความศรัทธาในพระพุทธศาสนาของชุมชนอำเภอระโนด จังหวัดสงขลา

ผลการวิเคราะห์แนวทางส่งเสริมความศรัทธาในพระพุทธศาสนาของชุมชนอำเภอระโนด จังหวัดสงขลา เมื่อนำมาพิจารณาร่วมกับ บริบททางภูมิศาสตร์และสังคมของพื้นที่ สามารถอภิปรายผลให้เชื่อมโยงเป็นภาพรวมเดียวกันได้ดังนี้ พบว่า แนวทางที่ประชาชนเสนอมีลักษณะครอบคลุมศรัทธาในพระพุทธศาสนาทั้ง 4 ด้าน ได้แก่ กัมมัสัทธิ วิปាកัสัทธิ กัมมัสสกตาสัทธิ และตถาคตโพิธิสัทธิ โดยสะท้อนให้เห็นถึงความต้องการให้การส่งเสริมศรัทธาดำเนินไปบนฐานของความเข้าใจเชิงเหตุผลควบคู่กับการปฏิบัติจริงในบริบทชีวิตประจำวันของชุมชน ทั้งนี้ เมื่อพิจารณาในมิติทางภูมิศาสตร์ของอำเภอระโนด จังหวัดสงขลา พบว่า พื้นที่ดังกล่าวตั้งอยู่บริเวณ คาบสมุทรมุขพระ ซึ่งเป็นพื้นที่ชายฝั่งที่มีลักษณะภูมิประเทศเชื่อมโยงระหว่างอ่าวไทยกับทะเลสาบสงขลา ทำให้เกิดชุมชนเกษตรกรรมและประมงพื้นบ้านที่มีความผูกพันกับทรัพยากรธรรมชาติและกระดำเนินชีวิตแบบเรียบง่ายของชาวบ้านมาอย่างยาวนาน ลักษณะภูมิประเทศดังกล่าวทำให้โครงสร้างสังคมของชุมชนยังคงมีความเป็นสังคมชนบทที่มีความสัมพันธ์ใกล้ชิดระหว่างครอบครัว วัด และชุมชน ซึ่งเป็นพื้นฐานสำคัญในการหล่อหลอมความศรัทธาในพระพุทธศาสนาให้คงอยู่ในวิถีชีวิตของประชาชนอย่างต่อเนื่อง ผลการศึกษาพบว่า แนวทางด้าน ตถาคตโพิธิสัทธิ ได้รับค่าความถี่สูงสุด โดยเฉพาะการส่งเสริมการเรียนรู้พุทธประวัติช่วงการตรัสรู้ของพระตถาคตอย่างเป็นระบบ ซึ่งมีค่าความถี่สูงถึง 71 คน แสดงให้เห็นว่าประชาชนให้ความสำคัญกับการสร้างศรัทธาที่ตั้งอยู่บนความเข้าใจในพระปัญญาคุณของพระพุทธเจ้า มิใช่ความเชื่อเชิงพิธีกรรมเพียงอย่างเดียว ทั้งนี้อาจสะท้อนลักษณะทางวัฒนธรรมของชุมชนในพื้นที่ คาบสมุทรมุขพระ ซึ่งมีประวัติศาสตร์ยาวนานเกี่ยวกับการรับอิทธิพลของพระพุทธศาสนาผ่านเส้นทางการค้าทางทะเลในอดีต ทำให้วัดและศาสนสถานต่าง ๆ กลายเป็นศูนย์กลางของการเรียนรู้ทางศาสนาและวัฒนธรรมของชุมชนมาอย่างต่อเนื่อง ส่งผลให้ประชาชนยังคงให้ความสำคัญกับการศึกษาหลักธรรมคำสอนของพระพุทธศาสนาในเชิงลึกควบคู่กับการปฏิบัติจริงในชีวิตประจำวัน ในขณะเดียวกัน แนวทางด้าน กัมมัสัทธิและวิปាកัสัทธิ ยังคงได้รับความสำคัญในระดับสูง โดยประชาชนเสนอให้ส่งเสริมกิจกรรมจิตอาสาและการทำความดีเพื่อให้เห็นผลของกรรมในทางปฏิบัติ จำนวน 63 คน รวมถึงการปลูกฝังความเชื่อเรื่องผลของกรรมตั้งแต่วัยเด็กและเยาวชนจำนวน 62 คน ผลดังกล่าวสะท้อนให้เห็นถึงวิถีชีวิตของชุมชนอำเภอระโนดที่ยังคงมีลักษณะของ

สังคมชนบทที่ผู้คนพึ่งพาอาศัยกัน มีความสัมพันธ์แบบเครือญาติและเครือข่ายชุมชนที่แน่นแฟ้น โดยเฉพาะในพื้นที่ตำบลท่าบองซึ่งประกอบด้วยหมู่บ้านจำนวน 10 หมู่บ้าน เช่น บ้านรับแพรก บ้านอุตะเกา บ้านท่าบอง และบ้านศาลาหลวง เป็นต้น ชุมชนเหล่านี้มีการดำเนินชีวิตที่ผูกพันกับกิจกรรมทางศาสนาและประเพณีท้องถิ่น เช่น การทำบุญตามเทศกาล การทอดกฐิน การบวช และประเพณีสารทเดือนสิบ ซึ่งเป็นกลไกสำคัญในการถ่ายทอดความเชื่อเรื่องกรรมและผลของกรรมจากคนรุ่นหนึ่งไปสู่อีกรุ่นหนึ่ง นอกจากนี้ แนวทางด้าน กัมมัฏสสกตาสัทธา ซึ่งเน้นความเชื่อว่าสัตว์มีกรรมเป็นของตนเองได้รับการเสนอในลักษณะที่มุ่งพัฒนาความรับผิดชอบส่วนบุคคล โดยเฉพาะการส่งเสริมการปฏิบัติธรรมควบคู่กับการอธิบายเหตุผลเรื่องกรรม จำนวน 61 คน สะท้อนให้เห็นว่าประชาชนในพื้นที่ที่มีได้ต้องการเพียงการสั่งสอนเชิงนามธรรมเท่านั้น หากแต่ต้องการความเข้าใจที่สามารถเชื่อมโยงหลักธรรมกับประสบการณ์ชีวิตจริงของตนเองได้อย่างชัดเจน ซึ่งสอดคล้องกับลักษณะของชุมชนเกษตรกรรมและประมงพื้นบ้านในพื้นที่อำเภอระโนด ที่วิถีชีวิตของผู้คนต้องเผชิญกับความไม่แน่นอนของธรรมชาติ เช่น ฤดูกาล การเปลี่ยนแปลงของสภาพอากาศ และทรัพยากรทางทะเล ส่งผลให้ประชาชนมีแนวโน้มที่จะใช้หลักกรรมและผลของกรรมเป็นกรอบในการอธิบายเหตุการณ์ต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นในชีวิต เมื่อพิจารณาผลการศึกษาในภาพรวม พบว่า ข้อเสนอแนะแนวทางดังกล่าวมีลักษณะสอดคล้องกับงานวิจัยของ ณัฐชยา เพชรรัตน์ (2562) ซึ่งชี้ให้เห็นว่า ผู้นำที่มีศรัทธาและคุณธรรมสามารถทำหน้าที่เป็นกลไกสำคัญในการประสานความร่วมมือระหว่างวัดกับชุมชน ส่งผลให้กิจกรรมทางศาสนาและประเพณีท้องถิ่นสามารถดำเนินไปอย่างราบรื่นและต่อเนื่อง ผลการวิจัยในครั้งนี้จึงสนับสนุนแนวคิดดังกล่าว โดยสะท้อนบทบาทของผู้นำชุมชนและพระสงฆ์ในฐานะผู้ขับเคลื่อนหลักของการส่งเสริมศรัทธาในระดับพื้นที่ โดยเฉพาะในบริบทของอำเภอระโนดซึ่งมีโครงสร้างชุมชนแบบเครือญาติและมีวัดเป็นศูนย์กลางของกิจกรรมทางสังคม ดังนั้น จึงสรุปได้ว่า ข้อเสนอแนะแนวทางการส่งเสริมความศรัทธาในพระพุทธศาสนาของชุมชนอำเภอระโนด จังหวัดสงขลา มีความเหมาะสมกับบริบททางภูมิศาสตร์ สังคม และวัฒนธรรมของพื้นที่เป็นอย่างยิ่ง เนื่องจากชุมชนตั้งอยู่ในบริเวณคาบสมุทรสทิงพระซึ่งมีลักษณะของสังคมชนบทที่ยังคงรักษาวินัยชีวิตดั้งเดิมไว้ได้ค่อนข้างมาก แนวทางที่เสนอจึงเน้นการใช้ ครอบครัวเป็นฐานในการปลูกฝังคุณธรรม ใช้ประเพณีและวัฒนธรรมท้องถิ่นเป็นเครื่องมือในการยึดโยงจิตใจของคนในชุมชน ใช้สื่อออนไลน์และสื่อท้องถิ่นเป็นช่องทางต่อยอดการเรียนรู้ และอาศัยผู้นำชุมชนและพระสงฆ์เป็นกลไกสำคัญในการขับเคลื่อนกิจกรรม ส่งผลให้ศรัทธาในพระพุทธศาสนาไม่หยุดอยู่เพียงระดับความเชื่อ หากแต่พัฒนาไปสู่การปฏิบัติและการมีส่วนร่วมของ

ชุมชนอย่างต่อเนื่อง ซึ่งจะช่วยเสริมสร้างความเข้มแข็งทางจิตใจและความมั่นคงทางวัฒนธรรมของชุมชนในระยะยาว

5.2.5. อภิปรายผลการวิเคราะห์แนวทางส่งเสริมความศรัทธาในพระพุทธศาสนาของชุมชนอำเภอระโนด จังหวัดสงขลา

ผลการวิจัยเรื่อง “ปัจจัยทางสังคมที่ส่งผลต่อความศรัทธาในพระพุทธศาสนาของชุมชนอำเภอระโนด จังหวัดสงขลา” พบว่า ความศรัทธาของประชาชนมีความสัมพันธ์อย่างใกล้ชิดกับบริบททางสังคมของชุมชน และสามารถอธิบายผ่านกรอบแนวคิดเรื่อง ศรัทธา 4 ได้แก่ กัมมัสถา วิปากัสถา กัมมัสสกตาสถา และตถาคตโพธิัสถา โดยการส่งเสริมศรัทธาในแต่ละด้านมีลักษณะเฉพาะ แต่สามารถบูรณาการร่วมกันผ่านบทบาทของสถาบันทางสังคมที่สำคัญ ได้แก่ วัด ครอบครัว โรงเรียน และชุมชน ซึ่งทำหน้าที่ร่วมกันในการปลูกฝังคุณธรรม ถ่ายทอดหลักธรรม และสร้างประสบการณ์ทางศาสนาให้เกิดขึ้นในชีวิตประจำวันของประชาชน ผลการวิจัยดังกล่าวสะท้อนให้เห็นว่า ความศรัทธาในพระพุทธศาสนาไม่ได้เกิดขึ้นจากความเชื่อส่วนบุคคลเพียงอย่างเดียว แต่เป็นผลจากกระบวนการหล่อหลอมทางสังคมและวัฒนธรรมที่ดำเนินมาอย่างต่อเนื่อง โดยเฉพาะบทบาทของครอบครัวและประเพณีท้องถิ่นที่เป็นฐานสำคัญในการถ่ายทอดค่านิยมทางศาสนา ขณะเดียวกัน การจัดกิจกรรมทางศาสนา การเรียนรู้พุทธประวัติ การปฏิบัติธรรม และการมีส่วนร่วมในกิจกรรมของชุมชน ล้วนเป็นกลไกสำคัญที่ช่วยให้ประชาชนเกิดความเข้าใจในหลักเหตุและผลของกรรม และพัฒนาศรัทธาให้มีความมั่นคงมากยิ่งขึ้น ผลการศึกษานี้ สอดคล้องกับงานวิจัยของ วิจิต สมัยเจริญ (2564) ที่ศึกษาเรื่อง ปัจจัยที่ส่งผลต่อความเลื่อมใสศรัทธาในพระพุทธศาสนาของประชาชนในสังคมไทย ซึ่งพบว่า ความศรัทธาในพระพุทธศาสนาได้รับอิทธิพลจากปัจจัยทางสังคมหลายประการ ได้แก่ ครอบครัว วัฒนธรรมประเพณี สถาบันการศึกษา และบทบาทของวัดในฐานะศูนย์กลางของชุมชน งานวิจัยดังกล่าวชี้ให้เห็นว่า เมื่อสถาบันทางสังคมเหล่านี้ทำหน้าที่ร่วมกันในการถ่ายทอดหลักธรรมและจัดกิจกรรมทางศาสนาอย่างต่อเนื่อง จะช่วยสร้างความเข้าใจในหลักธรรมของพระพุทธศาสนา และส่งเสริมให้ประชาชนเกิดความศรัทธาที่มั่นคงและสามารถนำหลักธรรมไปประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวันได้อย่างเหมาะสม ดังนั้น จึงกล่าวได้ว่า ผลการวิจัยชี้ให้เห็นว่าการส่งเสริมความศรัทธาในพระพุทธศาสนาจำเป็นต้องอาศัยพลังของโครงสร้างทางสังคมและวัฒนธรรมในชุมชนเป็นสำคัญ โดยเฉพาะความร่วมมือระหว่างวัด ครอบครัว โรงเรียน และองค์กรชุมชน ซึ่งทำหน้าที่เป็นกลไกสำคัญในการปลูกฝังค่านิยมทางศาสนา สร้างประสบการณ์ทางศีลธรรม

และส่งเสริมให้ประชาชนมีความเข้าใจในหลักเหตุและผลของกรรมอย่างถูกต้อง อันจะนำไปสู่การพัฒนาศรัทธาในพระพุทธศาสนาให้มีความมั่นคงและยั่งยืนในสังคมต่อไป

5.3. ข้อเสนอแนะ

5.3.1. ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

จากผลการวิจัยพบว่า ปัจจัยทางสังคมมีความสัมพันธ์เชิงบวกกับความศรัทธาในพระพุทธศาสนาของชุมชนอำเภอระโนด จังหวัดสงขลา โดยเฉพาะปัจจัยด้านครอบครัว ประเพณีและวัฒนธรรมท้องถิ่น ผู้นำชุมชน/ผู้นำทางศาสนา และสื่อมวลชน/สื่อออนไลน์ ซึ่งสะท้อนให้เห็นว่าความศรัทธาในพระพุทธศาสนาไม่ได้เกิดขึ้นโดยลำพังในระดับปัจเจกบุคคล หากแต่เป็นผลจากกระบวนการหล่อหลอมทางสังคมอย่างต่อเนื่อง ดังนั้น เพื่อส่งเสริมและฟื้นฟูความศรัทธาในพระพุทธศาสนาให้มีความมั่นคงและยั่งยืน จึงควรกำหนดข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย ดังต่อไปนี้

1. ควรกำหนดนโยบายส่งเสริมบทบาทครอบครัวในการปลูกฝังศรัทธาในพระพุทธศาสนา โดยสนับสนุนให้ครอบครัวเป็นฐานรากของการถ่ายทอดหลักศรัทธา 4 ได้แก่ กัมมัสัทธา วิปากัสัทธา กัมมัสมกตัสัทธา และตถาคตโพธิสัทธา ผ่านการอบรมคุณธรรม การเป็นแบบอย่างที่ดีของผู้ปกครอง และการส่งเสริมกิจกรรมทางศาสนาที่ทำร่วมกันในครอบครัว เช่น การทำบุญ เข้าวัด หรือปฏิบัติธรรมร่วมกัน เพื่อสร้างความศรัทธาที่ยั่งยืนและมั่นคงในระดับครอบครัว

2. ควรบูรณาการบทบาทของวัดและสถานศึกษาในการส่งเสริมความศรัทธาอย่างเป็นระบบ โดยให้วัดและโรงเรียนร่วมกันจัดกิจกรรมด้านศาสนศึกษาและคุณธรรมจริยธรรมที่เชื่อมโยงกับชีวิตประจำวันของประชาชนและเยาวชน เช่น ค่ายคุณธรรม การเรียนรู้เชิงบูรณาการ หรือการจัดกิจกรรมทางศาสนาในรูปแบบที่เหมาะสมกับช่วงวัย เพื่อเสริมสร้างความเข้าใจในหลักธรรมอย่างมีเหตุผล ไม่ยึดติดเพียงพิธีกรรม

3. ควรเสริมสร้างบทบาทผู้นำชุมชนและผู้นำทางศาสนาให้เป็นกลไกขับเคลื่อนศรัทธาในระดับพื้นที่ โดยสนับสนุนการพัฒนาศักยภาพผู้นำชุมชนและพระสงฆ์ให้มีความรู้ ความเข้าใจ และทักษะในการสื่อสารธรรมะกับประชาชนในบริบทสังคมร่วมสมัย รวมทั้งส่งเสริมให้ผู้นำทำหน้าที่เป็นแบบอย่างทางศีลธรรม เพื่อสร้างความเชื่อมั่นและแรงบันดาลใจให้ประชาชนมีส่วนร่วมในกิจกรรมทางศาสนาอย่างต่อเนื่อง

4. ควรใช้นโยบายด้านสื่อมวลชนและสื่อออนไลน์อย่างสร้างสรรค์เพื่อส่งเสริมความศรัทธาในพระพุทธศาสนา โดยสนับสนุนการผลิตและเผยแพร่สื่อธรรมะที่ถูกต้อง เข้าใจง่าย และเหมาะสมกับบริบทของชุมชนอำเภอระโนด เช่น สื่อออนไลน์ของวัด เพจชุมชน หรือเสียงตามสาย เพื่อให้ประชาชนสามารถเข้าถึงหลักธรรมได้อย่างสม่ำเสมอ พร้อมทั้งส่งเสริมการรู้เท่าทันสื่อ เพื่อลดผลกระทบจากข้อมูลบิดเบือนที่อาจบั่นทอนศรัทธา

5. ควรส่งเสริมและฟื้นฟูประเพณีและวัฒนธรรมท้องถิ่นให้เป็นเครื่องมือสร้างความศรัทธาร่วมของชุมชน โดยสนับสนุนการจัดงานบุญและกิจกรรมประเพณีทางพระพุทธศาสนาให้คงคุณค่าเชิงจิตวิญญาณ ไม่ลดทอนเหลือเพียงพิธีกรรมเชิงสัญลักษณ์ เพื่อให้ประเพณีทำหน้าที่เป็นพื้นที่รวมพลังของชุมชน และเป็นกลไกเชื่อมโยงศรัทธาระหว่างคนทุกช่วงวัยอย่างต่อเนื่อง

5.3.2. ข้อเสนอแนะเพื่อการวิจัยครั้งต่อไป

1. ควรศึกษาวิจัยเรื่องความสัมพันธ์เชิงสาเหตุระหว่างปัจจัยทางสังคมกับศรัทธา 4 โดยใช้แบบจำลองเชิงโครงสร้าง
2. ควรศึกษาวิจัยเรื่องบทบาทของวัดและพระสงฆ์ในการฟื้นฟูศรัทธาในยุคสังคมดิจิทัล
3. ควรศึกษาวิจัยเรื่องความสัมพันธ์ระหว่างทุนทางสังคมกับความมั่นคงของศรัทธาในระดับชุมชน
4. ควรศึกษาวิจัยเรื่องการพัฒนาารูปแบบการส่งเสริมความศรัทธาในพระพุทธศาสนาในชุมชน

บรรณานุกรม

1.ภาษาไทย

ข้อมูลปฐมภูมิ

มหามกุฏราชวิทยาลัย. (2546). พระไตรปิฎกและอรรถกถา แพล เล่มที่ 9, 11, 12, 13, 15, 17, 18, 20, 21, 22, 23, 24, 26, 31, 75 พิมพ์ครั้งที่ 4. นครปฐม: โรงพิมพ์มหามกุฏราชวิทยาลัย.

ข้อมูลทุติยภูมิ

1) หนังสือทั่วไป

กรมการปกครอง. (2565). ข้อมูลพื้นฐานอำเภอระโนด จังหวัดสงขลา. กรุงเทพฯ: กระทรวงมหาดไทย.

กรมการพัฒนาชุมชน. (2565). ข้อมูลพื้นฐานตำบลท่าบอน อำเภอระโนด จังหวัดสงขลา. กรุงเทพฯ: กระทรวงมหาดไทย.

_____. (2565). แนวทางการขับเคลื่อนพลังบวร บ้าน วัด โรงเรียน เพื่อการพัฒนาชุมชนอย่างยั่งยืน. กรุงเทพฯ: กระทรวงมหาดไทย.

กรมประมง. (2562). รายงานสถานการณ์ทรัพยากรประมงในทะเลสาบสงขลา. กรุงเทพฯ: กระทรวงเกษตรและสหกรณ์

กรมศิลปากร. (2556). โบราณคดีคาบสมุทรสทิงพระ. กรุงเทพฯ: กรมศิลปากร. กัลยาณี เอสต์ชันกุล. (2565). บทบาทของกลุ่มเพื่อนและสื่อออนไลน์ต่อการสร้างอัตลักษณ์ทางศาสนาของเยาวชนไทย. วารสารสังคมศาสตร์ร่วมสมัย, 12(2), 45-68.

กาญจนา ศรีทอง. (2560). ศรีธาตุกับการสืบทอดวัฒนธรรมประเพณีทางพระพุทธศาสนา. วารสารศิลปะและวัฒนธรรม, 21(1), 89-105.

เกศินี มุกดา. (2564). การเปลี่ยนแปลงทางสังคมและผลกระทบต่อความสัมพันธ์ในครอบครัวในสังคมไทย. วารสารกวีานพะเยา, 10(2), 45-60.

เกียรติศักดิ์ พานทอง. (2560). ศรีธาตุและหลักกรรมกับการดำเนินอาชีพของเกษตรกร. วารสารเศรษฐกิจชุมชน, 5(1), 33-48.

- ขจรไชยกุล, ปิยะธิดา. (2568). ครอบครัวยุคใหม่กับการเรียนรู้ตามวัฒนธรรมท้องถิ่นในภาคใต้. วารสารวิชาการมหาจุฬา, 12(1), 75-90.
- ครูผู้สอนโรงเรียนอนุบาลจันทบุรี. (2567). การปลูกฝังคุณธรรมจริยธรรมให้นักเรียนของครูผู้สอนในโรงเรียนอนุบาลจันทบุรี. วารสารการศึกษาท้องถิ่น, 9(2), 120-135.
- จันทร์หา มีสุข. (2561). ปัจจัยทางสังคมที่ส่งผลต่อการเปลี่ยนแปลงความศรัทธาในพระพุทธศาสนาของเยาวชนไทย. วารสารสังคมศาสตร์และมานุษยวิทยา, 4(2), 85-102.
- จิตติพงศ์ อินทนนท์. (2568). พุทธศาสนากับการดำรงคุณค่าทางวัฒนธรรมในบริบทสังคมไทยสมัยใหม่. วารสารพุทธศาสตร์และสังคมศึกษา, 7(1), 45-60.
- จิราพร โชติชัย. (2561). ความศรัทธากับการปฏิบัติธรรมในชีวิตประจำวันของชาวบ้าน. วารสารวิจัยศาสนาและสังคม, 3(1), 112-128.
- ชลธิชา นาคะโส. (2564). บทบาทของสื่อออนไลน์ต่อการสร้างค่านิยมและความศรัทธาทางศาสนาของเยาวชน. วารสารนิเทศศาสตร์, 39(2), 85-102.
- ชัยวัฒน์ ฟองสิทธิ์. (2560). ผู้นำกับพลังศรัทธาในชุมชน. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์สถาบันชุมชนท้องถิ่นพัฒนา.
- ชูศรี วงศ์รัตน์. (2541). เทคนิคการใช้สถิติเพื่อการวิจัย. กรุงเทพมหานคร: เทพเนรมิตการพิมพ์.
- ฐิติพงศ์ เจริญกุล. (2563). กระบวนการก่อตัวของความศรัทธาในเยาวชนไทยผ่านปฏิสัมพันธ์ในครอบครัวยุคใหม่: การวิเคราะห์เชิงปฏิสัมพันธ์สัญลักษณ์. วารสารสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ, 23(1), 101-118.
- ฐิติวัฒน์ สุขป้อม และคณะ. (2568). ผู้นำเชิงศรัทธาแบบมียุคใหม่กับการประยุกต์หลักกัลยาณมิตรธรรม. วารสารพุทธศาสตร์ศึกษา, 17(2), 75-90.
- ณัฐพงศ์ สังข์ทอง. (2562). บทบาทของโรงเรียนต่อการสืบทอดคุณค่าพุทธศาสนาในชุมชนท้องถิ่น. วารสารศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น, 42(3), 120-135.
- ณัฐวุฒิ ศรีประเสริฐ. (2565). การสืบทอดงานบุญประเพณีลุ่มน้ำโขงกับศรัทธาชุมชน. ขอนแก่น: มหาวิทยาลัยขอนแก่น.

- ดวงหทัย พงศ์ประสิทธิ์. (2565). วิถีชีวิตของสังคมร่วมสมัยภายใต้อิทธิพลของเครือข่ายสังคมออนไลน์. วารสารพิษณุโลก, 10(1), 33-48.
- ไทยโรจน์ พวงมณี, คชสิทธิ์ เจริญสุข และณศิริ ศิริพริมา. (2568). การมีส่วนร่วมของชุมชนต่อการขับเคลื่อนและอนุรักษ์ประเพณีแห่ต้นดอกไม้พื้นที่การปกครอง. SSRU Journal, 12(1), 112-128.
- ชนกฤต พรหมจันทร์. (2562). ศรัทธาและวิถีชีวิตชาวบ้าน: การศึกษาความเชื่อและการปฏิบัติในสังคมชนบทไทย. วารสารศาสนาและสังคม, 5(2), 45-60.
- ชนวัฒน์ พลอยโสภณ. (2563). การเปลี่ยนแปลงวิถีชีวิตของคนไทยในสังคมเมือง. วารสารวิจัยราชภัฏ, 14(2), 45-60.
- ธรรมทาส, พระมหา. (2561). ศรัทธากับการดำเนินชีวิตของพุทธศาสนิกชน. วารสารพุทธศาสตร์ศึกษา, 9(1), 101-115.
- ชัยลักษณ์ เจนกิจ. (2566). พฤติกรรมทางศาสนาของคนรุ่นใหม่กับการเปลี่ยนแปลงความศรัทธา. วารสารพุทธศาสตร์ศึกษา, 15(2), 72-88.
- ธิดารัตน์ ศรีประเสริฐ. (2563). ศรัทธาและการอยู่ร่วมกันในสังคมพหุวัฒนธรรม. วารสารสังคมและวัฒนธรรม, 8(2), 45-60.
- นพพร ประชากุล. (2563). พุทธศาสนาในฐานะเครื่องหล่อเลี้ยงสังคมไทย. วารสารสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์, 46(2), 85-102.
- บุญชม ศรีสะอาด. (2547). แนวคิดและกระบวนการวิจัยเบื้องต้นทางการศึกษา. วารสารการวิจัยทางการศึกษา, 11(1), 15-30.
- ปยุตโต, ป.อ. (2561). แนวคิดทางพระพุทธศาสนาเกี่ยวกับศรัทธาและหลักธรรม. วารสารพุทธศาสตร์ศึกษา, 15(2), 45-60.
- ประภัสสร มณีรัตน์. (2560). บทบาทของครอบครัวในการปลูกฝังคุณธรรมและศรัทธาทางศาสนา. วารสารการศึกษาศาสนาและสังคม, 8(1), 120-135.
- _____. (2560). ครอบครัวกับการปลูกฝังคุณธรรมจริยธรรมในเด็กและเยาวชน. วารสารการศึกษาศาสนาและสังคม, 8(2), 85-102.

- _____. (2561). ศรีทศากับการยึดเหนี่ยวทางจิตใจของผู้สูงอายุ. วารสารผู้สูงอายุศึกษา, 5(1), 45-60.
- ปยุตโต, ป.อ. (2547). แนวคิดทางพระพุทธศาสนาในพจนานุกรมพุทธศาสตร์. วารสารพุทธศาสนศึกษา, 12(1), 1-20.
- ปราเวศ มหารัตน์สกุล. (2568). บทบาทของศาสนาในการส่งเสริมคุณธรรมและจริยธรรมของเยาวชนไทยในระบบการศึกษา. วารสารวิจัยการศึกษา, 15(2), 45-60.
- กาญจนา ปัทรวีวัฒน์, พิชญา นิลรุ่งรัตน์, อนุสรณ์ ดีไหว และ สุदारัตน์ ตันตวิวัฒน์. (2567). แบบจำลองการวัดความเข้มแข็งของครอบครัวสำหรับเด็กเจนเอเรชั่นอัลฟาในบริบทไทย. วารสาร Behavioral Sciences, 18(2), 120-138.
- ปาริณท์ ปางทิพย์อำไพ. (2560). แนวทางการคบเพื่อนของเด็กและเยาวชนไทยในสื่อสังคมออนไลน์เชิงพุทธบูรณาการ. วารสารมหาจุฬาริชาการ, 4(2), 85-102.
- ปิ่นมงคลกุล, บดินทร์. (2567). ประเพณีสงกรานต์: จากปีใหม่ไทยสู่สมรภูมิและปรัชญา. วารสารศิลปะและมนุษยศาสตร์, 15(1), 45-60.
- ปิยนุช ศรีเจริญ. (2564). ศรีทศากับการสร้างค่านิยมเยาวชนไทยในศตวรรษที่ 21. วารสารมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์, 14(2), 55-70.
- ปิยะมาศ บุญมี. (2565). ความสัมพันธ์ระหว่างวิถีชีวิตชุมชนกับระดับความศรัทธาในพระพุทธศาสนา. วารสารสังคมศาสตร์มหาวิทยาลัยขอนแก่น, 18(1), 89-104.
- พงศ์พัฒน์ ศิริพงศ์ และ กนกวรรณ จิตต์อารี. (2563). ผลกระทบของการย้ายถิ่นฐานต่อความเข้มแข็งของชุมชนในภาคใต้. วารสารวิจัยเพื่อการพัฒนาท้องถิ่น, 11(3), 33-48.
- พรสวรรค์ ชุมเกตุ. (2563). ศรัทธาในพระพุทธศาสนาในฐานะพลังทางศีลธรรมของสังคมไทย. วารสารพุทธศาสตร์ศึกษา, 12(1), 45-60.
- พระณัฐพน ศุทธภาพิสุทธิคุณ. (2567). วัฒนธรรมการทำบุญออนไลน์: การเปลี่ยนแปลงของพิธีกรรมทางพุทธศาสนาในยุคดิจิทัล. วารสารภาษาและวัฒนธรรมศึกษา, 15(2), 101-115.
- พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต). (2537). เมืองไทยจะวิกฤต ถ้าคนไทยมีศรัทธาวิปริต. วารสารพุทธศาสตร์ศึกษา.

_____. (2541). พระพุทธศาสนาในฐานะเป็นรากฐานของวิทยาศาสตร์. กรุงเทพฯ: มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

_____. (2546). พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม. (พิมพ์ครั้งที่ 12)

_____. (2548). พุทธธรรม. พิมพ์ครั้งที่ 27. กรุงเทพฯ: มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

พระปลัดกิตติ ยุติธโร. (2568). การมีส่วนร่วมของชุมชนในประเพณีทำบุญร่วมมิตร: บทวิเคราะห์ทางพุทธศาสนา. วารสารวรมัญจกพุทธศาสตร์ปริทรรศน์, 2(1), 45-60.

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต). (2557). พระพุทธศาสนากับสังคมไทย. กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

_____. (2562). หลักพุทธธรรมกับการพัฒนาสังคมไทย. วารสารพุทธศาสตร์ศึกษา, 10(2), 15-34.

พระมหากิตติธัญญ์ สุกิตติเมธี. (2565). การปลูกฝังคุณธรรมผ่านหลักธรรมพระพุทธศาสนาสำหรับนักเรียน. วารสารพุทธศาสตร์การศึกษา, 7(1), 78-92.

พระมหาชชาติ จิรสุทโร. (2565). การบูรณาการการสื่อสารเพื่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนาผ่านสื่อสังคมออนไลน์ของพระสงฆ์ในสังคมไทย. วารสาร มจร บาลีศึกษาพุทธโฆสปริทรรศน์, 8(2), 45-58.

พระมหาเถรวาท. (2560). ศรีธำในพระพุทธศาสนากับการพัฒนาปัญญา. วารสารศาสนาและสังคม, 5(2), 45-60.

พระมหาปราโมทย์ ฉันทชาโต และคณะ. (2566). ความสัมพันธ์ระหว่างพฤติกรรมการอบรมของครอบครัวกับพฤติกรรมความกตัญญูตามแนวพุทธจิตวิทยาของเด็กประถมปลาย. วารสารจิตวิทยาพุทธศาสตร์ประยุกต์เพื่อสังคม, 9(1), 12-25.

พระมหาปิยพล ปิยจิตโต, ประยูร สุขะใจ และประสิทธิ์ แก้วศรี. (2567). ความสัมพันธ์ของปัจจัยจิตสังคมและการปฏิบัติตนด้านพุทธศาสนพิธีกับคุณลักษณะอันพึงประสงค์ด้านใฝ่เรียนรู้ของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาตอนต้น. วารสารมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 11(2), 77-91.

พระมหามนัส ปญญาวุฑโฒ. (2568). ความสัมพันธ์เชิงอำนาจระหว่างผู้นำศาสนากับผู้นำการเมืองท้องถิ่น. MBU Yuddhavijaya Review, 6(1), 101-115.

- พระมหาหรรษา ธมฺมหาโส. (2562). พุทธศาสนากับสังคมในศตวรรษที่ 21. วารสารพุทธศาสตร์ศึกษา, 10(2), 45-60.
- พระมหาเอกชัย โคตรสุนทร. (2567). การศึกษาและการพัฒนาคุณธรรม: ผลกระทบของโรงเรียนวิถีพุทธต่อเยาวชนไทย. วารสารการศึกษาพระพุทธานุศาสตร์, 15(1), 72-89.
- พระสมชาย รัตนปัญญา. (2564). บทบาทของกิจกรรมทางศาสนาในการสร้างทุนทางสังคมของชุมชนชนบทไทย. วารสารสังคมศาสตร์เชิงพุทธ, 8(3), 101-118.
- พระสอน ทวีทุมประเสริฐ. (2567). การเผยแผ่พระพุทธศาสนาผ่านสื่อออนไลน์ของพระสงฆ์ในจังหวัดเชียงใหม่. วารสารพุทธศาสตร์ปริทรรศน์, 8(2), 45-60.
- พระสุพรรณมณี กิตติคุณโต, ภัฏชวีร์ สุขเสน และพระปลัดกิตติ ยุติธโร. (2568). วิเคราะห์หลักพุทธธรรมที่ปรากฏในประเพณีการทำบุญร่วมมิตรของชาวพุทธตำบลขอนแก่น อำเภอสังขะ จังหวัดสุรินทร์. วารสารวามัญองแหงกพุทธศาสตร์ปริทรรศน์, 5(1), 78-92.
- พัชรพฤกษ์ ช่อมจันทิก และมานิตย์ อรรถชาติ. (2567). ผลกระทบของสื่อสังคมออนไลน์ต่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในประเทศไทย. วารสารวิจัยและนวัตกรรมสังคมศาสตร์ปริทัศน์, 6(2), 101-115.
- พัฒน กิติอาษา. (2560). การเมืองของศาสนาและวัฒนธรรมในสังคมไทยร่วมสมัย. วารสารสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์, 43(2), 1-20.
- พิชญ์ กิตติพงษ์. (2562). การสื่อสารดิจิทัลกับการเผยแผ่พระพุทธศาสนา. วารสารการสื่อสารและการจัดการ, 5(1), 45-60.
- พิชิต บุตรดี. (2560). ศรัทธาในพระพุทธศาสนากับการพัฒนาคุณธรรมจริยธรรมของเยาวชน. วารสารพุทธศาสนศึกษา, 24(1), 67-82.
- พิณ พงศ์ศรี. (2550). แนวคิดและกระบวนการวิจัยทางการศึกษา. วารสารการวิจัยทางการศึกษา, 2(1), 1-15.
- พุทธทาสภิกขุ. (2539). หลักธรรมสำหรับผู้เริ่มต้นปฏิบัติธรรมในพระพุทธศาสนา. วารสารพุทธศาสนศึกษา, 5(1), 10-25.

- พุทธทาสภิกขุ. (2545). แนวคิดการพัฒนามนุษย์ตามหลักธรรมในพระพุทธศาสนา. วารสารพุทธปรัชญาและศาสนา, 7(2), 30-45.
- พุทธนิชัย กำจัดภัย. (2568). การเสริมสร้างภาวะผู้นำตามหลักพรหมวิหารธรรมของผู้นำองค์กร. Journal of International Social and Leadership Development, 5(2), 120–135.
- ภัททียา คำโยธาภูบตี และ ชันทอง วัฒนะประดิษฐ์. (2567). แนวทางการเสริมสร้างศรัทธาต่อพระพุทธศาสนาตามหลักพุทธสันติวิธีของชาวพุทธเจเนอเรชันวาย. วารสารสันติศึกษาปริทรรศน์ มจร., 12(3), 1145–1158.
- ภัทรา ธรรมรัตน์. (2564). ปัจจัยทางสังคมที่ส่งผลต่อการดำรงศรัทธาในพระพุทธศาสนา: กรณีศึกษาชุมชนลุ่มน้ำเจ้าพระยา. วารสารพุทธศาสตร์ศึกษา, 8(2), 89–103.
- มณฑิยา แสงทอง. (2563). ผู้นำชุมชนกับการดำรงศรัทธาในพระพุทธศาสนา. วารสารพุทธศาสตร์เพื่อการพัฒนา, 5(2), 33–47.
- มนตรี วิวาทสุข. (2565). พระพุทธศาสนาผ่านสื่ออิเล็กทรอนิกส์: กรณีศึกษาพระมหาวุฒิชัย วชิรเมธี. วารสารพุทธศาสตร์ศึกษา, 14(2), 89-104.
- มนุษย์ กุลณัฐ จันทรงชี. (2562). อิทธิพลของกลุ่มเพื่อนต่อพฤติกรรมการมีส่วนร่วมในกิจกรรมทางศาสนาของนักเรียนมัธยมศึกษา. วารสารสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์, 45(1), 123-140.
- มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. (2566). ศึกษาการใช้สื่อสังคมออนไลน์ในการเผยแผ่ธรรม. วารสารพุทธศาสตร์ปริทรรศน์, 10(2), 33-48.
- เมธิสา สกุสุตทาวงศ์. (2568). วอลเปเปอร์เสริมโชค: การแปรรูปศรัทธาในยุคดิจิทัลของสังคมไทย. วารสารศาสนาและสังคม มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย, 5(2), 45–60.
- โรงเรียนคงคาราม. (2567). แนวทางการบริหารโรงเรียนวิถิพุทธ. วารสารการบริหารการศึกษา, 11(1), 101–115.
- ล้วน สายยศ, อังคณา สายยศ, และประคอง กรรณสูต. (2538). เทคนิคการวิจัยทางการศึกษา. วารสารวิจัยทางการศึกษา, 6(2), 23–37.

- วชิรวิทย์ พงศ์อนันต์. (2564). การเปลี่ยนแปลงความหมายของพิธีบวชในหมู่เยาวชนไทย: การตีความผ่านทฤษฎีปฏิสัมพันธ์เชิงสัญลักษณ์. วารสารสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์, 47(1), 89–104.
- วรพจน์ พิษณุกุล. (2564). ศรีทธาเชิงเหตุผลกับการดำรงอยู่ของชุมชนพุทธภาคเหนือ. วารสารพุทธศาสตร์ศึกษา มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, 12(2), 45-60.
- วรรณภา คำสุข. (2566). ความศรัทธาในพระพุทธศาสนากับการดำเนินชีวิตในชุมชนชนบทภาคอีสาน. วารสารมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏอุบลราชธานี, 14(1), 88-102.
- วารสารการสื่อสารศาสนาในยุคดิจิทัล. (2569). การสื่อสารศาสนาในยุคดิจิทัล: การเผยแผ่พระพุทธศาสนาผ่านสื่อสังคมออนไลน์ไทย. วารสารวิชาการด้านศาสนาและสังคม, 5(1), 15-30.
- วารุณี เกษมสุข. (2561). บทบาทครอบครัวในการปลูกฝังศรัทธาพุทธศาสนาแก่เด็กและเยาวชน. วารสารครอบครัวศึกษา, 12(1), 45–60.
- วิชัย พุทธรักษา. (2563). ศรัทธากับการมีส่วนร่วมทางศาสนาในชุมชนเมือง. วารสารสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, 32(2), 78–95.
- วิจิต สมัยเจริญ. (2564). วิกฤตศรัทธาในพระพุทธศาสนา: ศึกษาเชิงกรณี. วารสารพุทธศาสตร์ศึกษา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 8(2), 101–120.
- วิทย์ วิศทเวทย์. (2552). แนวคิดปรัชญาเบื้องต้นกับการทำความเข้าใจชีวิตมนุษย์. วารสารมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์, 15(2), 1+15.
- ศรีสุพรรณ ประรามภ์, ฐิติ บุญวรรโณ, และ สมร จำเริญพล. (2566). ว่าด้วยชนชั้นและความเหลื่อมล้ำในสังคมไทยร่วมสมัย. วารสารศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยอุบลราชธานี, 19(2), 45–60.
- ศศิธร มณีโชติ. (2566). ศรัทธาและค่านิยมใหม่ของเยาวชนไทยในยุคดิจิทัล. วารสารสังคมศาสตร์และการพัฒนา, 5(2), 45–60.
- ศรีศักร วัลลิโภดม. (2548). คาบสมุทรสทิงพระ: ชุมชนโบราณกับพัฒนาการทางประวัติศาสตร์และวัฒนธรรม. กรุงเทพมหานคร: มติชน.

ศูนย์ข้อมูลภาคใต้ มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์. (2566). ข้อมูลวัฒนธรรมและประเพณีภาคใต้. สงขลา.

ศูนย์ข้อมูลภาคใต้ มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์. (2566). ฐานข้อมูลประวัติศาสตร์และวัฒนธรรมภาคใต้. สงขลา.

สถาพร แซ่ลิ้ม และคณะ. (2564). บทบาทของวัดในการสร้างความเข้มแข็งทางศรัทธาของชุมชน. วารสารพุทธศาสนศึกษา, 12(1), 75-90.

สมคิด กาญจนวิชัย. (2565). ผลของกิจกรรมทางศาสนาต่อความเข้มแข็งของชุมชน. วารสารพัฒนาสังคม, 14(2), 101-115.

สมชาย รัตนิมิต และ นพรัตน์ แสงทอง. (2560). ประวัติศาสตร์และวัฒนธรรมท้องถิ่นอำเภอระโนด. วารสารวัฒนธรรมศึกษา, 12(2), 45-60.

สมชาย รัตนิมิต และ นพรัตน์ แสงทอง. (2560). ประวัติศาสตร์และวัฒนธรรมท้องถิ่นของอำเภอระโนด. วารสารวัฒนธรรมศึกษา, 12(2), 45-60.

_____. (2560). แนวทางการบริหารสถานศึกษาตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงเพื่อพัฒนาคุณภาพผู้เรียนของสถานศึกษาสังกัดเทศบาลนครขอนแก่น. วารสารการบริหารการศึกษา, 14(1), 85-98.

_____. (2560). ปัจจัยทางสังคมที่มีอิทธิพลต่อความศรัทธาในพระพุทธศาสนา. วารสารพุทธศาสตร์ศึกษา, 8(2), 45-60.

สมชาย สุวรรณจิต. (2559). พลังศรัทธากับการสร้างสามัคคีในชุมชนพุทธ. วารสารชุมชนศึกษา, 9(2), 120-134.

สมเด็จพระญาณสังวร สมเด็จพระสังฆราช สกลมหาสังฆปริณายก. (2548). หลักอริยสัจ 4 กับการพัฒนาชีวิตตามแนวพระพุทธศาสนา. วารสารพุทธศาสนศึกษา, 12(1), 15-28.

สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ป.อ. ปยุตฺโต). (2563). แนวคิดเรื่องความสุขและความทุกข์ตามหลักพระพุทธศาสนา. วารสารพุทธศาสตร์ปริทรรศน์, 14(2), 45-60.

สมบูรณ์ บุญญาภาพ. (2558). ศรัทธาและปัญญาในพระพุทธศาสนา: แนวทางการพัฒนาชีวิตตามหลักธรรม. วารสารพุทธปรัชญาศึกษา, 9(1), 73-88.

_____. (2558). หลักพุทธศาสนา. กรุงเทพมหานคร: มหามกุฏราชวิทยาลัย.

สมศักดิ์ สามัคคีธรรม. (2558). ชุมชน ความเป็นส่วนตัว และการพัฒนาในยุคโลกาภิวัตน์. วารสารพัฒนบริหารศาสตร์, 35(2), 45–60.

สยามพร พันธไชย. (2567). อิทธิพลของโครงสร้างครอบครัวต่อพัฒนาการของเด็ก: การศึกษาทางจิตวิทยาของพลวัตครอบครัวไทย. วารสารสหวิทยาการเชิงสำรวจ, 3(1), 45–60.

สำนักงานเกษตรจังหวัดสงขลา. (2563). ข้อมูลการเกษตรจังหวัดสงขลา. สงขลา: สำนักงานเกษตรจังหวัดสงขลา

สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาสงขลา. (2565). ข้อมูลสถานศึกษาในจังหวัดสงขลา. สงขลา.

สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ. (2564). รายงานสถานการณ์สังคมไทย. กรุงเทพมหานคร: สำนักงานสภาพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ.

สำนักงานจังหวัดสงขลา. (2564). ข้อมูลพื้นฐานจังหวัดสงขลา. สงขลา: สำนักงานจังหวัดสงขลา

_____. (2564). แผนพัฒนาจังหวัดสงขลา พ.ศ. 2561–2565. สงขลา.

สำนักงานประมงจังหวัดสงขลา. (2563). รายงานสถานการณ์การเพาะเลี้ยงสัตว์น้ำจังหวัดสงขลา. สงขลา: สำนักงานประมงจังหวัดสงขลา

สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ. (2563). การขับเคลื่อนโครงการหมู่บ้านรักษาศีล 5 กับการเสริมสร้างคุณธรรมในสังคมไทย. วารสารพระพุทธศาสนาแห่งชาติ, 8(2), 12–25.

สำนักงานพัฒนาการศึกษา. (2566). การพัฒนาคุณธรรมนักเรียนด้วยวิธี Moral STEP. วารสารการวิจัยทางการศึกษา, 15(1), 120–135. กรุงเทพฯ: สำนักพัฒนาการศึกษา.

สำนักงานพาณิชย์จังหวัดสงขลา. (2564). รายงานภาวะเศรษฐกิจการค้าจังหวัดสงขลา. สงขลา: กระทรวงพาณิชย์

สำนักงานวัฒนธรรมจังหวัดสงขลา. (2563). ประเพณีและวัฒนธรรมท้องถิ่นจังหวัดสงขลา. สงขลา: สำนักงานวัฒนธรรมจังหวัดสงขลา.

_____. (2563). รายงานข้อมูลวัฒนธรรมจังหวัดสงขลา. สงขลา: สำนักงานวัฒนธรรมจังหวัดสงขลา.

_____. (2565). ประเพณีและวัฒนธรรมท้องถิ่นจังหวัดสงขลา. สงขลา: สำนักงานวัฒนธรรมจังหวัดสงขลา.

_____. (2565). รายงานข้อมูลวัฒนธรรมท้องถิ่นจังหวัดสงขลา. สงขลา.

สำนักงานสถิติแห่งชาติ. (2564). รายงานสถิติประชากรระดับอำเภอ. กรุงเทพมหานคร: สำนักงานสถิติแห่งชาติ.

สำนักงานสภาพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ. (2564). รายงานภาวะสังคมไทย. กรุงเทพฯ: สำนักงานสภาพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ.

สิทธิพันธ์ พูนเอียด, และคณะ. (2568). บทบาทผู้นำกับการมีส่วนร่วมในการแก้ไขปัญหาตามวิถีวัฒนธรรมช่วงสถานการณ์โควิด-19. *Journal of Social Science and Cultural*, 9(1), 45-60.

สุชาติ ประสิทธิ์รัฐสินธุ์. (2554). ระเบียบวิธีการวิจัยทางสังคมศาสตร์. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

สุทธิดา รัตนสกุล. (2562). ศรีทธาในพระพุทธศาสนากับการพัฒนาการเรียนรู้ของนักศึกษา. *วารสารการศึกษาไทย*, 16(2), 85-98.

สุมาลี วัฒนเศรษฐ์. (2564). บทบาทวัดกับความเป็นศูนย์กลางชุมชน. *วารสารศาสนาและสังคม*, 5(2), 120-134.

สุวิชา จิตตสุทธิ. (2555). บทบาทของพระพุทธศาสนาในสังคมไทยยุคปัจจุบัน. *วารสารพุทธศาสตร์ศึกษา*, 19(2), 45-60.

อมรา พงศ์ปิ่น และสุภชัย โปธิศานนท์. (2562). เครือข่ายทางสังคมกับการปฏิบัติศรีทธาในพระพุทธศาสนาในชุมชนร่วมสมัย. *วารสารสังคมศาสตร์เอเชีย*, 10(1), 75-90.

อัครพงศ์ นิลวัฒน์. (2563). ศรีทธากับการดำเนินชีวิตของชุมชนอีสาน. *วารสารปรัชญาและศาสนา*, 8(2), 101-118.

อุทัยวรรณ ศรีบุญเรือง. (2562). ศรีทธาและปัญญา: กลไกแห่งการดำเนินชีวิตพุทธ. วารสาร
สังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์, 45(2), 123-140.

2) วิทยานิพนธ์ / สารนิพนธ์ / รายงานการวิจัย

กัลยาณี เอส. (2565). ชุมชนออนไลน์กับอัตลักษณ์ทางศาสนาของเยาวชนไทย. วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.

_____. (2565). เยาวชน สื่อสังคมออนไลน์ และการสร้างอัตลักษณ์ทางศาสนา. วิทยานิพนธ์
ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.

กิตติ รัตนเสริมพงศ์. (2565). การวิเคราะห์ความซับซ้อนของพิธีกรรมทางศาสนาในพื้นที่ภาคใต้ของ
ประเทศไทยภายใต้สามกรอบทฤษฎีทางสังคมวิทยา. วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต
มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.

กิตติพัฒน์ แก้วมณี. (2559). ปัจจัยที่ส่งผลต่อพฤติกรรมการบริจาคของพุทธศาสนิกชนใน
กรุงเทพมหานคร. วิทยานิพนธ์มหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยมหิดล.

กุลจิรา พิมพ์ไสย. (2562). ปัจจัยทางสังคมที่มีผลต่อพฤติกรรมการออมของนักศึกษาใน
สถาบันอุดมศึกษา. วิทยานิพนธ์มหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.

จารุวรรณ ขุนราม. (2565). การสนับสนุนทางสังคมและการเห็นคุณค่าในตนเองที่มีผลต่อการปรับตัว
ทางวัฒนธรรมของนักศึกษากลุ่มชาติพันธุ์. วิทยานิพนธ์มหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.

จิตติมา สอนสุภาพ. (2561). บทบาทของพระสงฆ์กับการเสริมสร้างคุณธรรมในชุมชนไทยพุทธ.
วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยขอนแก่น.

ชัยวัฒน์ ดำรงค์จิตร. (2564). การพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานกับความเปลี่ยนแปลงของบทบาทวัดใน
ชุมชน. วิทยานิพนธ์ มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์.

ชัยศิริ แก้วพูล. (2560). ความสัมพันธ์ทางเครือข่ายทางสังคมที่มีอิทธิพลต่อความต่อเนื่องของการ
ปฏิบัติธรรมในบริบทชุมชนเมือง. วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยมหาสารคาม
ราชวิทยาลัย.

ฐิติพงศ์ เจ. (2563). การปฏิบัติศาสนาในชีวิตประจำวันและปฏิสัมพันธ์เชิงสัญลักษณ์ในครอบครัว
ไทย. วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยมหิดล.

- ณัฐชยา เพชรรัตน์. (2562). อิทธิพลของผู้นำชุมชนต่อการรักษาคร่ำครึท้าวในพระพุทธรูปศาสนา.
วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหารธุรกิจ สาขาวิชาการพัฒนาสังคม มหาวิทยาลัยราชภัฏบุรีรัมย์.
- ทิวา โฆษิตธีรชาติ. (2559). พฤติกรรมการใช้เครือข่ายสังคมออนไลน์ของนักเรียนมัธยมศึกษาตอน
ปลาย. วิทยานิพนธ์มหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยศรีปทุม.
- ธนภฤต ชินวัตร. (2563). อิทธิพลของโซเชียลมีเดียต่อพฤติกรรมทางศาสนาในกลุ่มเยาวชนชุมชน
ชนบท. วิทยานิพนธ์ มหาวิทยาลัยมหาสารคาม.
- ธนพงษ์ วิริยะวงศ์. (2563). บทบาทของชุมชนกับการธำรงพระพุทธรูปศาสนาในยุคสมัยใหม่.
วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธรูปศาสนา บัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย.
- ธรรมบุญ บุญเรือง. (2562). ศิลธรรมกับความมั่นคงของชุมชนในพื้นที่ภาคเหนือ. วิทยานิพนธ์ปริญญา
มหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.
- ธัญลักษณ์ เจริญสุข. (2565). การเปลี่ยนแปลงวิถีชีวิตกับการปฏิบัติศาสนกิจของคนในชุมชนชนบท
ภาคใต้. วิทยานิพนธ์ มหาวิทยาลัยราชภัฏนครศรีธรรมราช.
- _____. (2563). ปฏิสัมพันธ์ในครอบครัวและการถ่ายทอดความศรัทธาในพระพุทธรูปศาสนา.
วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหารธุรกิจ สาขาวิชาการพัฒนาสังคม มหาวิทยาลัยมหิดล.
- นัฐกานต์ ทองมี. (2564). วัฒนธรรมโลกาภิวัตน์กับศรัทธาทางศาสนาในสังคมชนบทภาคใต้.
วิทยานิพนธ์ มหาวิทยาลัยทักษิณ.
- นุชรี บัวโค. (2562). ปัจจัยทางจิตวิทยาที่มีความสัมพันธ์กับทักษะทางสังคมของนักเรียนระดับ
มัธยมศึกษาตอนต้น เขตกรุงเทพมหานคร. วิทยานิพนธ์มหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยราชภัฏ
สวนสุนันทา.
- บุญธรรม กิจปรีดาบริสุทธิ์. (2563). บทบาทพระสงฆ์กับการธำรงศรัทธาในระดับชุมชน. วิทยานิพนธ์
ปริญญาโทบริหารธุรกิจ สาขาวิชาการพัฒนาสังคม มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- พระกิตติภักธ กิตติภทโท (อนันต์เมธากุล). (2562). ความสัมพันธ์ปัจจัยจิตสังคมที่มีต่อพฤติกรรมตาม
หลักเบญจศีล เบญจธรรมของนักเรียนมัธยมศึกษาในเขตกรุงเทพมหานคร. วิทยานิพนธ์
พุทธศาสตรมหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

- พระมหาสุวรรณชัย สุวณฺโณโชโต. (2561). ศรัทธาเชิงชุมชนกับการสร้างความเข้มแข็งและความสามารถในการฟื้นตัวของชุมชนชนบทไทย. วิทยานิพนธ์ปริญญามหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- โพธิสรณ์, ก. (2562). ความเหลื่อมล้ำทางศาสนาในเขตเมือง. วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย.
- วชิรวิทย์ พัดทอง. (2564). ปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อความศรัทธาในพระพุทธศาสนาของเยาวชนไทย. วิทยานิพนธ์ปริญญามหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- ศิริลักษณ์ ทองแสง. (2563). บทบาทของครอบครัว วัด และโรงเรียนต่อการปลูกฝังศรัทธาพุทธศาสนาในเยาวชนภาคอีสาน. วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย.
- สมชาย วงษ์พิทักษ์. (2564). บทบาทของวัดในชุมชนภาคเหนือของประเทศไทย. วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.
- สุพัตรา พงษ์พนาเวศน์. (2562). ปัจจัยที่ทำให้ศรัทธาในพระพุทธศาสนาเสื่อมถอยในเขตเมือง. วิทยานิพนธ์ปริญญามหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยรามคำแหง.
- สุรียพร กาญจนพงศ์. (2566). ผลกระทบของการย้ายถิ่นต่อความผูกพันทางศาสนาในครอบครัวชนบท. วิทยานิพนธ์ มหาวิทยาลัยพะเยา.
- สุวัฒน์ แนนเนียน. (2561). อิทธิพลของครอบครัวและสื่อออนไลน์ต่อความศรัทธาในพระพุทธศาสนา. วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- สุวิชา จิตตสุทธิ. (2555). การศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างพฤติกรรมความช่วยเหลือแก่ผู้อื่นกับแรงจูงใจในการปฏิบัติงานของครู สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาศรีสะเกษ เขต 1. วิทยานิพนธ์ศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการบริหารการศึกษา มหาวิทยาลัยศิลปากร.
- อารีรัตน์ วงษ์บุญสิน. (2561). ความสัมพันธ์ระหว่างการมีส่วนร่วมในกิจกรรมวัดกับศรัทธาของชุมชนพุทธ. วิทยานิพนธ์ปริญญามหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงใหม่.

2. ภาษาอังกฤษ

- Analayo, B. (2020). *Faith in early Buddhism: The emergence of saddhā*. Cambridge: Windhorse Publications.
- Beckford, J. A. (2017). *Religious symbolism and everyday life*. University of Warwick.
- Bhikkhu Bodhi. (2022). *The Buddha's teachings on social and communal harmony*. Somerville: Wisdom Publications.
- Blumer, H. (1969). Symbolic interactionism: Perspective and method. *Journal of Symbolic Interaction Studies*, 1(1), 1–20.
- Bolotta, G. (2023). Young people's generational rebellion in Thailand. *Journal of Southeast Asian Social Studies*, 12(2), 45–62.
- Cambridge University Press & Assessment. (2020). Between spiritual economy and religious commodification. *Journal of Religion and Society Studies*, 8(1), 77–95.
- Campbell, H. A. (2019). *Digital Religion and Symbolic Interactionism*. Texas A&M University.
- _____. (2019). *Digital Religion: Understanding Religious Practice in Digital Culture*. Texas A&M University.
- _____. (2019). *An Introduction to Buddhism: Teachings, History and Practices* (2nd ed.). Cambridge: Cambridge University Press.
- Chang, K. (2020). Between spiritual economy and religious commodification: Negotiating temple autonomy in contemporary China. *The China Quarterly*, 243, 534–556.
- Charon, J. M. (2010). *Symbolic interactionism: An introduction, an interpretation, an integration* (10th ed.). Upper Saddle River, NJ: Prentice Hall.

- Collins, R. (2009). *Conflict sociology: A sociological classic updated*. Boulder, CO: Paradigm Publishers.
- Creswell, J. W., & Creswell, J. D. (2018). *Research design: Qualitative, quantitative, and mixed methods approaches* (5th ed.). Thousand Oaks, CA: Sage.
- Colorado State University. (2024). Social determinants and academic performance: The role of supportive environments in student success. *Journal of Educational Sociology*, 12(1), 45–60.
- Deegalle, M. (2020). Buddhist Temples as Community Centers: Sustaining Faith in Modern Society. *Journal of Global Buddhism*, 21(1), 45–60.
- Freire, P. (1970). *Pedagogy of the Oppressed*. Continuum.
- Frontiers. (2025). The Negotiation of Belonging: Digital Religion and the Quest for Identity among Youth. *Frontiers in Sociology*, 10(2), 1–12.
- Gamage, S., & Weerasooriya, R. (2019). Family and Buddhist religious practices in Sri Lankan communities. *Journal of Religion and Society*, 21(1), 45–58.
- Gemar, A. (2023). Intergenerational transmission of religion. *Religions*, 14(5), 1–15.
- Gilbert, F., Simonetto, P., Zaidi, F., Jourdan, F., & Bourqui, R. (2014). Communities and hierarchical structures in dynamic social networks: Analysis and visualization. *Social Network Analysis and Mining*, 4(1), 1–16.
- Harvey, P. (2013). *An Introduction to Buddhism: Teachings, History and Practices*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Jeniva, S. (2025). Functionalist Perspective on Religion. *ScienceDirect*, 12(1), 1–10.
- Johnson, T. (2014). Three major sociological perspectives and their application to social behavior. *Journal of Sociology and Social Work*, 2(3), 1–8.
- Keown, D. (2017). *Buddhism: A Very Short Introduction*. Oxford: Oxford University Press.

- _____. (2018). *Buddhism: A Very Short Introduction* (2nd ed.). Oxford: Oxford University Press.
- Kim, H., & Lee, J. (2020). Digital Buddhism: Faith and Practice in the Age of Social Media. *Journal of Contemporary Religion*, 35(3), 421-438.
- Klausner, W. J. (2016). *Thai culture in transition: The dynamics of cultural adjustment*. Bangkok: The Siam Society.
- Koch, C. (2023). *The Buddha & Jesus*. Heidelberg: heiDOK, Heidelberg University.
- Krejcie, R. V., & Morgan, D. W. (1970). Determining sample size for research activities. *Educational and Psychological Measurement*, 30(3), 607–610.
- Liu, Y. (2021). *Commercialization and Transformation of Buddhist Temples in Thailand during the COVID-19 Pandemic*. Asia Research Institute, National University of Singapore.
- Manzoor, T. (2018). *Towards a Cybernetic Foundation for Natural Resource Governance*.
- Marx, K. (1977). *Selected Writings*. Oxford: Oxford University Press.
- McDaniel, J. (2020). *The Lovelorn Ghost and the Magical Monk: Practicing Buddhism in Modern Thailand*. New York: Columbia University Press.
- Mezza-Garcia, N. (2013). Self-Organized Sociopolitical Interactions as the Best Way to Achieve Organized Patterns in Human Social Systems: Going Beyond the Top-Down Control of Classical Political Regimes. *Systems Research and Behavioral Science*, 30(6), 695–707.
- Missier, A. (2025). The digital devotion: How Gen Y and Gen Z are reshaping religious practices in India. *International Journal of Modern Religion*, 8(1), 55–70.
- Palahan, S. (2025). Relationships between students' social roles and academic performance based on social network analysis. *Journal of Educational Sociology*, 14(2), 120–135.

- Parsons, T. (1951). *The Social System*. Glencoe, IL: Free Press.
- Pew Research Center. (2025). Around the world, many people are leaving their childhood religions. *Pew Research Journal*, 18(1), 1–20.
- Piyasilo, Bhikkhu. (2011). *The Buddhist Path: A Practical Guide to the Teachings of the Buddha*. Petaling Jaya, Malaysia: The Community of the Practice of the Buddha's Teachings.
- Sakesun, S., & Christopher, M. (2022). Buddhism and social factors: Intersections of faith and community. *Journal of Religion and Society*, 24(2), 45–60.
- Sāvajja. (2023). *Faith in Buddhism and Social Participation in Local Communities*. Bangkok: Mahamakut Buddhist University.
- Seam, N. I. (2024). Functionalism: Understanding Social System. *ResearchGate*, 1(1), 1–10.
- Shmushko, K. (2022). Religious Commodities or Cultural Elements?: Lay Han Practitioners of Tibetan Buddhism and the “Living Hall” Model. *ResearchGate*, 1(1), 1–15.
- Siddique, A. (2024). Behavioral Consequences of Religious Schooling. *Social Science Research*, 112(1), 1-14.
- Skulsuthavong, M. (2025). Enhancing Luck in the Digital Age with Thai Auspicious Smartphone Wallpapers. *Nature Human Behaviour*, 9(2), 210-225.
- Skulsuthavong, M. (2025). Enhancing Luck in the Digital Age with Thai Auspicious Smartphone Wallpapers. *Nature Human Behaviour*, Nature Publishing Group.
- Swearer, D. K. (2010). *The Buddhist World of Southeast Asia*. Albany: SUNY Press.
- _____. (2016). *Buddhism, Modernity, and the Media: Challenges to Traditional Faith in Thailand*.

Tran, Q. H., & Nguyen, T. M. (2019). Buddhist Rituals and Cultural Continuity in Vietnam. *Journal of Southeast Asian Studies*, 50(2), 215–233.

Turner, J. H. (2011). *Theoretical sociology: 1830 to the present*. SAGE Publications.

Ulfsdotter Eriksson, Y. (2024). *Lifestyle factors and the perception of social status in postmodern society*. University of Gothenburg.

Wanti, M. (2023). *The role of social factors in equitable access to education: A study of family, teachers, and peers*. Master's thesis, Universitas Negeri Jakarta.

Zhang, J., Liu, Y., Wang, X., & Chen, H. (2021). Religion and mental health via temple environment. *Frontiers in Psychology*, 12(4), 1-10.

3. เว็บไซต์

กรมการพัฒนาชุมชน. (2565). ข้อมูลชุมชนตำบลท่าบอน อำเภอระโนด จังหวัดสงขลา [ออนไลน์]. สืบค้นเมื่อ 20 สิงหาคม 2568, จาก <https://district.cdd.go.th>

ภาภล พลวังรส และ ปิยะ ปลื้มพิรุฬห์. (2564). Participating in religious activities and adolescents' self-esteem: Empirical evidence from Buddhist adolescents in Thailand [ออนไลน์]. สืบค้นเมื่อ 20 สิงหาคม 2568, จาก <https://www.researchgate.net>

รายงานข้อมูลอำเภอระโนด. (2568). ข้อมูลประชากรและโครงสร้างการปกครอง อำเภอระโนด จังหวัดสงขลา [ออนไลน์]. สืบค้นเมื่อ 20 สิงหาคม 2568, จาก https://3doctor.hss.moph.go.th/main/rp_tambon

วิทยาลัยวิทยาการจัดการ มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์. (2564). วิเคราะห์ชื่อเมืองในภาคใต้ [ออนไลน์]. สืบค้นเมื่อ 20 สิงหาคม 2568, จาก <http://www.fms.psu.ac.th>

ศูนย์ข้อมูลภาคใต้ มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์. (2566). ฐานข้อมูลตำบลภาคใต้ [ออนไลน์]. สืบค้นเมื่อ 20 สิงหาคม 2568, จาก <https://clib.psu.ac.th>

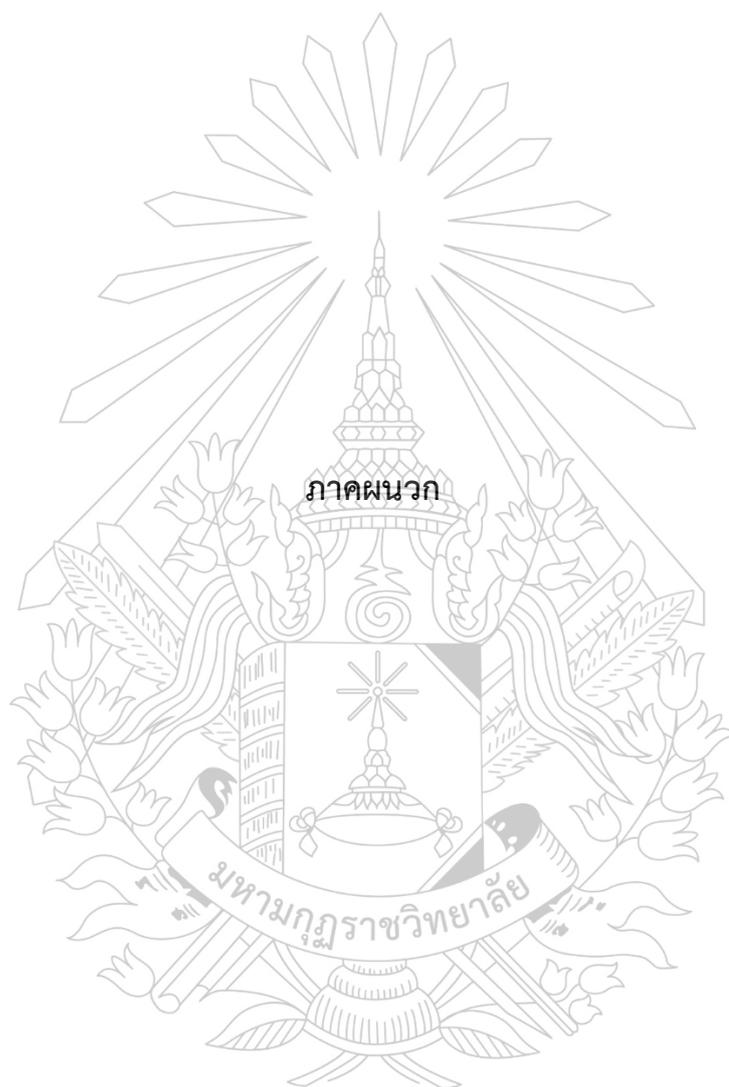
สำนักวัฒนธรรมจังหวัดสงขลา. (2565). ประวัติศาสตร์ชุมชนอำเภอระโนด จังหวัดสงขลา [ออนไลน์]. สืบค้นเมื่อ 20 สิงหาคม 2568, จาก <http://www.ranot-sk.go.th>

องค์การบริหารส่วนตำบลท่าบอน. (2566). ข้อมูลการปกครองตำบลท่าบอน [ออนไลน์]. สืบค้นเมื่อ 20 สิงหาคม 2568, จาก <http://www.tabon.go.th/content/information/1>

_____. (2567). ข้อมูลพื้นฐานตำบลท่าบอน. สืบค้นเมื่อ 20 มกราคม 2569, สืบค้นจาก <http://www.tabon.go.th/content/information/1>

This is Mendeley biography

ภาคผนวก

ภาคผนวก ก

รายชื่อผู้เชี่ยวชาญตรวจสอบเครื่องมือ

1. พระครูวิจิตรพรหมคุณ

คุณวุฒิทางการศึกษา

ศษ.ม. (การบริหารการศึกษา) มหาวิทยาลัย
มหามกุฏราชวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหามกุฏ
ราชวิทยาลัย

ตำแหน่งปัจจุบัน

เจ้าคณะตำบลท้ายสำเภา เจ้าอาวาสวัดท้ายสำเภา

2. รองศาสตราจารย์ ดร.เดชชาติ ศรีทรัพย์

คุณวุฒิทางการศึกษา

M.A. M.A. Politics Nehru Institute Social
Sciences, India

ตำแหน่งปัจจุบัน

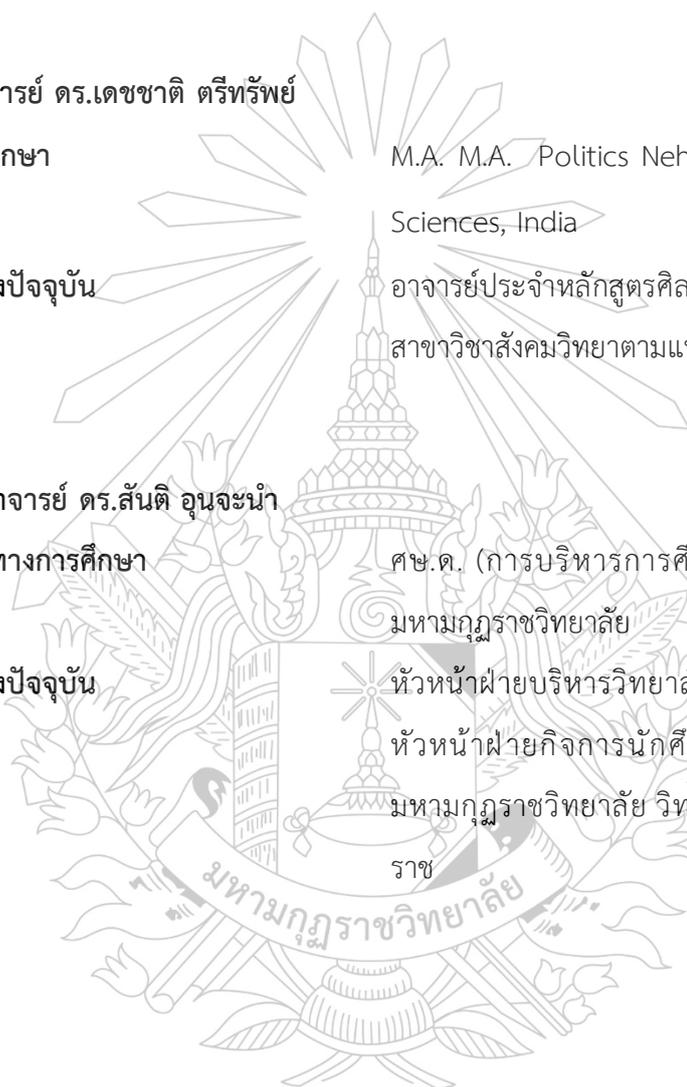
อาจารย์ประจำหลักสูตรศิลปศาสตรมหาบัณฑิต
สาขาวิชาสังคมวิทยาตามแนวพุทธศาสตร์

3. ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.สันติ อุนจะนำ

คุณวุฒิทางการศึกษา

ศษ.ด. (การบริหารการศึกษา) มหาวิทยาลัย
มหามกุฏราชวิทยาลัย

ตำแหน่งปัจจุบัน

หัวหน้าฝ่ายบริหารวิทยาลัยศาสนศาสตร์ และ
หัวหน้าฝ่ายกิจการนักศึกษา มหาวิทยาลัย
มหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตศรีธรรมมาโสภ
ราช

ภาคผนวก ข

หนังสือขอความอนุเคราะห์ผู้เชี่ยวชาญตรวจสอบเครื่องมือ

ที่ อว ๗๙๑๖(๒)/ว ๐๑๐๙

มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย
วิทยาเขตศรีธรรมราช
๑๒๘ หมู่ที่ ๖ ตำบลนาพรุ อำเภอพระพรหม
จังหวัดนครศรีธรรมราช ๘๐๐๐๐
โทร. ๐-๗๕๘๐-๗๖๒๔-๙ www.ssc.mbu.ac.th

๖ พฤศจิกายน ๒๕๖๘

เรื่อง ขออนุมัติคราะห์เป็นผู้เชี่ยวชาญตรวจสอบเครื่องมือการวิจัย
เรียน พระครูวิจิตรพรหมคุณ

ด้วย พระครูศรีรัตนภิรมย์ ธีรจิตโต (รัตนะ) นักศึกษาปริญญาโท หลักสูตรศิลปศาสตรมหา
บัณฑิต สาขาวิชาพุทธศาสตร์เพื่อการพัฒนา มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตศรีธรรมราช
กำลังดำเนินการทำวิทยานิพนธ์เรื่อง “ปัจจัยทางสังคมที่ส่งผลต่อความศรัทธาในพระพุทธศาสนาของชุมชน
อำเภอระโนด จังหวัดสงขลา (SOCIAL FACTORS AFFECTING BUDDHIST FAITH IN THE COMMUNITY
OF RANOT DISTRICT, SONGKHLA PROVINCE)” โดยมี ผศ.ดร.ปัทมพงศ์ วงศ์นาศรี ที่ปรึกษา นั้น

ในการนี้จึงเรียนเชิญท่านเป็นผู้ทรงคุณวุฒิตรวจสอบความตรงเชิงเนื้อหา โครงสร้างของ
เครื่องมือที่นักศึกษาสร้างขึ้น ทั้งนี้เพื่อให้การวิจัยมีความถูกต้องและสมบูรณ์ตามวัตถุประสงค์ที่ตั้งไว้และเป็น
ประโยชน์ทางวิชาการต่อไป รายละเอียดดังเอกสารที่แนบมาพร้อมนี้

จึงเรียนมาเพื่อโปรดให้ความอนุเคราะห์แก่นักศึกษาด้วยและขอขอบคุณ มา ณ โอกาสนี้

ขอแสดงความนับถือ

(พระครูบวรชัยวัฒน์, ดร.)

ผู้อำนวยการวิทยาลัยศาสนศาสตร์ศรีธรรมราช
มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย

บัณฑิตศึกษา
โทร. ๐-๗๕๘๐-๙๑๒๘

บันทึกข้อความ

ส่วนงาน มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตศรีธรรมมาโคกราช โทร. ๐-๓๕๘๐-๙๑๒๙

ที่ อว ๓๙๑๖(๒)/ว ๐๑๐๙ วันที่ ๖ พฤศจิกายน ๒๕๖๘

เรื่อง ขอความอนุเคราะห์เป็นผู้เชี่ยวชาญตรวจสอบเครื่องมือการวิจัย

เจริญพร รองศาสตราจารย์ ดร.เดชชาติ ศรีทรัพย์

ด้วย พระครูศรีรัตนภิรมย์ ธีรจิตโต (รัตนะ) นักศึกษาปริญญาโท หลักสูตรศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพุทธศาสตร์เพื่อการพัฒนา มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตศรีธรรมมาโคกราช กำลังดำเนินการทำวิทยานิพนธ์เรื่อง “ปัจจัยทางสังคมที่ส่งผลต่อความศรัทธาในพระพุทธศาสนาของชุมชนอำเภอระโนด จังหวัดสงขลา (SOCIAL FACTORS AFFECTING BUDDHIST FAITH IN THE COMMUNITY OF RANOT DISTRICT, SONGKHLA PROVINCE)” โดยมี ผศ.ดร.ปณณพงค์ วงศ์ณาศรี ที่ปรึกษา นั้น

ในการนี้จึงเจริญพรเชิญท่านเป็นผู้ทรงคุณวุฒิตรวจสอบความตรงเชิงเนื้อหา โครงสร้างของเครื่องมือที่นักศึกษาสร้างขึ้น ทั้งนี้เพื่อให้การวิจัยมีความถูกต้องและสมบูรณ์ตามวัตถุประสงค์ที่ตั้งไว้และเป็นประโยชน์ทางวิชาการต่อไป รายละเอียดดังเอกสารที่แนบมาพร้อมนี้

จึงเจริญพรมาเพื่อโปรดให้ความอนุเคราะห์แก่นักศึกษาต่อไป

(พระครูบวรชัยวัฒน์, ดร.)

ผู้อำนวยการวิทยาลัยศาสนศาสตร์ศรีธรรมมาโคกราช
มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย

(รองศาสตราจารย์ ดร.เดชชาติ ศรีทรัพย์)

บันทึกข้อความ

ส่วนงาน มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตศรีธรรมศาสตร์ราช โท. ๐-๗๕๘๐-๙๑๒๙

ที่ อว ๗๙๑๖(๒)/ว ๐๑๐๙ วันที่ ๖ สิงหาคม ๒๕๖๘

เรื่อง ขออนุมัติครุภัณฑ์เป็นค่าใช้จ่ายตรวจสอบเครื่องมือการวิจัย

เจริญพร ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.สันติ อุจจะนำ

ด้วย พระครูศรีรัตนภิรมย์ ธีรจิตโต (รัตนะ) นักศึกษาปริญญาโท หลักสูตรศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพุทธศาสตร์เพื่อการพัฒนา มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตศรีธรรมศาสตร์ราช กำลังดำเนินการทำวิทยานิพนธ์เรื่อง “ปัจจัยทางสังคมที่ส่งผลกระทบต่อความศรัทธาในพระพุทธศาสนาของชุมชนอำเภอรโนด จังหวัดสงขลา (SOCIAL FACTORS AFFECTING BUDDHIST FAITH IN THE COMMUNITY OF RANOT DISTRICT, SONGKHLA PROVINCE)” โดยมี ผศ.ดร.ปัทมพงษ์ วงศ์ณาศรี ที่ปรึกษา นั้น

ในการนี้จึงเจริญพรเชิญท่านเป็นผู้ทรงคุณวุฒิตรวจสอบความตรงเชิงเนื้อหา โครงสร้างของเครื่องมือที่นักศึกษาสร้างขึ้น ทั้งนี้เพื่อให้การวิจัยมีความถูกต้องและสมบูรณ์ตามวัตถุประสงค์ที่ตั้งไว้และเป็นประโยชน์ทางวิชาการต่อไป รายละเอียดดังเอกสารที่แนบมาพร้อมนี้

จึงเจริญพรมาเพื่อโปรดให้ความอนุเคราะห์แก่นักศึกษาต่อไป

(พระครูบวรชัยวัฒน์, ดร.)

ผู้อำนวยการวิทยาลัยศาสนศาสตร์ศรีธรรมศาสตร์ราช
มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย

มหาวิทยาลัย

ภาคผนวก ค

หนังสือขอความอนุเคราะห์เก็บรวบรวมข้อมูลเพื่อการวิจัย

มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย
วิทยาเขตศรีธรรมราช
๑๒๘ หมู่ที่ ๖ ตำบลนาพรุ อำเภอพระพนม
จังหวัดนครศรีธรรมราช ๘๐๐๐๐
โทร. ๐-๗๕๘๐-๙๑๒๘-๙ www.ssc.mbu.ac.th

ที่ อว ๗๕๑๖(๒)/ว ๐๐๘๑

๔ ธันวาคม ๒๕๖๘

เรื่อง ขออนุมัติคราะห์เก็บข้อมูลเพื่อการวิจัย
เจริญพร นางสาวภัทรวรรณ แสงอรุณ

ด้วย พระครูศรีรัตนภิรมย์ ธีรจิตโต (รัตนะ) นักศึกษาปริญญาโท หลักสูตรศิลปศาสตรมหา
บัณฑิต สาขาวิชาพุทธศาสตร์เพื่อการพัฒนา มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตศรีธรรมราช
กำลังดำเนินการทำวิทยานิพนธ์เรื่อง “ปัจจัยทางสังคมที่ส่งผลต่อความศรัทธาในพระพุทธศาสนาของชุมชน
อำเภอระโนด จังหวัดสงขลา (SOCIAL FACTORS AFFECTING BUDDHIST FAITH IN THE COMMUNITY OF
RANOT DISTRICT, SONGKHLA PROVINCE)” โดยมี ผศ.ดร.ปณณพงค์ วงศ์ณาศรี ที่ปรึกษา นั้น

มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตศรีธรรมราช จึงใคร่ขออนุมัติคราะห์จาก
ท่านโปรดอนุญาตให้ พระครูศรีรัตนภิรมย์ ธีรจิตโต (รัตนะ) ได้เก็บรวบรวมข้อมูลในพื้นที่ของท่าน เพื่อนำข้อมูล
ที่ได้ไปดำเนินการทำวิทยานิพนธ์ต่อไป

จึงเจริญพรมหาเพื่อโปรดให้ความอนุเคราะห์แก่นักศึกษาต่อไป

ขอเจริญพร
(พระครูบวรชัยวัฒน์ ดร.)
ผู้อำนวยการวิทยาลัยศาสนศาสตร์ศรีธรรมราช
มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย

บัณฑิตศึกษา
โทร. ๐-๗๕๘๐-๙๑๒๘

รับทราบ

ให้ข้อความอนเดที่นำส่ง
ให้ในข้อสรุป เพื่อการวิจัย
๙๙ ๕๗

ทงสำรที่ทวงรณ ๒๕๖๘
กัณนังคตทท
4/12/68

มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย
วิทยาเขตศรีธรรมโศกราช
๑๒๘ หมู่ที่ ๒ ตำบลนาพूर อำเภอพระพรหม
จังหวัดนครศรีธรรมราช ๘๐๐๐๐
โทร. ๐-๗๕๘๐-๙๑๒๘-๙ www.ssc.mbu.ac.th

ที่ อว ๗๕๑๖(๒)/ว ๐๐๘๑

๔ ธันวาคม ๒๕๖๘

เรื่อง ขอบความอนุเคราะห์เก็บข้อมูลเพื่อการวิจัย
เจริญพร นางจินดา ช่างมาก

ด้วย พระครูศรีรัตนภิรมย์ ธีรจิตโต (รัตนะ) นักศึกษาปริญญาโท หลักสูตรศิลปศาสตรมหา
บัณฑิต สาขาวิชาพุทธศาสตร์เพื่อการพัฒนา มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตศรีธรรมโศกราช
กำลังดำเนินการทำวิทยานิพนธ์เรื่อง “ปัจจัยทางสังคมที่ส่งผลต่อความศรัทธาในพระพุทธศาสนาของชุมชน
อำเภอระโนด จังหวัดสงขลา (SOCIAL FACTORS AFFECTING BUDDHIST FAITH IN THE COMMUNITY OF
RANOT DISTRICT, SONGKHLA PROVINCE)” โดยมี ผศ.ดร.ปณณพงค์ วงศ์ณาศรี ที่ปรึกษา นั้น

มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตศรีธรรมโศกราช จึงใคร่ขอความอนุเคราะห์จาก
ท่านโปรดอนุญาตให้ พระครูศรีรัตนภิรมย์ ธีรจิตโต (รัตนะ) ได้เก็บรวบรวมข้อมูลในพื้นที่ของท่าน เพื่อนำข้อมูล
ที่ได้ไปดำเนินการทำวิทยานิพนธ์ต่อไป

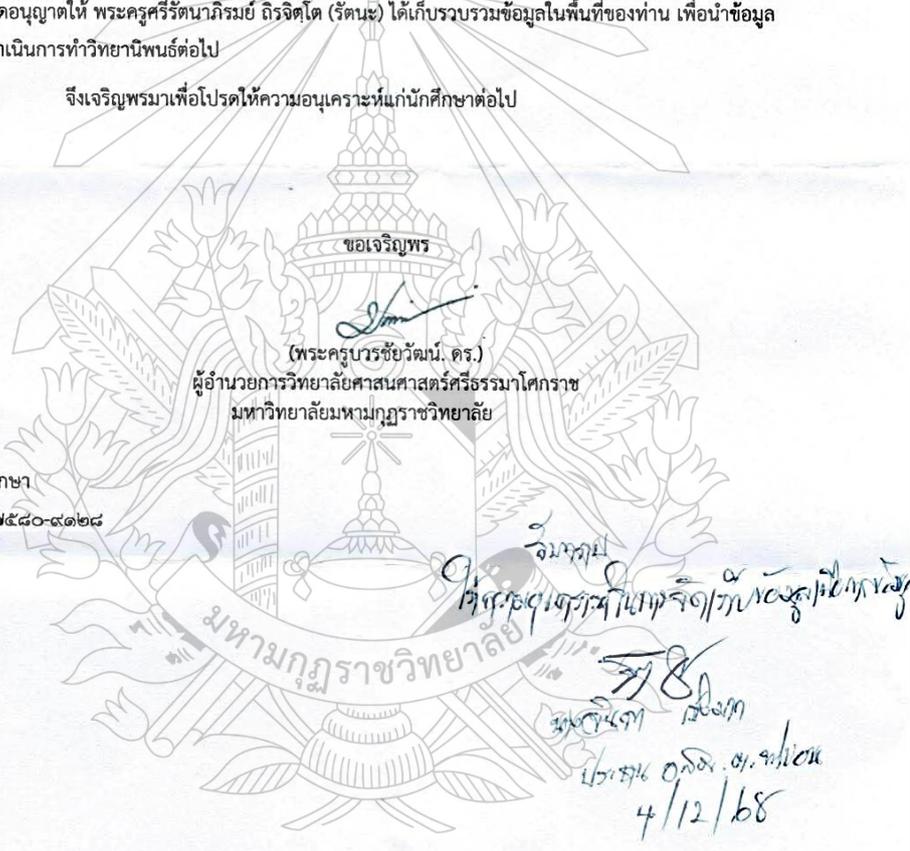
จึงเจริญพรมมาเพื่อโปรดให้ความอนุเคราะห์แก่นักศึกษาต่อไป

ขอเจริญพร

(พระครูบวรชัยวัฒน์, ดร.)

ผู้อำนวยการวิทยาลัยศาสนศาสตร์ศรีธรรมโศกราช
มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย

บัณฑิตศึกษา
โทร. ๐-๗๕๘๐-๙๑๒๘

อิมหมม
ที่ประชุมคณะกรรมาธิการวิจัย/วทของสงขลานครินทร์
อิมหมม
ประชุม ๐๖.๑๒.๖๘
4/12/68

ภาคผนวก ง
แบบสอบถามที่ใช้เก็บรวบรวมข้อมูลเพื่อการวิจัย

แบบสอบถามเพื่อการวิจัย
เรื่อง ปัจจัยทางสังคมที่ส่งผลต่อความศรัทธาในพระพุทธศาสนาของชุมชนอำเภอระโนด
จังหวัดสงขลา

*****

คำชี้แจง

1. แบบสอบถามชุดนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาปัจจัยทางสังคมที่ส่งผลต่อความศรัทธาในพระพุทธศาสนาของชุมชนอำเภอระโนด จังหวัดสงขลา
2. แบบสอบถามชุดนี้แบ่งออกเป็น 3 ตอน ดังนี้
  - ตอนที่ 1 เป็นข้อมูลปัจจัยส่วนบุคคล
  - ตอนที่ 2 เป็นแบบสอบถามลักษณะปลายปิด เกี่ยวกับปัจจัยทางด้านสังคมที่ส่งผลต่อความศรัทธาในพระพุทธศาสนา ซึ่งกลุ่มตัวอย่างทั้งหมดจะได้รับข้อคำถามเหมือนกันทั้งหมด 30 ข้อ
  - ตอนที่ 3 เป็นแบบสอบถามลักษณะปลายปิด เกี่ยวกับความศรัทธาในพระพุทธศาสนาของชุมชนอำเภอระโนด จังหวัดสงขลา ซึ่งกลุ่มตัวอย่างทั้งหมดจะได้รับข้อคำถามเหมือนกันทั้งหมด 20 ข้อ
  - ตอนที่ 4 เป็นแบบสอบถามลักษณะปลายเปิด เกี่ยวกับข้อเสนอแนะแนวทางส่งเสริมความศรัทธาในพระพุทธศาสนาของชุมชนอำเภอระโนด จังหวัดสงขลา ซึ่งกลุ่มตัวอย่างทั้งหมดจะได้รับคำถามเกี่ยวกับข้อเสนอแนะเหมือนกันทั้งหมด 1 ข้อ
3. ข้อมูลที่ได้รับเป็นความเห็นของผู้ตอบแบบสอบถาม เป็นความเห็นส่วนบุคคล ไม่มีผลผูกพันใด ๆ และจะไม่มีผลกระทบที่เป็นโทษต่อผู้ตอบแบบสอบถาม แต่จะเป็นประโยชน์ต่อการส่งเสริมความศรัทธาในพระพุทธศาสนาของชุมชนอำเภอระโนด จังหวัดสงขลา ต่อไป
4. ข้อมูลที่ได้รับจากแบบสอบถาม ผู้วิจัยจะนำไปใช้เพื่อการศึกษาวิจัยเท่านั้น
5. โปรดกรอกแบบสอบถามให้ครบทุกข้อ ตามความเป็นจริงหรือตรงกับความเห็นของท่านให้มากที่สุด

ขอบคุณทุกท่านที่ให้ความร่วมมือด้วยดี

พระครูศรีรัตนภิรมย์ (สมหมาย) ธีรจิตโต

นักศึกษาปริญญาโท คณะศาสนาและปรัชญา สาขาวิชาพุทธศาสตร์เพื่อการพัฒนา

มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตศรีธรรมมาโสกราช

แบบสอบถามเพื่อการวิจัย

เรื่อง ปัจจัยทางสังคมที่ส่งผลกระทบต่อความศรัทธาในพระพุทธศาสนาของชุมชนอำเภอระโนด
จังหวัดสงขลา

ตอนที่ 1 ข้อมูลส่วนตัว

1. เพศ 1. ชาย 2. หญิง
2. อายุ 1. 20 – 35 ปี 2. 36 - 45 ปี
 3. 46 - 55 ปี 4. 56 ปี ขึ้นไป
3. วุฒิการศึกษา 1. ประถมศึกษาหรือเทียบเท่า
 2. มัธยมศึกษาหรือเทียบเท่า
 3. ปริญญาตรี
 4. ปริญญาโท หรือสูงกว่า
4. อาชีพ 1. เกษตรกรรม 2. ประมง
 3. ปศุสัตว์ 4. ค้าขาย
 5. รับราชการ 6. อื่น ๆ
5. รายได้ 1. ต่ำกว่า 5,000 บาท
 2. 5,001 - 10,000 บาท
 3. 10,001 – 20000 บาท
 4. มากกว่า 20000 บาท

ตอนที่ 2 ปัจจัยทางด้านสังคมที่ส่งผลต่อความศรัทธาในพระพุทธศาสนา

ท่านคิดว่าปัจจัยทางด้านสังคมที่ส่งผลต่อความศรัทธาในพระพุทธศาสนา อยู่ในระดับใด

ปัจจัยทางด้านสังคมที่ส่งผลต่อความศรัทธา ในพระพุทธศาสนา	ระดับการใช้				
	มากที่สุด	มาก	ปานกลาง	น้อย	น้อยที่สุด
1. ด้านครอบครัว					
1. ท่านได้รับการสอนเรื่องศาสนาจากพ่อแม่หรือผู้ปกครองตั้งแต่เด็ก					
2. ท่านเคยร่วมกิจกรรมทางศาสนากับครอบครัว เช่น ไปวัด ทำบุญ					
3. ท่านเห็นว่าพฤติกรรมของพ่อแม่มีผลต่อความศรัทธาของท่านในพระพุทธศาสนา					
4. ครอบครัวของท่านสนับสนุนให้เข้าวัดหรือปฏิบัติธรรม					
5. ท่านได้รับการปลูกฝังเรื่องกรรมดีกรรมชั่วจากคนในครอบครัว					
2. ด้านสถานศึกษา					
1. ท่านเคยเรียนรู้หลักธรรมคำสอนในวิชาพระพุทธศาสนา					
2. โรงเรียนของท่านเคยจัดกิจกรรมเข้าวัดหรือบรรพชาสามเณรภาคฤดูร้อน					
3. ท่านเคยมีครูที่สอนให้ท่านเข้าใจหลักกรรมและผลของกรรม					
4. โรงเรียนของท่านมีบทบาทในการปลูกฝังคุณธรรมศีลธรรม					
5. ท่านได้รับแรงบันดาลใจจากครูในการปฏิบัติตนตามหลักศาสนา					

ปัจจัยทางด้านสังคมที่ส่งผลกระทบต่อความศรัทธา ในพระพุทธศาสนา	ระดับการใช้				
	มากที่สุด	มาก	ปานกลาง	น้อย	น้อยที่สุด
3. ด้านผู้นำชุมชน/ผู้นำทางศาสนา					
1. ท่านรู้สึกว่พระสงฆ์ในชุมชนของท่านเป็นแบบอย่างที่ดี					
2. ท่านเคยฟังธรรมเทศนาจากพระสงฆ์ในชุมชนแล้วรู้สึกศรัทธา					
3. ผู้นำชุมชนมีบทบาทในการจัดกิจกรรมทางศาสนาอย่างต่อเนื่อง					
4. ท่านเชื่อมั่นในคำสอนของพระสงฆ์หรือผู้นำทางศาสนาในพื้นที่					
5. ท่านเข้าร่วมกิจกรรมที่วัดหรือฟังธรรมเป็นประจำ เพราะผู้นำชุมชนชักชวน					
4. ด้านกลุ่มเพื่อนหรือเครือข่ายทางสังคม					
1. ท่านมีเพื่อนหรือกลุ่มที่ชวนกันไปวัดหรือปฏิบัติธรรม					
2. การพูดคุยกับเพื่อนทำให้ท่านเข้าใจหลักคำสอนของพระพุทธศาสนาดีขึ้น					
3. ท่านได้รับแรงบันดาลใจในการทำมาดีจากกลุ่มเพื่อน					
4. ท่านรู้สึกว่าเพื่อนมีผลต่อทัศนคติของท่านต่อศาสนา					
5. ท่านเคยร่วมกิจกรรมทำบุญหรือจิตอาสาไปกับกลุ่มเพื่อน					
5. ด้านสื่อมวลชน/สื่อออนไลน์					
1. ท่านเคยดูรายการธรรมะผ่านโทรทัศน์หรืออินเทอร์เน็ต					
2. ท่านรู้สึกว่าสื่อออนไลน์มีบทบาทในการส่งเสริมความศรัทธาในศาสนา					
3. ท่านเคยอ่านบทความหรือโพสต์เกี่ยวกับหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา					

ปัจจัยทางด้านสังคมที่ส่งผลต่อความศรัทธา ในพระพุทธศาสนา	ระดับการใช้				
	มากที่สุด	มาก	ปานกลาง	น้อย	น้อยที่สุด
4. ท่านเคยรู้สึกศรัทธามากขึ้นหลังจากได้รับข้อมูลธรรมะจากสื่อ					
5. ท่านเคยเห็นข่าวที่ บันทอนความศรัทธาในพระพุทธศาสนาจากสื่อบางประเภท					
6. ด้านประเพณีและวัฒนธรรมท้องถิ่น					
1. ท่านเข้าร่วมประเพณีท้องถิ่นที่เกี่ยวข้องกับศาสนา เช่น วันเข้าพรรษา					
2. ท่านเห็นว่าประเพณีในท้องถิ่นมีส่วนช่วยปลูกฝังความศรัทธาในพระพุทธศาสนา					
3. ท่านเคยร่วมกิจกรรมแห่เทียนหรือบวชสามเณรภาคฤดูร้อนในหมู่บ้าน					
4. ท่านเห็นว่าพิธีกรรมดั้งเดิมช่วยให้ท่านเข้าใจพระพุทธศาสนามากขึ้น					
5. ท่านรู้สึกผูกพันกับศาสนาเพราะได้ร่วมงานบุญกับชุมชนเป็นประจำ					

ตอนที่ 3 ความศรัทธาในพระพุทธศาสนาของชุมชนอำเภอระโนด จังหวัดสงขลา

ท่านมีความคิดเห็นต่อความศรัทธาในพระพุทธศาสนาของชุมชนอำเภอระโนด จังหวัดสงขลา
อยู่ในระดับใด

ความศรัทธาในพระพุทธศาสนาของชุมชน อำเภอระโนด จังหวัดสงขลา	ระดับการบริหาร				
	มาก ที่สุด	มาก	ปาน กลาง	น้อย	น้อย ที่สุด
1. กัมมสังคทา (เชื่อกรรม)					
1. ท่านเชื่อว่าการกระทำของตนเองส่งผลต่อชีวิตในอนาคต					
2. ท่านพยายามหลีกเลี่ยงการทำชั่ว เพราะเชื่อว่าการกรรมไม่มีผลจริง					
3. ท่านเชื่อว่าคนที่ทำดีจะได้รับผลดีในภายหลัง					
4. ท่านตั้งใจทำความดีเพราะเชื่อว่าการกรรมดีจะให้ผลที่ดี					
5. ท่านเคยเห็นผลของกรรมเกิดขึ้นจริงในชีวิตหรือกับผู้อื่น					
2. วิปากสังคทา (เชื่อผลของกรรม)					
1. ท่านเชื่อว่าผลแห่งกรรมเกิดขึ้นแน่นอน ไม่ช้าก็เร็ว					
2. ท่านยอมรับว่าความทุกข์หรือสุขในชีวิต เป็นผลจากการกระทำในอดีต					
3. ท่านคิดว่าคนที่ประสบปัญหาในชีวิต อาจเป็นผลจากกรรมเก่า					
4. ท่านเชื่อว่าการกรรมดีให้ผลดีแม้ไม่มีใครเห็น					
5. ท่านใช้หลักผลของกรรมในการตัดสินใจเรื่องสำคัญในชีวิต					
3. กัมมัสสกตาสังคทา (เชื่อว่าสัตว์มีกรรมเป็นของตน)					
1. ท่านเชื่อว่าแต่ละคนมีกรรมของตนเอง ไม่มีใครรับแทนได้					
2. ท่านรับผิดชอบต่อการกระทำของตนเองโดยไม่โทษผู้อื่น					
3. ท่านคิดว่าทุกคนควรรับผลจากการกระทำของตน					

ความศรัทธาในพระพุทธศาสนาของชุมชน อำเภอระโนด จังหวัดสงขลา	ระดับประสิทธิผล				
	มากที่สุด	มาก	ปานกลาง	น้อย	น้อยที่สุด
4. ท่านพยายามเลือกกระทำแต่สิ่งที่ดี เพราะรู้ว่าไม่มีใครช่วยได้					
5. ท่านเคยเตือนผู้อื่นให้ระวังกรรม เพราะกรรมเป็นของตนเอง					
4. ตถาคตโพธิสัทธา (เชื่อการตรัสรู้ของพระตถาคต)					
1. ท่านเชื่อว่าพระพุทธเจ้าเป็นผู้ตรัสรู้จริง					
2. ท่านเคารพในคำสอนของพระพุทธเจ้าและนำไปใช้ในชีวิตร					
3. ท่านเห็นว่าคำสอนของพระพุทธเจ้ายังใช้ได้ดีในปัจจุบัน					
4. ท่านศรัทธาในคุณธรรมของพระพุทธเจ้าอย่างแท้จริง					
5. ท่านเชื่อว่าปฏิบัติตามคำสอนของพระพุทธเจ้าจะนำไปสู่ความพ้นทุกข์					

ตอนที่ 4 ข้อเสนอแนะแนวทางส่งเสริมความศรัทธาในพระพุทธศาสนาของชุมชนอำเภอระโนด
จังหวัดสงขลา

1. แนวทางด้าน กัมมสังฆา (ความเชื่อในกฎแห่งกรรม)

.....

.....

.....

.....

2. แนวทางด้าน วิปากสังฆา (ความเชื่อในผลของกรรม)

.....

.....

.....

.....

3. แนวทางด้าน กัมมัสสกตาสังฆา (ความเชื่อว่าสัตว์มีกรรมเป็นของตน)

.....

.....

.....

.....

4. แนวทางด้าน ตถาคตโพธิสังฆา (ความเชื่อมั่นในการตรัสรู้ของพระตถาคต)

.....

.....

.....

.....

ขอบคุณทุกท่านที่กรุณาตอบแบบสอบถามครั้งนี้

พระครูศรีรัตนภิรมย์ (สมหมาย) ถิรจิตโต

ผู้วิจัย

ภาคผนวก จ

ผลการหาค่าดัชนีความสอดคล้องของแบบสอบถาม

จากการหาคุณภาพเครื่องมือการวิจัยโดยวิธีการหาค่าดัชนีความสอดคล้อง

IOC : (Index of Congruency)

จากผู้เชี่ยวชาญผู้ตรวจสอบเครื่องมือวิจัย จำนวน 3 ท่าน

ตอนที่ 1 ข้อมูลทั่วไปเกี่ยวกับสถานภาพส่วนตัวของผู้ตอบแบบสอบถาม

ท่านคิดว่าข้อมูลส่วนตัวเป็นปัจจัยทางด้านสังคมที่ส่งผลต่อความศรัทธาในพระพุทธศาสนา
อยู่ในระดับใด

ข้อความ	ผลการตัดสินใจ				
	คนที่ 1	คนที่ 2	คนที่ 3	IOC	การแปลผล
ข้อมูลส่วนตัว					
เพศ ☐ 1. ชาย ☐ 2. หญิง	+1	+1	+1	1	สอดคล้อง
อายุ ☐ อายุ 20 - 35 ปี ☐ อายุ 36 - 50 ปี ☐ อายุ 51 ปีขึ้นไป	+1	+1	+1	1	สอดคล้อง
ประสบการณ์ในการปฏิบัติงาน ☐ ประสบการณ์น้อยกว่า 10 ปี ☐ ประสบการณ์ 11 - 20 ปี ☐ ประสบการณ์ 21 ปีขึ้นไป	+1	+1	+1	1	สอดคล้อง

ตอนที่ 2 ปัจจัยทางด้านสังคมที่ส่งผลต่อความศรัทธาในพระพุทธศาสนา

ท่านคิดว่าปัจจัยทางด้านสังคมที่ส่งผลต่อความศรัทธาในพระพุทธศาสนา อยู่ในระดับใด

ข้อความ	ผลการตัดสินใจ				
	คนที่ 1	คนที่ 2	คนที่ 3	IOC	การแปลผล
1. ด้านครอบครัว					
1. ท่านได้รับการสอนเรื่องศาสนาจากพ่อแม่หรือผู้ปกครองตั้งแต่เด็ก	+1	+1	+1	1	สอดคล้อง
2. ท่านเคยร่วมกิจกรรมทางศาสนากับครอบครัว เช่น ไปวัด ทำบุญ	+1	+1	+1	1	สอดคล้อง
3. ท่านเห็นว่าพฤติกรรมของพ่อแม่มีผลต่อความศรัทธาของท่านในพระพุทธศาสนา	+1	+1	+1	1	สอดคล้อง
4. ครอบครัวของท่านสนับสนุนให้เข้าวัดหรือปฏิบัติธรรม	+1	+1	+1	1	สอดคล้อง
5. ท่านได้รับการปลูกฝังเรื่องกรรมดีกรรมชั่วจากคนในครอบครัว	+1	+1	+1	1	สอดคล้อง
2. ด้านสถานศึกษา					
1. ท่านเคยเรียนรู้หลักธรรมคำสอนในวิชาพระพุทธศาสนา	+1	+1	+1	1	สอดคล้อง
2. โรงเรียนของท่านเคยจัดกิจกรรมเข้าวัดหรือบรรพชาสามเณรภาคฤดูร้อน	+1	+1	+1	1	สอดคล้อง
3. ท่านเคยมีครูที่สอนให้ท่านเข้าใจหลักกรรมและผลของกรรม	+1	+1	+1	1	สอดคล้อง
4. โรงเรียนของท่านมีบทบาทในการปลูกฝังคุณธรรมศีลธรรม	+1	+1	+1	1	สอดคล้อง
5. ท่านได้รับแรงบันดาลใจจากครูในการปฏิบัติตนตามหลักศาสนา	+1	+1	+1	1	สอดคล้อง

ข้อคำถาม	ผลการตัดสินใจ				
	คนที่ 1	คนที่ 2	คนที่ 3	IOC	การแปลผล
3. ด้านผู้นำชุมชน/ผู้นำทางศาสนา					
1. ท่านรู้สึกว่พระสงฆ์ในชุมชนของท่านเป็นแบบอย่างที่ดี	+1	+1	+1	1	สอดคล้อง
2. ท่านเคยฟังธรรมเทศนาจากพระสงฆ์ในชุมชนแล้วรู้สึกศรัทธา	+1	+1	+1	1	สอดคล้อง
3. ผู้นำชุมชนมีบทบาทในการจัดกิจกรรมทางศาสนาอย่างต่อเนื่อง	+1	+1	+1	1	สอดคล้อง
4. ท่านเชื่อมั่นในคำสอนของพระสงฆ์หรือผู้นำทางศาสนาในพื้นที่	+1	+1	+1	1	สอดคล้อง
5. ท่านเข้าร่วมกิจกรรมที่วัดหรือฟังธรรมเป็นประจำเพราะผู้นำชุมชนชักชวน	+1	+1	+1	1	สอดคล้อง
4. ด้านกลุ่มเพื่อนหรือเครือข่ายทางสังคม					
1. ท่านมีเพื่อนหรือกลุ่มที่ชวนกันไปวัดหรือปฏิบัติธรรม	+1	+1	+1	1	สอดคล้อง
2. การพูดคุยกับเพื่อนทำให้ท่านเข้าใจหลักคำสอนของพระพุทธศาสนาดีขึ้น	+1	+1	+1	1	สอดคล้อง
3. ท่านได้รับแรงบันดาลใจในการทำความดีจากกลุ่มเพื่อน	+1	+1	+1	1	สอดคล้อง
4. ท่านรู้สึกว่เพื่อนมีผลต่อทัศนคติของท่านต่อศาสนา	+1	+1	+1	1	สอดคล้อง
5. ท่านเคยร่วมกิจกรรมทำบุญหรือจิตอาสากับกลุ่มเพื่อน	+1	+1	+1	1	สอดคล้อง

ข้อความ	ผลการตัดสินใจ				
	คนที่ 1	คนที่ 2	คนที่ 3	IOC	การแปลผล
5. ด้านสื่อมวลชน/สื่อออนไลน์					
1. ท่านเคยดูรายการธรรมะผ่านโทรทัศน์หรืออินเทอร์เน็ต	+1	+1	+1	1	สอดคล้อง
2. ท่านรู้สึกว่่าสื่อออนไลน์มีบทบาทในการส่งเสริมความศรัทธาในศาสนา	+1	+1	+1	1	สอดคล้อง
3. ท่านเคยอ่านบทความหรือโพสต์เกี่ยวกับหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา	+1	+1	+1	1	สอดคล้อง
4. ท่านเคยรู้สึกศรัทธามากขึ้นหลังจากได้รับข้อมูลธรรมะจากสื่อ	+1	+1	+1	1	สอดคล้อง
5. ท่านเคยเห็นข่าวที่บันทึกความศรัทธาในพระพุทธศาสนาจากสื่อบางประเภท	+1	+1	+1	1	สอดคล้อง
6. ด้านประเพณีและวัฒนธรรมท้องถิ่น					
1. ท่านเข้าร่วมประเพณีท้องถิ่นที่เกี่ยวข้องกับศาสนา เช่น วันเข้าพรรษา	+1	+1	+1	1	สอดคล้อง
2. ท่านเห็นว่าประเพณีในท้องถิ่นมีส่วนช่วยปลูกฝังความศรัทธาในพระพุทธศาสนา	+1	+1	+1	1	สอดคล้อง
3. ท่านเคยร่วมกิจกรรมแห่เทียนหรือบวชสามเณรภาคฤดูร้อนในหมู่บ้าน	+1	+1	+1	1	สอดคล้อง
4. ท่านเห็นว่าพิธีกรรมดั้งเดิมช่วยให้ท่านเข้าใจพระพุทธศาสนามากขึ้น	+1	+1	+1	1	สอดคล้อง
5. ท่านรู้สึกผูกพันกับศาสนาเพราะได้ร่วมงานบุญกับชุมชนเป็นประจำ	+1	+1	+1	1	สอดคล้อง

ตอนที่ 3 ความศรัทธาในพระพุทธศาสนาของชุมชนอำเภอร่อนนวด จังหวัดสงขลา

ท่านมีความคิดเห็นต่อความศรัทธาในพระพุทธศาสนาของชุมชนอำเภอร่อนนวด จังหวัดสงขลา
อยู่ในระดับใด

ข้อคำถาม	ผลการตัดสินใจ				
	คนที่ 1	คนที่ 2	คนที่ 3	IOC	การแปลผล
1. กัมมสังฆา (เชื่อกรรม)					
1. ท่านเชื่อว่าการกระทำของตนเองส่งผลต่อชีวิต ในอนาคต	+1	+1	+1	1	สอดคล้อง
2. ท่านพยายามหลีกเลี่ยงการทำชั่ว เพราะเชื่อว่า กรรมไม่ดีมีผลจริง	+1	+1	+1	1	สอดคล้อง
3. ท่านเชื่อว่าคนที่ทำดีจะได้รับผลดีในภายหลัง	+1	+1	+1	1	สอดคล้อง
4. ท่านตั้งใจทำความดีเพราะเชื่อว่ากรรมดีจะ ให้ผลที่ดี	+1	+1	+1	1	สอดคล้อง
5. ท่านเคยเห็นผลของกรรมเกิดขึ้นจริงในชีวิต หรือกับผู้อื่น	+1	+1	+1	1	สอดคล้อง
2. วิปากสังฆา (เชื่อผลของกรรม)					
1. ท่านเชื่อว่าผลแห่งกรรมเกิดขึ้นแน่นอน ไม่ช้าก็ เร็ว	+1	+1	+1	1	สอดคล้อง
2. ท่านยอมรับว่าความทุกข์หรือสุขในชีวิต เป็น ผลจากการกระทำในอดีต	+1	+1	+1	1	สอดคล้อง
3. ท่านคิดว่าคนที่ประสบปัญหาในชีวิต อาจเป็น ผลจากกรรมเก่า	+1	+1	+1	1	สอดคล้อง
4. ท่านเชื่อว่ากรรมดีให้ผลดีแม้ไม่มีใครเห็น	+1	+1	+1	1	สอดคล้อง
5. ท่านใช้หลักผลของกรรมในการตัดสินใจเรื่อง สำคัญในชีวิต	+1	+1	+1	1	สอดคล้อง

ข้อคำถาม	ผลการตัดสินใจ				
	คนที่ 1	คนที่ 2	คนที่ 3	IOC	การแปลผล
3. กัมมัสสกตาสัทธา (เชื่อว่าสัตว์มีกรรมเป็นของตน)					
1. ท่านเชื่อว่าแต่ละคนมีกรรมของตนเอง ไม่มีใครรับแทนได้	+1	+1	+1	1	สอดคล้อง
2. ท่านรับผิดชอบต่อการกระทำของตนเองโดยไม่มีโทษผู้อื่น	+1	+1	+1	1	สอดคล้อง
3. ท่านคิดว่าทุกคนควรรับผลจากการกระทำของตน	+1	+1	+1	1	สอดคล้อง
4. ท่านพยายามเลือกกระทำแต่สิ่งที่ดี เพราะรู้ว่าไม่มีใครช่วยได้	+1	+1	+1	1	สอดคล้อง
5. ท่านเคยเตือนผู้อื่นให้ระวังกรรม เพราะกรรมเป็นของตนเอง	+1	+1	+1	1	สอดคล้อง
4. ตถาคตโพธิสัทธา (เชื่อการตรัสรู้ของพระ ตถาคต)					
1. ท่านเชื่อว่าพระพุทธเจ้าเป็นผู้ตรัสรู้จริง	+1	+1	+1	1	สอดคล้อง
2. ท่านเคารพในคำสอนของพระพุทธเจ้าและนำไปใช้ในชีวิต	+1	+1	+1	1	สอดคล้อง
3. ท่านเห็นว่าคำสอนของพระพุทธเจ้ายังใช้ได้ดีในปัจจุบัน	+1	+1	+1	1	สอดคล้อง
4. ท่านศรัทธาในคุณธรรมของพระพุทธเจ้าอย่างแท้จริง	+1	+1	+1	1	สอดคล้อง
5. ท่านเชื่อว่าปฏิบัติตามคำสอนของพระพุทธเจ้าจะนำไปสู่ความพ้นทุกข์	+1	+1	+1	1	สอดคล้อง

ภาคผนวก ฉ
ผลการหาค่าความเชื่อมั่นของเครื่องมือ (Reliability)

Case Processing Summary

		N	%
Cases	Valid	30	100.0
	Excluded ^a	0	.0
	Total	30	100.0

a. Listwise deletion based on all variables in the procedure.

Reliability Statistics

Cronbach's

Alpha

N of Items

.977

50

Item Statistics

	Mean	Std. Deviation	N
คำถามข้อที่1	4.50	.572	30
คำถามข้อที่2	4.23	.626	30
คำถามข้อที่3	4.57	.504	30
คำถามข้อที่4	4.53	.571	30
คำถามข้อที่5	4.50	.572	30
คำถามข้อที่6	4.07	.640	30
คำถามข้อที่7	4.13	.730	30
คำถามข้อที่8	4.10	.712	30
คำถามข้อที่9	4.13	.681	30
คำถามข้อที่10	4.13	.681	30
คำถามข้อที่11	4.40	.563	30
คำถามข้อที่12	4.40	.563	30
คำถามข้อที่13	4.13	.681	30
คำถามข้อที่14	4.43	.504	30
คำถามข้อที่15	4.10	.662	30
คำถามข้อที่16	3.93	.868	30
คำถามข้อที่17	3.90	.845	30
คำถามข้อที่18	4.00	.695	30
คำถามข้อที่19	3.90	.712	30
คำถามข้อที่20	3.97	.556	30

คำถามข้อที่21	4.03	.765	30
คำถามข้อที่22	4.20	.664	30
คำถามข้อที่23	4.03	.669	30
คำถามข้อที่24	4.10	.607	30
คำถามข้อที่25	3.97	.718	30
คำถามข้อที่26	4.23	.626	30
คำถามข้อที่27	4.33	.547	30
คำถามข้อที่28	4.17	.699	30
คำถามข้อที่29	4.17	.531	30
คำถามข้อที่30	4.30	.596	30
คำถามข้อที่31	4.37	.490	30
คำถามข้อที่32	4.37	.556	30
คำถามข้อที่33	4.37	.615	30
คำถามข้อที่34	4.40	.621	30
คำถามข้อที่35	4.13	.730	30
คำถามข้อที่36	4.33	.661	30
คำถามข้อที่37	4.23	.774	30
คำถามข้อที่38	4.20	.761	30
คำถามข้อที่39	4.37	.615	30
คำถามข้อที่40	4.27	.691	30
คำถามข้อที่41	4.33	.547	30
คำถามข้อที่42	4.30	.651	30
คำถามข้อที่43	4.40	.621	30
คำถามข้อที่44	4.30	.596	30
คำถามข้อที่45	4.17	.747	30
คำถามข้อที่46	4.37	.556	30
คำถามข้อที่47	4.33	.547	30
คำถามข้อที่48	4.37	.556	30
คำถามข้อที่49	4.40	.498	30
คำถามข้อที่50	4.43	.568	30

ภาคผนวก ข

เอกสารรับรองผลการพิจารณาจริยธรรมการวิจัยในมนุษย์

AF 04-03

คณะกรรมการพิจารณาจริยธรรมการวิจัยในมนุษย์ วิทยาลัยการสาธารณสุขสิรินธร จังหวัดยะลา
 เลขที่ 91 ถนนเทศบาล 1 ตำบลสะเตง อำเภอเมือง จังหวัดยะลา 95000 โทรศัพท์ 0 7321 2863 ต่อ 131
 E-mail: scphyl.irb@yala.ac.th Website: http://www.yala.ac.th/IRB-SCPHYL/

หนังสือรับรองจริยธรรมการวิจัยในมนุษย์

ชื่อโครงการวิจัย	ปัจจัยทางสังคมที่ส่งผลต่อความศรัทธาในพระพุทธศาสนาของชุมชนอำเภอระโนด จังหวัดสงขลา		
รหัสจริยธรรมการวิจัย	SCPHYLIRB-2568/835		
ผู้วิจัยหลัก	พระครูศรีรัตนภิรมย์ (สมหมาย) ฐิริจิตโต		
สังกัด	มหาวิทยาลัยมหาจุฬาราชวิทยาลัย วิทยาเขตศรีธรรมมาโคกราช		
วิธีการพิจารณา	Expedited		
วันที่ส่ง	10 พฤศจิกายน 2568	วันที่พิจารณา	12 พฤศจิกายน 2568
วันที่รับรอง	21 พฤศจิกายน 2568	วันหมดอายุ	21 พฤศจิกายน 2569

เอกสารที่รับรอง

1. โครงการวิจัยเพื่อขอรับการพิจารณาจริยธรรมการวิจัยในมนุษย์
2. เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย
3. เอกสารแจ้งข้อมูลอาสาสมัครวิจัย
4. เอกสารแสดงความยินยอมที่ได้รับการบอกกล่าว
5. ประวัตินักวิจัย/คณะนักวิจัย

คณะกรรมการพิจารณาจริยธรรมการวิจัยในมนุษย์ วิทยาลัยการสาธารณสุขสิรินธร จังหวัดยะลา ได้พิจารณาโครงการวิจัยแล้ว ตามแนวทางหลักจริยธรรมการวิจัยในคนที่เป็นมาตรฐานสากล ตามระเบียบแนวทาง และกฎหมายที่เกี่ยวข้อง

หมายเหตุ:

1. กำหนดส่งรายงานความก้าวหน้า 21 พฤษภาคม 2569 แบบฟอร์ม AF 03-19
2. กำหนดส่งรายงานสิ้นสุดโครงการ 21 ธันวาคม 2569 แบบฟอร์ม AF 03-20
3. หากมีการเปลี่ยนแปลงการดำเนินการวิจัยหลังได้รับการรับรอง ให้นักวิจัยขออนุมัติปรับรายละเอียด และ AF 07-01 และ AF 07-02
4. หากดำเนินการวิจัยไม่แล้วเสร็จภายในระยะเวลาที่รับรอง ให้นักวิจัยขออนุมัติขยายระยะเวลา และ AF 03-18

(นายอวิรุทธิ์ สิงห์กุล)

(ผศ.ดร.กัณณัฐ วีระจง)

เลขานุการคณะกรรมการพิจารณาจริยธรรมการวิจัยในมนุษย์
 ผู้อำนวยการศูนย์วิจัยชุมชนและสังคม คณะสาธารณสุขศาสตร์ วิทยาลัยการสาธารณสุขสิรินธร จังหวัดยะลา

(หนังสือรับรองมีเป็นมุนตราสัญลักษณ์วิทยาลัยการสาธารณสุขสิรินธร จังหวัดยะลา)

ประวัติผู้เขียนวิทยานิพนธ์

ชื่อ	พระครูศรีรัตนภิรมย์ (สมหมาย) ธีรจิตโต
วัน เดือน ปี เกิด	10 พฤศจิกายน 2525
สถานที่เกิด	บ้านบักจรั้ง 213/1 ม.16 ต.กาบเชิง อ.กาบเชิง จ.สุรินทร์
ประวัติการศึกษา	พ.ศ.2551 สำเร็จการศึกษาปริญญาบัตร ศิลปศาสตรบัณฑิต (ศศ.บ.) (สื่อสารมวลชน) มหาวิทยาลัยรามคำแหง
ที่อยู่ปัจจุบัน	วัดศาลาล่วงล่าง 127 ม.6 ต.ท่าบอน อ.ระโนด จ.สงขลา 90410
ผลงานตีพิมพ์	พุทธนวัตกรรมและการวิจัยข้ามศาสตร์
รางวัลที่ได้รับ	-

